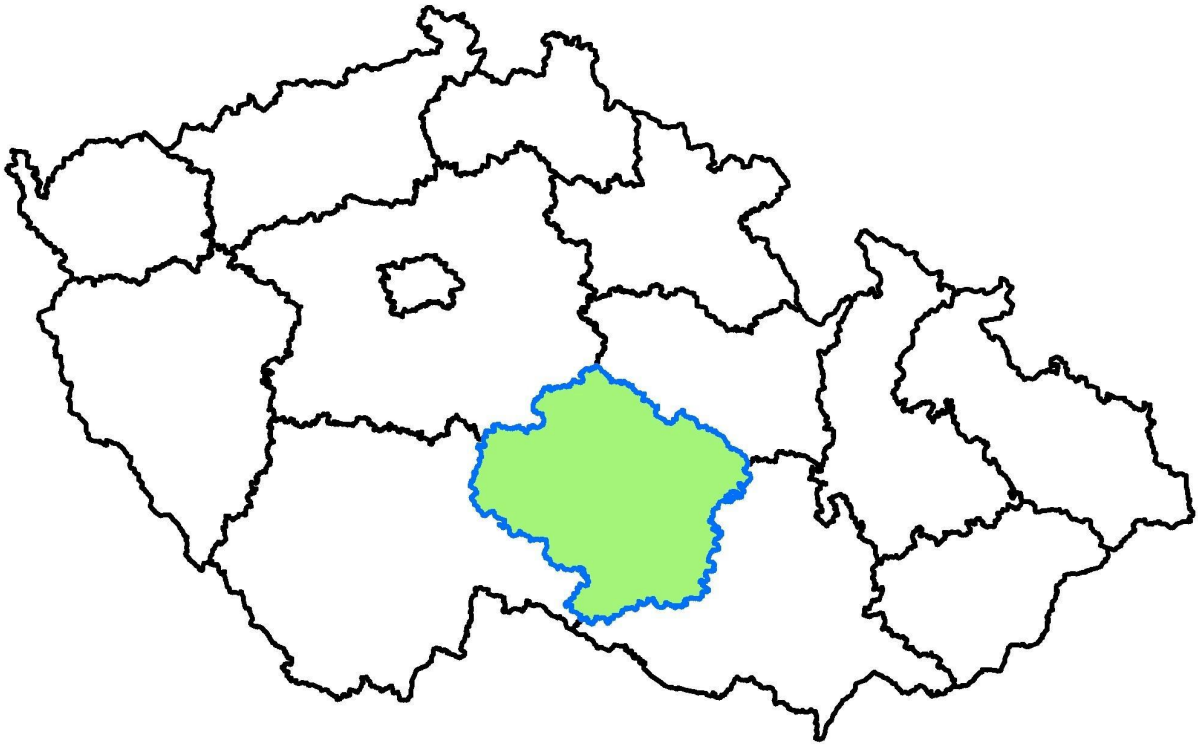
Profil kraje Vysočina

prosinec 2005

Zpracovatel: Krajský úřad kraje Vysočina

OBSAH:

1. Geografická poloha kraje Vysočina v rámci České republiky 3
2. Obyvatelstvo a sídelní struktura 9
2.1 Stav a pohyb obyvatelstva 9
2.2 Věkové složení a průměrný věk obyvatelstva 21
2.3 Vzdělanostní struktura obyvatelstva 23
2.4 Náboženské vyznání obyvatelstva 23
2.5 Sídelní struktura 24
3. Bydlení a domácnosti 26
4. Dopravní infrastruktura 28
4.1 Silniční doprava 28
4.2 Železniční doprava 33
4.3 Letecká doprava 34
4.4 Ostatní druhy dopravy 35
4.5 Dopravní obslužnost veřejnou dopravou 35
5. Technická infrastruktura 37
5.1 Zásobování energiemi 37
5.2 Zásobování vodou, odvádění a čištění odpadních vod 43
5.3 Územně plánovací dokumentace 49
5.4 Informační a komunikační technologie 51
6. Hospodářství 53
6.1 Hrubý domácí produkt 53
6.2 Podnikatelský sektor 57
6.3 Průmysl a stavebnictví 59
6.4 Zemědělství 65
6.5 Lesnictví 72
6.6 Hospodaření obcí 76
7. Trh práce a zaměstnanost 78
7.1 Ekonomická aktivita obyvatelstva 78
7.2 Struktura zaměstnanosti 81
7.3 Rozsah a struktura nezaměstnanosti 90
8. Sociální a kulturní infrastruktura 100
8.1 Školství 100
8.2 Zdravotnictví 107
8.3 Sociální zabezpečení a sociální služby 111
8.4 Péče o skupiny osob ohrožené sociálním vyloučením 114
8.5 Volnočasové aktivity a sport 117
8.6 Kultura a památková péče 118
9. Životní prostředí 125
9.1 Ovzduší 125
9.2 Voda 127
9.3 Produkce odpadů a způsoby nakládání s nimi 129
9.4 Radonové riziko 130
9.5 Těžba nerostných surovin 130
9.6 Ochrana půdního fondu 130
9.7 Ochrana přírody a krajiny 131
9.8 Enviromentální výchova, vzdělávání a osvěta 135
10. Rekreace a cestovní ruch 137
PŘÍLOHY 143

1. Geografická poloha kraje Vysočina v rámci České republiky

Kraj Vysočina má v rámci České republiky centrální polohu. Sousedí s krajem Jihočeským, Středočeským, Pardubickým a Jihomoravským. Pouze další dva kraje (Praha a Středočeský) ze 14 mají podobně jako kraj Vysočina vnitrozemskou polohu a jejich hranice se nedotýká státní hranice ČR. Rozlohou 6 795,7 km^2 je kraj Vysočina krajem nadprůměrné velikosti - pouze 4 kraje ČR jsou plošně rozlehlejší (tabulka 1.1).

Obr. 1.1: Územní samosprávné členění ČR – kraje ČR a regiony soudržnosti NUTS II (oblasti)

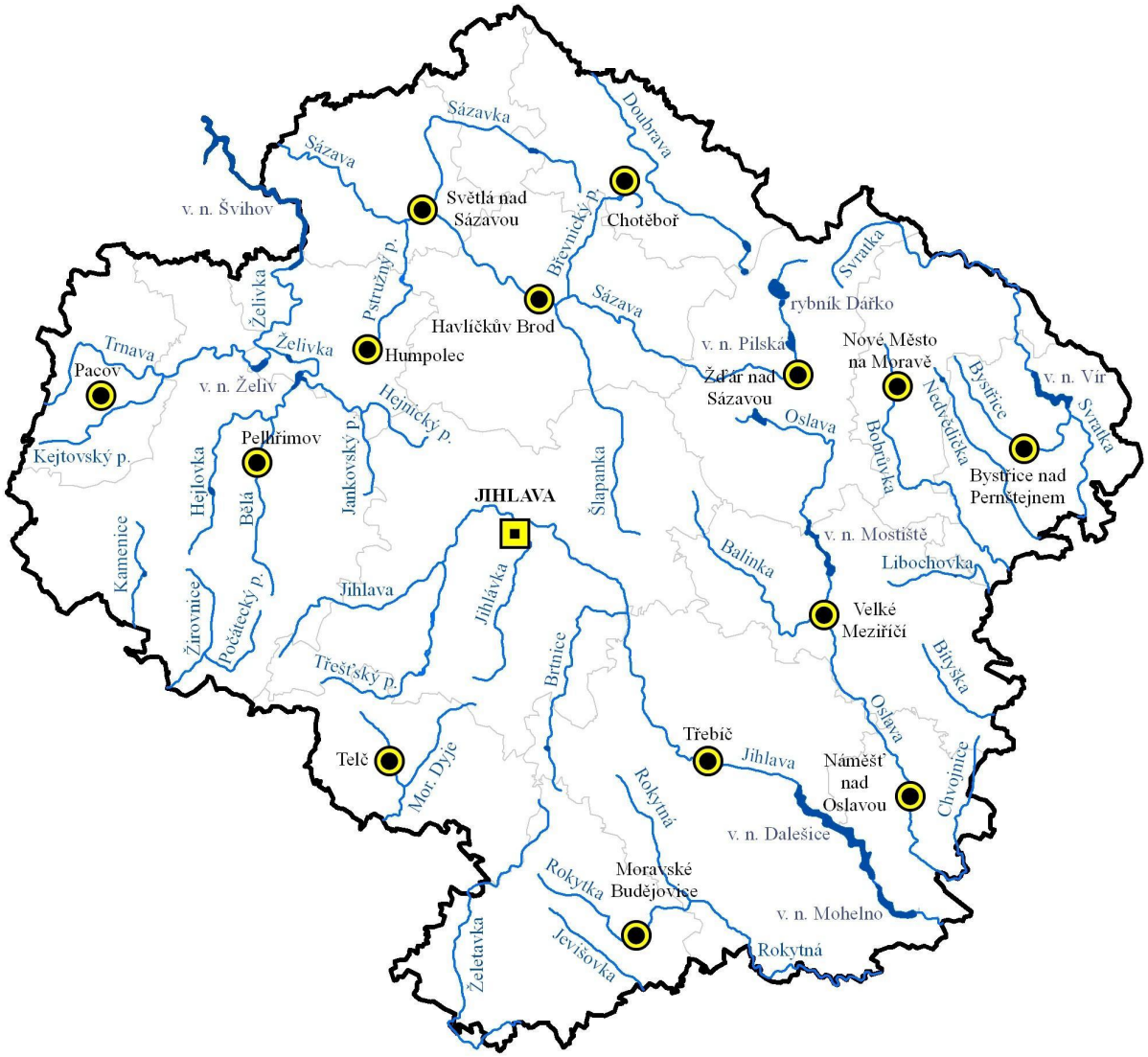
Celé území kraje přísluší k jedné z největších geomorfologických jednotek v ČR, zvané Českomoravská vrchovina. Ta je dále členěna do sedmi geomorfologických celků, a to na Křemešnickou vrchovinu, Hornosázavskou pahorkatinu, Železné hory, Hornosvrateckou vrchovinu, Křižanovskou vrchovinu, Javořickou vrchovinu a Jevišovickou pahorkatinu, přičemž území kraje spadá do všech vyjmenovaných celků. V reliéfu kraje Vysočina převažují plošiny, ploché hřbety, úvalovitá údolí, která přecházejí směrem k okrajům Českomoravské vrchoviny do údolí hluboce zařízntutých. K nejvýše ležícím oblastem kraje patří zejména Žďárské vrchy s řadou vrcholů přes 800 m n.m. (nejvyšší Devět skal 836 m n.m.) a Jihlavské vrchy v Javořické vrchovině (Javořice 837 m n.m.). Nejčlenitější území s největšími výškovými rozdíly leží při horní Svratce - tzv. Svratecká hornatina (Horní les u Víru 774 m n.m.). K dalším významným vrcholům patří například Křemešník 765 m n.m., Čeřínek 761 m n.m., Stražiště 744 m n.m., Špičák 734 m n.m., Mařenka 711 m n.m., Melechov 709 m n.m., či Vestec v Železných horách 668 m n.m.

Území kraje je pramennou oblastí významných českých a moravských řek, prochází jím hlavní evropské rozvodí mezi řekami Doubravou, Sázavou a Želivkou na jedné straně, Svratkou, Oslavou, Jihlavou, Rokytnou a Moravskou Dyjí na straně druhé. Na řadě vodních toků byly zbudovány údolní vodní nádrže, některé jsou významnými zdroji pitné vody z celorepublikového hlediska. Jde především o vodní nádrž Švihov na Želivce (leží z větší části ve Středočeském kraji) zásobující Prahu a Vír na Svratce, ze které je dodávána pitná voda do brněnské aglomerace. Na řece Jihlavě byla zbudována vodní nádrž Dalešice s nejvyšší hrází v ČR (asi 100m). Kraj Vysočina oplývá rovněž velkým počtem rybníků. Největší z nich - Velké Dářko - se nachází u Žďáru nad Sázavou.

Českomoravskou vrchovinu budují přeměněné horniny s malým obsahem živin, převahou SiO_2, což je činí kyselými - proto jsou na nich většinou hnědé kyselé, čili živinami nenasycené půdy. Zbytek hornin tvoří hlubinné vyvřeliny - většinou žuly a jim podobné horniny (syenity, diority, granodiority v centrálnch masívech - jihlavském, třebíčském, železnohorském), které mají rovněž kyselý chemismus a nízkou úživnost. Existují však i významné místní odchylky: živinami bohaté hadce, amfibolity, krystalické vápence (mramory) a také živinami

bohaté hlubinné vyvřeliny v masívech ranském a borském. Svým charakterem je výjimečný výběžek České křídové tabule, která pískovci a opukami na okraji Železných hor vybíhá až k Velkému Dářku, kde jsou proslulá rašeliniště.

Obr. 1.2: Vodní toky a vodní nádrže v kraji Vysočina

Z hlediska fyzickogeografické regionalizace lze v kraji Vysočina rozlišit pět základních výškových stupňů. Za hlavní kritéria byly vybrány tyto charakteristiky: půdní pokryv, specifický odtok, klima a potenciální rekonstruovaná vegetace.

- První stupeň Vysočiny je vyvinut v moravské části kraje v povodí Dyje a označujeme jej **Dyjsko-oslavský**. Má teplé až mírně teplé podnebí, počet dní se sněhovou pokrývkou dosahuje 40-50 (50-60), zasahuje sem potenciální vegetační stupeň dubový a bukovo-dubový, specifický odtok v litrech za sekundu z 1 km^2 dosahuje hodnot 1 - 2 litry. Zasahují sem černozemě a hnědozemě, jsou zde i oglejené půdy a plavozemě, méně pak hnědé půdy. V reliéfu dominují plošiny oddělené hluboce zařízlými údolími řek.

- Druhý stupeň Vysočiny označujeme **Jemnicko-bítešský**, který se dělí do kotlin Jemnické, Jaroměřicko-třebíčské a Velkomeziříčské, jež jsou odděleny hřbety. Klima je mírně teplé s 50-80 dny se sněhovou pokrývkou. Potenciálními vegetačními stupni jsou bukovo-dubový, dubovo-bukový a dubovo-jehličnatý. Specifický odtok dosahuje hodnot 2 - 4 l . s^{-1}. km^{-2}, v půdním pokryvu je méně hnědozemí, ale více plavozemí a oglejených půd, přibývá půd hnědých. Reliéf zahrnuje jednak kotliny, jednak hřbety.

- Třetí stupeň Vysočiny je zastoupen spíše na české straně kraje Vysočina: počítáme sem **Horní Sázavu s Doubravou / Chrudimkou a Střední Želivku**. Klima je zde mírně teplé s 60-80 , místy až se 100 dny se sněhovou pokrývkou, specifický odtok dosahuje hodnot na Střední Želivce 4 - 6 l. $s^{-1}.km^{-2}$, na Horní Sázavě / Doubravě / Chrudimce 5 - 10 l. $s^{-1}.km^{-2}$. Potenciální vegetací jsou stupně dubovo-bukový a dubovo-jehličnatý, v půdním pokryvu dominují hnědé půdy s půdami oglejenými. Převládají hřbety a údolí.

- Čtvrtý stupeň má své zastoupení na straně české jako **Křemešnický (Melechovský)** a na straně moravské jakožto **Brtnicko-arnolecký**. Klima je mírně teplé až chladné se 60 - 100 (místy i 120) dny se sněhovou pokrývkou, specifický odtok dosahuje hodnot 5 - 8 (Křemešnický) a 4 - 6 l. $s^{-1}.km^{-2}$ v Brtnicko-arnoleckém. Potenciálním vegetačními stupněm je dubovo-jehličnatý až jedlovo-bukový, v půdním pokryvu převládají hnědé půdy nenasycené neboli kyselé s půdami oglejenými. Reliéf zahrnuje hřbety, plošiny i úvalovité sníženiny.

- Pátým a nejvyšším stupněm Vysočiny jsou dvě klenby - **Žďárské vrchy** a **Jihlavské vrchy**. Mají chladné podnebí se 100 - 120 dny se sněhovou pokrývkou, specifický odtok v Jihlavských vrších dosahuje jen 6 - 8 l. $s^{-1}.km^{-2}$, ve Žďárských vrších je to však 6 - 14 l. $s^{-1}.km^{-2}$. Potenciálním vegetačním stupněm je jedlovo-bukový, půdní pokryv je zcela odlišný od ostatních: nejen, že jsou zde hnědé půdy kyselé, ale i jejich přechody do podzolů, rašelinných půd, glejů se semigleji a pseudogleji. Reliéf tvoří poměrně vysoké hřbety se sedly, kopci, hlubokými údolími a úvalovitými sníženinami.

Navzdory poměrně velké rozloze se kraj Vysočina dostává z hlediska počtu obyvatel do dolní poloviny pomyslného žebříčku (tabulka 1.2) - pouze tři kraje jsou počtem obyvatel menší než kraj Vysočina. Nesoulad těchto dvou základních charakteristik je důsledkem vlivu přírodních podmínek a historického vývoje území, během něhož bylo území kraje zalidněno na poměry České republiky i střední Evropy poměrně řídce. Hustotou zalidnění 74,6 obyvatel na 1 km^2 zůstává kraj pod průměrem ČR a spolu s krajem Plzeňským a Jihočeským patří mezi tři nejméně zalidněné regiony ČR.

Území kraje Vysočina bylo k 1. 1. 2005 rozděleno celkem na 704 samosprávných obcí. Pouze ve Středočeském kraji bylo více obcí, všechny ostatní kraje ČR měly počet obcí menší. To svědčí o značné administrativní roztříštěnosti území kraje. Tu je možné vyjádřit průměrným počtem obyvatel připadajících na 1 obec - hodnota 725 obyvatel jako průměrná velikost obce kraje Vysočina byla ve všech zbývajících krajích překonána. Celkem 33 obcí má statut města. Také počet měst je v rámci ČR vzhledem k velikosti kraje mírně podprůměrný a podprůměrný je i podíl obyvatel žijících ve městech (hodnota 58,4 % je nejnižší po Středočeském a Olomouckém kraji).

Při reformě územní veřejné správy byla k 1. 1. 2003 ukončena činnost okresních úřadů a jejich působnost přenesena z části na krajský úřad a z části na nově zřízené obce s rozšířenou působností. V kraji Vysočina bylo vymezeno celkem 15 správních obvodů těchto obcí s rozšířenou působností. Jejich základní charakteristika je uvedena v tab. 1.5. Kraj se tak od 1. 1. 2003 administrativně člení na 15 správních obvodů obcí s rozšířenou působností, 26 obvodů pověřených obecních úřadů a 704 obcí.

Polohu území je nutné hodnotit na několika řádovostních úrovních. Poloha kraje Vysočina na makroregionální úrovni (v rámci střední Evropy, resp. Evropy) je poměrně exponovaná. Území kraje je součástí hlavní středoevropské urbanizované osy (Berlín - Praha - Vídeň/Bratislava - Budapešť), která je v širším kontextu součástí hlavní komunikační spojnice severní Evropy a Skandinávie s jihovýchodní Evropou a západní Asií. Exponovanost polohy je zvýrazněna průběhem komunikací evropského významu, především dálnicí D1 (v síti evropských silnic označení E 50 a E 65), železnicí (Berlín -) Praha - Havlíčkův brod - Břeclav (- Vídeň/Bratislava) a silnicí I/38 (Jihlava - Znojmo - Vídeň - v síti evropských silnic označení E 59).

Hodnota polohy kraje na mezoregionální úrovni (vzhledem k hlavním koncentracím obyvatelstva, výroby a služeb v rámci státu) je však v kontrastu k výhodné makropoloze jen průměrná až podprůměrná. Území kraje je poměrně vzdálené od všech jedenácti hlavních sídelních aglomerací ČR. Nejbližší z nich je brněnská, která zvyšuje exponovanost východní části regionu. Zdrojem exponovanosti na mezoúrovni tak jsou zejména hlavní dopravní osy, vedle zmíněných také další prvořadé spojnice aglomerací ČR. Je to především železnice Brno - Třebíč - Jihlava - Veselí nad Lužnicí - České Budějovice, silnice I/23 Brno - Třebíč – Telč - České Budějovice, silnice I/38 Jihlava - Havlíčkův Brod - Kolín aj. Většina komunikací nadregionálního významu sleduje směr severozápad - jihovýchod, resp. západ - východ, což odpovídá směru zmíněné evropské urbanizované osy, zatímco významné komunikace v kolmém směru v území chybějí. Výhodou mezopolohy je také centrální poloha v rámci ČR (na území kraje leží populační střed ČR).

Na mikroregionální úrovni jde již o hodnocení diferencovaného stupně exponovanosti jednotlivých částí regionu (kraje). Zdroji exponovanosti jsou jednak významné komunikace, jednak významná centra uvnitř území - především krajské město, okresní města a další střediska regionálního významu. Dominantním centrem území je Jihlava, která je s 49,9 tis. obyvatel (31. 12. 2004) centrem republikového významu.

Tab. 1.1: Pozice kraje Vysočina v ČR z hlediska rozlohy (k 1. 1. 2005)

Pořadí	Kraj	Rozloha v km^2
1	Středočeský	11 014,5
2	Jihočeský	10 056,9
3	Plzeňský	7 561,2
4	Jihomoravský	7 195,4
5	**Vysočina**	**6 795,7**
6	Moravskoslezský	5 427,2
7	Ústecký	5 334,9
8	Olomoucký	5 267,0
9	Královéhradecký	4 758,2
10	Pardubický	4 518,5
11	Zlínský	3 963,9
12	Karlovarský	3 314,6
13	Liberecký	3 163,0
14	Praha	495,9

Tab. 1.2: Pozice kraje Vysočina v ČR z hlediska počtu obyvatel (k 30. 6. 2005)

Pořadí	Kraj	Počet obyvatel
1	Moravskoslezský	1 251 883
2	Praha	1 176 592
3	Středočeský	1 150 040
4	Jihomoravský	1 130 620
5	Ústecký	823 020
6	Olomoucký	639 033
7	Jihočeský	626 870
8	Zlínský	590 484
9	Plzeňský	550 369
10	Královéhradecký	547 903
11	**Vysočina**	**510 032**
12	Pardubický	505 584
13	Liberecký	428 291
14	Karlovarský	304 644

Tab. 1.3: Pozice kraje Vysočina v ČR z hlediska hustoty zalidnění (k 30. 6. 2005)

Pořadí	Kraj	Počet obyvatel na 1 km^2
1	Praha	2 372,6
2	Moravskoslezský	230,7
3	Jihomoravský	157,1
4	Ústecký	154,3
5	Zlínský	149,0
6	Liberecký	135,4
7	Olomoucký	121,3
8	Královéhradecký	115,1
9	Pardubický	111,9
10	Středočeský	104,4
11	Karlovarský	91,9
12	**Vysočina**	**75,1**
13	Plzeňský	72,8
14	Jihočeský	62,3

Tab. 1.4: Pozice kraje Vysočina v ČR z hlediska průměrné velikosti obcí (k 30. 6. 2005)

Pořadí	Kraj	Počet obyvatel na 1 obec
1	Praha	1 176 592,0
2	Moravskoslezský	4 186,9
3	Ústecký	2 324,9
4	Karlovarský	2 307,9
5	Liberecký	1 982,8
6	Zlínský	1 942,4
7	Jihomoravský	1 682,5
8	Olomoucký	1 609,7
9	Královéhradecký	1 223,0
10	Pardubický	1 118,5
11	Plzeňský	1 098,5
12	Jihočeský	1 006,2
13	Středočeský	1 003,5
14	**Vysočina**	**724,5**

Pramen (tabulky 1.1 – 1.4): Stav a pohyb obyvatelstva za 2. čtvrtletí 2005. ČSÚ Praha, 2004; Malý lexikon obcí České republiky 2003. ČSÚ Praha, 2003; Počet obyvatel v kraji Vysočina, v Moravskoslezském kraji k 31. 12. 2004. ČSÚ Jihlava, Ostrava, 2005

Tab. 1.5: Základní charakteristika správních obvodů obcí s rozšířenou působností (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Správní obvod	Rozloha (km^2)	Počet obyvatel (k 31. 12. 2004)	Hustota zalidnění (ob./km^2)	Počet měst	Počet obcí	Počet částí obcí
Bystřice nad Pernštejnem	348,0	20 889	60,0	1	39	91
Havlíčkův Brod	631,8	51 609	81,7	4	56	139
Humpolec	227,9	16 814	73,8	1	25	66
Chotěboř	329,0	22 380	68,0	2	31	101
Jihlava	921,8	96 550	104,7	4	79	145
Moravské Budějovice	414,0	24 391	58,9	2	47	60
Náměšť nad Oslavou	211,4	13 482	63,8	1	27	32
Nové Město na Moravě	292,8	19 526	66,7	1	30	59
Pacov	234,6	10 068	42,9	1	24	64
Pelhřimov	827,4	45 395	54,9	6	71	192
Světlá nad Sázavou	290,2	20 406	70,3	2	32	89
Telč	291,4	13 581	46,6	1	45	59
Třebíč	837,7	76 230	91,0	3	93	133
Velké Meziříčí	473,3	34 918	73,8	2	57	96
Žďár nad Sázavou	464,4	43 875	94,5	2	48	76
Kraj Vysočina	**6 795,7**	**510 114**	**75,1**	**33**	**704**	**1 402**

Pramen: Malý lexikon obcí České republiky 2003. ČSÚ, Praha 2004; Počet obyvatel v kraji Vysočina k 31. 12. 2004. ČSÚ Jihlava, 2005

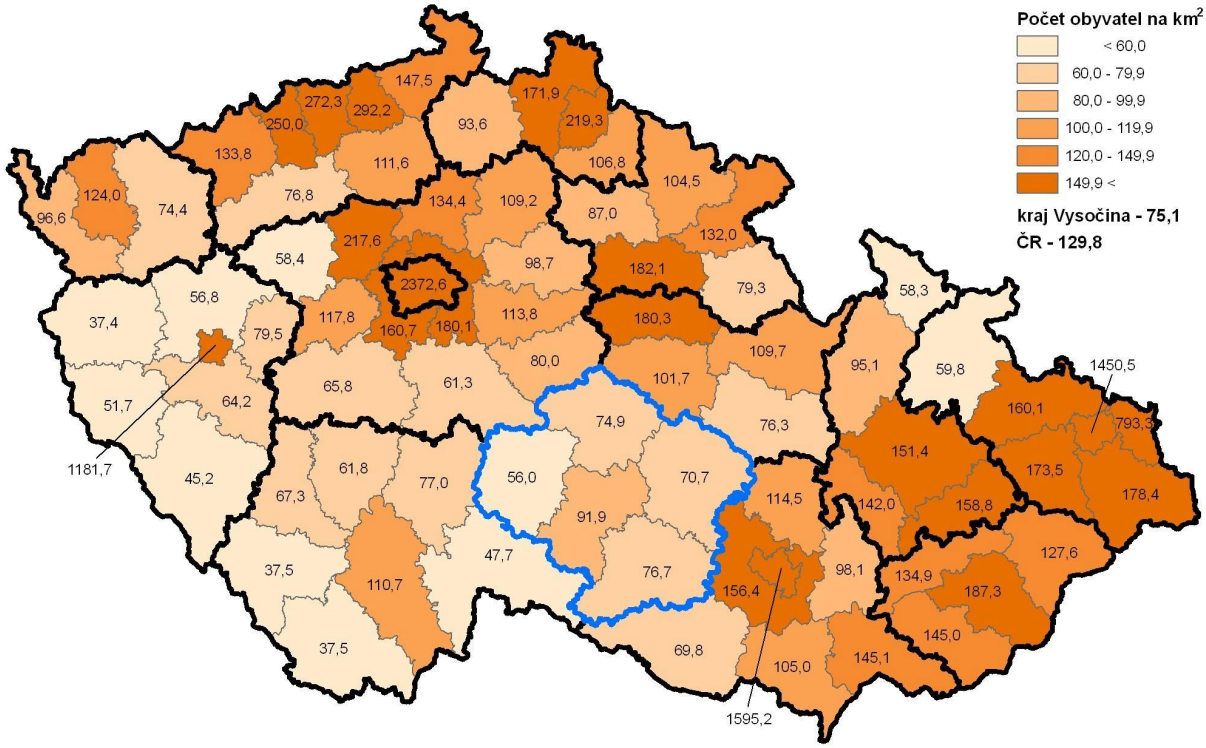
Změnou hranic kraje od 1. 1. 2005 přešlo 25 obcí z kraje Vysočina do Jihomoravského kraje. Počet obyvatel tak klesl o 7 039 (dle stavu k 31. 12. 2004), rozloha kraje Vysočina se zmenšila o 130 km^2.

Tab. 1.6: Základní charakteristika území, jež je odloučením od kraje Vysočina od 1. 1. 2005 součástí Jihomoravského kraje

Bývalý SO ORP	Rozloha (km^2)	Počet obyvatel (k 31. 12. 2004)	Počet obcí
Bystřice nad Pernštejnem	48,2	3 226	7
Náměšť nad Oslavou	9,7	394	1
Velké Meziříčí	71,8	3 419	17
Vysočina	**129,7**	**7 039**	**25**

Poznámka: 24 obcí z SO ORP Bystřice nad Pernštejnem a Velké Meziříčí přešlo do SO ORP Tišnov, jedna obec z SO ORP Náměšť nad Oslavou přešla do SO ORP Ivančice.
Pramen: Malý lexikon obcí České republiky 2003. ČSÚ, Praha 2004; Počet obyvatel v kraji Vysočina k 31. 12. 2004. ČSÚ Jihlava, 2005

Obr. 1.3: Hustota zalidnění v okresech ČR k 30. 6. 2005

Pramen: Stav a pohyb obyvatelstva v ČR za 2. čtvrtletí 2005. ČSÚ Praha, 2005

Vzhledem k tomu, že k 1. 1. 2005 došlo ke změně hranic krajů (změna se týkala kraje Vysočina, Jihomoravského kraje, Olomouckého kraje a Moravskoslezského kraje), jsou v některých kapitolách údaje tuto změnu respektující v kombinaci s údaji platnými pro území krajů před změnou jejich hranic. Tato skutečnost je dále v názvech tabulek a obrázků zdůrazňována.

2. Obyvatelstvo a sídelní struktura

2.1 Stav a pohyb obyvatelstva

Kraj Vysočina se s 510 032 obyvateli (k 30.6.2005) řadí k méně lidnatým krajům České republiky (čtvrtý populačně nejmenší po Karlovarském, Libereckém a Pardubickém kraji) a na obyvatelstvu ČR se podílí 5 %. Zatímco obyvatelstvo tvoří dvacetinu populace ČR, rozloha kraje zaujímá 1/12 území státu (8,6 %). Z toho plyne velmi nízká hustota zalidnění; na 1 km^2 připadá 75 obyvatel (v ČR 130 obyvatel), což je po Plzeňském a Jihočeském kraji třetí nejnižší hodnota mezi kraji ČR.

Z historického pohledu bydlelo na území kraje více obyvatel nejen před druhou, ale také před první světovou válkou. Největší počet obyvatel na území kraje Vysočina byl registrován při sčítání v roce 1910, kdy zde žilo téměř 546 tis. osob (tabulka 2.1). Velké populační ztráty byly zaznamenány v průběhu první světové války (vysoká úmrtnost) a po skončení druhé světové války (odsun a dosídlování). Současný stav se vzhledem k tendenci mírného populačního poklesu v posledních letech začíná přibližovat počtu obyvatel, který byl zjištěn při prvním moderním sčítání lidu na našem území v roce 1869. Vývoj počtu obyvatel byl však značně územně diferencován. Zatímco v období moderní populační statistiky (1869 – 2001) nejvýznamněji vzrostl počet obyvatel v okrese Třebíč (o 30 %; tempo růstu v tomto okrese se blíží populačnímu růstu celé ČR), tak v okrese Pelhřimov počet obyvatel v tomto období klesl na méně než tři čtvrtiny stavu v roce 1869. Také v okrese Havlíčkův Brod je současný počet obyvatel nižší než před 136 lety. V období po 2. světové válce se nejdynamičtějším populačním růstem vyznačoval okres Žďár nad Sázavou. V posledních letech počet obyvatel pozvolna klesá ve všech okresech; pouze v okrese Žďár nad Sázavou v roce 2004 počet obyvatel meziročně mírně vzrostl.

Tab. 2.1: Vývoj počtu obyvatel v okresech kraje Vysočina v letech 1869 – 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	1869	1910	1930	1950	1991	2001	2004
Havlíčkův Brod	106 421	110 719	105 871	93 312	96 113	95 040	94 777
Jihlava	98 044	109 620	110 974	91 616	108 449	108 413	108 292
Pelhřimov	99 331	100 705	90 990	74 597	74 616	72 984	72 277
Třebíč	90 406	106 924	110 717	102 853	117 105	117 367	116 840
Žďár nad Sázavou	120 477	118 017	112 691	99 107	124 787	125 407	124 967
Vysočina	**514 679**	**545 985**	**531 243**	**461 485**	**521 070**	**519 211**	**517 153**
Česká republika	7 617 230	10 078 637	10 674 386	8 896 133	10 302 215	10 230 060	10 220 577

Pozn.: Výsledky příslušných sčítání lidu, v roce 2004 průběžná evidence obyvatelstva k 31.12.2004.
Zdroj dat: Retrospektivní lexikon obcí ČSSR 1850 – 1970. FSÚ Praha, 1978; Statistický lexikon obcí České republiky 1992. ČSÚ Praha, 1994; Definitivní výsledky sčítání lidu, domů a bytů 2001. ČSÚ Praha, 2001; Stav a pohyb obyvatelstva v roce 2004. ČSÚ Praha, 2005

Tab. 2.2: Indexy vývoje počtu obyvatel v okresech kraje Vysočina v letech 1869 – 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

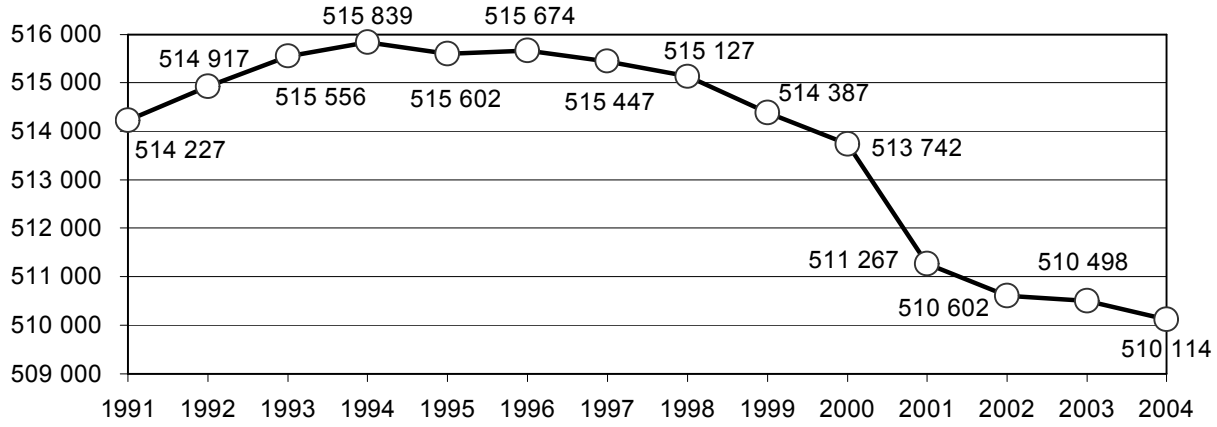
Okres	1910/1869	1930/1910	1950/1930	1991/1950	2001/1991	2001/1869	2004/2001
Havlíčkův Brod	104,0	95,6	88,1	103,0	98,9	89,3	99,7
Jihlava	111,8	101,2	82,6	118,4	100,0	110,6	99,9
Pelhřimov	101,4	90,4	82,0	100,3	97,8	73,5	99,0
Třebíč	118,3	103,5	92,9	113,9	100,2	129,8	99,6
Žďár nad Sázavou	98,0	95,5	87,9	125,9	100,5	104,1	99,6
Vysočina	**106,1**	**97,3**	**86,9**	**112,9**	**99,6**	**100,9**	**99,6**
Česká republika	132,3	105,9	83,3	115,8	99,3	134,3	99,9

Zdroj dat: viz tabulka 2.1, vlastní výpočty

Vývoj počtu obyvatel v současných hranicích kraje Vysočina lze sledovat od počátku devadesátých let. Do konce roku 1994 ještě počet obyvatel rostl, v roce 1995 nastal první pokles, ale o rok později došlo opět k mírnému nárůstu stavu, který však nedosáhl výše z roku 1994. Poté již počet obyvatel v kraji klesal každým rokem. Výrazný skok v počtu obyvatel kraje v roce 2001 byl způsoben rovněž opravou dle výsledků sčítání 2001

(snížení počtu obyvatel v důsledku této opravy o 1509 osob). Zatímco v celé České republice se počet obyvatel v roce 2003 a 2004 mírně zvýšil, v kraji Vysočina se opět snížil (viz obr. č. 2.1).

Obr. 2.1: Vývoj počtu obyvatel v kraji Vysočina v letech 1991 – 2004 (vždy k 31.12., dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Demografická ročenka krajů České republiky 1991-2003. ČSÚ Praha, 2004. Počet obyvatel v obcích kraje Vysočina k 31. 12. 2004. ČSÚ Jihlava, 2005.

Vývoj počtu obyvatel ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností (SO ORP) od roku 1998 zachycuje následující tabulka. Nejvíce obyvatel, téměř sto tisíc, má trvale SO ORP Jihlava. V třebíčském SO ORP žije o 20 000 osob méně. Třebaže nejmenším sídlem SO ORP je Náměšť nad Oslavou, nejnižší počet obyvatel vykazuje pacovský správní obvod. Pouze Velkomeziříčsko zaznamenalo mezi roky 1998 a 2004 nárůst počtu obyvatel.

Tab. 2.3: Vývoj počtu obyvatel ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina v letech 1998 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Správní obvod obce s rozšířenou působností	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Bystřice nad Pernštejnem	21 432	21 398	21 322	21 054	21 004	20 934	20 889
Havlíčkův Brod	51 678	51 683	51 555	51 403	51 440	51 606	51 609
Humpolec	17 206	17 118	17 033	16 840	16 840	16 874	16 814
Chotěboř	22 585	22 482	22 480	22 347	22 354	22 401	22 380
Jihlava	97 093	96 934	96 720	96 325	96 339	96 523	96 550
Moravské Budějovice	24 420	24 486	24 473	24 411	24 340	24 346	24 391
Náměšť nad Oslavou	13 665	13 646	13 591	13 715	13 576	13 544	13 482
Nové město na Moravě	19 525	19 479	19 500	19 464	19 515	19 535	19 526
Pacov	10 448	10 379	10 335	10 258	10 175	10 095	10 068
Pelhřimov	46 397	46 257	46 222	45 586	45 574	45 562	45 395
Světlá nad Sázavou	21 092	21 020	20 948	20 770	20 643	20 515	20 406
Telč	13 796	13 806	13 777	13 779	13 729	13 657	13 581
Třebíč	76 826	76 751	76 766	76 467	76 374	76 237	76 230
Velké Meziříčí	34 886	34 878	34 957	34 895	34 868	34 841	34 918
Žďár nad Sázavou	44 078	44 070	44 063	43 953	43 831	43 828	43 875
Vysočina	**515 127**	**514 387**	**513 742**	**511 267**	**510 602**	**510 498**	**510 114**

Zdroj dat: Databáze MOS. ČSÚ 1999 – 2005.

Od poloviny 19. století do dnešních dnů, tedy v období, za které existují spolehlivé údaje o počtu obyvatel, lze zaznamenat velký nárůst počtu obyvatel bydlících ve městech. V roce 1850 bydlelo v současných městech kraje pouze 118 474 osob, tedy 23,0 % obyvatelstva kraje. Při sčítání 2001 žilo ve městech na Vysočině již 300 513 obyvatel, tedy 58,4 % obyvatel kraje, což byl výrazně nižší podíl než v ČR (70,6 %) a třetí nejnižší hodnota ze všech krajů ČR hned po Středočeském a Olomouckém kraji.

Největším městem byla vždy Jihlava. V sídelním systému Vysočiny nejvíce vzrostla role Žďáru nad Sázavou, a to zejména v souvislosti s poválečnou výstavbou Žďárských strojíren. Nyní je Žďár nad Sázavou 4. největším městem kraje po Jihlavě, Třebíči a Havlíčkově Brodu. Na významu naopak nejvíce ztratilo město Polná. V polovině 19. století měla Polná celkem 5 195 obyvatel a byla 4. největším městem kraje. V současnosti bydlí v Polné 5 064 obyvatel, a to ji řadí až na 18. místo v souboru měst kraje Vysočina, i když v posledních letech zaznamenává město Polná nárůst počtu obyvatel. V období 1850 - 2004 se snížil počet obyvatel také ve městech Počátky, Golčův Jeníkov, Černovice, Horní Cerekev, Brtnice, Svratka a zejména v Habrech. Nejmladšími městy (od roku 1999 a 2000) jsou Svratka, Ždírec nad Doubravou, Brtnice a Horní Cerekev. Bližší údaje o počtu obyvatel měst kraje Vysočina uvádí tabulka 2.1 v přílohách Profilu kraje Vysočina.

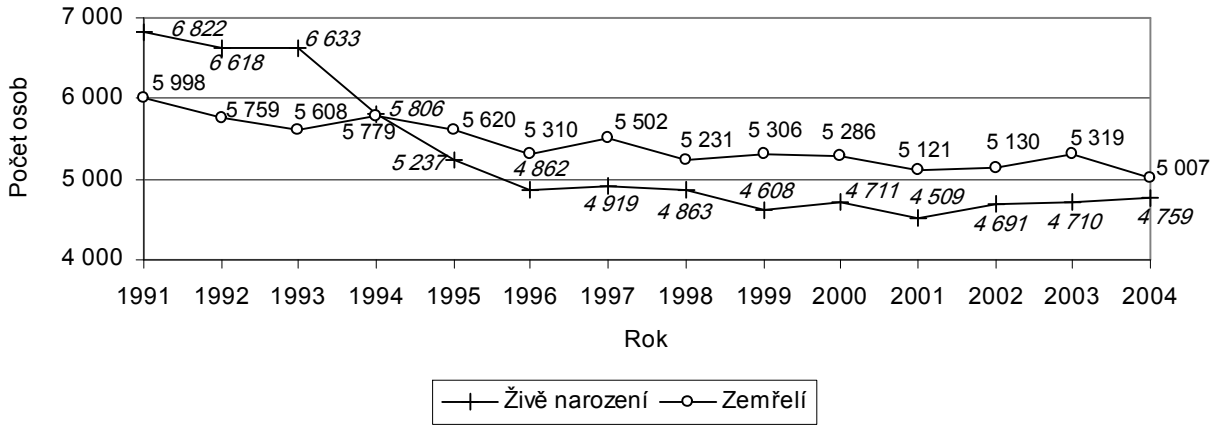
Porodnost, úmrtnost, potratovost a přirozený přírůstek

Počet **živě narozených** dětí vykazoval v kraji Vysočina po 2. světové válce, kdy se rodilo více než 12 tis. dětí ročně, klesající tendenci až do konce šedesátých let. Tehdy počet živě narozených klesl pod 7,5 tis. (nejméně v roce 1968). Poté již dochází k populační explozi charakteristické pro celé tehdejší Československo, která trvala po celá sedmdesátá léta a svého vrcholu dosáhla v roce 1974, kdy se v kraji Vysočina narodilo téměř 10 tis. dětí. Poté již slábne pronatalitní populační klima a dochází k prudkému úbytku počtu živně narozených; již v roce 1981 se v kraji Vysočina narodilo méně než 8 tis. dětí, o šest let později pak dokonce méně než 7 tis. dětí.

Stejně jako na úrovni celé České republice docházelo i v kraji Vysočina od roku 1990 (s výjimkou roku 1993) k poklesu počtu živě narozených. Od roku 1996 se počet živě narozených v kraji Vysočina pohybuje stále v rozmezí 4,5 až 5 tis. osob. Lze tedy konstatovat, že se v současnosti rodí o třetinu méně dětí, než tomu bylo na počátku devadesátých let.

Zatímco v ČR bylo minima dosaženo v roce 1999, v kraji Vysočina to bylo až o dva roky později. Od té doby počet narozených v kraji roste a v roce 2004 se živě narodilo 4 759 dětí. Na 1000 obyvatel kraje tak připadalo 9,3 živě narozených dětí (v ČR 9,6), což byla čtvrtá nejnižší hodnota mezi kraji ČR. Vysočina se tak dostala značně pod průměr ČR, přestože se oproti roku 2003 narodilo více dětí. Republikový růst byl ale mnohem výraznější. Například v Ústeckém a Libereckém kraji byla v roce 2004 překročena hodnota 10 živě narozených dětí na 1 000 obyvatel středního stavu.

Obr. 2.2: Vývoj počtu živě narozených a zemřelých v kraji Vysočina v letech 1991 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Demografická ročenka krajů České republiky 1991-2003. ČSÚ Praha, 2004. Databáze MOS, ČSÚ 2005.

Na úrovni správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP) meziročně počty živě narozených kolísají. Počet živě narozených na 1 000 obyvatel středního stavu byl v období 2000 - 2004 nejvyšší ve SO ORP Nové Město na Moravě (9,9 ‰) a Žďár nad Sázavou (9,7 ‰). Nad průměrem ČR bylo rovněž Velkomeziříčsko, Jihlavsko, Třebíčsko, Moravskobudějovicko a Bystřicko. Nejnižší hrubou míru porodnosti stabilně vykázalo Světelsko (8,0 ‰), Náměšťsko (8,1 ‰) a Pacovsko (8,4 ‰).

Tab. 2.4: Vývoj počtu živě narozených ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností (SO ORP) kraje Vysočina v letech 2000 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

SO ORP	Živě narození					Živě narození na 1 000 ob. střed. stavu				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Bystřice nad Pern.	185	190	213	206	172	8,7	9,0	10,1	9,8	8,2
Havlíčkův Brod	473	424	480	456	498	9,2	8,2	9,3	8,9	9,7
Humpolec	141	151	143	160	136	8,2	8,9	8,5	9,5	8,1
Chotěboř	210	199	207	216	171	9,3	8,9	9,3	9,7	7,6
Jihlava	864	836	913	920	943	8,9	8,7	9,5	9,5	9,8
Mor. Budějovice	234	244	205	231	206	9,5	10,0	8,4	9,5	8,4
Náměšť nad Oslav.	103	109	109	120	110	7,6	7,9	8,0	8,8	8,1
Nové Město n. M.	204	156	203	192	215	10,5	8,0	10,4	9,8	11,0
Pacov	94	94	79	71	91	9,1	9,1	7,7	7,0	9,0
Pelhřimov	428	385	422	407	424	9,3	8,4	9,3	8,9	9,3
Světlá nad Sázavou	172	155	177	162	161	8,2	7,4	8,6	7,9	7,9
Telč	125	120	116	113	113	9,1	8,7	8,4	8,3	8,3
Třebíč	732	705	677	737	701	9,5	9,2	8,9	9,7	9,2
Velké Meziříčí	352	293	328	326	348	10,1	8,4	9,4	9,4	10,0
Žďár nad Sázavou	394	448	419	393	470	8,9	10,2	9,5	9,0	10,7
Vysočina	**4 711**	**4 509**	**4 691**	**4 710**	**4 759**	**9,2**	**8,8**	**9,2**	**9,2**	**9,3**
Česká republika	90 910	90 715	92 786	93 685	97 664	8,8	8,9	9,1	9,2	9,6

Zdroj dat: Databáze MOS. ČSÚ 2001 - 2005

Počet zemřelých zaznamenal v době po 2. světové válce rovněž významné změny. Až do konce šedesátých let umíralo ročně 5 až 6 tis. osob. V roce 1968 byla přesažena hranice 6 tis. a nastalo období s vyšší úmrtností (6 – 7 tis. zemřelých ročně), které trvá až do počátku devadesátých let.

Tab. 2.5: Vývoj počtu zemřelých ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností (SO ORP) kraje Vysočina v letech 2000 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

SO ORP	Zemřelí					Zemřelí na 1 000 ob. středního stavu				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Bystřice nad Pern.	213	220	193	221	245	10,0	10,4	9,2	10,5	11,7
Havlíčkův Brod	573	566	532	535	533	11,1	11,0	10,3	10,4	10,3
Humpolec	222	207	217	204	211	13,0	12,2	12,9	12,1	12,5
Chotěboř	225	216	233	244	235	10,0	9,7	10,4	10,9	10,5
Jihlava	1 030	915	964	1 014	871	10,6	9,5	10,0	10,5	9,0
Mor. Budějovice	313	293	273	277	252	12,8	12,0	11,2	11,4	10,3
Náměšť nad Oslav.	138	135	157	161	149	10,1	9,8	11,5	11,9	11,0
Nové Město n. M.	187	183	166	181	166	9,6	9,4	8,5	9,3	8,5
Pacov	130	106	120	132	117	12,5	10,3	11,7	13,0	11,6
Pelhřimov	474	486	502	500	509	10,2	10,6	11,0	11,0	11,2
Světlá nad Sázavou	213	216	203	236	210	10,2	10,4	9,8	11,5	10,2
Telč	155	150	152	133	138	11,3	10,9	11,0	9,7	10,1
Třebíč	716	716	701	752	691	9,3	9,4	9,2	9,9	9,1
Velké Meziříčí	352	344	339	346	349	10,1	9,8	9,7	9,9	10,0
Žďár nad Sázavou	345	368	378	383	331	7,8	8,4	8,6	8,7	7,6
Vysočina	**5 286**	**5 121**	**5 130**	**5 319**	**5 007**	**10,3**	**10,0**	**10,0**	**10,4**	**9,8**
Česká republika	109 001	107 755	108 243	111 288	107 177	10,6	10,5	10,6	10,9	10,5

Zdroj dat: Databáze MOS. ČSÚ 2002 – 2005

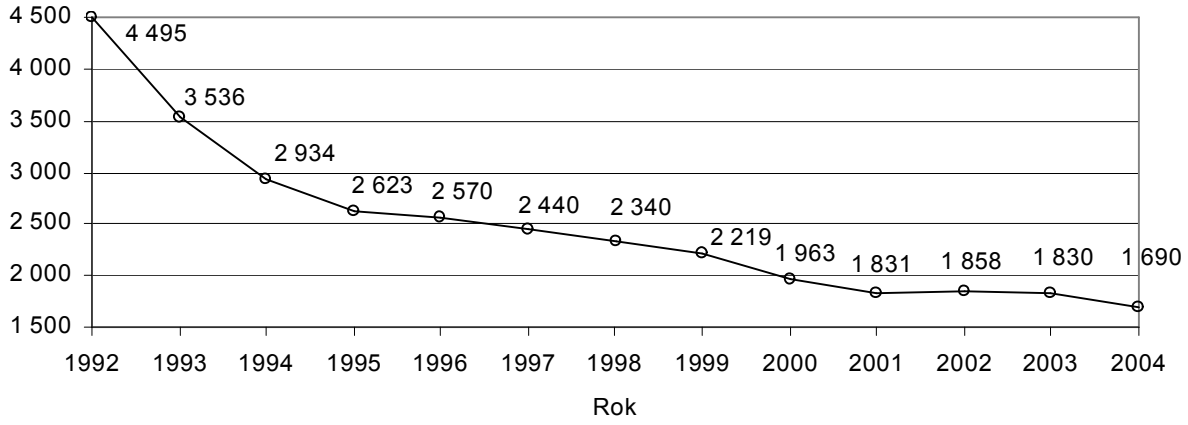
V roce 1991 počet zemřelých opět klesl pod hranici 6 tis. a od té doby se pohybuje opět mezi 5 a 6 tis. osobami ročně a přes určitou rozkolísanost vykazuje klesající tendenci až na hodnotu 5 007 osob z roku 2004, což činilo 9,8 zemřelých na 1000 obyvatel kraje (v ČR 10,5). Ve srovnání s ČR je tedy také úmrtnost stejně jako porodnost v kraji Vysočina nižší a ještě s Karlovarským krajem se jako jediná z krajů ČR dostala Vysočina pod hranici 10 zemřelých na 1 000 obyvatel.

Mezi jednotlivými obvody ORP jsou však značné rozdíly. Počet zemřelých na tisíc obyvatel středního stavu byla v posledních pěti letech nejvyšší na Humpolecku (12,6 ‰), Pacovsku (11,9 ‰) a Moravskobudějovicku (11,5 ‰). Naopak nejpříznivější hodnoty v úmrtnostních statistikách vykázalo Žďársko (8,2 ‰), dále pak Novoměstsko (9,1 ‰) a Třebíčsko (9,4 ‰).

V rámci demografických statistik je zvláštní pozornost věnována kojenecké úmrtnosti. Ta je v kraji Vysočina pod republikovým průměrem. V roce 2004 zemřelo v kraji Vysočina 12 dětí před dovršením prvních narozenin. Kvocient kojenecké úmrtnosti tak na Vysočině v roce 2004 představoval 0,023 ‰ (v ČR 0,036 ‰).

Česká republika se vyznačovala před rokem 1990 vysokým počtem **potratů** na počet živě narozených dětí (index potratovosti), což souviselo s nízkou mírou religiozity obyvatel a nízkým využíváním antikoncepčních prostředků. Potratovost je v ČR statisticky sledována od počátku sedmdesátých let. V roce 1971 bylo v kraji Vysočina uskutečněno necelých 3 tis. potratů. Až do roku 1986 jejich počet rostl velmi pozvolna až k hranici 4 tis., poté dochází ke značnému meziročnímu nárůstu o více než tisíc potratů. K zásadnímu růstu počtu umělých přerušení těhotenství ve druhé polovině osmdesátých let výrazně přispělo přijetí vyhlášky Ministerstva zdravotnictví ČSR č. 75/1986 Sb., která mj. blíže upravovala podmínky, za nichž bylo možné přerušit těhotenství ze zdravotních důvodů. Nad hranici 5 tis. se počet potratů dostal v roce následujícím a udržel se zde až do roku 1991. V následujících letech však v kraji Vysočina stejně jako v ČR počet interrupčních zákroků strmě klesal. Pod hranici 3 tis. se počet potratů v kraji Vysočina dostal již v roce 1994, pod dvoutisícovou hodnotu pak v roce 2000. V roce 2004 již proběhlo v kraji Vysočina pouze 1 690 potratů. Na 100 živě narozených dětí tak připadalo 35,5 potratů. Potratovost je na Vysočině celkově nižší než činí průměr ČR (42,3) a shodně s Pardubickým kraje nejnižší ze všech krajů ČR.

Obr. 2.3: Vývoj počtu potratů v kraji Vysočina v letech 1992 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Demografická ročenka krajů České republiky 1991-2003, ČSÚ Praha, 2004. Databáze MOS, ČSÚ 2005.

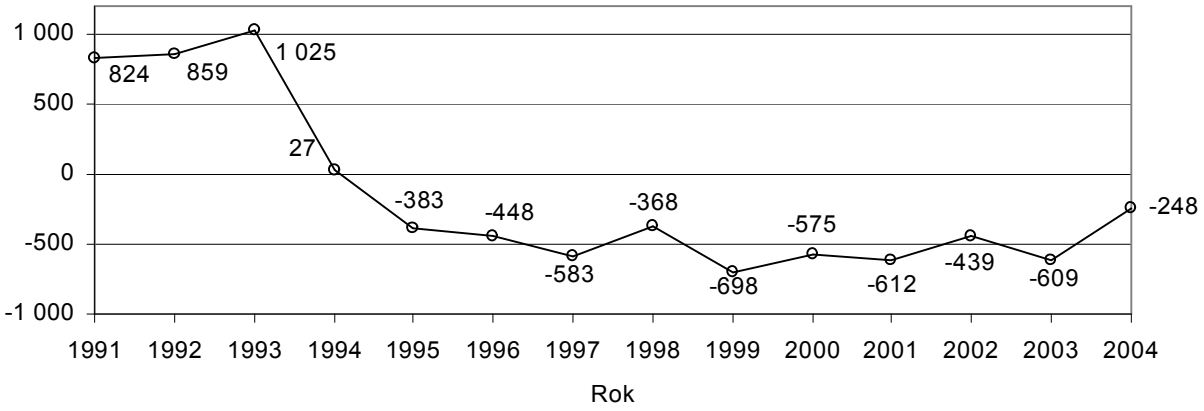
Na úrovni jednotlivých správních obvodů ORP měl nejvyšší index potratovosti v roce 2004 správní obvod ORP Pelhřimov a Havlíčkův Brod, kde na 100 živě narozených dětí připadalo více než 45 potratů. Naopak nejpříznivější situace byla v ORP Náměšť nad Oslavou, Nové Město na Moravě, Bystřice nad Pernštejnem a Velké Meziříčí, kde na 100 živě narozených proběhlo méně než 30 potratů.

Kraj Vysočina se v minulosti dlouhodobě vyznačoval vysokým **přirozeným přírůstkem** obyvatelstva (rozdíl mezi živě narozenými a zemřelými). Ten v období po 2. světové válce bohatě nahrazoval úbytek obyvatelstva způsobený stěhováním, takže mezi prvním poválečným sčítáním v roce 1950 a rokem 1991 počet obyvatel v kraji Vysočina vzrostl téměř o 60 tisíc.

Současný nepříznivý demografický vývoj v České republice se promítl i na Vysočině, a tak v roce 1995 kraj Vysočina poprvé zaznamenal ztrátu obyvatelstva přirozenou měnou. Rozdíl mezi živě narozenými a zemřelými se sice od té doby pohybuje v záporných číslech, avšak v roce 2004 byl úbytek přirozenou měnou nejnižší za

posledních deset let (-248 obyvatel). Za celé pětileté období nastal v kraji Vysočina úbytek počtu obyvatel přirozenou měnou ve výši –1,0 ‰ (v ČR dokonce –1,5 ‰). Vývoj přirozeného přírůstku od roku 1991 zachycuje obrázek č. 2.4.

Obr. 2.4: Přirozený přírůstek obyvatel v kraji Vysočina v letech 1991 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Demografická ročenka krajů České republiky 1991-2003, ČSÚ Praha, 2004. Databáze MOS, ČSÚ 2005.

Na úrovni správních obvodů obcí s rozšířenou působností dosáhlo v poslední pětiletce kladného přirozeného přírůstek pouze Žďársko (1,5 ‰) a Novoměstsko (0,9 ‰). Nižší než krajský průměr vykázaly ještě tři obvody obcí s rozšířenou působností, a to Třebíč, Velké Meziříčí a Jihlava. V ostatních ORP došlo ve sledovaném období k poklesu počtu obyvatel přirozenou měnou, a to s větší intenzitou než na úrovni celého kraje. Nejvýraznější úbytek obyvatelstva zaznamenal ORP Humpolec (-3,9 ‰) a Pacov (- 3,5 ‰).

Tab. 2.6: Vývoj přirozeného přírůstku obyvatel ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností (SO ORP) kraje Vysočina v letech 2000 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

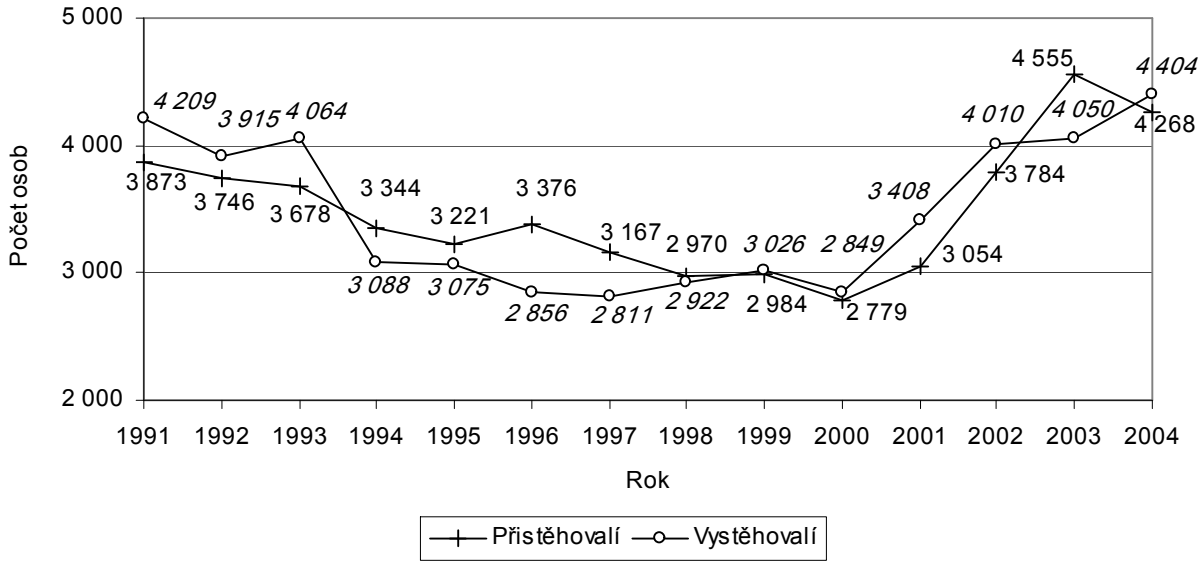
SO ORP	Přirozený přírůstek obyvatel					Přir. přírůstek na 1 000 ob. stř. stavu				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Bystřice nad Pern.	-28	-30	20	-15	-73	-1,3	-1,4	1,0	-0,7	-3,5
Havlíčkův Brod	-100	-142	-52	-79	-35	-1,9	-2,8	-1,0	-1,5	-0,7
Humpolec	-81	-56	-74	-44	-75	-4,7	-3,3	-4,4	-2,6	-4,5
Chotěboř	-15	-17	-26	-28	-64	-0,7	-0,8	-1,2	-1,3	-2,9
Jihlava	-166	-79	-51	-94	72	-1,7	-0,8	-0,5	-1,0	0,7
Mor. Budějovice	-79	-49	-68	-46	-46	-3,2	-2,0	-2,8	-1,9	-1,9
Náměšť nad Osl.	-35	-26	-48	-41	-39	-2,6	-1,9	-3,5	-3,0	-2,9
Nové Město na M.	17	-27	37	11	49	0,9	-1,4	1,9	0,6	2,5
Pacov	-36	-12	-41	-61	-26	-3,5	-1,2	-4,0	-6,0	-2,6
Pelhřimov	-46	-101	-80	-93	-85	-1,0	-2,2	-1,8	-2,0	-1,9
Světlá nad Sázavou	-41	-61	-26	-74	-49	-2,0	-2,9	-1,3	-3,6	-2,4
Telč	-30	-30	-36	-20	-25	-2,2	-2,2	-2,6	-1,5	-1,8
Třebíč	16	-11	-24	-15	10	0,2	-0,1	-0,3	-0,2	0,1
Velké Meziříčí	0	-51	-11	-20	-1	0,0	-1,5	-0,3	-0,6	0,0
Žďár nad Sázavou	49	80	41	10	139	1,1	1,8	0,9	0,2	3,2
Vysočina	**-575**	**-612**	**-439**	**-609**	**-248**	**-1,1**	**-1,2**	**-0,9**	**-1,2**	**-0,5**
Česká republika	-18 091	-17 040	-15 457	-17 603	-9 513	-1,8	-1,7	-1,5	-1,7	-0,9

Zdroj dat: Databáze MOS. ČSÚ 2002 - 2005

Migrace obyvatelstva

Počet obyvatel území není ovlivněn pouze přirozenou měnou, ale rovněž migrací, tedy počtem přistěhovalých a vystěhovalých. Od konce 2. světové války se kraj Vysočina až na výjimky vyznačoval spíše vyšším počtem vystěhovalých než přistěhovalých. Tento trend přerušila až výstavba jaderné elektrárny v Dukovanech, která způsobila velký příliv obyvatel do okresu Třebíč v letech 1981 – 1983. Ke konci osmdesátých let však znovu kraj vykazoval záporné migrační saldo, tedy vyšší počet vystěhovalých než přistěhovalých, a tento stav přetrval až do konce roku 1994. Tehdy byl poprvé po deseti letech vykázán vyšší počet přistěhovalých než vystěhovalých a obdobná situace vydržela celých pět let. Až v roce 1999 bylo opět o něco více vystěhovalých a s výjimkou roku 2003, kdy kraj migrací získal celkem 505 obyvatel, je tomu tak do současnosti (viz obr. č. 2.5). V posledních čtyřech letech se intenzita migrace navíc zvyšuje a počet přistěhovalých i vystěhovalých je již vyšší než na počátku devadesátých let.

Obr. 2.5: Vývoj počtu přistěhovalých do kraje Vysočina a vystěhovalých z kraje Vysočina v letech 1991 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Demografická ročenka krajů České republiky 1991-2003. ČSÚ Praha, 2004. Databáze MOS, ČSÚ 2005.

Na růstu počtu přistěhovalých má v posledních pěti letech rovněž významný vliv imigrace ze zahraničí. K růstu počtu osob přistěhovalých z ciziny docházelo i na úrovni ČR, ne však tak intenzivně jako v kraji Vysočina. Zatímco v roce 2000 se do kraje přistěhovalo pouze zhruba 200 cizinců, v roce 2002 již jejich počet přesáhl tisíc a o rok později dosáhl téměř 1,9 tis. osob. V roce 2004 se přistěhovalo na území kraje 1 621 cizinců, což bylo o něco méně než v roce předchozím. Podíl cizinců na celkovém počtu přistěhovalých však přesto činil pouze 38,0 %, což byla 5. nejnižší hodnota mezi kraji ČR.

V roce 2004 se do kraje Vysočina z jiných krajů ČR i ze zahraničí přistěhovalo celkem 4,3 tis. osob, což bylo 8,5 osob na 1000 obyvatel středního stavu. V mezikrajském srovnání tak představuje Vysočina kraj se čtvrtou nejnižší intenzitu imigrace. Nižší příliv přistěhovalých přepočtený na počet obyvatel byl jen v Moravskoslezském, Olomouckém a Zlínském kraji.

Počet přistěhovalých do jednotlivých správních obvodů ORP je proměnlivý rok od roku. Za posledních pět let měl podle počtu přistěhovalých na 1000 obyvatel středního stavu nejvyšší průměrnou intenzitu imigrace správní obvod Humpolec (13,5 ‰), Havlíčkův Brod (13,3 ‰) a Moravské Budějovice (13,3 ‰). Naopak nejnižší byla v daném období intenzita přistěhování do území ORP Žďársko (9,0 ‰), Třebíčsko (9,0 ‰), Bystřicko (9,2 ‰) a Velkomeziříčsko (9,5 ‰).

V roce 2004 se pouze ve dvou obvodech ORP přistěhovalo méně obyvatel než v roce 2000, a to v Telči a v Novém Městě na Moravě. Ostatní ORP zaznamenaly nárůst počtu přistěhovalých, nejvíce obvod ORP Havlíčkův Brod, Jihlava, Pacov, Pelhřimov a Chotěboř. Vývoj počtu přistěhovalých do jednotlivých správních obvodů obcí s rozšířenou působností od roku 2000 zachycuje následující tabulka.

Tab. 2.7: Vývoj počtu přistěhovalých do správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP) kraje Vysočina v letech 2000 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

SO ORP	Přistěhovalí					Přistěhovalí na 1 000 ob. střed. stavu				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Bystřice nad Pern.	207	141	195	196	232	9,7	6,7	9,3	9,4	11,1
Havlíčkův Brod	459	622	677	812	857	8,9	12,1	13,2	15,8	16,6
Humpolec	172	180	281	275	230	10,1	10,6	16,7	16,3	13,7
Chotěboř	223	260	309	326	316	9,9	11,6	13,8	14,6	14,1
Jihlava	619	691	1 061	1 311	1124	6,4	7,2	11,0	13,6	11,6
Mor. Budějovice	339	297	295	305	383	13,8	12,2	12,1	12,5	15,7
Náměšť nad Osl.	133	236	122	215	166	9,8	17,2	8,9	15,8	12,3
Nové Město na M.	231	199	253	244	208	11,9	10,2	13,0	12,5	10,6
Pacov	107	143	121	123	162	10,3	13,9	11,8	12,1	16,1
Pelhřimov	461	456	645	688	623	10,0	10,0	14,2	15,1	13,7
Světlá nad Sázavou	256	241	213	269	270	12,2	11,6	10,3	13,1	13,2
Telč	163	155	175	156	142	11,8	11,2	12,7	11,4	10,4
Třebíč	588	658	746	720	713	7,7	8,6	9,8	9,4	9,4
Velké Meziříčí	331	276	307	366	373	9,5	7,9	8,8	10,5	10,7
Žďár nad Sázavou	335	315	370	541	409	7,6	7,2	8,4	12,3	9,3
Vysočina	**2 779**	**3 054**	**3 784**	**4 555**	**4 268**	**5,4**	**6,0**	**7,4**	**8,9**	**8,4**

Zdroj dat: Databáze MOS. ČSÚ 2001 - 2005

Počet **vystěhovalých** z kraje Vysočina od počátku devadesátých let s výjimkou roku 1993 pozvolna klesal až do roku 1997, kdy bylo dosaženo dosavadního minima. Po přechodném mírném zvýšení v následujících dvou letech opět počet vystěhovalých v roce 2000 klesl, ale od té doby začal prudce stoupat a tento stav trvá do současnosti. Přes tento nárůst činil počet emigrantů vztažený na střední stav obyvatel v roce 2004 na Vysočině 8,7 ‰, což byla šestá nejnižší hodnota ze všech krajů ČR.

Tab. 2.8: Vývoj počtu vystěhovalých ze správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP) kraje Vysočina v letech 2001 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

SO ORP	Vystěhovalí					Vystěhovalí na 1 000 ob. střed. stavu				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Bystřice nad Pern.	255	244	265	251	204	11,9	11,6	12,6	12,0	9,8
Havlíčkův Brod	487	497	588	567	819	9,4	9,7	11,4	11,0	15,9
Humpolec	176	190	207	197	215	10,3	11,2	12,3	11,7	12,8
Chotěboř	210	262	276	251	273	9,3	11,7	12,3	11,2	12,2
Jihlava	667	783	996	1033	1169	6,9	8,1	10,3	10,7	12,1
Mor. Budějovice	273	296	298	253	292	11,1	12,1	12,2	10,4	12,0
Náměšť n. Oslavou	153	165	213	206	189	11,2	12,0	15,6	15,2	14,0
Nové Město na M.	227	200	239	235	266	11,7	10,3	12,2	12,0	13,6
Pacov	115	163	163	142	163	11,1	15,9	15,9	14,0	16,2
Pelhřimov	450	534	577	607	705	9,7	11,7	12,7	13,3	15,5
Světlá nad Sázavou	287	273	314	323	330	13,7	13,1	15,2	15,7	16,1
Telč	162	167	189	208	193	11,8	12,1	13,7	15,2	14,2
Třebíč	589	693	815	842	730	7,7	9,1	10,7	11,0	9,6
Velké Meziříčí	252	291	323	373	295	7,2	8,3	9,3	10,7	8,5
Žďár nad Sázavou	391	466	533	554	501	8,9	10,6	12,1	12,6	11,4
Vysočina	**2 849**	**3 408**	**4 010**	**4 050**	**4 404**	**5,5**	**6,7**	**7,8**	**7,9**	**8,6**

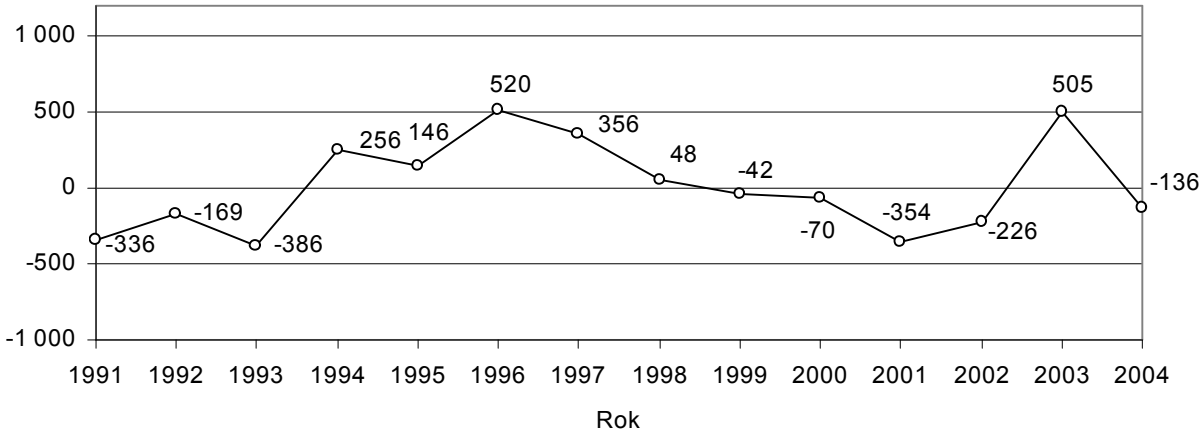
Zdroj dat: Databáze MOS. ČSÚ 2001 - 2005

V období let 2000 – 2004 byl průměrný počet vystěhovalých přepočtený na střední stav obyvatelstva nejvyšší ve správním obvodu ORP Světlá nad Sázavou (14,8 ‰), Pacov (14,6 ‰), Moravské Budějovice (13,6 ‰) a Telč

(13,4 ‰). Ve srovnání s ostatními správními obvody je nízká intenzita emigrace obyvatel ze SO ORP Velké Meziříčí (8,8 ‰), Třebíč (9,6 ‰) a Jihlava (9,6 ‰). S výjimkou ORP Bystřice nad Pernštejnem došlo v roce 2004 ve srovnání s rokem 2000 ve všech ostatních ORP k nárůstu počtu vystěhovalých, a to nejvíce v ORP Jihlava, Havlíčkův Brod a Pelhřimov.

Vzhledem k určité vyrovnanosti imigrace a emigrace lze od počátku devadesátých let zaznamenat tři etapy vývoje **migračního salda** (přistěhovalí mínus vystěhovalí). Od roku 1991 do roku 1995 ubylo v kraji migrací 489 osob a v následujících pěti letech jich 812 přibylo; v období 2001 – 2004 pak došlo v kraji Vysočina k celkovému poklesu počtu obyvatel stěhováním o 211 osob. Za celé sledované období (1991 – 2004) přibylo v kraji stěhováním 112 osob. Je však třeba upozornit, že současné statistiky plně nezachycují počet osob vystěhovalých do zahraničí.

Obr. 2.6: Vývoj migračního přírůstku kraje Vysočina v letech 1991 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Demografická ročenka krajů České republiky 1991-2003. ČSÚ Praha, 2004. Databáze MOS, ČSÚ 2005.

Tab. 2.9: Vývoj přírůstku migrací ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností (SO ORP) kraje Vysočina v letech 2000 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

SO ORP	Přírůstek migrací					Přírůstek migrací na 1 000 ob. stř. stavu				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Bystřice nad Pern.	-48	-103	-70	-55	28	-2,2	-4,9	-3,3	-2,6	1,3
Havlíčkův Brod	-28	125	89	245	38	-0,5	2,4	1,7	4,8	0,7
Humpolec	-4	-10	74	78	15	-0,2	-0,6	4,4	4,6	0,9
Chotěboř	13	-2	33	75	43	0,6	-0,1	1,5	3,4	1,9
Jihlava	-48	-92	65	278	-45	-0,5	-1,0	0,7	2,9	-0,5
Mor. Budějovice	66	1	-3	52	91	2,7	0,0	-0,1	2,1	3,7
Náměšť n. Oslavou	-20	71	-91	9	-23	-1,5	5,2	-6,7	0,7	-1,7
Nové Město na M.	4	-1	14	9	-58	0,2	-0,1	0,7	0,5	-3,0
Pacov	-8	-20	-42	-19	-1	-0,8	-1,9	-4,1	-1,9	-0,1
Pelhřimov	11	-78	68	81	-82	0,2	-1,7	1,5	1,8	-1,8
Světlá nad Sázavou	-31	-32	-101	-54	-60	-1,5	-1,5	-4,9	-2,6	-2,9
Telč	1	-12	-14	-52	-51	0,1	-0,9	-1,0	-3,8	-3,8
Třebíč	-1	-35	-69	-122	-17	0,0	-0,5	-0,9	-1,6	-0,2
Velké Meziříčí	79	-15	-16	-7	78	2,3	-0,4	-0,5	-0,2	2,2
Žďár nad Sázavou	-56	-151	-163	-13	-92	-1,3	-3,4	-3,7	-0,3	-2,1
Vysočina	**-70**	**-354**	**-226**	**505**	**-136**	**-0,1**	**-0,7**	**-0,4**	**1,0**	**-0,3**

Zdroj dat: Databáze MOS. ČSÚ 2001 - 2005

Na úrovni správních obvodů obcí s rozšířenou působností existují u migračních poměrů určité rozdíly. Ztrátu obyvatelstva stěhováním vykázalo v posledních pěti letech celkem 8 správních obvodů ORP, přitom největší

pokles obyvatel tímto způsobem nastal ve správním obvodu ORP Světlá nad Sázavou (2,7 ‰) a Bystřice nad Pernštejnem (2,4 ‰). Migračně ziskových bylo 6 obvodů ORP, a to nejvíce ORP Humpolecko (1,8 ‰), Havlíčkobrodsko (1,8 ‰) a Moravskobudějovicko (1,7 ‰). Na Pelhřimovsku se podle oficiálních statistik od roku 2000 do roku 2004 stejný počet obyvatel přistěhoval jako vystěhoval; migrace zde tudíž počet obyvatel neovlivnila.

V průběhu devadesátých let došlo také k významné změně směrů migrace mezi městy a venkovem: po desetiletích převahy migrace z venkova do měst došlo k zásadnímu obratu. Města jako celek, zejména střední a větší města, v současnosti obyvatelstvo migračně ztrácejí, zatímco venkovské obce (jako celek) mají kladné migrační saldo, avšak při velkých regionálních rozdílech. Specifickým fenoménem je migrační atraktivita obcí v zázemí větších měst (suburbanizace), která se ale na Vysočině dosud projevila spíše jen v okolí Jihlavy.

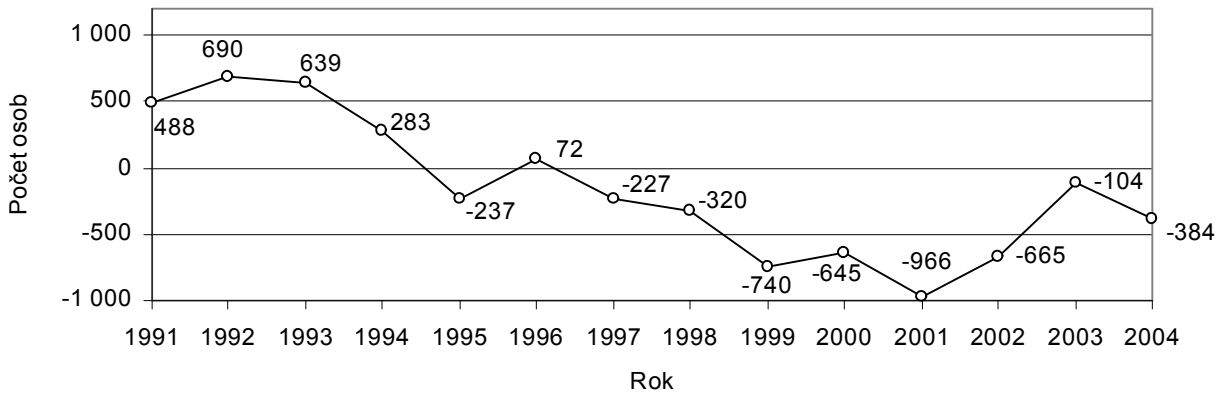
Celkový přírůstek

Celkový přírůstek obyvatelstva je výsledkem čtyř pohybů obyvatelstva. Jeho výpočet určuje součet počtu živě narozených a přistěhovalých obyvatel do daného regionu, odečítá se počet zemřelých a vystěhovalých osob.

Na počátku devadesátých let přibývalo obyvatel v kraji Vysočina v řádu stovek osob ročně. Poprvé se Vysočina dostala do záporných čísel v roce 1995. Přestože se kraj o rok později opět „vynořil“ nad nulu, od roku 1997 zůstává celkový přírůstek obyvatel Vysočiny v záporných hodnotách; jedná se tedy o úbytek obyvatelstva. Ten byl nejvýraznější v roce 2001, kdy Vysočina přišla skoro o 1 000 lidí, v dalších dvou následujících letech šla křivka celkového přírůstku obyvatel kraje strmě vzhůru. Ovšem v roce 2004 se kraj Vysočina prezentoval opět poměrně vysokým úbytkem obyvatel – jednalo se o 384 osob (viz obr. č. 2.7).

Srovnání mezi kraji podle celkového přírůstku obyvatel v roce 2004 vyznívá nejlépe pro Prahu a Středočeský kraj, kde byly absolutní i relativní přírůstky obyvatel zdaleka nejvyšší. Ztráta populace se týkala celkem osmi ze čtrnácti krajů, přestože se v roce 2004 v celé republice zvedl stav obyvatelstva o více než 9 tis. osob. Vysočina zaznamenala v relativním vyjádření čtvrtý nejvyšší úbytek obyvatel.

Obr. 2.7: Vývoj celkového přírůstku obyvatel v letech 1991 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Demografická ročenka krajů České republiky 1991-2003. ČSÚ Praha, 2004; Počet obyvatel v obcích kraje Vysočina k 31.12.2004. ČSÚ Jihlava, 2005.

Zatímco kraj Vysočina dosáhl v období 2000 – 2004 celkového úbytku obyvatel, nacházely se na území kraje celkem čtyři správní obvody obcí s rozšířenou působností, kde se celkový počet obyvatel v tomto období zvýšil, a to ORP Havlíčkův Brod, Chotěboř, Nové Město na Moravě a Velké Meziříčí. V ostatních ORP nastal pokles počtu obyvatel, nejvíce pak ve správním obvodu ORP Světlá nad Sázavou, Pacov, Telč, Náměšť nad Oslavou a Bystřice nad Pernštejnem.

Tab. 2.10: Vývoj celkového přírůstku obyvatel ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina v letech 2000 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

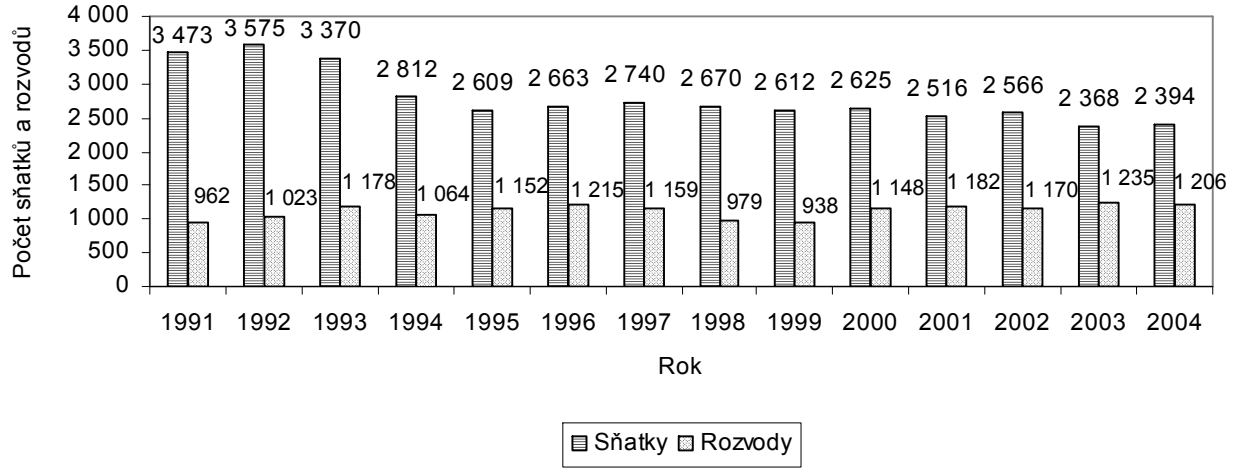
SO ORP	Celkový přírůstek					Celkový přír. na 1 000 ob. stř. stavu				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Bystřice nad Pern.	-76	-133	-50	-70	-45	-3,6	-6,3	-2,4	-3,3	-0,2
Havlíčkův Brod	-128	-17	37	166	3	-2,5	-0,3	0,7	3,2	0,0
Humpolec	-85	-66	0	34	-60	-5,0	-3,9	0,0	2,0	-0,4
Chotěboř	-2	-19	7	47	-21	-0,1	-0,9	0,3	2,1	-0,1
Jihlava	-214	-171	14	184	27	-2,2	-1,8	0,1	1,9	0,0
Mor. Budějovice	-13	-48	-71	6	45	-0,5	-2,0	-2,9	0,2	0,2
Náměšť n. Oslavou	-55	45	-139	-32	-62	-4,0	3,3	-10,2	-2,4	-0,5
Nové Město na M.	21	-28	51	20	-9	1,1	-1,4	2,6	1,0	0,0
Pacov	-44	-32	-83	-80	-27	-4,2	-3,1	-8,1	-7,9	-0,3
Pelhřimov	-35	-179	-12	-12	-167	-0,8	-3,9	-0,3	-0,3	-0,4
Světlá nad Sázavou	-72	-93	-127	-128	-109	-3,4	-4,5	-6,1	-6,2	-0,5
Telč	-29	-42	-50	-72	-76	-2,1	-3,0	-3,6	-5,3	-0,6
Třebíč	15	-46	-93	-137	-7	0,2	-0,6	-1,2	-1,8	0,0
Velké Meziříčí	79	-66	-27	-27	77	2,3	-1,9	-0,8	-0,8	0,2
Žďár nad Sázavou	-7	-71	-122	-3	47	-0,2	-1,6	-2,8	-0,1	0,1
Vysočina	**-645**	**-966**	**-665**	**-104**	**-384**	**-1,3**	**-1,9**	**-1,3**	**-0,2**	**-0,8**
Česká republika	-11 552	-25 591	-3 167	8 186	9 122	-1,1	-2,5	-0,3	0,8	0,9

Zdroj dat: Databáze MOS. ČSÚ 2001 - 2005

Sňatečnost a rozvodovost

Jedním z demografických jevů, který je významně ovlivněn ekonomickou situací, je počet sňatků. V kraji Vysočina se počet sňatků po 2. světové válce udržoval mezi 3,5 – 4,5 tis.; kolísavý charakter sňatečnosti v padesátých letech (rok 1953 jen 3,4 tis. sňatků, rok 1956 až 4,4 tis. sňatků) byl vystřídán pozvolným nárůstem v letech šedesátých trvajícím až do poloviny let sedmdesátých. Na přelomu sedmdesátých a osmdesátých let klesl počet sňatků pod hranicí 4 tis. a poté dochází již pouze k mírnému nárůstu jejich počtu, a to až do roku 1987. V následujících dvou letech počet sňatků opět klesl. Naopak rok 1990 byl charakteristický výrazným vzestupem počtu sňatků, který byl ovlivněn tím, že tento rok byl posledním rokem, kdy byla možnost získat výhodnou novomanželskou půjčku. V tomto roce bylo v kraji Vysočina sezdáno nejvíce párů od konce 2. světové války (téměř 4,7 tis.).

Obr. 2.8: Počet sňatků a rozvodů v kraji Vysočina v letech 1991 – 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Demografická ročenka krajů České republiky 1991-2003. ČSÚ Praha, 2004. Databáze MOS, ČSÚ 2005.

Po tomto legislativou ovlivněném extrému počet sňatků v kraji Vysočina hned v následujícím roce prudce klesl, a to na necelých 3,5 tis. Rok 1992 byl pak posledním, kdy počet sňatků ještě tuto hranici překročil hranici; poté již docházelo k postupnému snižování intenzity sňatečnosti. V roce 2003 se na Vysočině poprvé bralo méně než 2,5 tis. párů a v roce 2004 byl zaznamenán pouze mírný meziroční nárůst počtu nových manželství (viz obr. č. 2.8). Přes tento nárůst zůstává Vysočina krajem s nižší než průměrnou sňatečností; na 1000 obyvatel středního stavu zde v roce 2004 proběhlo 4,7 sňatků, zatímco na úrovni celé ČR 5,0. Vysočina tak vykázala 5. nejnižší intenzitu sňatečnosti mezi kraji ČR.

Z hlediska jednotlivých správních obvodů obcí s rozšířenou působností nastalo zvýšení absolutního počtu sňatků v roce 2004 ve srovnání s rokem 2000 pouze ve 3 obvodech ORP, a to na Humpolecku, Chotěbořsku a Žďársku. Během sledovaného období 2000 - 2004 připadalo na 1000 obyvatel středního stavu v kraji Vysočina průměrně 4,9 sňatků, což bylo o něco méně než v ČR (5,1 ‰). Nadprůměrnou intenzitu sňatečnosti měly během posledních pěti let správní obvody ORP Jihlava, Nové Město na Moravě a Žďár nad Sázavou (všechny více než 5 ‰), naopak nejnižší byla sňatečnost na Pacovsku a Náměšťsku (méně než 4,5 ‰).

Tab. 2.11: Vývoj sňatečnosti ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina v letech 2000 - 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

SO ORP	Počet sňatků					Sňatky na 1 000 ob. středního stavu				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Bystřice nad Pern.	119	104	93	98	90	5,6	4,9	4,4	4,7	4,3
Havlíčkův Brod	269	245	254	206	244	5,2	4,8	4,9	4,0	4,7
Humpolec	79	70	76	71	89	4,6	4,2	4,5	4,2	5,3
Chotěboř	100	95	125	104	111	4,4	4,3	5,6	4,6	5,0
Jihlava	529	519	523	503	485	5,5	5,4	5,4	5,2	5,0
Mor. Budějovice	124	102	115	115	109	5,1	4,2	4,7	4,7	4,5
Náměšť nad Osl.	67	50	61	57	62	4,9	3,6	4,5	4,2	4,6
Nové Město na M.	109	97	103	89	94	5,6	5,0	5,3	4,6	4,8
Pacov	54	44	47	37	33	5,2	4,3	4,6	3,7	3,3
Pelhřimov	233	234	243	215	196	5,0	5,1	5,3	4,7	4,3
Světlá nad Sázavou	110	110	86	93	90	5,3	5,3	4,2	4,5	4,4
Telč	73	80	52	43	58	5,3	5,8	3,8	3,1	4,3
Třebíč	384	392	382	316	371	5,0	5,1	5,0	4,1	4,9
Velké Meziříčí	169	154	160	182	141	4,8	4,4	4,6	5,2	4,0
Žďár nad Sázavou	206	220	246	239	221	4,7	5,0	5,6	5,5	5,0
Vysočina	**2 625**	**2 516**	**2 566**	**2 368**	**2 394**	**5,1**	**4,9**	**5,0**	**4,6**	**4,7**
Česká republika	55 321	52 374	52 732	48 943	51 447	5,4	5,1	5,2	4,8	5,0

Zdroj dat: Databáze MOS, ČSÚ 2005.

Rozvodovost v kraji Vysočina po 2. světové válce vykazovala rostoucí tendenci bez velkých výkyvů. Zatímco v roce 1949 nečinil počet rozvodů ani 200, v roce 1990 již přesáhl 1 tis. Od roku 1991 je v rozvodovosti kraje patrná jistá rozkolísanost. Minima bylo v devadesátých letech dosaženo v roce 1999, kdy vešlo v platnost nové legislativní opatření snažící se snížit intenzitu rozvodovosti, poté však dochází opět ke zvyšování počtu rozvodů až do roku 2003, kdy bylo rozvedeno celkem 1 235 párů, což je nejvíce ve statisticky sledovatelném vývoji rozvodovosti. V následujícím roce jejich počet mírně klesl, ale nad hranicí 1,2 tis. se udržel. Přes tyto hodnoty je v kraji Vysočina situace z hlediska rozvodovosti výrazně lepší než na úrovni celé ČR. V roce 2004 zde byla rozvodovost na 1 000 obyvatel středního stavu 2,4, zatímco na celorepublikové úrovni 3,2. Vysočina zároveň vykázala nejnižší intenzitu rozvodovosti z krajů ČR.

V poslední pětiletce se absolutní počet rozvodů snížil v 6 obvodech ORP, zatímco ve zbývajících vzrostl, a to nejvíce na Humpolecku, Žďársku a Chotěbořsku. Průměrný počet rozvodů na 1000 obyvatel středního stavu ve sledovaném období dosáhl v kraji Vysočina 2,3 ‰ (v ČR 3,1 ‰). Vyšší než průměrnou rozvodovost prezentovaly ORP s vyšším stupněm urbanizace, a to Jihlavsko, Třebíčsko a Havlíčskobrodsko, nejnižší naopak Pacovsko a Novoměstsko.

Tab. 2.12: Vývoj rozvodovosti ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina v letech 2000 - 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

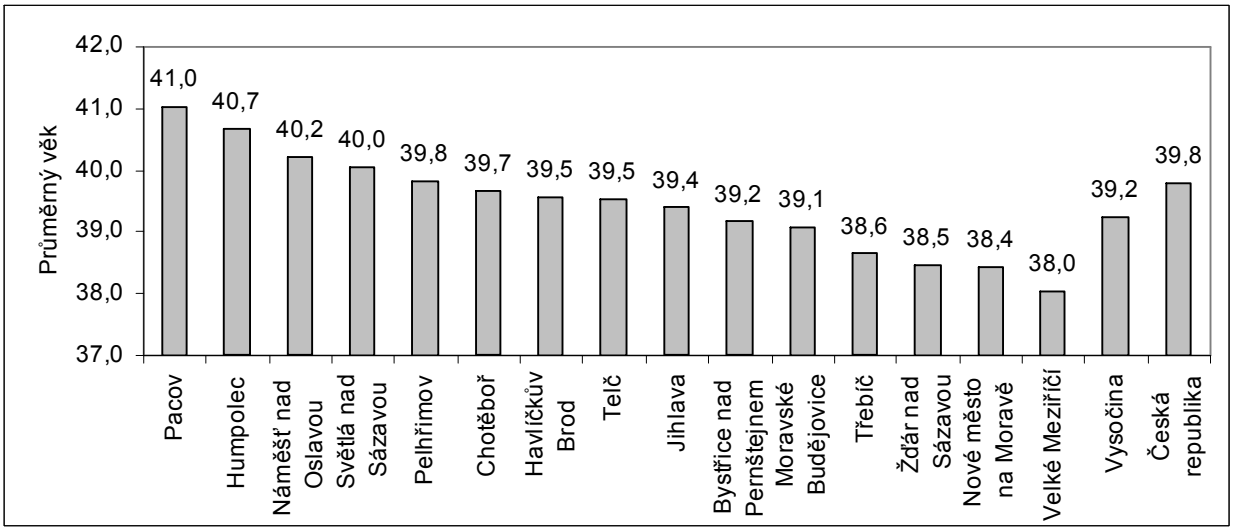
SO ORP	Počet rozvodů					Rozvody na 1 000 ob. středního stavu				
	2000	2001	2002	2003	2004	2000	2001	2002	2003	2004
Bystřice nad Pern.	48	44	41	50	37	2,3	2,1	2,0	2,4	1,8
Havlíčkův Brod	119	130	144	156	129	2,3	2,5	2,8	3,0	2,5
Humpolec	26	33	34	37	44	1,5	2,0	2,0	2,2	2,6
Chotěboř	45	38	50	49	57	2,0	1,7	2,2	2,2	2,5
Jihlava	245	247	291	253	255	2,5	2,6	3,0	2,6	2,6
Mor. Budějovice	40	39	44	58	47	1,6	1,6	1,8	2,4	1,9
Náměšť nad Osl.	34	25	25	33	27	2,5	1,8	1,8	2,4	2,0
Nové Město na M.	38	28	34	28	36	1,9	1,4	1,7	1,4	1,8
Pacov	18	14	12	17	18	1,7	1,4	1,2	1,7	1,8
Pelhřimov	110	110	98	103	97	2,4	2,4	2,2	2,3	2,1
Světlá nad Sázavou	39	41	60	60	36	1,9	2,0	2,9	2,9	1,8
Telč	24	34	23	25	21	1,7	2,5	1,7	1,8	1,5
Třebíč	210	223	165	212	210	2,7	2,9	2,2	2,8	2,8
Velké Meziříčí	66	67	67	65	68	1,9	1,9	1,9	1,9	1,9
Žďár nad Sázavou	86	109	82	89	124	2,0	2,5	1,9	2,0	2,8
Vysočina	**1 148**	**1 182**	**1 170**	**1 235**	**1 206**	**2,2**	**2,3**	**2,3**	**2,4**	**2,4**
Česká republika	29 704	31 586	31 758	32 824	33 060	2,9	3,1	3,1	3,2	3,2

Zdroj dat: Databáze MOS, ČSÚ 2005.

2.2 Věkové složení a průměrný věk obyvatelstva

Kraj Vysočina má ve srovnání s ČR poměrně dobrou věkovou strukturu obyvatelstva. Od devadesátých let však dochází k výraznému a rychlému zhoršování věkové struktury obyvatel (proces stárnutí). V roce 1991 tvořily děti do 15 let 21,8 % obyvatel kraje (v ČR 20,6 %), v roce 2003 to bylo již jen 16,1 % (v ČR 15,2 %). Zatímco z počátku byly projevy procesu stárnutí populace tlumeny vysokým podílem obyvatel v produktivním věku, se vstupem silných poválečných ročníků do poproduktivního věku začne v blízké budoucnosti docházet k jeho urychlování.

Obr. 2.9: Průměrný věk obyvatelstva ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina k 31. 12. 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Počet obyvatel v obcích kraje Vysočina k 31. 12. 2004. ČSÚ Jihlava, 2005

Do roku 1998 převažoval v kraji Vysočina počet dětí (do 15 let) nad počtem obyvatel v poproduktivním věku (60 a více let), zatímco v ČR trvala tato situace pouze do roku 1995. Vlivem stárnutí populace dochází i ke

zvyšování průměrného věku. Zatímco na počátku devadesátých let byl v kraji Vysočina průměrný věk 35,7 let (v ČR 36,5), v roce 2004 to bylo již 39,2 let (v ČR dokonce 39,8 let), což je 5. nejnižší hodnota mezi kraji ČR. Nižší hodnotu průměrného věku mají pouze kraje, které jsou zatíženy těžbou uhlí a těžkým průmyslem a tudíž trpí i nadprůměrnou úmrtností obyvatel. Nízký průměrný věk na Vysočině je tak dán vysokými hodnotami porodnosti oproti průměru ČR v sedmdesátých a osmdesátých letech. Průměrné stáří obyvatel na úrovni SO ORP se však v rámci kraje značně liší. Populace správních obvodů ve východní části kraje (s výjimkou Náměšťska) má díky nízkému zastoupení poproduktivní složky obyvatelstva průměrný věk nižší. Na druhou stranu je v důsledku trvale nízké porodnosti nejvyšší průměrný věk obyvatel na Pacovsku.

Přestože má v kraji jako celku vyšší zastoupení poproduktivní složka obyvatelstva než předproduktivní, na Velkomeziříčsku, Žďársku, Novoměstsku i Třebíčsku byl při sčítání lidu v roce 2001 podíl obyvatel starších 60 let nižší než podíl osob, které ještě nedosáhly patnáctého roku věku. Ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností Humpolec, Pacov a Náměšť nad Oslavou byla více než pětina lidí starších šedesáti let. Produktivní složka obyvatelstva (15 – 59 let) byla nejsilnější na Jihlavsku, Třebíčsku a Světelsku, ale nikde její podíl nedosahoval průměru České republiky.

Tab. 2.13: Věkové složení obyvatelstva ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina v roce 2001 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Správní obvod obce s rozšířenou působností	0 – 14 let		15 – 59 let		60 a více let	
	absolutně	relativně	absolutně	relativně	absolutně	relativně
Bystřice nad Pernštejnem	3 708	17,5	13 543	64,1	3 897	18,4
Havlíčkův Brod	8 554	16,6	33 102	64,4	9 787	19,0
Humpolec	2 719	16,0	10 623	62,7	3 608	21,3
Chotěboř	3 860	17,3	14 068	62,9	4 419	19,8
Jihlava	15 971	16,6	62 992	65,3	17 481	18,1
Moravské Budějovice	4 502	18,4	15 167	62,1	4 767	19,5
Náměšť nad Oslavou	2 331	17,0	8 561	62,6	2 797	20,4
Nové město na Moravě	3 562	18,3	12 518	64,3	3 398	17,4
Pacov	1 598	15,5	6 531	63,5	2 160	21,0
Pelhřimov	7 571	16,6	29 256	63,9	8 918	19,5
Světlá nad Sázavou	3 375	16,2	13 588	65,2	3 885	18,6
Telč	2 556	18,5	8 541	61,8	2 717	19,7
Třebíč	13 546	17,7	49 987	65,3	12 978	17,0
Velké Meziříčí	6 729	19,2	22 218	63,6	6 029	17,2
Žďár nad Sázavou	8 000	18,2	28 562	64,8	7 463	17,0
Vysočina	**88 582**	**17,3**	**329 257**	**64,3**	**94 304**	**18,4**
Česká republika	1 654 862	16,2	6 687 932	65,4	1 887 266	18,4

Zdroj dat: SLDB 2001. ČSÚ Praha, 2003

Počátkem roku 2004 zveřejnil ČSÚ Projekci obyvatelstva v krajích a oblastech ČR do roku 2050. Počet obyvatel v kraji Vysočina by měl do roku 2050 postupně klesnout téměř o 100 tisíc na 424 210 osob (uvažováno v předchozím územním vymezení). Velmi významně se má zvýšit podíl poproduktivního obyvatelstva, a to na 40,1 %, zatímco podíl předproduktivních obyvatel má v roce 2050 činit pouhých 12,3 %. **V souvislosti s projekcemi obyvatelstva je však nutné zdůraznit, že se při jejich sestavování neuvažuje s migrací obyvatelstva.**

Tab. 2.14: Projekce vývoje věkové struktury obyvatelstva v kraji Vysočina v období 2005 - 2050

Podíl obyvatel ve věkové skupině (%)	2005	2010	2020	2030	2040	2050
0 - 14 let	15,3	14,0	14,0	12,8	12,1	12,3
15 - 59 let	64,9	63,7	59,7	57,6	51,8	47,6
60 a více let	19,8	22,3	26,3	29,6	36,1	40,1
index stáří	**129,0**	**159,0**	**188,3**	**231,0**	**297,9**	**326,6**

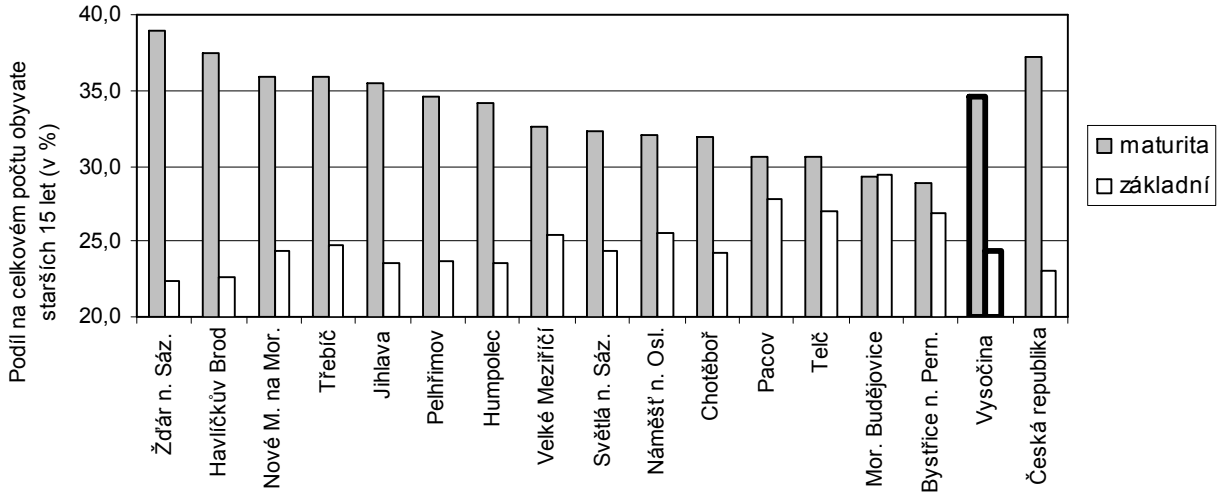
Zdroj dat: Projekce obyvatelstva v krajích a oblastech ČR do roku 2050. ČSÚ, Praha 2004

2.3 Vzdělanostní struktura obyvatelstva

Struktura obyvatelstva podle nejvyššího dosaženého stupně vzdělání je v kraji Vysočina méně příznivá v porovnání s průměrem ČR. Dle výběrového šetření pracovních sil za 2. čtvrtletí 2005 činil na Vysočině podíl vysokoškoláků na obyvatelstvu starším 15 let 8,2 % (ČR 10,4 %). Kromě Vysočiny již jen Ústecký a Liberecký kraj vykázal nižší podíl obyvatel s vysokoškolským vzděláním. Také podíl osob, které dosáhly alespoň středoškolského vzdělání s maturitou, je na Vysočině méně než činí průměr ČR (29,6 %, v ČR 31,6 %), nicméně za krajem Vysočina jsou dle tohoto ukazatele ještě další čtyři kraje. Procento osob, které dosáhly pouze základního vzdělání nebo nemají vzdělání žádné je sice v kraji o něco vyšší v porovnání s republikovým průměrem (20,9 %, v ČR 20,3 %), přesto u dalších pěti krajů je podíl obyvatel s maximálně základním vzděláním ještě vyšší. V kraji Vysočina je nejvíce zastoupena skupina osob se středním vzděláním bez maturity (41,1 %, v ČR 37,6 %), tedy především vyučených. Z tohoto pohledu je Vysočina na 4. místě mezi kraji ČR.

Vzdělanostní struktura obyvatel na úrovni správních obvodů obcí s rozšířenou působností je dle výsledků sčítání 2001 nejpříznivější na Žďársku, kde žije nejvíce vysokoškoláků i osob, které minimálně složily maturitní zkoušku. Na druhé straně je v SO ORP Žďár nad Sázavou nejnižší podíl obyvatel s nejvýše základním vzděláním. V podstatě platí, že nejlepší vzdělanostní strukturou se mohou prezentovat ty SO ORP, jejichž střediska jsou zároveň okresními městy. Výjimku v tomto ohledu představuje Novoměstsko, kde je podíl vysokoškoláků nejvyšší hned za SO ORP Žďár nad Sázavou. Možná překvapivé je umístění SO ORP Jihlava, kde osob minimálně s maturitou je 35,5 %, což jej řadí na páté místo. Ovšem daleko nejhůře je na tom v této statistice SO ORP Bystřice nad Pernštejnem, následován ORP Moravské Budějovice. Na Moravskobudějovicku též žije nejvyšší podíl osob s pouze základním vzděláním nebo bez vzdělání, jichž je dokonce více než těch, které měly alespoň maturity, což nelze konstatovat u jiného správního obvodu v kraji Vysočina.

Obr. 2.13: Obyvatelstvo se středním vzděláním s maturitou a vyšším a s nejvýše základním vzděláním (v %) ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina v roce 2001 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: SLDB 2001. ČSÚ Praha, 2003

2.4 Náboženské vyznání obyvatelstva

Religiozita obyvatelstva je na Vysočině ve srovnání s průměrem ČR vysoká. Podíl obyvatelstva, které se hlásí k nějakému náboženskému vyznání, je dokonce druhý nejvyšší mezi kraji ČR. V relativním porovnání je nejvyšší podíl religiózního obyvatelstva ve Zlínském kraji. Na Velkomeziříčsku se při lidovém sčítání v roce 2001 hlásily k víře téměř dvě třetiny obyvatelstva, což byl dvojnásobek průměru ČR. Významný podíl věřícího obyvatelstva je rovněž v SO ORP Nové Město na Moravě, Bystřice nad Pernštejnem, Moravské Budějovice a Telč. Na Jihlavsku a Havlíčskobrodsku je tento podíl nejnižší, avšak i zde přesahuje průměr ČR.

Stejně jako v celé České republice i v kraji Vysočina se nejvíce věřících hlásí k Římskokatolické církvi. Podíl římských katolíků je na Vysočině dokonce vyšší, než činí průměr ČR, nejvíce na Moravskobudějovicku, nejméně na Bystřicku a Novoměstsku. Tyto dva regiony se ve struktuře věřícího obyvatelstva dosti liší od ostatních správních obvodů na Vysočině, neboť je zde asi pětinásobně vyšší zastoupení českobratrských evangelíků, než jaký je průměr kraje. Zajímavé rovněž je, že nejvyšší podíl věřících hlásících se k církvi

Československé husitské je na Havlíčkobrodsku a Světelsku, tedy v regionech, které se vyznačují nejnižším podílem religiózního obyvatelstva. K ostatním vyznáním se hlásí asi každý dvacátý věřící člověk v kraji.

Tab. 2.15: Obyvatelstvo podle náboženského vyznání ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina v roce 2001 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Správní obvod obce s rozšířenou působností	Věřící celkem		V tom církev							
			Římsko katolická		Českosloven. husitská		Českobrat. evangelická		Ostatní	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Bystřice nad Pern.	11 833	56,0	9 615	81,3	29	0,2	1 763	14,9	426	3,6
Havlíčkův Brod	19 922	38,7	17 739	89,0	521	2,6	409	2,1	1 253	6,3
Humpolec	7 772	45,9	7 143	91,9	90	1,1	154	2,0	385	5,0
Chotěboř	9 309	41,7	8 407	90,3	78	0,8	362	3,9	462	5,0
Jihlava	35 702	37,0	31 830	89,1	520	1,5	854	2,4	2 498	7,0
Mor. Budějovice	13 674	56,0	13 088	95,7	52	0,4	95	0,7	439	3,2
Náměšť nad Osl.	6 634	48,5	6 279	94,7	54	0,8	46	0,7	255	3,8
Nové město na M.	11 494	59,0	9 017	78,4	49	0,4	2 000	17,5	428	3,7
Pacov	5 166	50,2	4 824	93,4	61	1,2	53	1,0	228	4,4
Pelhřimov	20 771	45,4	18 893	91,0	97	0,5	618	3,0	1 163	5,5
Světlá nad Sázavou	8 700	41,7	7 858	90,3	170	2,0	176	2,0	496	5,7
Telč	7 526	54,5	6 988	92,9	32	0,4	146	1,9	360	4,8
Třebíč	33 496	44,0	30 726	91,8	309	0,9	742	2,2	1 729	5,1
Velké Meziříčí	22 372	64,0	20 982	93,8	18	0,1	251	1,1	1 121	5,0
Žďár nad Sázavou	17 425	49,2	15 495	90,0	142	0,7	829	4,1	959	5,2
Vysočina	231796	45,3	208884	90,0	2 222	1,0	8 498	3,7	12 202	5,3
Česká republika	3 288 088	32,1	2 740 780	83,4	117 212	3,6	99 103	3,0	330 993	10,0

Zdroj dat: SLDB 2001. ČSÚ Praha, 2003

2.5 Sídelní struktura

Sídelní struktura kraje je velmi rozdrobená a je charakteristická velkým počtem populačně malých sídel. Na jedno sídlo (část obce), kterých je v území 1 402, připadá průměrně pouze 364 obyvatel, tedy jen o málo více než je polovina republikového průměru (v ČR je to 678 obyvatel). Sídla jsou integrována do 704 obcí. Průměrná populační velikost obce v kraji je 725 obyvatel, tedy méně než polovina průměrné hodnoty ČR (1 636 obyvatel). V kraji jsou daleko nejčetněji zastoupeny obce s počtem obyvatel menším než 500, kterých je na Vysočině více než sedmina ze všech obcí ČR v této velikostní skupině. Z celkového počtu obcí v kraji je to 77,8 %, zatímco v ČR jde pouze o 58,6 %. V kraji Vysočina v těchto obcích bydlí 20,2 % obyvatel kraje, v celé ČR je to podstatně méně (8,4 %). Na druhé straně v ČR bydlí ve městech s více než 10 tis. obyvateli 53,8 % obyvatel, zatímco v kraji Vysočina jenom 36,5 %. Tento více než třetinový podíl obyvatelstva bydlí v osmi největších městech kraje, která přesahují uvedenou hranici. Mimo okresních měst se jedná o Velké Meziříčí, Humpolec a Nové Město na Moravě. Statut města má však v současnosti ještě dalších 25 obcí. Ve všech městech kraje bydlí 58,4 % populace, což je na české poměry dosti málo (v ČR 70,3 %). Nižší stupeň urbanizace vykazoval v roce 2004 již pouze Středočeský a Olomoucký kraj.

Kraj Vysočina má rovněž ve srovnání s ČR vyšší podíl obyvatel obcí spadajících do velikostní kategorie 500 – 1999 obyvatel. Z celkového počtu obyvatel v nich žije 21,6 %, zatímco v ČR pouze 17,8 %. Rovněž v další velikostní kategorii obcí (2000 – 9999) žije větší podíl obyvatel než na úrovni celé ČR (21,7 %, v ČR 20,0 %).

Tab. 2.16: Obce a obyvatelstvo podle velikostních skupin obcí ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina k 31. 12. 2003 - absolutní údaje (hranice platné od 1.1.2005)

Správní obvod obce s rozšířenou působností	Struktura obcí a obyvatel v nich							
	Počet obcí				Počet obyvatel			
	do 500	500-1999	2000-9999	10 000 a více	do 500	500-1999	2000-9999	10 000 a více
Bystřice nad Pernštejnem	29	9	1	0	5 421	6 519	8 949	0
Havlíčkův Brod	38	15	2	1	7 309	13 414	6 590	24 296
Humpolec	21	3	0	1	3 360	2 567	0	10 887
Chotěboř	22	7	2	1	3 725	5 897	12 758	49 865
Jihlava	60	13	5	0	13 503	13 417	19 765	0
Moravské Budějovice	41	4	2	0	8 403	3 691	12 297	0
Náměšť nad Oslavou	21	5	1	0	4 350	3 990	5 142	0
Nové město na Moravě	23	6	0	1	4 287	4 733	0	10 506
Pacov	21	2	1	0	2 986	1 949	5 133	0
Pelhřimov	55	12	3	1	8 042	11 078	9 858	16 417
Světlá nad Sázavou	26	4	2	0	4 733	2 775	12 898	0
Telč	40	4	1	0	4 711	3 061	5 809	0
Třebíč	72	18	2	1	15 468	15 763	6 284	38 715
Velké Meziříčí	46	9	1	1	10 111	8 211	4 852	11 744
Žďár nad Sázavou	33	14	0	1	6 743	13 156	0	23 976
Vysočina	**548**	**125**	**23**	**8**	**103 152**	**110 221**	**110 335**	**186 406**
Česká republika	3 660	1 955	503	131	857 288	1 819 074	2 045 266	5 489 827
Podíl kraje na ČR (%)	15,0	6,4	4,6	6,1	12,0	6,1	5,4	3,4

Zdroj dat: Malý lexikon obcí ČR. ČSÚ Praha, 2004

Tab. 2.17: Obce a obyvatelstvo podle velikostních skupin obcí ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina k 31. 12. 2003 - relativní údaje (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Správní obvod obce s rozšířenou působností	Struktura obcí a obyvatel v nich							
	Počet obcí				Počet obyvatel			
	do 500	500-1999	2000-9999	10 000 a více	do 500	500-1999	2000-9999	10 000 a více
Bystřice nad Pernštejnem	74,4	23,1	2,6	0,0	26,0	31,2	42,8	0,0
Havlíčkův Brod	67,9	26,8	3,6	1,8	14,2	26,0	12,8	47,1
Humpolec	84,0	12,0	0,0	4,0	20,0	15,3	0,0	64,7
Chotěboř	68,8	21,9	6,3	3,1	5,2	8,2	17,7	69,0
Jihlava	76,9	16,7	6,4	0,0	28,9	28,7	42,3	0,0
Moravské Budějovice	87,2	8,5	4,3	0,0	34,5	15,1	50,4	0,0
Náměšť nad Oslavou	77,8	18,5	3,7	0,0	32,3	29,6	38,1	0,0
Nové město na Moravě	76,7	20,0	0,0	3,3	22,0	24,2	0,0	53,8
Pacov	87,5	8,3	4,2	0,0	29,7	19,4	51,0	0,0
Pelhřimov	77,5	16,9	4,2	1,4	17,7	24,4	21,7	36,2
Světlá nad Sázavou	81,3	12,5	6,3	0,0	23,2	13,6	63,2	0,0
Telč	88,9	8,9	2,2	0,0	34,7	22,5	42,8	0,0
Třebíč	77,4	19,4	2,2	1,1	20,3	20,7	8,2	50,8
Velké Meziříčí	80,7	15,8	1,8	1,8	29,0	23,5	13,9	33,6
Žďár nad Sázavou	68,8	29,2	0,0	2,1	15,4	30,0	0,0	54,6
Vysočina	**77,8**	**17,8**	**3,3**	**1,1**	**20,2**	**21,6**	**21,7**	**36,5**
Česká republika	58,6	31,3	8,0	2,1	8,4	17,8	20,0	53,8

Zdroj dat: Malý lexikon obcí ČR. ČSÚ Praha, 2004

3. Bydlení a domácnosti

Bytový fond kraje Vysočina tvoří 186,5 tis. bytů (Sčítání lidu, domů a bytů 2001, definitivní výsledky). Z nich 3,6% tvoří neobydlené byty, trvale obydlených bytů je 179,8 tis. Velká část neobydlených bytů je využívána k rekreaci. V některých venkovských sídlech Vysočiny je jejich rekreační funkce významově srovnatelná s funkcí obytnou. Celkem 3,9 tis. neobydlených bytů je však také v bytových domech. Domovní fond kraje Vysočina k 1. 3. 2001 zahrnoval 129,2 tis. domů, z toho 103,6 tis. (80,2%) trvale obydlených (průměr za ČR je 82,8%). Bezmála pětinu domovního fondu, tedy trvale neobydlené domy, využívané nejčastěji k rekreaci.

Z celkového počtu trvale obydlených bytů je 60,6% v rodinných domech a 38,4 v bytových domech. Podíl domácností bydlících v rodinných domech je podstatně vyšší než v ČR jako celku (42,7%). V průběhu 90. let došlo k mírnému zvýšení tohoto podílu jak v ČR, tak na Vysočině: bytů v rodinných domech bylo postaveno více než bytů v bytových domech. Nadprůměrný podíl trvale obydlených bytů v rodinných domech je v okresech Havlíčkův Brod (64,7%), Třebíč (63,4%) a Žďár nad Sázavou (64,3%), podprůměrný v okresech Pelhřimov (59,1%) a především Jihlava (51,2%). Struktura domů podle období výstavby se odlišuje od ČR nižším podílem domů postavených před rokem 1945 (28,5%, v ČR 35,7%) a vyšším podílem domů postavených v poválečných dekádách, především v období 1970 – 1991 (na Vysočině 36,4% domů, v ČR jen 30,7%). Podíl domů postavených v letech 1991 až 2001 je na Vysočině i v ČR shodný (10,3%).

Obyvatelé bytů v rodinných domech bydlí nejčastěji ve vlastních bytech (84,4%, v ČR 82,7%). Struktura obyvatel bytových domů z hlediska vlastnických vztahů je následující: 34,3% trvale obydlených bytů je nájemních bytech (v ČR je to 46,9%), v 33,3% jsou majiteli bytová družstva (v ČR 25,3%) a 28,1% bytů je v osobním vlastnictví (v ČR jen 19,5%). Obytná plocha trvale obydlených bytů v rodinných domech (61,7m^2) je podstatně větší než v bytových domech (39,4 m^2), současně je však poněkud menší než obytná plocha bytů v rodinných domech v ČR (62,6m^2). Byt v rodinném domě má průměrně 3,21 místností s plošnou výměrou přes 8 m^2 (v ČR 3,25 místností), byt v bytovém domě 2,36 místností (v ČR 2,30 místností).

Vybavenost trvale obydlených bytů odpovídá standardu ČR: bytů bez napojení na vodovod je v kraji 1,4% (v ČR 1,5%), bez etážového nebo ústředního vytápění je 17,2% bytů (v ČR 18,3%). Nadprůměrný podíl bytů bez etážového nebo ústředního topení je v okresech Pelhřimov a Havlíčkův Brod (shodně 20,2%). Koupelnu nemá 5,9% bytů v rodinných domech (v ČR 7,5%) a 1,7% bytů v bytových domech (v ČR 2,1%). Bez rozvodu teplé vody (z jakéhokoliv zdroje) je 8,3% trvale obydlených bytů v rodinných domech (v ČR 7,2%) a 1,2% bytů v bytových domech (v ČR 1,7%).

Výše uvedená data se vztahují k území krajů před změnou 1. 1. 2005.

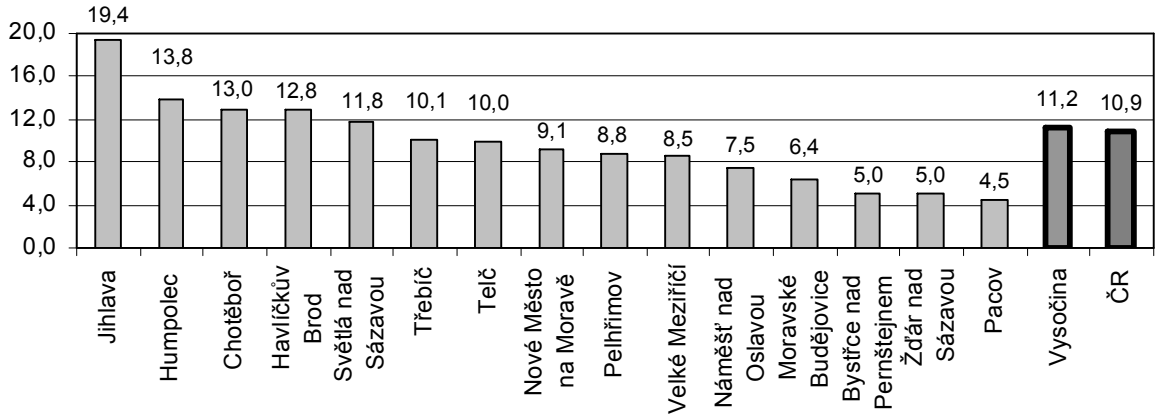
Tab. 3.1: Trvale obydlené byty ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina v roce 2001 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Správní obvod obce s rozšířenou působností	Trvale obydlené byty				
	celkem	v rodinných domech		v bytových domech	
		absolutně	relativně (%)	absolutně	relativně (%)
Bystřice nad Pernštejnem	7 156	4 854	67,8	2 302	32,2
Havlíčkův Brod	18 063	11 185	61,9	6 878	38,1
Humpolec	6 013	3 549	59,0	2 464	41,0
Chotěboř	7 731	5 583	72,2	2 148	27,8
Jihlava	34 528	16 524	47,9	18 004	52,1
Moravské Budějovice	8 146	5 949	73,0	2 197	27,0
Náměšť nad Oslavou	4 663	3 485	74,7	1 178	25,3
Nové město na Moravě	6 496	4 473	68,9	2 023	31,1
Pacov	3 648	2 407	66,0	1 241	34,0
Pelhřimov	16 266	9 329	57,4	6 937	42,6
Světlá nad Sázavou	7 217	4 549	63,0	2 668	37,0
Telč	4 671	3 687	78,9	984	21,1
Třebíč	26 539	15 281	57,6	11 258	42,4
Velké Meziříčí	11 187	8 135	72,7	3 052	27,3
Žďár nad Sázavou	15 062	7 690	51,1	7 372	48,9
Vysočina	**177 386**	**106 680**	**60,1**	**70 706**	**39,9**
Česká republika	**3 827 678**	**1 632 131**	**42,6**	**2 195 547**	**57,4**

Zdroj dat: SLDB 2001. ČSÚ Praha, 2003

Ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností je největší podíl bytů v rodinných domech na Telčsku (78,9 %). Více než 70 % podíl bytů v rodinných domech je ještě v SO ORP Náměšť nad Oslavou, Moravské Budějovice a Chotěboř. V bytových domech žijí lidé v rámci kraje především na Jihlavsku a Žďársku. Ve všech správních obvodech je vyšší podíl bytů v rodinných domech, než činí průměr ČR.

Obr. 3.2: Počet dokončených bytů na 1 000 obyvatel (počet obyvatel k 31. 12. 2002) ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina a v ČR v letech 2001 – 2004 – součet (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Pozn.: včetně nástaveb, přístaveb, vestaveb, bytů v domech s pečovatelskou službou apod.
Zdroj dat: Obce Vysočiny za rok 2004. ČSÚ Jihlava, 2005; Bytová výstavba za rok 2001 – 2004. ČSÚ Praha, 2002 – 2005

Intenzita bytové výstavby ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina je prostorově značně diverzifikovaná. Celkově je na Vysočině ve srovnání s průměrem ČR za poslední čtyřleté období mírně nadprůměrná.

Daleko nejvíce se staví na Jihlavsku, kde bylo během let 2001 – 2004 dokončeno téměř 20 bytů na 1 000 obyvatel. Nadprůměrná je z hlediska krajského i celorepublikového srovnání intenzita bytové výstavby na Humpolecku a ve všech třech správních obvodech havlíčkobrodského okresu. Všechny ostatní SO ORP nedosahují průměru kraje Vysočina ani ČR, přičemž výrazně zaostává Pacovsko, Žďársko a Bystřicko.

4. Dopravní infrastruktura

Problematika dopravní infrastruktury byla v doposud zpracovaných strategických dokumentech regionálního rozvoje vždy identifikována jako jedna z priorit. Kraj Vysočina se geograficky nachází v centrální části republiky a územím kraje prochází důležité dálkové linie mezinárodního i národního významu s výrazným podílem tranzitu. K nejvýznamnějším dopravním spojnicím v silniční dopravě patří dálnice D1 (E50 a E65) Praha – Brno, protínající území kraje od severozápadu k jihovýchodu (součást silniční části IV. panevropského multimodálního koridoru), a silnice č. I/38 (E59) jako historická tradiční cesta Praha – Vídeň. Do evropské silniční sítě je zařazena ještě silnice I/34 v úseku Jindřichův Hradec – Humpolec jako E551 (důležitá spojnice jižních a východních Čech). V železniční dopravě jsou nejdůležitější tratě č. 230 a 250 (Praha - Kolín – Havlíčkův Brod – Brno). Až do doby modernizace železničního koridoru č. I (SRN – Děčín – Praha – Česká Třebová – Brno – Břeclav – Rakousko) představovaly nejrychlejší spojení Prahy s Brnem.

4.1 Silniční doprava

Silniční síť a její konfigurace je výsledkem historického vývoje sídel a jejich vzájemných vazeb. Kraj Vysočina je charakteristický polycentrickou strukturou, přičemž mezi hlavními jádry osídlení (Jihlava, Třebíč, Havlíčkův Brod, Žďár nad Sázavou, Pelhřimov) nejsou velké rozdíly. To se projevuje v charakteru konfigurace silniční sítě, která je typická svým radiálním uspořádáním vůči těmto historickým sídlům. Postupně s růstem automobilové dopravy byly tahy s významným podílem dálkové dopravy přebudovány do nynější podoby, poslední významnou investiční akcí byla výstavba dálnice D1 v 70. letech. V letech 2000 – 2001 proběhla na stávající silnici č. I/38 v úseku Jihlava - Znojmo rekonstrukce povrchů, včetně oprav mostů a rozšíření vozovky v celkovém nákladu cca 640 mil. Kč. V poslední době započala výstavba prvních částí obchvatů okresních měst (Jihlava, Havlíčkův Brod, Pelhřimov)

4.1.1 Silniční síť kraje Vysočina

Základní kostra silniční sítě kraje Vysočina je tvořena následujícími silnicemi (obr. 4.1):

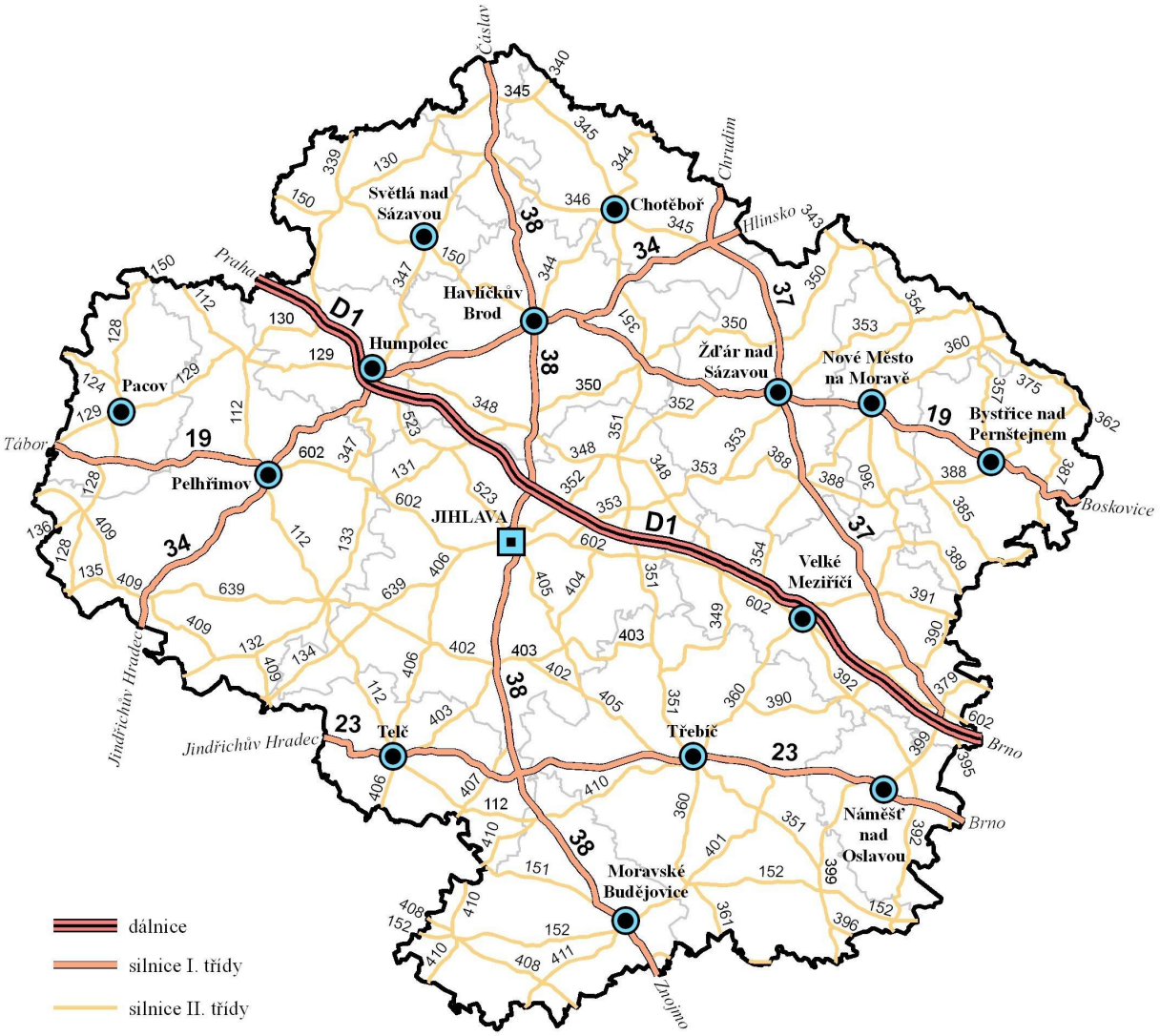
- dálnice D1 (E 50, E 65) Praha – exit Hořice (75 km) – exit Koberovice (81 km) – exit Humpolec (90 km) – exit Větrný Jeníkov (104 km) – exit Jihlava (112 km) – exit Velký Beranov (119 km) – exit Měřín (134 km) – exit Velké Meziříčí–západ (141 km) – exit Velké Meziříčí-východ (146 km) – exit Lhotka (153 km) – exit Velká Bíteš (162 km) – Brno;
- č. I/19 ve dvou úsecích Plzeň – Tábor – Pelhřimov a Havlíčkův Brod, Pohled – Žďár nad Sázavou – Nové Město na Moravě – Bystřice nad Pernštejnem – Sebranice (Jihomoravský kraj, křižovatka s I/43);
- č. I/23 exit Kývalka (Jihomoravský kraj) – Náměšť nad Oslavou – Třebíč – Kasárna (křižovatka s I/38) – Telč – Jindřichův Hradec – Dráchov;
- č. I/34 (E 551) České Budějovice – Jindřichův Hradec – Kamenice nad Lipou – Pelhřimov – Humpolec – Havlíčkův Brod – Ždírec nad Doubravou – Svitavy;
- č. I/37 exit Velká Bíteš – Žďár nad Sázavou – Ždírec nad Doubravou – Pardubice – Hradec Králové;
- č. I/38 (E 59) Mladá Boleslav – Kutná Hora – Golčův Jeníkov – Havlíčkův Brod – exit Jihlava – Jihlava – Kasárna (křižovatka s I/23) – Moravské Budějovice – Znojmo – Rakousko.

Tab. 4.1: Délka silniční sítě (km) v kraji Vysočina (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Okres	I. třída		II. třída		III. třída		I. třída	II. třída	III. třída	Celkem	
Havl. Brod	111	*26 %*	240	*15 %*	704	*23 %*	*10 %*	*24 %*	*66 %*	*100 %*	Σ 1056 km
Jihlava	64	*15 %*	327	*20 %*	380	*13 %*	*8 %*	*43 %*	*49 %*	*100 %*	Σ 771 km
Pelhřimov	69	*17 %*	291	*18 %*	607	*21 %*	*7 %*	*30 %*	*63 %*	*100 %*	Σ 967 km
Třebíč	71	*17 %*	356	*22 %*	697	*24 %*	*6 %*	*31 %*	*63 %*	*100 %*	Σ 1124 km
Žďár n.S.	106	*25 %*	416	*25 %*	560	*19 %*	*10 %*	*38 %*	*52 %*	*100 %*	Σ 1083 km
KRAJ	**Σ 421**	***100 %***	**Σ 1 630**	***100 %***	**Σ 2 948**	***100 %***	***9 %***	***33 %***	***58%***	***100 %***	**Σ 5001 km**

Pramen: SÚS okresů kraje Vysočina

Obr. 4.1: Základní silniční síť kraje Vysočina

Pramen: Krajský úřad kraje Vysočina

4.1.2 Intenzita provozu na silnicích v kraji Vysočina

V roce 2000 bylo provedeno celostátní sčítání dopravy organizované společností Ředitelství silnic a dálnic ČR. Výsledky (přehled nejzatíženějších komunikací v kraji Vysočina přináší obr. 4.2):

- nejzatíženější silniční komunikací v kraji je dálnice D1, na níž intenzita provozu v žádném úseku neklesá pod 25 000 vozidel za 24 hodin;
- intenzity dopravy vyšší než 10 000 vozidel byly zaznamenány na úsecích silnic:
  - č. I/38 exit Jihlava – Jihlava,
  - č. I/34 exit Humpolec – Komorovice a odbočka Dehtáře – Pelhřimov,
  - č. I/19 Pelhřimov – Pelhřimov (odbočka II/112),
  - č. I/23 průjezd Náměstí nad Oslavou,
  - č. II/602 Velké Meziříčí – exit Velké Meziříčí - západ;
- hodnoty v rozmezí 5 000 až 10 000 vozidel vykázaly úseky silnic:
  - č. I/38 hranice kraje – Golčův Jeníkov – Habry, Skuhrov – Havlíčkův Brod – exit Jihlava, Moravské Budějovice – odbočka II/400,
  - č. I/34 Česká Bělá – Havlíčkův Brod – Michalovice, Rozkoš (odbočka II/348) – Humpolec, Komorovice – odbočka Dehtáře, Pelhřimov – Kamenice nad Lipou,
  - č. I/19 Pelhřimov (odbočka II/112) – Obrataň – hranice kraje a Žďár nad Sázavou – Nové Město na Moravě,

  - č. I/23 Červená Hospoda (odbočka II/405) – Třebíč – Náměšť nad Oslavou,
  - č. I/37 Ostrov nad Oslavou – Žďár nad Sázavou – odbočka Polnička (křižovatka s II/350) a Ždírec nad Doubravou – hranice kraje,
  - kromě silnic první třídy bylo intenzit přesahujících 5000 vozidel za den dosaženo i na několika komunikacích druhé třídy – patří k nim úseky č. II/602 exit Velké Meziříčí-východ – Velké Meziříčí, Velký Beranov – Jihlava – odbočka Dvorce (křižovatka s II/406), č. II/406 odbočka Dvorce (křižovatka s II/602) – Třešť a č. II/360 Třebíč – odbočka Petrůvky;
- v řadě dalších silničních úseků v kraji Vysočina překračuje intenzita silničního provozu množství 3 000 vozidel za 24 hodin.

Velmi vysoká provozní zátěž je dosahována rovněž na průjezdních komunikacích ve všech větších městech kraje. Například na nejzatíženějších komunikacích v intravilánech měst Jihlava, Havlíčkův Brod a Třebíč se počet vozidel pohybuje v rozmezí 17 až 19 tisíc za 24 hodin (zde je nutno podotknout, že v Jihlavě, Havlíčkově Brodě i Pelhřimově se v současnosti připravují další etapy obchvatů, které by měly situaci pomoci řešit).

Mezi nejzatíženější překvapivě nepatří úsek mezinárodní silnice č. I/38 (E59) mezi Jihlavou a Moravskými Budějovicemi – dosahované intenzity provozu tam jsou nízké a s výjimkou trasy Jihlava – Stonařov nepřekračují hodnotu 3 000 vozidel za 24 hodin (ze srovnání let 1995 a 2000 tam dokonce plyne pokles dopravní zátěže). Je to dáno tím, že komunikace procházela v roce 2000 (tzn. v rozhodném roce sčítání) rekonstrukcí, v jejímž důsledku byl v období od dubna do konce září v úseku Jihlava – Želetava zcela přerušen provoz. Výsledné hodnoty je proto nutné vnímat v kontextu řady objízdných tras – vyloučení veškeré dopravy bylo poměrně dlouhodobé, takže lze předpokládat, že množství řidičů především v dálkové dopravě (relace Praha – Vídeň apod.) se silnici č. I/38 zcela vyhnula a volila jiné trasy (např. R/I/52 apod.).

Srovnáme-li zatížení silniční sítě mezi roky 1995 a 2000, zjistíme s výjimkou silnice č. I/38 v úseku Jihlava – Moravské Budějovice v celé ostatní síti poměrně výrazný růst provozu. Kromě dálnice D1, na níž se za pět let zvýšil počet projíždějících automobilů v celém úseku procházejícím krajem Vysočina zhruba o sedm až osm tisíc, se to týká všech silnic první třídy a většinou i silnic tříd nižších. U nich však nárůst provozu není obvykle tak razantní.

obr. 4.2 Intenzita silniční dopravy v kraji Vysočina

KRAJ VYSOČINA

Intenzita silniční dopravy

(rok 2000, ŘSD)

Silniční úseky s intenzitou vyšší než 3000 vozidel za 24 hod.

- intenzita 25 001 vozidel a více
- intenzita 10 001 až 16 000 vozidel
- intenzita 5 001 až 10 000 vozidel
- intenzita 3 001 až 5 000 vozidel

0 5 10 15 20 25 30 km

Mapový podklad:
© Český úřad zeměměřičský a katastrální 1996

4.1.3 Údržba silniční sítě kraje Vysočina

V důsledku dlouhodobého nedostatku finančních prostředků na výstavbu, opravy a údržbu je stavební stav silniční sítě velmi špatný. Přitom se její kvalita až na řídké výjimky i nadále zhoršuje. Velkým problémem proto je dopravní dostupnost značné části území kraje (jedná se především o území, které nemá bezprostřední vazbu na dálnici D1). Tato skutečnost může negativně ovlivnit další hospodářský rozvoj regionu.

Převodem silnic II. a III. třídy do majetku krajů (realizováno k 1. 10. 2001) se na krajskou úroveň přesunulo i zabezpečení jejich údržby a oprav. Předaný majetek je však v důsledku dlouhodobého nedostatku financí ve špatném stavu a tak zakládá velmi špatnou výchozí situaci pro nového vlastníka. Současný technický stav vozovek silnic (včetně řady dálničních úseků) není dobrý. Je to dáno především dlouhodobým deficitem finančních prostředků na souvislou i cyklickou údržbu a opravy

O údržbu silniční sítě (bez dálnice) se starají organizace Správy a údržby silnic (SÚS), příspěvkové organizace kraje Vysočina.

Tab. 4.2: Celkové náklady silniční sítě v okresech kraje Vysočina v letech 1996 - 2004 (v tis. Kč, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres, území	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Havlíčkův Brod	82 901	88 305	87 890	102 670	94 983	110 564	120 254	148 458	167 986
Jihlava	103 649	104 810	92 221	108 258	103 919	101 509	103 299	153 159	230 210
Pelhřimov	89 240	80 420	76 623	87 622	111 360	103 907	109 789	128 646	130 861
Třebíč	98 603	88 262	87 461	104 631	105 424	109 753	153 671	240 022	135 002
Žďár n. Sázavou	121 481	123 586	111 942	129 971	129 905	168 114	212 852	257 228	351 587
Vysočina	**495 874**	**485 383**	**456 137**	**533 152**	**545 591**	**593 847**	**699 865**	**927 513**	**1 015 646**
Index (předchozí rok = 100)	116,1	97,9	94,0	116,9	102,3	108,8	117,9	132,5	109,5

Pramen: ŘSD ČR, Krajský úřad kraje Vysočina

Tab. 4.3: Náklady silniční sítě v okresech kraje Vysočina v roce 2004 (tis. Kč, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres, území	Příspěvek SFDI na silnice I. třídy	Příspěvek SFDI na silnice II. a III. třídy	kraj Vysočina – ostatní	Investiční akce hrazené z prostř. SFDI- kraj Vysočina	Celkem
Havlíčkův Brod	19 265	95 280	8 689	44 752	167 986
Jihlava	11 870	96 982	7 996	113 362	230 210
Pelhřimov	13 816	100 385	6 090	10 570	130 861
Třebíč	11 092	108 892	6 166	8 852	135 002
Žďár n. Sázavou	18 681	122 503	11 661	198 742	351 587
Vysočina	**74 724**	**524 042**	**40 602**	**376 278**	**1 015 646**

Pramen: Krajský úřad kraje Vysočina

Tab. 4.4: Náklady silniční sítě v okresech kraje Vysočina pro rok 2005 (uvedené finanční částky v tis. Kč představují plán roku 2005, dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Okres, území	Příspěvek SFDI na silnice I. třídy	Příspěvek SFDI na silnice II. a III. třídy	Investiční akce hrazené z prostř. SFDI – kraj Vysočina	Celkem
Jihlava	8 500	103 863	8 069	120 432
Žďár n. Sázavou	13 400	98 275	109 816	221 491
Havlíčkův Brod	13 800	104 631	54 100	172 531
Pelhřimov	9 900	117 946	46 075	173 921
Třebíč	8 000	123 375	35 802	167 177
Vysočina	**53 600**	**548 090**	**253 862**	**855 552**

Pramen: Krajský úřad kraje Vysočina

4.2 Železniční doprava

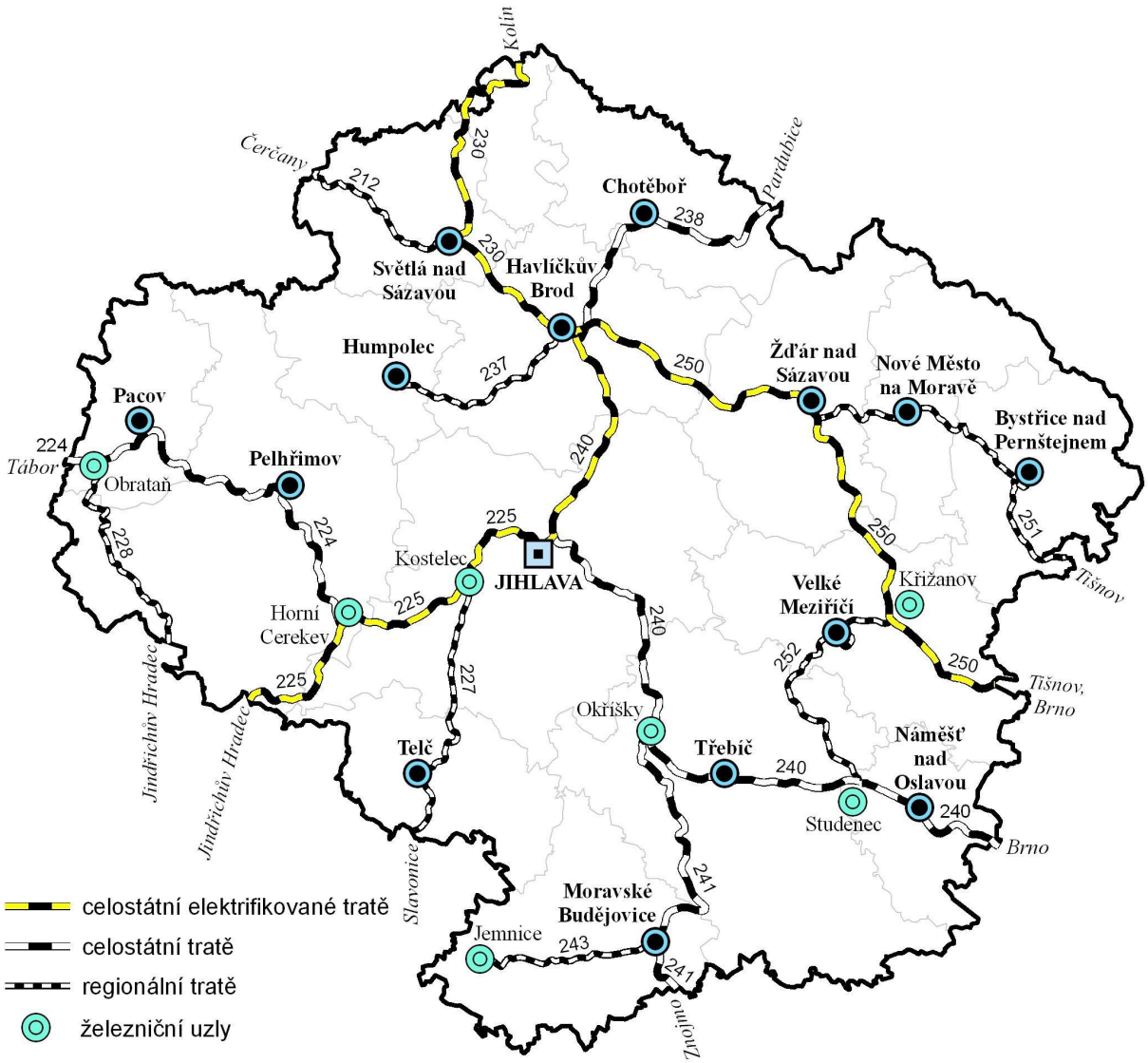
Železniční síť v kraji je konfigurována hvězdicovitě se dvěma centry – Jihlavou a Havlíčkovým Brodem. Celková délka 592 km tratí představuje hustotu 0,086 km/km^2, nižší hustotu železniční sítě má pouze Zlínský kraj. Železnice protíná území kraje především tratěmi č. 230 a 250 **(Praha) - Kolín - Havlíčkův Brod - Žďár n. Sáz. – Křižanov - Brno**. Jedná se (spolu s větvemi č. 225 a 240 **České Budějovice - Veselí n. Luž.– Jihlava – Havl. Brod**) o tzv. druhý hlavní (též jižní) tah, který představuje významnou součást české železniční infrastruktury. Velmi důležitá je jeho tranzitní role jak v dálkové osobní tak i nákladní dopravě. Obě tratě jsou elektrifikovány, úsek Kolín – Havlíčkův Brod – Žďár n. S. – Brno je jako jediný v kraji dvoukolejný. Přestože trať č. 250 Havlíčkův Brod – Žďár n. S. – Brno je stavebně v podstatě nejmladší železniční tratí v ČR (do provozu byla uvedena v roce 1953), její technické parametry dané náročným terénem a z něj vyplývajícími směrovými a sklonovými poměry neumožňují zvýšení traťové rychlosti. Do programu modernizace koridorových tratí není tento úsek zařazen, přesto zůstává důležitou spojnicí.

Tab. 4.5: Stavební délka železničních tratí na území kraje Vysočina v km (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Okres	Pelhřimov	Havl. Brod	Jihlava	Třebíč	Žďár n.S.	**KRAJ**
délka tratí	99	147	102	131	113	**592**
elektrifikováno	15	66	47	0	53	**183**

Pramen: Krajský úřad kraje Vysočina

Obr. 4.3: Železniční síť kraje Vysočina

Pramen: Krajský úřad kraje Vysočina

- Celostátní dráhy:
  - č. 224 Horní Cerekev – Pelhřimov – Obrataň - Tábor,
  - č. 225 Veselí nad Lužnicí – Jindřichův Hradec – Horní Cerekev – Kostelec u Jihlavy – Jihlava (bližší charakteristiku viz výše),
  - č. 230 Kolín – Kutná Hora – Světlá nad Sázavou – Havlíčkův Brod (bližší charakteristiku viz výše),
  - č. 238 Havlíčkův Brod – Chotěboř – Ždírec nad Doubravou – Chrudim – Pardubice,
  - č. 250 Havlíčkův Brod – Žďár nad Sázavou – Křižanov – Tišnov – Brno – Břeclav (bližší charakteristiku viz výše),
  - č. 240 Havlíčkův Brod – Jihlava – Okříšky - Třebíč - Brno
  - č. 241 Okříšky – Moravské Budějovice - Znojmo.
- Regionální dráhy:
  - č. 212 Světlá nad Sázavou – Ledeč nad Sázavou – Zruč nad Sázavou – Čerčany,
  - č. 227 Kostelec u Jihlavy – Třešť – Telč – Dačice – Slavonice,
  - úzkorozchodná dráha č. 228 z Obrataně přes Kamenici nad Lipou do Jindřichova Hradce - tuto trať na rozdíl od všech ostatních, na nichž dopravu zajišťují České dráhy, a.s., provozuje soukromá společnost Jindřichohradecké místní dráhy, a.s.,
  - č. 237 Havlíčkův Brod – Humpolec,
  - č. 243 Moravské Budějovice – Jemnice,
  - č. 251 Žďár nad Sázavou – Nové Město na Moravě – Bystřice nad Pernštejnem - Tišnov,
  - č. 252 Křižanov – Velké Meziříčí - Studenec.

Železniční infrastrukturu kraje Vysočina doplňuje ještě trať Dobronín – Polná, na níž je však v současnosti provozována pouze nákladní doprava.

Drážní doprava je provozována také na muzejní dráze z Přibyslavi do Sázavy u Žďáru (trať č. 903, část dráhy je užívána též jako vlečka). Dopravu na trati, která slouží spíše než pro potřeby dopravní obsluhy jako atraktivita cestovního ruchu, zajišťuje převážně v letních měsících Klub přátel kolejových vozidel.
V souvislosti s železniční dopravou bývá občas zmiňována i otázka privatizace regionálních drah, ovšem do dnešní doby není jednoznačně stanoveno, podle jakého modelu by k tomu mělo docházet. V České republice tak dnes existuje pouze několik jednotlivých traťových úseků, na nichž dopravu provozuje někdo jiný než České dráhy, a.s. - namátkou uveďme společnosti CONNEX Morava, a.s., VIAMONT, a.s., OKD Doprava a.s. Také do území kraje Vysočina zasahuje zprivatizovaná dráha – konkrétně jde o trať č. 228 z Obrataně přes Kamenici nad Lipou do Jindřichova Hradce, na níž dopravu zajišťují Jindřichohradecké místní dráhy, a.s.

4.3 Letecká doprava

Důležitým faktorem zvýšení a udržení hospodářského rozvoje území je v dnešní době také jeho dostupnost prostřednictvím letecké dopravy. Jako klíčová se v této souvisloti jeví poloha letišť. Přehled všech letišť v kraji Vysočina spolu se základními informacemi (název a provozovatel letiště, jeho statut, povrch, rozměry a únosnost) přináší tab. 4.4. Kromě letišť jsou v kraji zřízeny také čtyři neveřejné helioporty: v Havlíčkově Brodě, Jihlavě, Novém Městě na Moravě a v Pelhřimově.

Bohužel, dosud není v kraji zřízeno letiště, které by umožňovalo přistávání dostatečně kapacitních letadel. Přitom jeho existence v regionu je obecně vnímána jako důležitá při umísťování průmyslových high-tech a obchodních aktivit, tzn. takových činností, které samy o sobě působí v daném území velmi progresivně a výrazným způsobem přispívají k dalšímu (a to nejen hospodářskému) rozvoji.

Kromě hospodářských souvislostí je rozvoj letecké dopravy úzce svázán také s aktivitami cestovního ruchu – zde můžeme zmínit zejména očekávaný rozmach tzv. avioturistiky v souvislosti s členstvím České republiky v Evropské unii. K tomuto účelu však zatím v kraji není vybudována dostatečná infrastruktrura, a to ani pokud jde o počet, lokalizaci a vybavení vlastních letišť, ani pokud jde o potřebné navazující služby.

Tab. 4.6: Přehled letišť v kraji Vysočina (stav k dubnu 2002)

Název	Provozovatel	Statut	Povrch	Rozměry	Únosnost	Poznámka
Havl. Brod	Aeroklub	veřejné vnitrostátní	tráva	1000x50 m	0,7 Mpa	prostor seskoků padákem
Chotěboř	Aeroklub Chotěboř	veřejné vnitrostátní	tráva	1010x150 m	5700 kg/0,7 Mpa	.
Jihlava	Aeroklub Jihlava	veřejné vnitrostátní	tráva	920x160 m	6000 kg/0,7 Mpa	prostor seskoků padákem
Kámen	Sportovní klub Aero	neověřená plocha SLZ	beton	2000 m	NIL	.
Křižanov	Aeroklub Křižanov	veřejné vnitrostátní	tráva	700x100 m	13000 kg/0,7 Mpa	prostor seskoků padákem
Náměšť n.O.	.	veřejné vnitrostátní	zpevněný	.	.	.
Přibyslav	Aeroklub Přibyslav	veřejné vnitrostátní	tráva	765x150 m	5700 kg/0,7 Mpa	.
Třebíč	Západomoravský aeroklub v Třebíči	neověřená plocha SLZ	tráva	520x25 m	NIL	.

Poznámka: v tab. není obsažena dokončovaná přistávací plocha v Bystřici nad Pernštejnem
Zdroj dat: Databáze letišť 2002, Avion – Patrik Sainer, 2002

4.4 Ostatní druhy dopravy

Systémy vysokorychlostních tratí
Pro období po roce 2010 se začínají připravovat podklady pro výstavbu systému **vysokorychlostních tratí (VRT)**. Smyslem těchto nových dvoukolejných tratí, které jsou navrhovány pro maximální rychlost 300 km/h, je vytvoření systému pro cesty na vzdálenosti 800 až 1000 km s možností návratu ve stejný den. Jejich předností proti letecké dopravě je zajištění cesty i v případě nepříznivých povětrnostních podmínek, možnost pracovního využití cestovního času, ekologický provoz a nižší energetická náročnost. Nevýhodou jsou vysoké pořizovací náklady a vytváření bariér v území.

Podle návrhu sítě VRT, který vypracoval SUDOP Praha, prochází územím ČR trasy ve směrech multimodálních koridorů IV. a VI.B. **Úsek Praha – Brno, který je aktuální z hlediska kraje Vysočina, je řešen ve dvou variantách**. Varianta „H“ je vedena přes Havlíčkův Brod, Polnou a Velké Meziříčí, varianta „K“ je vedena prostorem Kolína, Žďáru nad Sázavou a dále k Velké Bíteši, odkud obě varianty pokračují souběžně podél dálnice D1 do Brna.

4.5 Dopravní obslužnost veřejnou dopravou

Kraj Vysočina je charakteristický rozdrobenou sídelní strukturou s velkým počtem malých sídel, pro která je však nutné zabezpečit v souladu s legislativou dopravní obslužnost veřejnou dopravou. Přestože je veřejná doprava zajišťována různými dopravními systémy a dopravci (železnice, autobusy), je nutné na ni pohlížet jako na jednotný systém – minimálně pro zabezpečení účelnosti vynakládaných prostředků. Vzhledem k tomu, že objem přepravních proudů (cestujících) a úroveň jízdného nepokrývá náklady na provoz, je nutná účast rozpočtu kraje na zajištění dopravní obsluhy.

Otázka výše finančních prostředků, které směřují do veřejné dopravy, je zcela zásadní. Až do roku 2002 se na zajišťování základní dopravní obslužnosti (ZDO) podílely formou uzavírání tzv. závazků veřejné služby příslušné okresní úřady. Ty ve svém územním obvodu rozdělovaly dopravcům na pokrytí tzv. prokazatelných ztrát vyplývajících z přijatých závazků veřejné služby finanční prostředky, pocházející z rozpočtové kapitoly Ministerstva dopravy a spojů ČR. Do roku 2000 se činnost okresních úřadů týkala pouze linkové autobusové dopravy, v letech 2001 a 2002 zároveň dopravy autobusové i železniční.

Od roku 2005 je uplatnění institutu základní dopravní obslužnosti v drážní i linkové autobusové dopravě plně v kompetenci krajů v rámci samostatné působnosti. Pokud jde o související financování závazků veřejné služby, je po změně zákona o rozpočtovém určení daní k 1. 1. 2005, plně v samostatné působnosti kraje.

Kromě ZDO je v případě nedostatečného počtu spojů možné vyšší rozsah dopravy sjednat formou, tzv. ostatní dopravní obslužnosti (ODO). Rozdíl mezi ZDO a ODO spočívá v tom, že v případě ODO finanční příspěvky na její zajištění (respektive na krytí prokazatelných ztrát) poskytují v rámci samostatné působnosti ze svých rozpočtů dotčené obce.

Tab. 4.7: Výdaje na zajištění základní a ostatní dopravní obslužnosti linkovou autobusovou dopravou v kraji Vysočina ze státního rozpočtu a příspěvku okresních úřadů (resp. z rozpočtu krajského úřadu) v absolutní výši (v tis. Kč, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

dopravní obslužnost	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
základní	52 251	69 987	97 078	136 407	156 148	156 450	158 601	159 658	202 000	211 100
ostatní	39 941	54 024	58 950	49 697	46 709	49 283	41 746	49 442	26 202	27 190

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

Tab. 4.8 Výdaje na zajištění základní dopravní obslužnosti železniční dopravou v kraji Vysočina ze státního rozpočtu v absolutní výši (v tis. Kč) a přepočítané do podoby řetězových indexů (v %, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

	2001	2002	2003	2004
Kraj Vysočina	**112 349**	**95 864**	**123 200**	**123 200**

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina Vysočina

Po změně zákona o rozpočtovém určení daní je financování prokazatelné ztráty v drážní dopravě rovněž plně v samostatné působnosti kraje.

5. Technická infrastruktura

5.1 Zásobování energiemi

5.1.1 Výroba a rozvod elektrické energie

V kraji Vysočina se v roce 2002 vyrobilo 13 580,8 GWh a spotřebovalo 3 898,4 GWh elektrické energie. Z toho vyplývá, že v kraji se spotřebovává 28,7% zde vyrobené elektrické energie. Tento fakt je dán přítomností Jaderné elektrárny Dukovany, jejíž strategický význam daleko přesahuje hranice kraje, neboť v současnosti dodává do sítě přibližně 20% elektrické energie vyprodukované v České republice. Kromě toho je i významným zdrojem odpadního tepla, které však v současné době není adekvátním způsobem využíváno.

Tab. 5.1.1: Výrobci elektrické energie v kraji Vysočina

Výrobce	Typ výroby	Instalovaný výkon (MWe)	Instalovaný výkon (% kraje)
Chotěbořské strojírny a služby a.s.	parní	3,20	0,14
	dieselagregát	0,28	0,01
	kogenerace	0,76	0,03
Tedom s.r.o., Třebíč	kogenerace	7,40	0,33
Tedom Energo s.r.o., Třebíč	kogenerace	2,63	0,12
Třebíčská tepelná a.s.	kogenerace	2,73	0,12
ŽĎAS a.s., Žďár nad Sázavou	parní	12,00	0,53
ČEZ a.s.	jaderná	1 760,00	78,22
	vodní	1,76	0,08
	přečerpávací	450,00	20,00
Jihomoravská energetika, a.s.	vodní	7,10	0,32
1. Elektrárenská s.r.o., Pelhřimov	vodní	2,16	0,10
Celkem		**2 250,02**	**100,00**

Zdroj dat: Roční zpráva o provozu ES ČR 2002. Energetický regulační úřad Jihlava, 2003

Roční výroba elektrické energie v Jaderné elektrárně Dukovany činí 12 437,7 GWh. Druhá v pořadí, přečerpávající elektrárna Dalešice (výrobce – ČEZ, a.s.), která má čtvrtinový instalovaný výkon jaderné elektrárny, vyrobila v roce 2002 pouze 207 GWh elektrické energie. Dalešická přečerpávací elektrárna totiž slouží k vyrovnávání křivky zatížení elektrizační soustavy v průběhu dne a vyrábí elektřinu několik hodin denně. Navíc tím, že je elektrárna přečerpávací, sama elektřinu spotřebovává. Ostatní energetické zdroje jsou podle instalovaného výkonu a roční výroby energie marginální.

Rozvodem elektrické energie z energetických zdrojů po celé ČR se zabývá akciová společnost ČEPS, jež spravuje přenosnou síť, což je systém vedení velmi vysokého napětí 400 kV a 220 kV. Součástí přenosné soustavy jsou tzv. rozvodny přenosné sítě. V kraji Vysočina se nachází dvě – rozvodna Slavětice, která je hned v blízkosti Jaderné elektrárny Dukovany a rozvodna Mírovka nedaleko Havlíčkova Brodu.

Tab. 5.1.2: Podíl distributorů na prodeji elektrické energie v kraji Vysočina v roce 2002 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

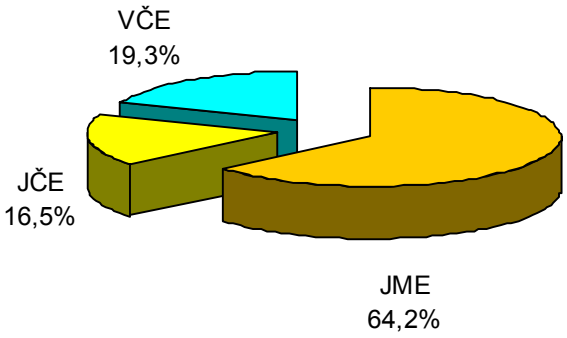
Distributor	Prodej el. energie (GWh)	Podíl na prodeji (%)	Počet odběrných míst	Podíl na odběrných místech (%)
Jihomoravská energetika, a.s.	1 489,5	64,2	174 841	65,7
Jihočeská energetika, a.s.	382,2	16,5	42 065	15,8
Východočeská energetika, a.s.	446,5	19,3	49 169	18,5
Celkem	**2 318,2**	**100,0**	**266 075**	**100,0**

Pozn.: Jihomoravská energetika, a.s. a Jihočeská energetika, a.s. byly v roce 2005 sloučeny pod jeden celek s názvem E.ON Česká republika, a.s.

Zdroj dat: Územní energetická koncepce kraje Vysočina. CityPlan, s. r. o. Praha, EAV, z. s. p. o. Jihlava, 2004

V kraji Vysočina působí dva významní distributoři elektrické energie. Všechny okresy v kraji kromě Havlíčkobrodska zásobuje elektrickou energií **E.ON Česká republika, a.s. se sídlem v Českých Budějovicích, která vznikla sloučením Jihomoravské energetiky a Jihočeské energetiky díky společnému majoritnímu vlastníkovi, jímž je německá společnost E.ON.** Druhou distribuční společností je Východočeská energetika, a.s. Podle údajů distributorů bylo v roce 2002 v kraji Vysočina celkem 266 075 odběratelů elektrické energie.

Obr. 5.1.1: Podíl distributorů elektrické energie na prodeji elektřiny v kraji Vysočina v roce 2002 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Pozn.: Jihomoravská energetika, a.s. a Jihočeská energetika, a.s. byly v roce 2005 sloučeny pod jeden celek s názvem E.ON Česká republika, a.s.
Zdroj dat: Územní energetická koncepce kraje Vysočina. CityPlan, s. r. o. Praha, EAV, z. s. p. o. Jihlava, 2004

5.1.2 Rozvod zemního plynu

Nákupem zemního plynu z Ruska a Norska pro Českou republiku se zabývá RWE Transgas, a.s. Firma spravuje tranzitní plynovod a je tak významným přepravcem ruského plynu do zemí západní Evropy.

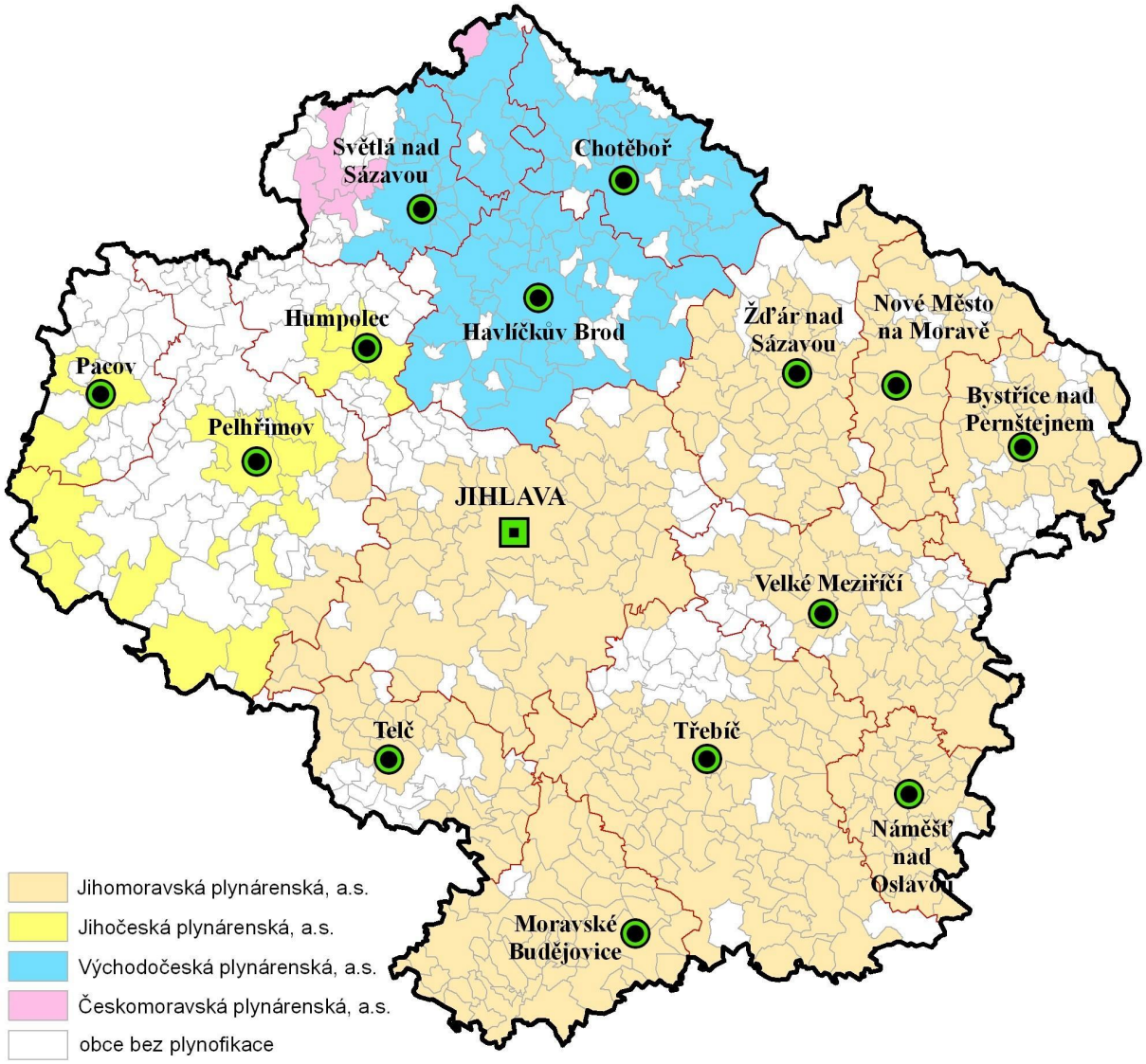
Obr. 5.1.2 Tranzitní plynovod a vnitrostátní soustava plynovodů společnosti Transgas, a.s.

*poznámka: KS – kompresní stanice; PS – předávací stanice; PZ – pobočná základna; PLČ – provoz liniové části; PZP – podzemní zásobník plynu
Zdroj: Transgas, a.s. (www.transgas.cz)

Součástí tranzitního plynovodu je šest kompresních stanic. Jedna z nich se nachází na Vysočině v katastru obce Kralice nad Oslavou. V roce 1994 převzal Transgas vnitrostátní soustavu plynovodů o provozním tlaku nad 4 Mpa. Vnitrostátní systém zajišťuje dodávku plynu regionálním distribučním společnostem a přímým odběratelům.

Obr. 5.1.3: Plynofikované obce kraje Vysočina k 31. 12. 2003

Zdroj dat: Územní energetická koncepce kraje Vysočina. CityPlan, s. r. o. Praha, EAV, z. s. p. o. Jihlava, 2004

Tab. 5.1.3: Podíl distributorů na prodeji zemního plynu v kraji Vysočina v roce 2002 (1. Žďárská plynařská a vodařská, a. s. – údaje za rok 2003, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

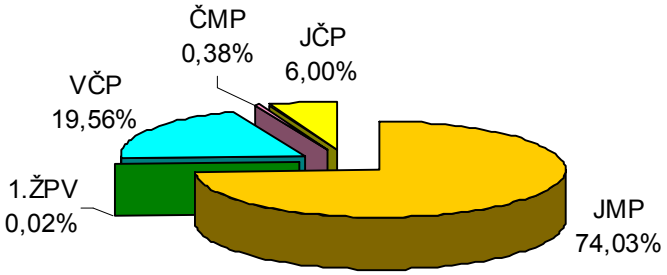
Distributor	Prodej plynu (tis. m^3)	Podíl na prodeji (%)	Počet odběrných míst	Podíl na odběrných místech (%)
Jihomoravská plynárenská, a. s.	328 477	74,03	76 569	73,75
Jihočeská plynárenská, a. s.	26 625	6,00	9 151	8,81
Východočeská plynárenská, a. s.	86 810	19,57	17 666	17,02
Českomoravská plynárenská, a. s.	1 700	0,38	359	0,35
1. Žďárská plynařská a vodařská, a. s.	78	0,02	80	0,08
Celkem	**443 690**	**100,00**	**103 825**	**100,00**

Pozn.: Jihomoravské plynárenská, a. s. převzala v roce 2005 aktivity z oblasti distribuce zemního plynu od 1. Žďárské plynařské a vodařské, a. s. (týkalo se 4 obcí)

Zdroj dat: Územní energetická koncepce kraje Vysočina. CityPlan, s. r. o. Praha, EAV, z. s. p. o. Jihlava, 2004

Zásobování zemním plynem zajišťují na území kraje Vysočina čtyři společnosti: Jihomoravská plynárenská, a.s., Východočeská plynárenská, a.s., Jihočeská plynárenská, a.s. a Českomoravská plynárenská a.s. 1. Žďárská plynařská a vodařská, a.s., která na konci roku 2003 zajišťovala dodávku zemního plynu do čtyř obcí v kraji, přenechala činnosti související s distribucí zemního plynu Jihomoravské plynárenské (léto 2005).

Obr. 5.1.4: Podíl distributorů zemního plynu na zásobování kraje Vysočina v roce 2002 (1. Žďárská plynařská a vodařská, a.s. – údaje za rok 2003, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Pozn.: Jihomoravské plynárenská, a. s. převzala v roce 2005 aktivity z oblasti distribuce zemního plynu od 1. Žďárské plynařské a vodařské, a. s. (týkalo se 4 obcí)
Zdroj dat: Územní energetická koncepce kraje Vysočina. CityPlan, s. r. o. Praha, EAV, z. s. p. o. Jihlava, 2004

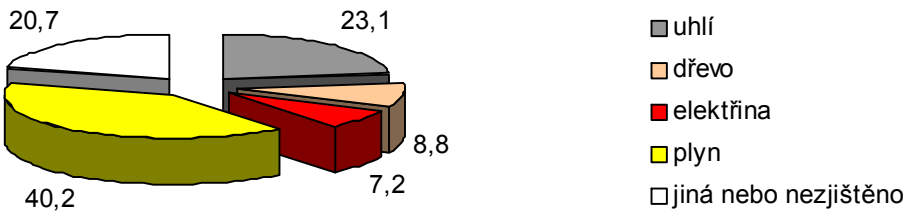
Ze všech pěti distributorů je nejvýznamnější Jihomoravská plynárenská, a.s., která spotřebu zemního plynu v kraji Vysočina kryje ze tří čtvrtin.

Jak je patrné z obrázku 5.1.3, plynofikace obcí je nejméně rozvinuta v okrese Pelhřimov. Dále není zemní plyn zaveden do malých obcí ve žďárském okrese, na severu Třebíčska, jihu Telčska, v okolí Větrného Jeníkova a roztrouseně v několika obcích okresu Havlíčkův Brod. Otázkou je, zda je v dnešní době při zvyšujících se cenách vstupů ekonomicky výhodné plynofikovat malé obce.

5.1.3 Vytápění bytů

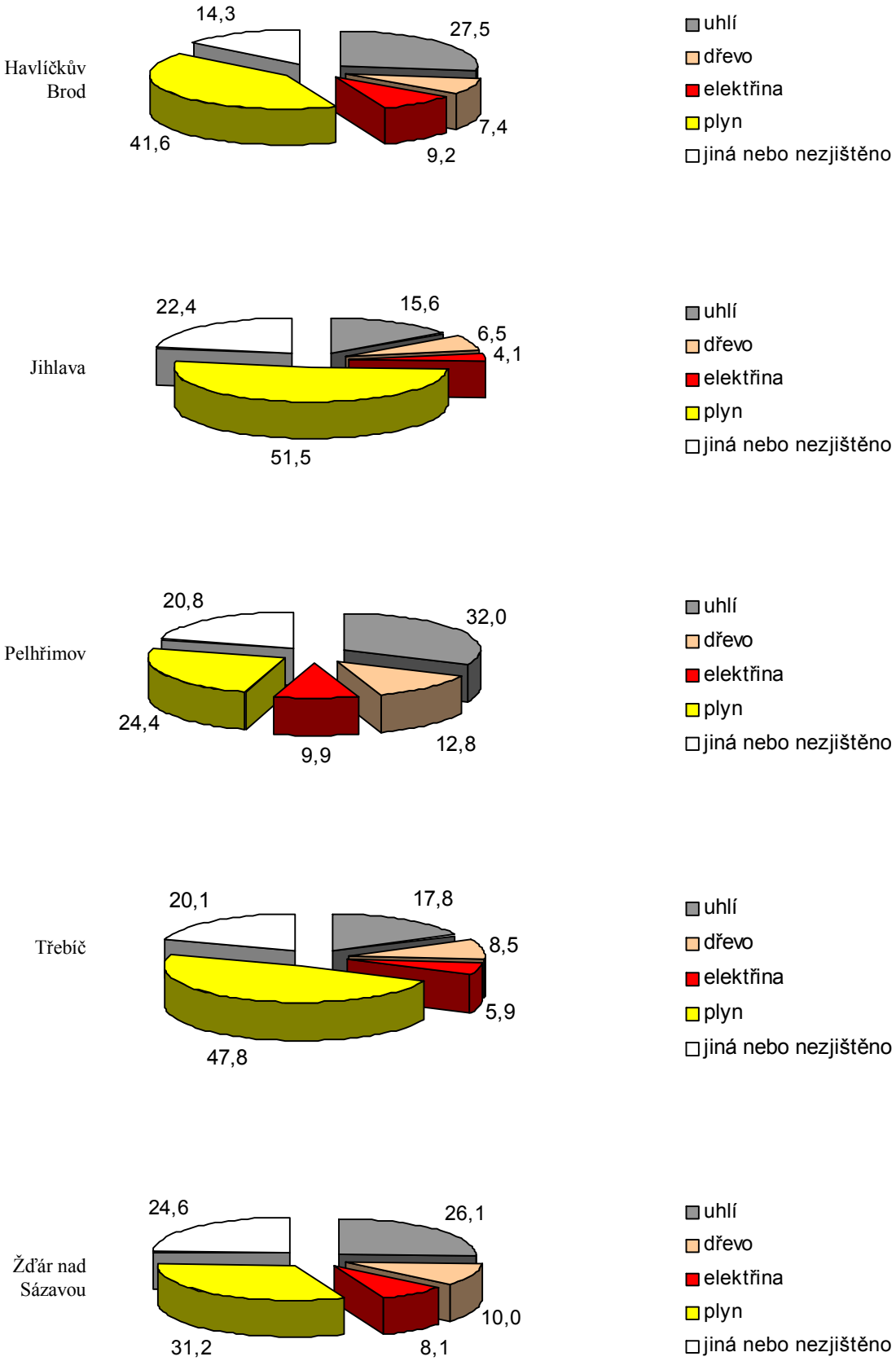
Jak vyplývá z výsledků Sčítání lidu domů a bytů z roku 2001, zemní plyn je kraji nejrozšířenější médium pro vytápění. Následuje černé uhlí, nejméně je využívána k vytápění elektřina. Paliva, užívaná k dálkovému vytápění, jsou zahrnuta v položce jiná paliva. Dálkové vytápění se týká téměř ze sta procent bytových domů. Pro rodinné domy je daleko více typické vytápění uhlím a dřevem.
Z celkového počtu 179 784 trvale obydlených bytů v kraji Vysočina je 73,1 % vytápěno ústředním topením (z toho dálkové vytápění činí 13,3 %), 9,7 % etážovým topením, 13,8 % pomocí kamen a jiný nebo kombinovaný způsob vytápění se používá ve 2,8 % bytů.

Obr. 5.1.5: Podíl bytů podle paliva použitého na vytápění (v %) v kraji Vysočina k 1. 3. 2001

Zdroj dat: Sčítání lidu domů a bytů 2001. ČSÚ Praha, 2003

Obr. 5.1.6: Podíl bytů podle paliva použitého na vytápění (v %) v okresech kraje Vysočina k 1. 3. 2001

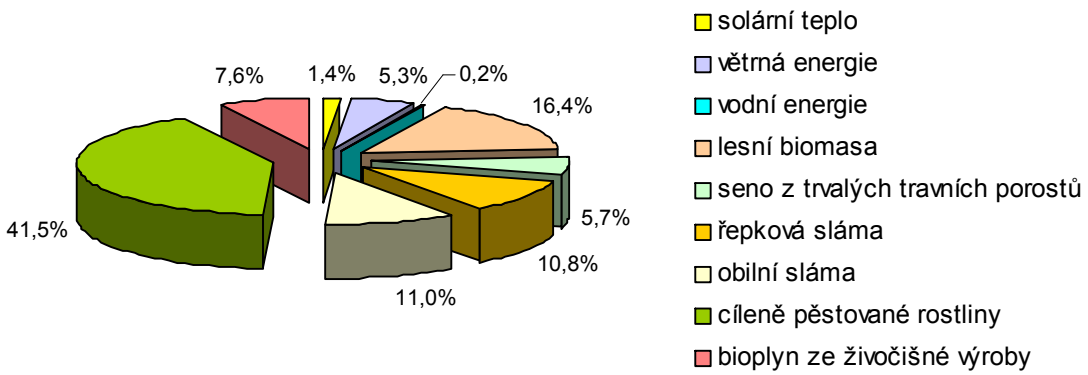

Zdroj dat: Sčítání lidu domů a bytů 2001. ČSÚ Praha, 2003

Podíváme-li se na úroveň okresů dle obrázku 5.1.6, potvrdí se nám, že nejméně plynofikováno je území okresu Pelhřimov. Pouhá čtvrtina bytů je na Pelhřimovsku vytápěna zemním plynem, zatímco v kraji je to 40% bytů. Proto nepřekvapuje, že je v okrese Pelhřimov ve větší míře než v o statních okresech využíváno černé uhlí a dřevo i elektřina. Na druhé straně zemní plyn je topným médiem ve více než polovině bytů okresu Jihlava, následuje okres Třebíč.

Podíl obnovitelných zdrojů energie (OZE) na spotřebě primárních energetických zdrojů se v ČR v současné době pohybuje mezi 1,5 % – 2 %. Podíl výroby elektrické energie z OZE na hrubé spotřebě elektrické energie je cca. 4,2 %. Evropská směrnice 2001/77/EC požaduje, aby podíl elektřiny z OZE byl v roce 2010 v průměru 21 %. K naplnění tohoto cíle se od České republiky očekává dosažení 8 %.
Kraj Vysočina by podle odhadů mohl potencionálně získat z obnovitelných zdrojů energie 49 % ze své současné spotřeby energie. Přesněji tento odhad činí 4 561 GWh, což je asi 33 % současné produkce Jaderné elektrárny Dukovany. Z OZE se jako nejperspektivnější jeví využívat energii z biomasy, především z cíleně pěstovaných rostlin.

Obr. 5.1.7: Podíl jednotlivých obnovitelných zdrojů energie na celkovém potenciálu OZE v kraji Vysočina

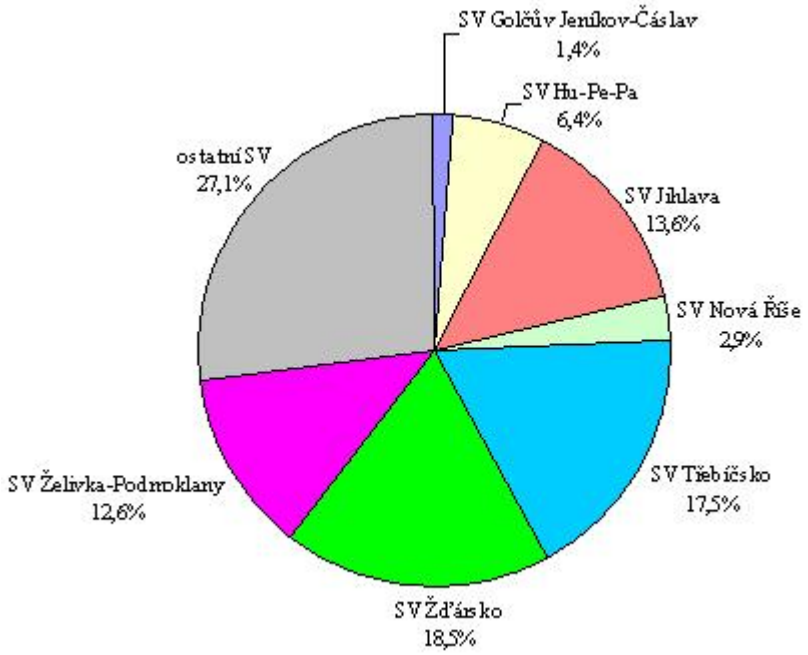
Zdroj dat: Územní energetická koncepce kraje Vysočina. CityPlan, s. r. o. Praha, EAV, z. s. p. o. Jihlava, 2004

5.2 Zásobování vodou, odvádění a čištění odpadních vod

Zásobování vodou

Zásobování pitnou vodou na území kraje Vysočina se vyznačuje dostatečnou kapacitou kvalitních vodních zdrojů, především zdrojů vod povrchových. Vrchovinný reliéf regionu dává území charakter důležité pramenné oblasti nadregionálního významu. Okresy Pelhřimov a Havlíčkův Brod prostřednictvím vodní nádrže Švihov (Želivka) zásobují pitnou vodou hlavní město Prahu a okres Žďár nad Sázavou prostřednictvím Vírského oblastního vodovodu od roku 2001 zásobuje z vodní nádrže Vír Brno a okolí. K těmto dvěma nejvýznamnějším vodním zdrojům a vodárenským systémům je potřeba doplnit ještě celou řadu vodovodních systémů v regionu vázaných na odběr povrchové vody (nejvýznamnější viz obr. 5.2.1). Nejvýznamnějšími zdroji povrchových vod v kraji Vysočina jsou vodní nádrže Hubenov, Mostiště, Nová Říše, Švihov a Vír.

Obr. 5.2.1: Podíl nadobecních systémů (SV – skupinové vodovody) na zásobování obyvatel s trvalým pobytem na území kraje Vysočina pitnou vodou z veřejných vodovodů v roce 2002

Zdroj dat: Plán rozvoje vodovodů a kanalizací kraje Vysočina. Aqua Procon, s. r. o. Brno, 2004

Podle údajů Českého statistického úřadu bylo v roce 2004 v kraji Vysočina z veřejných vodovodů zásobeno 456 700 obyvatel, tj. zhruba 88,3 % z celkového počtu obyvatel kraje (v ČR 91,6 %) a dalších asi 26,6 tis. přechodných obyvatel obcí, chatařů a chalupářů. V roce 2004 činila délka vodovodní sítě 5 156 km a byla organizačně členěna do 573 vodovodů, z toho 162 skupinových. Počet vodovodních přípojek v roce 2004 dosahoval 114 573, jejich délka byla 1 390 km. Počet úpraven vody v roce 2004 činil 418. Celková kapacita vodojemů dosahovala 214 131 m^3, kapacita zdrojů podzemních vod pak 1 076 l/s^{-1}

V roce 2004 bylo vyrobeno celkem 26,87 mil. m^3 vody, z toho bylo 12,63 mil. m^3 vody vyrobeno z vody podzemní. Celkové množství fakturované vody dosahovalo 24,84 mil. m^3, necelých 57 % (14,1 mil. m^3) fakturované vody bylo určeno pro spotřebu domácností, pro zemědělství 0,87 mil. m^3, pro průmysl 2,2 mil. m^3. Pro ostatní odběratele bylo určeno 7,72 mil. m^3 vody. Vody užitkové bylo v roce 2004 vyrobeno 20 000 m^3, toho bylo fakturováno 15 000 m^3. Celkové vodné v roce 2004 dosáhlo cca 541 mil. Kč.

Celkové množství nefakturované vody dosáhlo v roce 2004 5,9 mil. m^3. Ztráty ve vodovodních systémech v roce 2004 dosahovaly přibližně 5,4 mil. m^3 vody, podíl ztrát z vody vyrobené k realizaci dosáhl 17,5 %.

Kraj Vysočina má oproti některým jiným krajům výhodu v možnosti propojení jednotlivých vodovodních soustav, což umožňuje operativní nahrazení vodních zdrojů (propojeny jsou vodárenské nádrže Vír, Mostiště a Vranov, propojeny jsou rovněž vodárenské soustavy v okresech Pelhřimov a Havlíčkův Brod). Propojenost

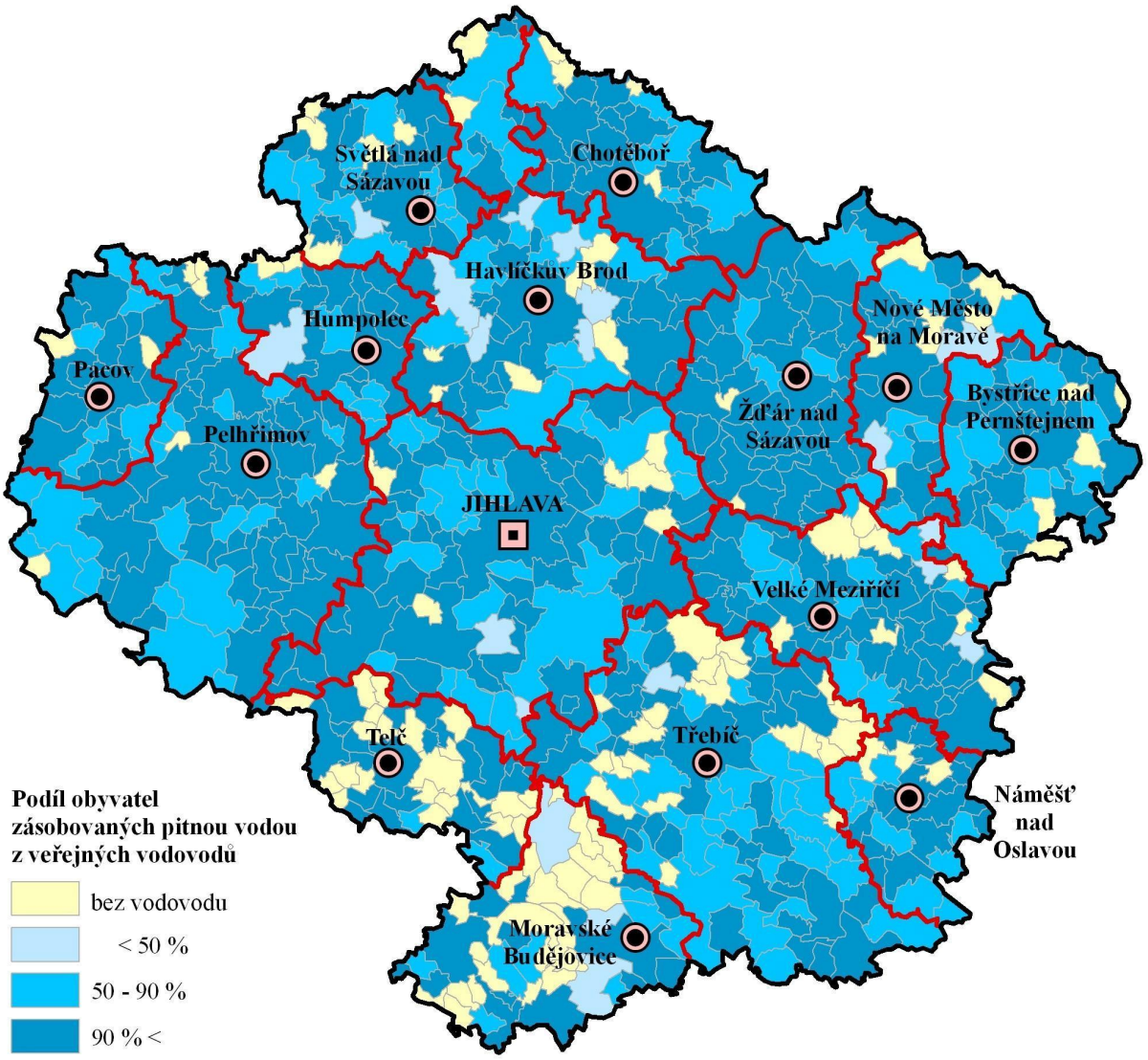
soustav ale není úplná, což ukázaly problémy se zajištěním pitné vody při mimořádné manipulaci s vodou na vodním díle Mostiště z důvodu zjištěné poruchy jílového těsnění hráze.

S problematikou ochrany vod jsou také spojena ochranná pásma vodních zdrojů omezující hospodářskou činnost v území a s tím spojené nedostatečné kompenzace za taková omezení.

Vodovodní síť v kraji Vysočina se skládá z několika různých segmentů. Kromě již zmíněných velkých vodovodních soustav existují i méně rozsáhlé a často i lokální soustavy využívající vlastní zdroje vody. V kraji existuje několik významných svazků obcí vytvořených za účelem zabezpečování zásobování pitnou vodou a odvádění a čištění odpadních vod (např. Svaz vodovodů a kanalizací Jihlavsko, Svaz vodovodů a kanalizací Žďársko, Sdružení obcí PEVAK, Vodovody a kanalizace, svaz obcí se sídlem v Třebíči, Svaz vodovodů Bohdalov, Zásobování vodou, svazek obcí se sídlem v Okříškách) a několik smíšených společností se zastoupením obcí (Vodovody a kanalizace Havlíčkův Brod, a.s. a VODAK Humpolec s.r.o.).

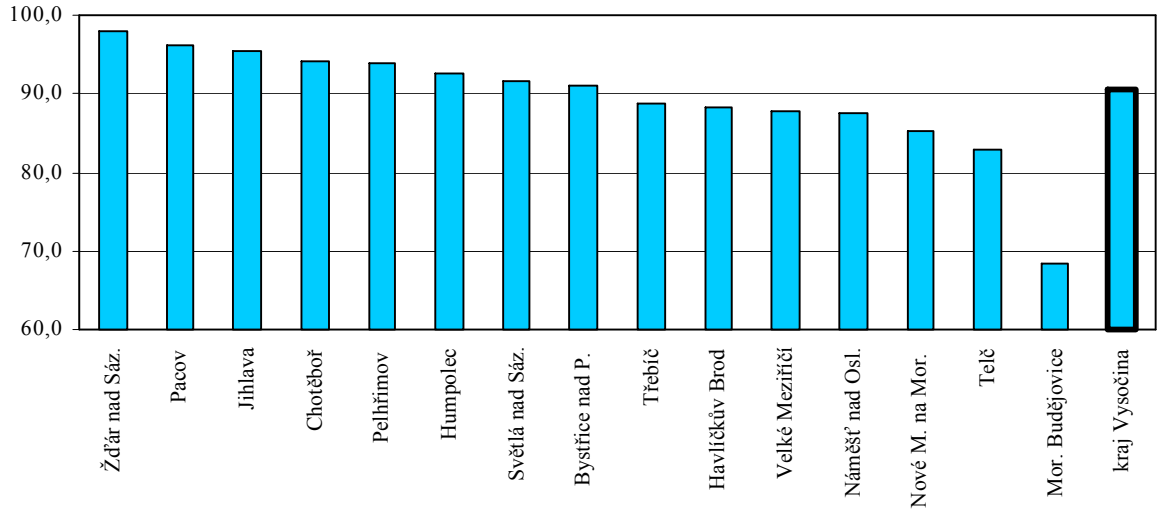
V roce 2004 bylo dokončeno zpracování Plánu rozvoje vodovodů a kanalizací kraje Vysočina. Analytická část materiálu se zabývala i počtem zásobovaných osob z veřejných vodovodů v obcích kraje Vysočina. Obrázek 5.2.2 nabízí přehledně prostorové rozložení zásobování obyvatel pitnou vodou z veřejných vodovodů resp. podíl zásobovaných obyvatel v obcích kraje.

Obr. 5.2.2: Zásobování pitnou vodou z veřejných vodovodů v obcích kraje Vysočina

Zdroj dat: Plán rozvoje vodovodů a kanalizací kraje Vysočina. Aqua Procon, s. r. o. Brno, 2004

Obr. 5.2.3: Podíl obyvatel zásobovaných pitnou vodou z veřejných vodovodů (v %) ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina v roce 2005 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Plán rozvoje vodovodů a kanalizací kraje Vysočina. Aqua Procon, s. r. o. Brno, 2004

Na úrovni správních obvodů obcí s rozšířenou působností (SO ORP) je nejvyšší podíl obyvatelstva zásobovaných z veřejných vodovodů na Žďársku. Vymyká se z tohoto pohledu Moravskobudějovicko, kde je oproti ostatním SO ORP podíl obyvatel zásobovaných z veřejných vodovodů velmi nízký.

Vzhledem ke snížení spotřeby a rostoucí ceně vody je trendem poslední doby zásobování obcí z vlastních lokálních zdrojů, zejména podzemní vody (vrtů) a minimalizace fixních nákladů rozvodné infrastruktury, které rozhodující měrou ovlivňují cenu pro koncového uživatele.

Četné lokální zdroje zejména podzemních vod vykazují kontaminaci a hygienickou závadnost (radon, dusičnany, atd.).

Na území kraje Vysočina se nachází oblast přirozené akumulace vod Žďárské vrchy. Tato oblast o rozloze 520 km^2 tvoří 7,5 % plochy území kraje.

Odvádění a čištění odpadních vod

I vzhledem k roztříštěné sídelní struktuře na území kraje Vysočina je odkanalizování obcí relativně na dobré úrovni, kvalita této infrastruktury však neodpovídá potřebám. Tato skutečnost doplněná o nedostatečné možnosti čištění odpadních vod svědčí o problémech s ochranou vodních zdrojů. Ne všechny čistírny odpadních vod (dále jen ČOV) svým technickým řešením umožňují dosáhnout vyčištění odpadních vod na úroveň odpovídající současným legislativním požadavkům (u obcí velikosti nad 10 000 ekvivalentních obyvatel i odstranění sloučenin dusíku a fosforu). Problematickým je technický stav starších kanalizačních sítí z let 1950 – 1970 a absence kanalizačních systémů v malých sídlech.

Podle údajů Českého statistického úřadu v roce 2004 bydlelo v domech napojených na kanalizaci 422 169 obyvatel, což je 81,6 % všech obyvatel kraje (v ČR 77,9 %). Počet obyvatel bydlících v domech napojených na kanalizaci s ČOV dosahoval 315 838 (61,1 % obyvatel, ČR – 71,1 %). Na mechanickou ČOV bylo připojeno 2 490 obyvatel, na mechanicko-biologickou pak 313 348 obyvatel kraje Vysočina. V roce 2004 činila délka kanalizační sítě 2 354 km, počet kanalizačních přípojek 91 692 s délkou 884 km.

Do kanalizační sítě bylo v roce 2004 vypuštěno celkem 22,16 mil. m^3 odpadních vod, z toho činily splaškové vody 15,92 mil. m^3, průmyslové a odpadní vody 6,24 mil. m^3. Podíl čištěných odpadních vod z vod vypouštěných do kanalizace v roce 2004 dosahoval 80 %.

Počet ČOV v kraji Vysočina v roce 2004 dosahoval celkového počtu 172 s celkovou kapacitou 189 764 m^3/den. Počet mechanických ČOV činil 9, mechanicko-biologických pak 163, z nichž ČOV s dalším odstraňováním dusíku bylo 24, fosforu 11 a dusíku i fosforu 40.

Celkové množství čištěných vod v roce 2004 dosahovalo 36,24 mil. m^3, z toho splaškové vody činily 11,59 mil. m^3, průmyslové a odpadní vody 6,14 mil. m^3, srážkové (balastní) 18,52 mil. m^3. Do vodních toků tj. do vod povrchový bylo vypuštěno celkem 42 mil. m^3 vody. Celkové stočné v roce 2004 dosáhlo cca 309 mil. Kč.

Celkové množství kalů produkovaných ČOV dosahovalo 7 571 tun sušiny. Z tohoto množství bylo přímo aplikováno 1 067 tun, kompostováno 1 876 t, skládkováno 685 tun a 21 tun spáleno.

Ke stávajícím kanalizacím a ČOV je nutné vybudovat další, což je finančně značně náročný cíl. Nezbytné a prioritní je naplnění požadavků směrnic Evropské unie, kdy se Česká republika zavázala, že do konce roku 2010 budou odpovídajícím způsobem odváděny a čištěny odpadní vody ve všech obcích, které jsou zdrojem znečištění o velikosti nad 2 000 ekvivalentních obyvatel nebo které této velikosti dosáhnou do konce roku 2010. Podle Plánu rozvoje vodovodů a kanalizací kraje Vysočina se takových aglomerací na území kraje nachází celkem 40. To v dotčených obcích a městech znamená jednak vybudování nových ČOV a kanalizací a jednak intenzifikaci stávajících ČOV a rekonstrukce a rozšíření stávajících kanalizačních systémů.

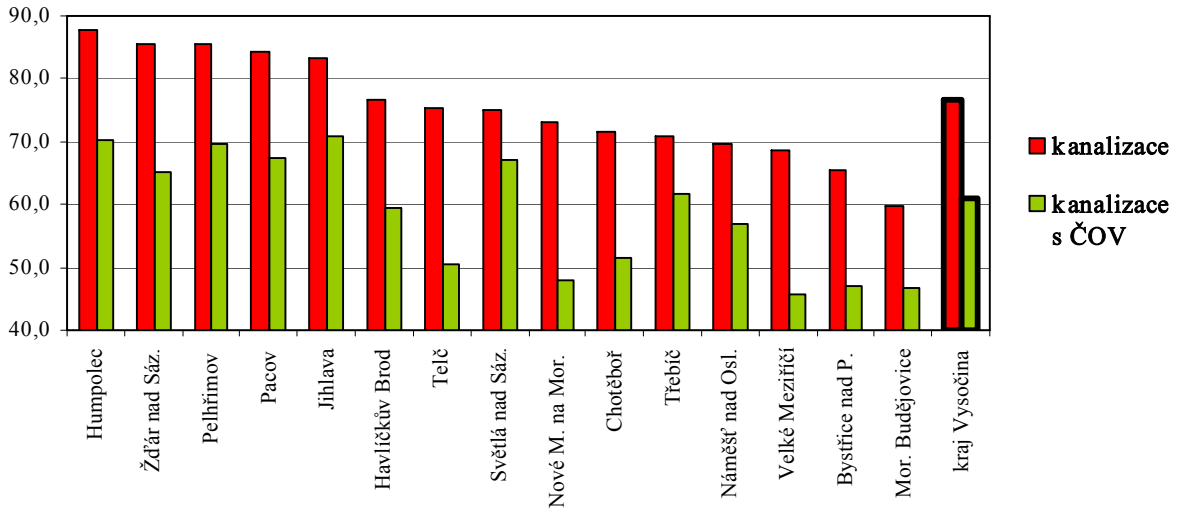
V kraji v současné době probíhá realizace tří projektů zaměřených na intenzifikaci a rekonstrukci ČOV a kanalizačních sítí spolufinancovaných z předvstupního fondu Evropské unie ISPA. V říjnu 2001 byl Evropskou komisí schválen projekt Intenzifikace a rekonstrukce ČOV a kanalizační sítě Jihlava (termín realizace 2004 – 2007, celkové náklady 15,4 mil. EUR, schválená dotace činí 9,6 mil. EUR).

V prosinci 2002 byl schválen skupinový Projekt ochrany vod povodí řeky Dyje (termín realizace 2004 – 2007, celkové náklady 49,1 mil. EUR, schválená dotace činí 33,4 mil. EUR), který zahrnuje celkem sedm akcí v kraji Vysočina a tři akce v Jihomoravském kraji. Jedná se doposud největší projekt, na který obdržela Česká republika dotaci z fondů EU pro oblast životního prostředí. Na Vysočině se konkrétně jedná o rekonstrukci ČOV a kanalizace v Bystřici nad Pernštejnem (3,9 mil. EUR, dotace 2,7 mil. EUR), Jaroměřicích nad Rokytnou (2,1 mil. EUR, dotace 1,4 mil. EUR), v Jemnici (2,2 mil. EUR, dotace 1,5 mil. EUR), Moravských Budějovicích (2,4 mil. EUR, dotace 1,7 mil. EUR), výstavbu nové kanalizace a nové ČOV v Náměšti nad Oslavou (3,7 mil. EUR, z toho dotace 2,5 mil. EUR), rekonstrukce ČOV v Novém Městě na Moravě (4,1 mil. EUR, dotace 2,8 mil. EUR) a rekonstrukce kanalizace v Třebíči (3,0 mil. EUR, dotace 20, mil. EUR).

V roce 2004 byl schválen projekt Rekonstrukce stokové sítě Žďár nad Sázavou (termín realizace 2005 – 2007, celkové náklady 8,14 mil. Euro, schválená dotace činí 5,59 mil. Euro).

Dle údajů z analytické části Plánu rozvoje vodovodů a kanalizací kraje Vysočina je nejvyšší podíl obyvatel napojených na veřejné kanalizace na Humpolecku, avšak nejvyšší podíl obyvatel napojených na kanalizaci, která je zakončena ČOV, je na Jihlavsku. Na druhé straně na Velkomeziříčsku, Moravskobudějovicku, Bystřicku a Novoměstsku je na kanalizaci s ČOV napojena méně než polovina obyvatel.

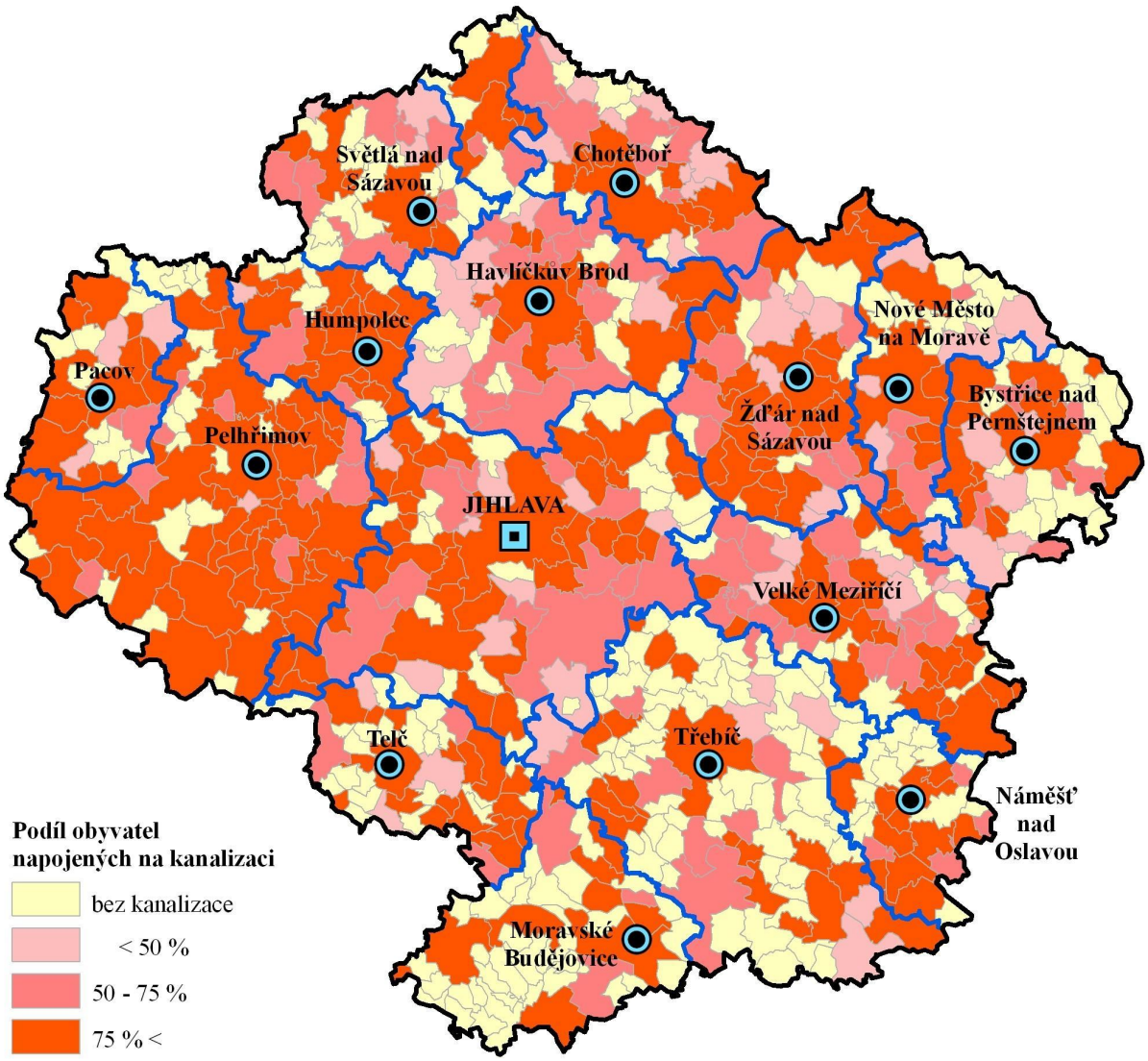
Obr 5.2.4: Podíl obyvatel napojených na kanalizaci a na kanalizaci s ČOV (v %) ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina v roce 2005 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Plán rozvoje vodovodů a kanalizací kraje Vysočina. Aqua Procon, s. r. o. Brno, 2004

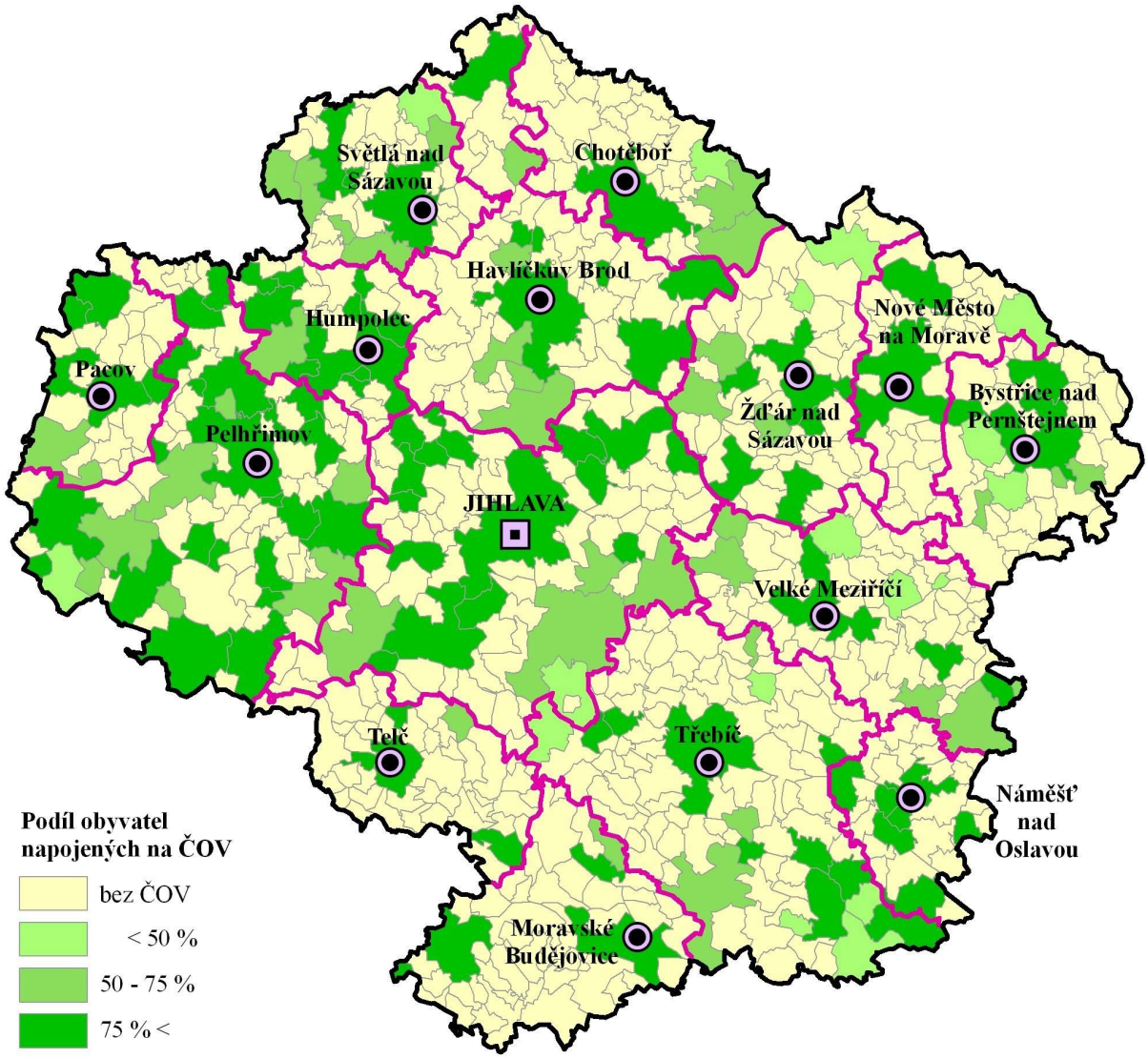
Prostorové rozložení obcí kraje Vysočina, kde se odpadní vody odvádí do kanalizací a kde kanalizace ústí do čistíren odpadních vod nabízí obrázky 5.2.5 a 5.2.6.

Obr. 5.2.5: Odvádění odpadních vod do kanalizací v obcích kraje Vysočina

Zdroj dat: Plán rozvoje vodovodů a kanalizací kraje Vysočina. Aqua Procon, s. r. o. Brno, 2004

Obr. 5.2.6: Čištění odpadních vod prostřednictvím čistíren odpadních vod (ČOV) v obcích kraje Vysočina

Zdroj dat: Plán rozvoje vodovodů a kanalizací kraje Vysočina. Aqua Procon, s. r. o. Brno, 2004

Do Fondu soudržnosti jsou předloženy další 4 skupinové projekty. Jedná se o Projekt ochrany vod povodí řeky Dyje - II. etapa s celkovými náklady 23,5 mil. EUR a předpokládanou podporou 17,62 mil. EUR, dále projekty Zajištění kvality pitné vody – Žďársko s celkovými náklady 19,67 mil. EUR s předpokládanou podporou 14,75 mil. EUR a Zajištění kvality pitné vody – Třebíčsko s celkovými náklady 9,58 mil. EUR s předpokládanou podporou 7,19 mil. EUR a projekt Rekonstrukce kmenových stok pro krajské město Jihlava i další obce, zajištění množství a jakosti pitné vody v regionu Jihlavsko s celkovými náklady 12,7 mil. EUR s předpokládanou podporou 8,9 mil. EUR.

5.3. Územně plánovací dokumentace

Územní plánování soustavně a komplexně řeší funkční využití území, stanoví zásady jeho organizace a věcně a časově koordinuje výstavbu a jiné činnosti ovlivňující rozvoj území. Vytváří tak předpoklady k zabezpečení trvalého souladu všech přírodních, civilizačních a kulturních hodnot v území, zejména se zřetelem k péči o životní prostředí a ochranu jeho hlavních složek – půdy, vody a ovzduší. Územní plánování je jedním z nejúčinnějších nástrojů dlouhodobého rozvoje, protože má velice široký dopad a prakticky jako jediné umožňuje dávat do souvislostí rozmanité, často protichůdné zájmy. Je také významným nástrojem tvorby a ochrany životního prostředí, ochrany zdraví a bezpečnosti obyvatel. Orgány územního plánování jsou obce, krajské úřady, ministerstvo pro místní rozvoj a ministerstvo obrany.

Pořízení ÚP tak je z hledisek dalšího vývoje společnosti, předpokládaného územního rozvoje, vytváření podmínek pro vstup investorů do území a možnosti využití finančních zdrojů skutečně nezbytné. Z dosavadních zkušeností se potvrzuje oprávněnost tohoto požadavku, protože existence platné a aktuální územně plánovací dokumentace bude jednou ze základních podmínek při čerpání z prostředků z veřejných zdrojů.

Území kraje Vysočina je v současnosti částečně pokryto třemi rozpracovanými územními plány velkých územních celků (dále jen ÚP VÚC), které zahrnují celkem 150 měst a obcí kraje (20,5% z celkového počtu obcí kraje). Konkrétně se jedná o (1) ÚP VÚC Javořická vrchovina (dokumentace zpracovaná ve fázi návrhu), který na území kraje zahrnuje 74 obcí v jižní části okresu Jihlava a 6 obcí ve východní části okresu Pelhřimov a dále přechází do Jihočeského kraje, (2) ÚP VÚC Žďárské vrchy (dokumentace zpracovaná ve fázi návrhu), který z kraje Vysočina obsahuje 4 obce ze severovýchodní části okresu Havlíčkův Brod a 52 obcí v severní části okresu Žďár nad Sázavou a dále přechází do Pardubického kraje a (3) ÚP VÚC Železné hory (dokumentace je připravená ke schválení vládou), zahrnující 14 obcí v severní části okresu Havlíčkův Brod a přecházející do Pardubického kraje.

Pro území celého kraje Vysočina je zpracován **koncept územního plánu velkého územního celku**, který je ve stádiu projednávání a není zatím dohodnutý. ÚP VÚC kraje Vysočina by měl být dokončen do konce roku 2006.

Tab. 5.3.1: Přehled obcí kraje Vysočina dle vybavenosti územně plánovací dokumentací (k 1.1. 2005) (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

č.	Název obce III.stupně	Počet obcí	ÚPD-schválená	%
1	Bystřice nad Pernštejnem	39	8	**20,5%**
2	Havlíčkův Brod	56	17	**30,4%**
3	Humpolec	25	7	**28,0%**
4	Chotěboř	31	8	**25,8%**
5	Jihlava	79	18	**22,8%**
6	Moravské Budějovice	47	13	**27,7%**
7	Náměšť nad Oslavou	27	9	**33,3%**
8	Nové Město na Moravě	30	7	**23,3%**
9	Pacov	24	5	**20,8%**
10	Pelhřimov	71	27	**38,0%**
11	Světlá nad Sázavou	32	5	**15,6%**
12	Telč	45	5	**11,1%**
13	Třebíč	93	63	**67,7%**
14	Velké Meziříčí	57	9	**15,8%**
15	Zďár nad Sázavou	48	10	**20,8%**
	kraj Vysočina	**704**	**211**	**30,0%**

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

Z celkového počtu měst a obcí kraje má pro své území schválený územní plán 211 obcí a měst (tj. 30,0%).

Velký význam pro rozvoj kraje mají, mimo jiné, územní plány měst, které jsou pověřeny výkonem státní správy tzv.pověřené obce. Na území kraje je jich 26 a jsou to tato města: Jihlava, Třebíč, Havlíčkův Brod, Žďár n/S., Pelhřimov, Telč, Chotěboř, Přibyslav, Světlá, Humpolec, Pacov, Hrotovice, Jaroměřice n/R., Jemnice, Náměšť n/O., Nové Město n/M., Velká Bíteš, Polná, Třešť, Golčův Jeníkov, Ledeč n/S., Kamenice n/L., Počátky, Moravské Budějovice, Bystřice n/P., Velké Meziříčí. V nich žije 281 747 obyvatel tj. 55 % z celkového počtu obyvatel kraje (v kraji je 704 obcí). Všechna tato města mají zpracovány územní plány a v nich mají stanovené

plochy pro hospodářský rozvoj (plochy výrobní sféry, průmyslové zóny apod.). V městech s rozhodujícím hospodářským potenciálem jsou zajištěny plochy pro hospodářský rozvoj.

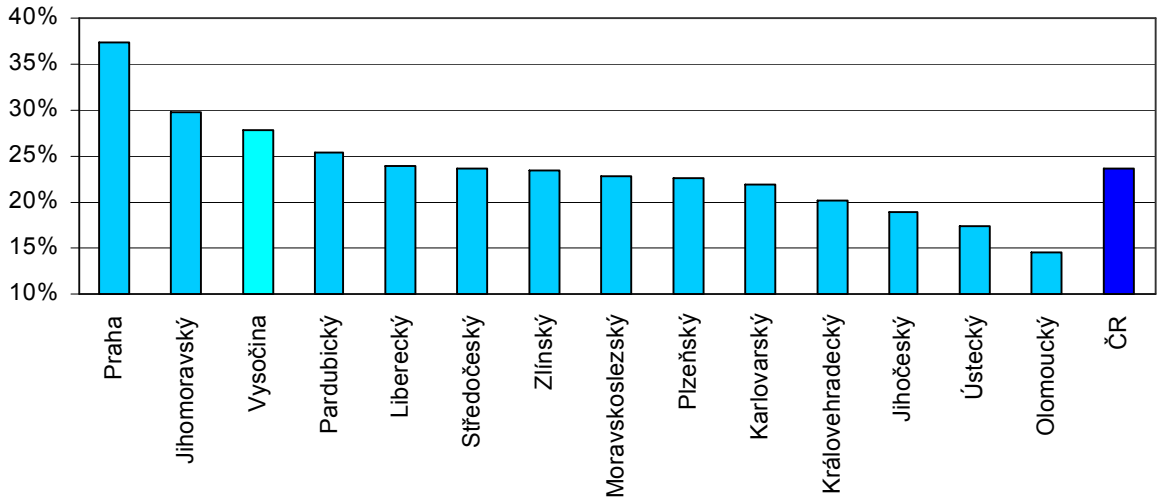
Pro cca 90 obcí kraje jsou rozpracovány územní plány, které jsou většinou ve stádiu konceptu územního plánu. Celkově se dá říci, že území kraje je ze 43% počtu obcí pokryto schválenou nebo rozpracovanou územně plánovací dokumentací. Žádná z obcí, která nemá zpracován žádný stupeň územně plánovací dokumentace, nemá více než 500 obyvatel.

5.4 Informatizace, informační společnost, rozvoj telekomunikací

Telekomunikace a informatika jsou v dnešní informačně orientované společnosti základním infrastrukturním prvkem pro efektivní komunikaci. Prudký rozvoj informačních a komunikačních technologií (dále ICT) přispěl k jejich rozšíření i využívání v každodenní praxi a počítačová gramotnost se stává jedním ze základních atributů vzdělání člověka. Vedle privátní sféry jsou ICT hojně využívány i v organizacích veřejné sféry, zvláštní význam přitom mají pro výkon státní správy.

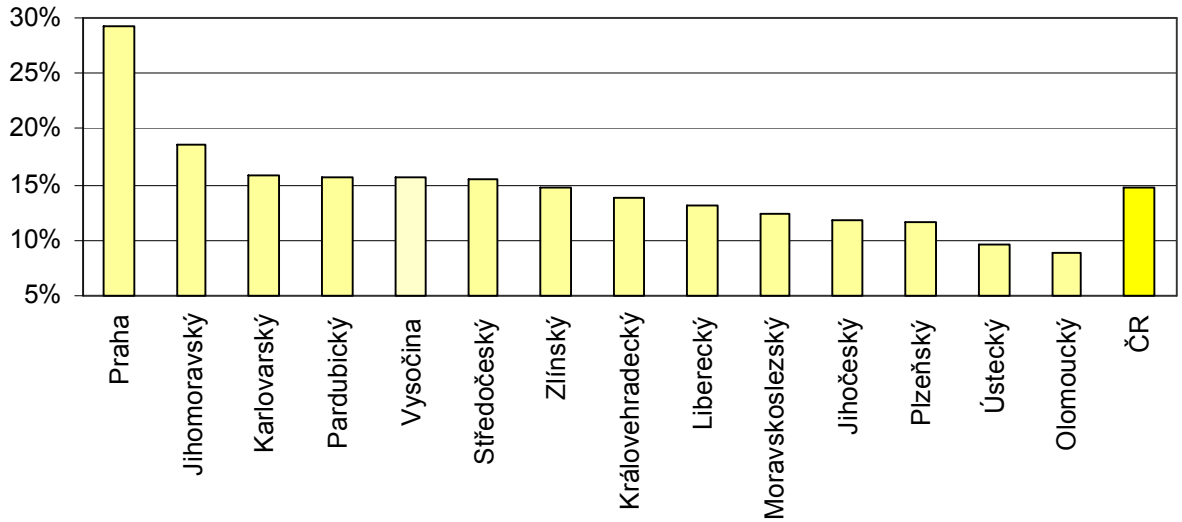
Český statistický úřad provedl šetření o využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech v krajích ČR. Z něho vyplývá, že v kraji Vysočina je 27,8 domácností, které jsou vybaveny osobním počítačem. To Vysočinu řadí na třetí místo mezi kraji ČR. Dále je Vysočina na čtvrtém místě společně s Pardubickým krajem v podílu domácností, jež jsou připojeny na internet. Těch je v kraji 15,6%.

Obr. 5.4.1: Podíl domácností vybavených osobním počítačem na celkovém počtu domácností v daném kraji ČR (4.Q./2003)

Zdroj dat: Výsledky šetření o využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech v roce 2003. ČSÚ, Praha 2004

Obr. 5.4.2: Podíl domácností s přístupem na internet na celkovém počtu domácností v daném kraji ČR (4.Q./2003)

Zdroj dat: Výsledky šetření o využívání informačních a komunikačních technologií v domácnostech v roce 2003. ČSÚ, Praha 2004

Tabulka 5.4.1 obsahuje další data o kraji Vysočina, týkající se oblasti ICT.

Tab. 5.4.1: Vybrané ukazatele z oblasti ICT za kraj Vysočina k 04/2004

Kriterium	Hodnoty	Zdroj dat
procento domácností s přístupem k broadbandu	1,53%	M-soft s r.o., coma s r.o.
procento obecních úřadů s přípojkou k internetu	87,0%	ePUSA (nominace obcí na Zlatý Erb)
množství webových prezentací obcí nad 1200 obyvatel	71,4%	ePUSA (nominace obcí na Zlatý Erb)
počet škol s připojením přes 2Mbs	5,0%	Ministerstvo školství
počet adresních míst v rámci CEDA	169 301	UIR-ADR (celostátní registr MPSV)
počet obcí s metropolitní sítí	11	GIS/grantové programy 2003
počet telefonních stanic	133 000	Telecom (výroční zpráva)
počet veřejných HotSpotů	7*	seznamy jednotlivých firem - aktualizují se (Marigold)

* týká se: Jihlava (3x), Velké Meziříčí, Nové Město na Moravě, Senožaty
Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

Pokrytí kraje Vysočina signály poskytovatelů služeb mobilní telefonie je v celém území srovnatelné, výrazně vyšší je v okolí dálnice D1 a v okolí okresních měst, hůře dostupné je v jižní části regionu a v oblasti Žďárských vrchů.

6. Hospodářství

Struktura hospodářství kraje Vysočina je ovlivněna historickým vývojem a zdejšími přírodními podmínkami. Po roce 1989 prošla ekonomika kraje (podobně jako celé ČR) významnými transformačními změnami, spojenými s velmi rychlou privatizací a restrukturalizací hospodářství.

Ve čtvrtém čtvrtletí 2005 bylo na území kraje podle údajů Výběrového šetření pracovních sil zaměstnáno v průměru 236,7 tisíc osob (pro srovnání koncem roku 2000 se jednalo o 240,3 tis. osob, v posledních letech tak došlo k poklesu počtu pracujících). Blíže se zaměstnanosti a její struktuře v kraji Vysočina věnuje kapitola č. 7 Profilu kraje Vysočina.

6.1 Hrubý domácí produkt

Jedním ze základních souhrnných ukazatelů hospodářské úrovně daného území je výše hrubého domácího produktu (HDP) a přepočet HDP na 1 obyvatele. Český statistický úřad publikoval v říjnu 2005 údaje o regionálním HDP poprvé podle přesnější metodiky, která je založena na agregování potřebných údajů za pracoviště některých typů organizací umístěných v konkrétních regionech (výpočet za finanční sektor a za sektor veřejné správy se nadále provádí původní metodou). Přepočet údajů byl proveden až k roku 2000, takže porovnávat data o regionálním HDP lze v období let 2000 – 2004. Při porovnání údajů vypočtených podle staré metodiky (top-down) a údajů získaných novou metodou (bottom-up) zaznamenal kraj Vysočina spolu se Středočeským krajem nejvyšší nárůst svého HDP. Naopak podíl Prahy na vytvořeném HDP ČR byl výrazně snížen.

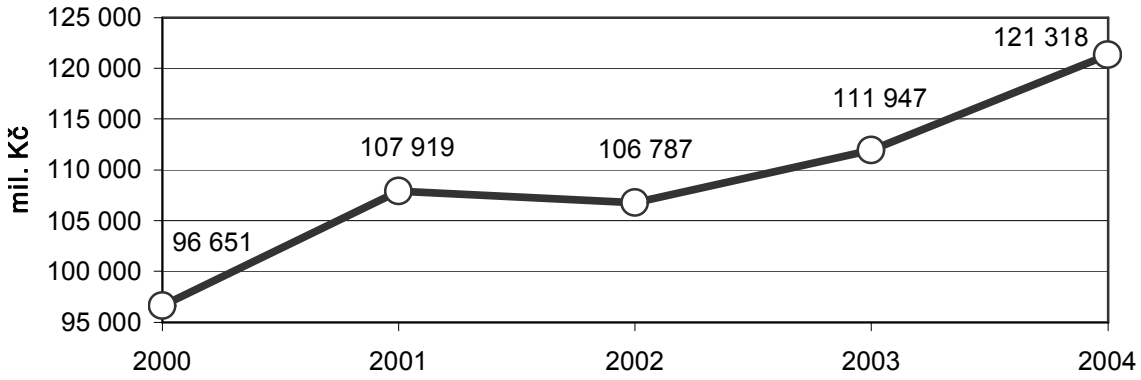
Tab. 6.1.1: Srovnání regionálního HDP v krajích ČR v roce 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Kraj	HDP	Podíl na HDP ČR	HDP na obyvatele	HDP na obyvatele, ČR = 100	HDP na obyvatele v PPS, EU 25 = 100
	v mil. Kč	v%	v Kč	v %	v %
Praha	637 704	23,0	547,1	201,8	143,0
Středočeský	288 888	10,4	253,9	93,6	66,4
Jihočeský	150 970	5,5	241,4	89,0	63,1
Plzeňský	137 911	5,0	251,1	92,6	65,6
Karlovarský	65 798	2,4	216,6	79,9	56,6
Ústecký	188 041	6,8	229,1	84,5	59,9
Liberecký	94 451	3,4	221,0	81,5	57,8
Královéhradecký	133 767	4,8	244,5	90,2	63,9
Pardubický	116 639	4,2	230,9	85,1	60,4
Vysočina	**121 318**	**4,4**	**234,5**	**86,5**	**61,3**
Jihomoravský	285 855	10,3	254,7	93,9	66,6
Olomoucký	134 376	4,9	211,5	78,0	55,3
Zlínský	131 789	4,8	222,9	82,2	58,3
Moravskoslezský	280 210	10,1	222,6	82,1	58,2
Česká republika	**2 767 717**	**100,0**	**271,2**	**100,0**	**70,9**

Zdroj dat: ČSÚ Praha, 2005

V roce 2004 byl na území kraje Vysočina vytvořen HDP přesahující 120 miliard korun. Meziročně se jedná o nárůst téměř 10 miliard korun, tj. o 8,4% (v běžných cenách). V ČR činil růst HDP v běžných cenách mezi roky 2003 a 2004 8,3 %. V letech 1999 – 2003 rostl republikový HDP každým rokem. Na Vysočině však po velmi dobrém výsledku v roce 2001 nastal absolutní pokles výše regionálního HDP v roce 2002. Přesto lze konstatovat, že ekonomická výkonnost kraje Vysočina má celkově vzrůstající tendenci. Podíl kraje Vysočina na tvorbě HDP České republiky byl v roce 2004 4,4 %, i když podíl na obyvatelstvu představuje celých 5 %.

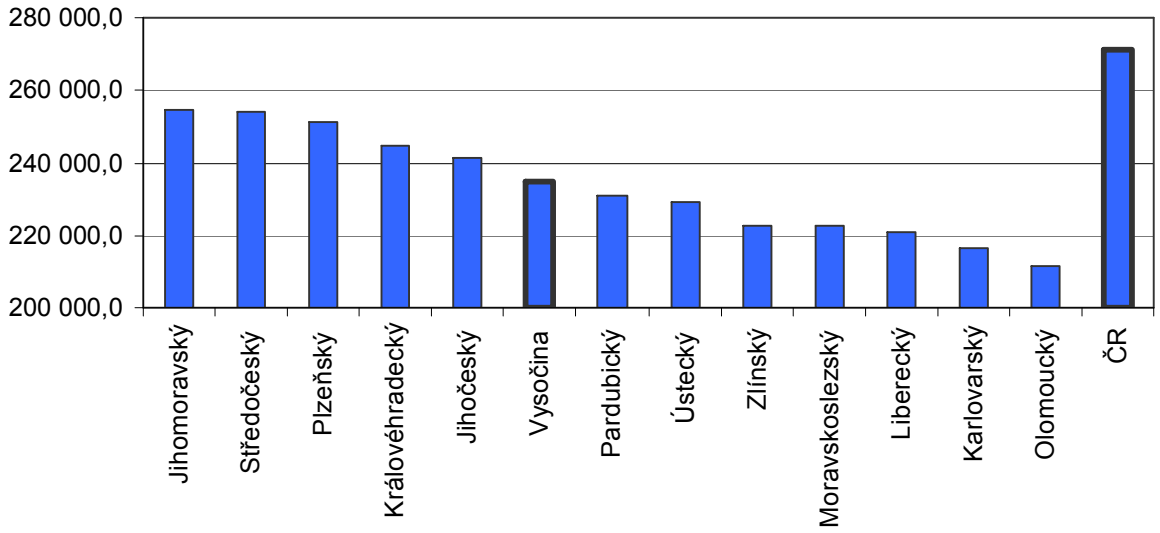
Obr. 6.1.1: Vývoj regionálního HDP (v mil. Kč) v kraji Vysočina v letech 2000 – 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Zdroj dat: ČSÚ Praha, 2005

Obrázek 6.2 nabízí srovnání výše HDP na 1 obyvatele mezi kraji ČR. Úmyslně zde není znázorněna hodnota za Prahu, neboť ta je oproti výsledkům ostatních krajů ČR extrémně vysoká (547 096 Kč), takže žádný z nich nedosahuje průměru České republiky. V roce 2004 připadlo na jednoho obyvatele Vysočiny 234 530 Kč jejího regionálního HDP. To je sedmá nejvyšší hodnota mezi kraji ČR. Vysočina dosahuje 86,5 % průměru České republiky, u Jihomoravského kraje je to 93,9 %.

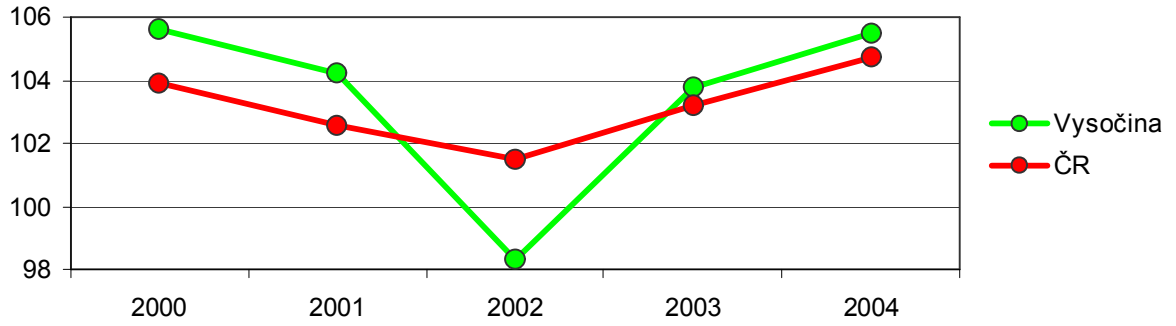
Obr. 6.1.2: Regionální HDP na obyvatele v Kč v krajích ČR (bez Prahy) v roce 2004 (dle hranic krajů před 1. 1. 2005)

Zdroj dat: ČSÚ Praha, 2005

Hospodářství České republiky zaznamenává od roku 2000 každoroční nárůst, který byl nejnižší v roce 2002 (1,5 %), nevyšší v roce 2004 (4,7 %). V krajích kolísá výše růstu (poklesu) regionálního HDP poněkud výrazněji než na celostátní úrovni. Během let 2000 až 2004 byl průměrný růst HDP na Vysočině téměř pokaždé vyšší než celorepublikový průměr kromě roku 2002, kdy byla výše HDP Vysočiny nižší než v předchozím roce, čili se jednalo o reálný pokles výkonu ekonomiky kraje. V následujících letech se však Vysočina opět dostala do výrazných kladných hodnot, které převyšovaly průměr ČR.

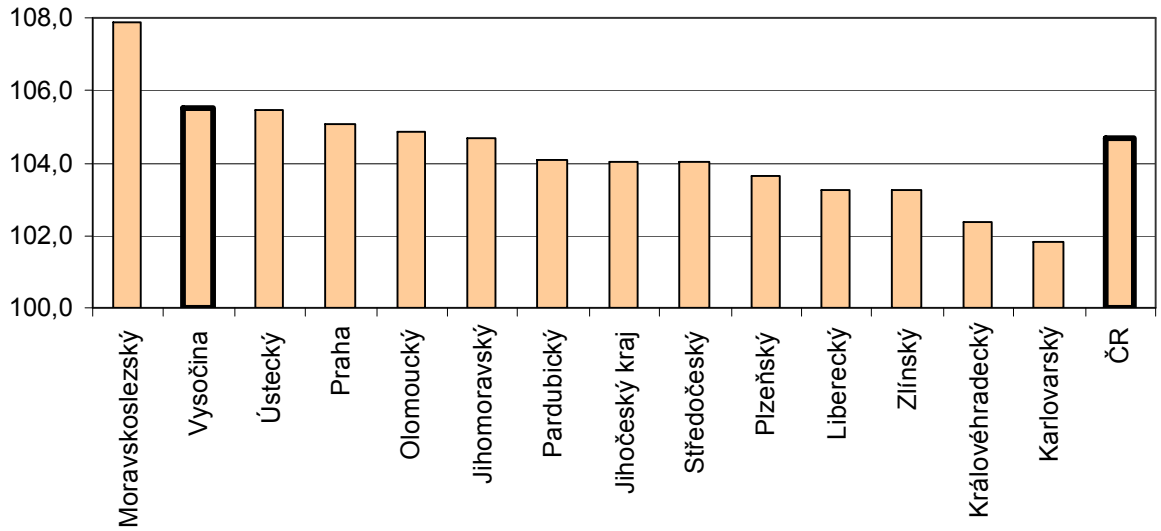
Obr. 6.1.3 : Růst HDP ve stálých cenách (předchozí rok = 100) v kraji Vysočina a v ČR v letech 2000 - 2004

Zdroj dat: ČSÚ Praha, 2005

Růst HDP je měřen ve stálých cenách, aby byl očištěn od inflačního vlivu. Vysočina měla v roce 2004 5,5 % meziroční nárůst svého HDP, což byla druhá nejvyšší hodnota mezi kraji ČR (obr. 6.4).

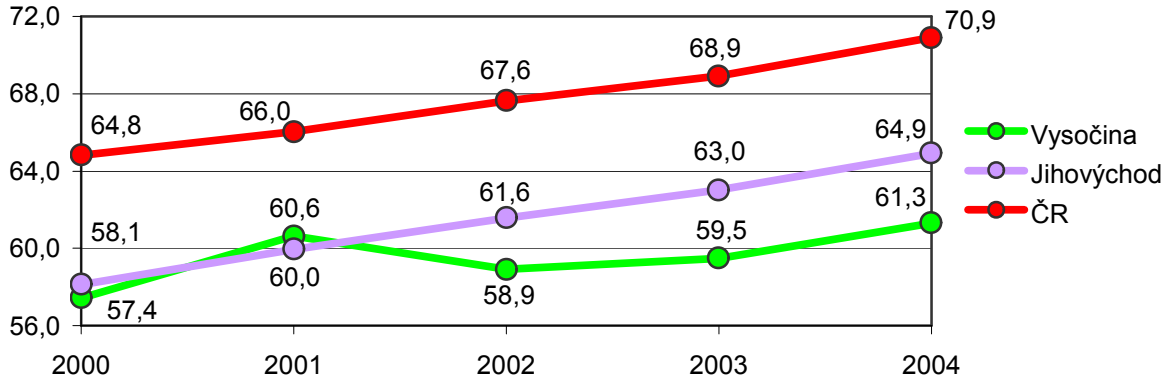
Obr. 6.4: Meziroční růst regionálního HDP za rok 2004 ve stálých cenách (rok 2003 = 100 %) v krajích ČR (dle hranic krajů před 1. 1. 2005)

Zdroj dat: ČSÚ Praha, 2005

Česká republika dosahuje svým HDP na obyvatele v paritě kupního standardu (PPS – purchase power standard) 70,9 % průměru Evropské unie rozšířené o deset nových členů. Z našich regionů soudržnosti přesahuje republikový průměr pouze Praha. NUTS 2 Jihovýchod, který tvoří Vysočina společně s Jihomoravským krajem, dosahuje téměř 65 % evropského průměru. Kraj Vysočina je v rámci společného regionu soudržnosti ekonomicky méně výkonný, přičemž zásadní pro výši růstu HDP našeho NUTS 2 je v posledních letech velmi dynamicky se rozvíjející území Brněnské aglomerace. Přesto se kraj Vysočina přece jen pomalu přibližuje průměru EU 25.

Obr. 6.1.5 : Vývoj HDP na obyvatele v PPS v % (EU 25 = 100 %) v kraji Vysočina, regionu soudržnosti NUTS 2 Jihovýchod a ČR v letech 2000 – 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

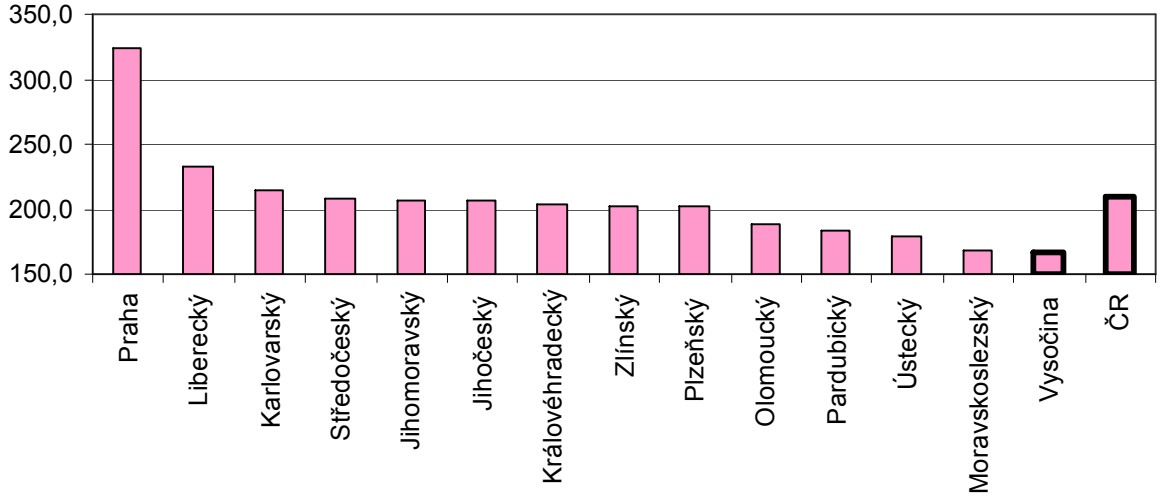

Zdroj dat: ČSÚ Praha, 2005

6.2 Podnikatelský sektor

V kraji Vysočina existovalo k 31. 12. 2004 celkem 95 816 ekonomických subjektů (podle Registru ekonomických subjektů). Z toho počet podnikatelských subjektů činil ke stejnému datu 85 034. Vztaženo na počet obyvatel bylo na Vysočině podnikatelských subjektů nejméně ze všech krajů ČR (obr. 6.6).

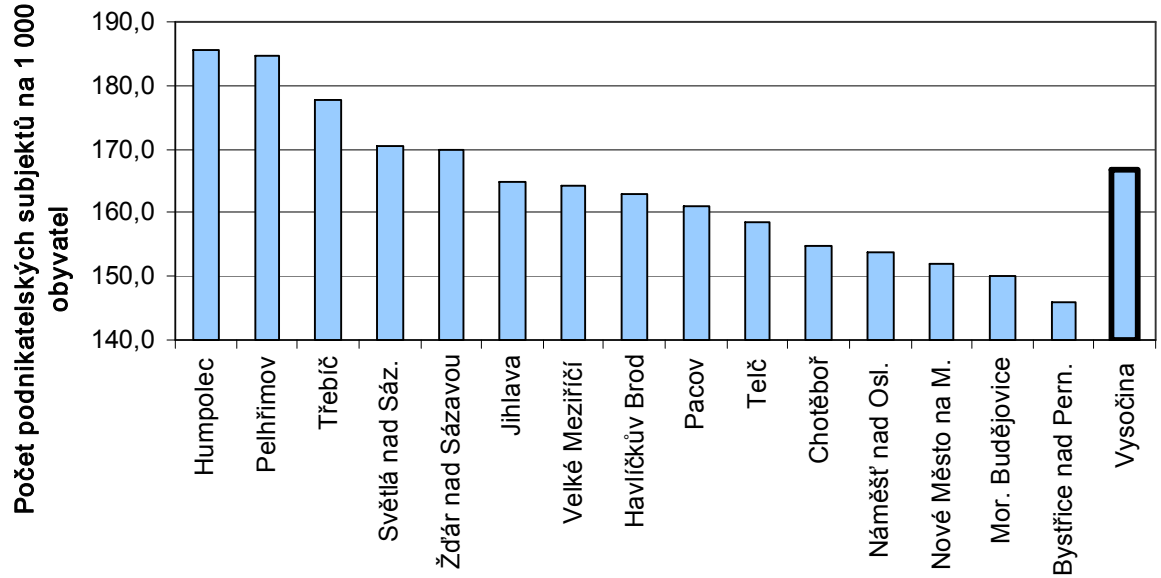
Obr. 6.2.1: Počet podnikatelských subjektů na 1 000 obyvatel v krajích ČR k 31. 12. 2004 (dle hranic krajů po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Statistický bulletin - kraj Vysočina za rok 2004. ČSÚ Jihlava, 2005

O slabé podnikatelské aktivitě na Vysočině svědčí i to, že region s nejvyšším počtem podnikatelů na 1 000 obyvatel (185,5), kterým je Humpolecko, nedosahuje průměru ČR. V průměru nejméně registrovaných podnikatelů je na Bystřicku (146 podnikatelských subjektů na 1 000 obyvatel). Srovnání správních obvodů obcí s rozšířenou působností nabízí obrázek 6.7.

Obr. 6.2.2: Počet podnikatelských subjektů na 1 000 obyvatel ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina k 31. 12. 2004 (dle hranic krajů po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Statistický bulletin - kraj Vysočina za rok 2004. ČSÚ Jihlava, 2005

Na základě velikostní kategorie podniků podle počtu zaměstnanců jsou podnikatelské subjekty děleny na drobné podnikatele (0 – 9¨zaměstnanců), malé podnikatele (10 – 49 zaměstnanců) a střední podnikatele (50 – 249 zaměstnanců. Subjekty s 250 a více zaměstnanci jsou již řazeny do kategorie velkých podniků. V kraji Vysočina

je nejvíce drobných podnikatelů, a to především v sektoru služeb. Naopak nejvyšší počet velkých podniků je v oborech průmyslu. Celkově bylo na konci roku 2004 v kraji Vysočina 69 podniků s počtem rovným nebo vyšším 250 zaměstnanců. Z toho pouze 13 nepůsobilo v průmyslových odvětvích.

6.3 Průmysl a stavebnictví

Průmyslová výroba se v kraji Vysočina řadí v posledních letech k hospodářským odvětvím s nejvyšší dynamikou a má významný pozitivní dopad na celou ekonomickou sféru kraje. V období let 1989 – 1999 došlo v kraji vlivem transformace k poklesu počtu pracovníků v průmyslu, který ovšem nebyl nijak zvlášť dramatický (v období 1989 – 1996 se počet pracovníků v průmyslu kraje snížil přibližně o 10 %, v období 1997 – 1999 přibližně o dalších 9 %). Po roce 1999 došlo k dočasnému obratu a do roku 2001 počet zaměstnaných v průmyslu rostl. To byl dáno především rozsáhlými alokacemi přímých zahraničních investic do průmyslové výroby v kraji, hlavně investicemi firmy Bosch Diesel. Po roce 2001 docházelo opět k mírnému snižování počtu zaměstnanců. V průmyslových podnicích s 20 a více zaměstnanci bylo v kraji podle údajů ČSÚ v roce 2004 zaměstnáno v průměru 64 203 osob, (pro srovnání v roce 2001 se jednalo o 65 050 osob). V roce 2004 se kraj podílel na celkové zaměstnanosti v průmyslových podnicích s 20 a více zaměstnanci v České republice 5,7 % (v roce 1999 se jednalo o 5,1 %).

Tab. 6.3.1: Vybrané ukazatele průmyslové výroby v krajích České republiky v letech 1999 a 2004 (údaje za podniky s 20 a více zaměstnanci se sídlem na území kraje) (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Kraj	1999		2004		Index 04/99 v %	
	tržby (mil.Kč)	pracovníci	tržby (mil.Kč)	pracovníci	tržby	pracovníci
Praha	224 967	121 751	262 396	103 309	116,6	84,9
Středočeský	260 292	123 714	406 060	120 519	156,0	97,4
Jihočeský	89 091	73 392	117 453	69 351	131,8	94,5
Plzeňský	90 325	71 655	137 217	72 377	151,9	101,0
Karlovarský	33 642	39 959	43 707	34 759	129,9	87,0
Ústecký	170 857	91 600	216 540	80 488	126,7	87,9
Liberecký	68 950	65 576	105 257	61 925	152,7	94,4
Královéhradecký	80 899	72 310	101 149	67 722	125,0	93,7
Pardubický	62 737	61 783	160 836	64 223	256,4	103,9
Vysočina	**59 894**	**61 708**	**106 268**	**64 203**	**177,4**	**104,0**
Jihomoravský	138 497	119 812	162 544	108 445	117,4	90,5
Olomoucký	84 112	84 752	105 767	67 112	125,7	79,2
Zlínský	77 301	74 566	128 324	71 203	166,0	95,5
Moravskoslezský	203 733	153 958	317 978	143 979	156,1	93,5
Česká republika	**1 645 308**	**1 216 535**	**2 371 494**	**1 129 616**	**144,1**	**92,9**

Zdroj dat: Okresy ČR za rok 1999, 2004. ČSÚ Praha, 2000, 2005

Tab. 6.3.2: Vybrané ukazatele průmyslové výroby v okresech kraje Vysočina v letech 1999 a 2004 (údaje za podniky s 20 a více zaměstnanci se sídlem na území okresu) (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Rok 1999					Rok 2004				
	poč. subj.	tržby (mil. Kč)	pracovníci	trž./prac. (tis. Kč)	mzdy (Kč)	poč. subj.	tržby (mil. Kč)	pracovníci	trž./prac. (tis. Kč)	mzdy (Kč)
Havlíčkův Brod	91	11 148	11 160	999	10 774	86	15 605	11 293	1 382	15 188
Jihlava	106	20 827	16 888	1 233	11 792	100	47 465	19 710	2 408	18 974
Pelhřimov	75	7 921	9 261	855	10 073	91	12 500	9 328	1 340	14 992
Třebíč	112	8 542	10 915	783	9 580	80	11 640	9 535	1 221	15 229
Žďár nad Sázavou	90	11 454	13 484	850	11 209	110	19 057	14 337	1 329	15 534
Kraj Vysočina	**474**	**59 892**	**61 708**	**971**	**10 831**	**467**	**106 268**	**64 203**	**1 655**	**16 405**
Česká republika	**8 579**	**1 645 308**	**1 216 235**	**1 352**	**12 656**	**8 184**	**2 371 494**	**1 129 616**	**2 099**	**17 460**

Zdroj dat: Okresy ČR za rok 1999, 2004. ČSÚ Praha, 2000, 2005

Tab. 6.3.3: Vývoj vybraných ukazatelů průmyslové výroby v okresech kraje Vysočina v letech 1999 a 2004 (údaje za podniky s 20 a více zaměstnanci se sídlem na území okresu) (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Index 2004/1999 v %				
	počet subjektů	tržby	pracovníci	tržby na pracovníka	mzdy
Havlíčkův Brod	94,5	140,0	101,2	138,3	141,0
Jihlava	94,3	227,9	116,7	195,3	160,9
Pelhřimov	121,3	157,8	100,7	156,7	148,8
Třebíč	71,4	136,3	87,4	155,9	159,0
Žďár nad Sázavou	122,2	166,4	106,3	156,4	138,6
Kraj Vysočina	**98,5**	**177,4**	**104,0**	**170,4**	**151,5**
Česká republika	**95,4**	**144,1**	**92,9**	**155,3**	**138,0**

Zdroj dat: Okresy ČR za rok 1999, 2004. ČSÚ Praha, 2000, 2005

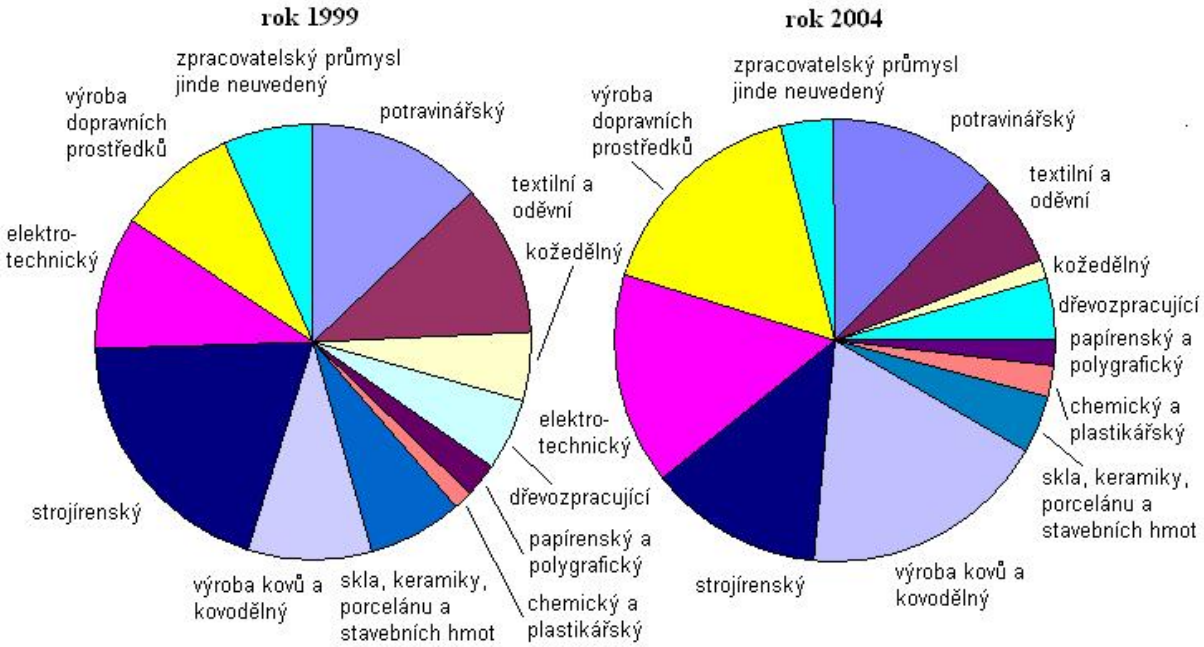
Na úrovni okresů kraje Vysočina bylo v roce 2004 nejvíce subjektů v průmyslu s počtem 20 zaměstnanců a vyšším na Žďársku. Nejvíce zaměstnanců však vykazovaly podniky v okrese Jihlava, kde byly rovněž realizovány nejvyšší tržby, které zde tvořily 45 % z celého objemu tržeb všech podniků nad 20 zaměstnanců v kraji Vysočina. V okrese Jihlava jsou nejvyšší tržby vztažené na počet zaměstnanců a také nejvyšší mzdy v průmyslu. Na opačném pólu jsou ve zmíněných statistikách třebíčský okres. Tento okres zaznamenal mezi roky 1999 a 2004 jako jediný v kraji reálný pokles počtu zaměstnanců v průmyslových podnicích s dvaceti a více zaměstnanci. Tržby v uváděném období rostly nejvýrazněji v okrese Jihlava. Také růst průměrných mezd byl zaznamenán nejvyšší na Jihlavsku, avšak druhý nejvyšší růst byl překvapivě v okrese Třebíč, zatímco nejméně platy rostly v okrese Žďár nad Sázavou.

Podle výše tržeb na jednoho pracovníka v průmyslových podnicích s více než 20 pracovníky se sídlem na území kraje, zaujímal kraj Vysočina v roce 2004 mezi kraji ČR desáté místo (v roce 1999 byl kraj předposlední). Na jednoho pracovníka připadalo 1 655 tis. Kč (v roce 1999 971 tis. Kč), což odpovídalo 78,8 % úrovně ČR (v roce 1999 se jednalo pouze o 71,8 %). Relativně došlo ke zvýšení produktivity práce v průmyslových podnicích ve srovnání let 1999 a 2004 o 70,5 % (údaj za celou ČR činil 55,2 %). Nejvyšší produktivitu práce v posledních letech vykazoval tradičně okres Jihlava, který v roce 2004 dosahoval 114,7 % úrovně ČR (v roce 1999 se jednalo o 91,2 %). Oproti tomu nejnižší produktivitu práce vykazují průmyslové podniky v okrese Třebíč, které v roce 2004 dosáhly pouze 58,2 % úrovně ČR.

Mezi průmyslová odvětví, která zaznamenávají v posledních letech nejen v ČR, ale i v kraji Vysočina útlum výroby, patří zejména kožedělný, oděvní a textilní průmysl a průmysl paliv a energetiky (zejména těžební průmysl). Území kraje Vysočina však nepatří mezi oblasti výrazně postižené útlumem průmyslové výroby. Výjimkou je v tomto směru Třebíčsko, kde v posledních letech došlo k výraznému útlumu kožedělné výroby (město Třebíč bylo druhým nejvýznamnějším centrem kožedělné výroby v ČR) a v problémech se ocitly mnohé významné strojírenské a textilní podniky. Druhou oblastí postiženou útlumem průmyslové výroby je východní část okresu Žďár nad Sázavou - zde se jedná o útlum těžby a zpracování uranové rudy.

Mezi významná průmyslová odvětví okresu Pelhřimov patří strojírenství, textilní a oděvní průmysl, dřevozpracující a ostatní zpracovatelský průmysl, v okrese Havlíčkův Brod to jsou odvětví strojírenství, textilní a oděvní průmysl a výrobu skla, keramiky, porcelánu a stavebních hmot, v okrese Jihlava to jsou strojírenství, potravinářský, elektrotechnický, dřevozpracující a nábytkářský průmysl. Mezi vedoucí odvětví okresu Třebíč patří strojírenský, textilní a oděvní průmysl, výroba a rozvod elektřiny a potravinářství, v okrese Žďár nad Sázavou je nejvýznamnějším odvětvím strojírenství, následuje kovozpracující a elektrotechnický průmysl. Nejvýznamnějším průmyslovým centrem kraje je Jihlava, následují Žďár nad Sázavou a Třebíč. Z významných průmyslových center dále uveďme Havlíčkův Brod, Chotěboř, Světlou nad Sázavou, Ledeč nad Sázavou, Žďírec nad Doubravou a Přibyslav v okrese Havlíčkův Brod, Kostelec, Polnou a v okrese Jihlava, Pelhřimov, Humpolec a Pacov v okrese Pelhřimov, Moravské Budějovice, Jemnici a Dukovany v okrese Třebíč a Velké Meziříčí, Velkou Bíteš, Nové Město na Moravě, Bystřici nad Pernštejnem a Dolní Rožínku v okrese Žďár nad Sázavou.

Obr. 6.3.1: Srovnání odvětvové struktury pracovníků v zpracovatelském průmyslu v kraji Vysočina (údaje za podniky se 100 a více zaměstnanci se sídlem na území kraje) mezi roky 1999 a 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Statistická ročenka Vysočiny 2000. ČSÚ Jihlava, 2001; Statistický bulletin - kraj Vysočina za rok 2004. ČSÚ Jihlava, 2005

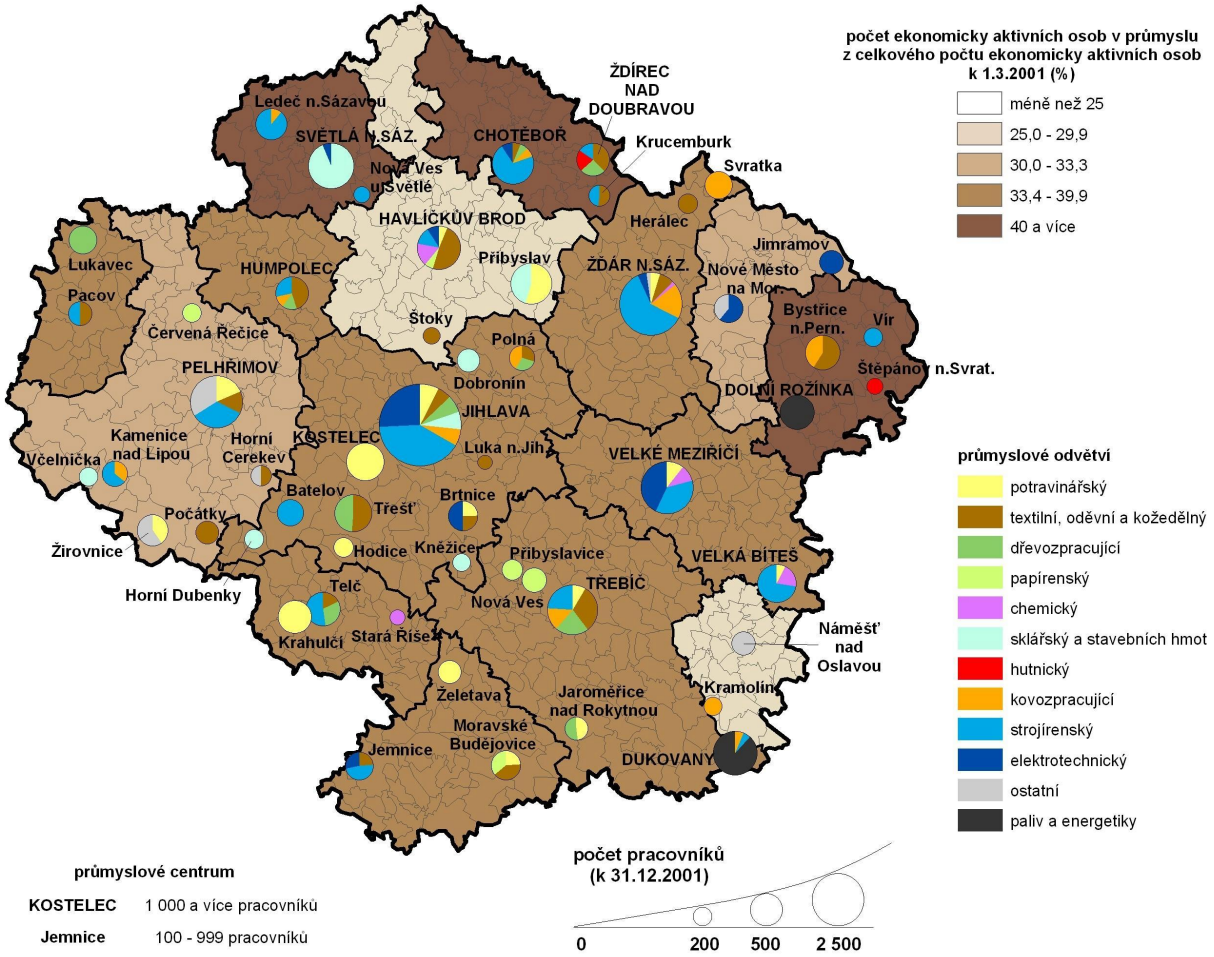
Nejvýznamnější podniky

Tab. 6.3.4: Vývoj počtu pracovníků v největších průmyslových podnicích kraje Vysočina

Název	Obec	Počet pracovníků (do roku 2002 k 31. 12.)							
		1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
BOSCH DIESEL, spol. s.r.o.	Jihlava	967	779	2613	4108	4451	4600	4547	6200
ŽĎAS, a.s.	Žďár nad Sázavou	3730	3560	3350	3151	2969		2891	3000
MOTORPAL Jihlava, a.s. - závod Jihlava	Jihlava	2900	2600	2650	2700	2681	2029	1933	1900
Automotive Lighting, spol. s.r.o.	Jihlava		533	533	1028	1009		1497	1615
Sklo Bohemia, a.s.	Světlá nad Sázavou	1621	1484	1619	1697	1640		1550	1600
KOSTELECKÉ UZENINY, a.s.	Kostelec	1244	1270	1350	1446	1557	1487	1500	1480
PLEAS, a.s. - závod Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod	1350			1500	1540	1324	1350	1300
ČEZ, a.s. Jaderná elektrárna Dukovany	Dukovany	1678	1672	1638	1556	1443	1450	1330	
DIAMO s.p., o.z. GEAM	Dolní Rožínka	1376	1241	1200	1066	1150	1140	1110	
Agrostroj Pelhřimov, a.s.	Pelhřimov	1020	910	912	890	909	937	930	910
TESLA Jihlava, a.s.	Jihlava	1112	1158	1208	1096	886	900	900	900
PBS Velká Bíteš, a.s.	Velká Bíteš	941	864	866	918	890	902	857	
Moravské kovárny, a.s.	Jihlava		486	533	579	564	564	800	800
Burson Properties, a.s.	Jihlava	1221	1006	1125	964	620	700	650	650
GCE, s. r. o.	Chotěboř			340	470	470	600	557	650
TOKOZ, a.s.	Žďár nad Sázavou	602	614	624	689	743	650		
Draka kabely, s. r. o.	Žďár nad Sázavou	300	300	390	430	540	570	620	
Mann+Hummel (CZ), s. r. o.	Nová Ves (TR)		240	227	265	281		470	576
Dřevozpracující družstvo Lukavec	Lukavec	502	502	552	545	564	560		
PBS Třebíč, a.s.	Třebíč	657	518	529	545	609	573	522	
ACO Stavební prvky, k.s	Přibyslav		250	350	450	505	500	520	
ITW Pronovia, s. r. o.	Velká Bíteš					387	450	500	

Pramen: Pramen: Informační systém o průmyslu, MU VCRR Brno 2003; Významné podniky v České republice – Hoppenstedt Bonnier Information, s.r.o., Praha 2005

Obr. 6.3.2: Zaměstnanost v průmyslu ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina (k 1. 3. 2001) a odvětvová specializace průmyslových center kraje Vysočina (k 31. 12. 2001)

Pramen: Kraj Vysočina se představuje. GaREP Brno, 2004

Nejdynamičtěji rozvíjející se firmou kraje Vysočina je strojírenský podnik Bosch Diesel, který mezi roky 1999 a 2005 zvýšil počet zaměstnanců více než 8 krát. Společnost v Jihlavě v období let 1993 – 2001 investovala 10,5 mld. Kč a v rozsáhlých investicích pokračuje i nadále. Dalším významným strojírenským podnikem kraje je společnost Motorpal Jihlava. Závod má detašovaná pracoviště v Telči, Batelově, Jemnici, Velkém Meziříčí a Havlíčkově Brodě. V jihlavském závodě a v detašovaných pracovištích pracuje cca 1 900 zaměstnanců. Firma Automotive Lighting vznikla v roce 1999 (jde o investici na „zelené louce“). Na konci roku 2005 ve společnosti pracovalo již 1615 osob. Kostelecké uzeniny, největší zpracovatel masa v ČR, získal v roce 2000 státní investiční pobídky (jako jedna z prvních firem v oboru). Na konci roku 2005 podnik zaměstnával 1 480 osob.

Hospodářská situace u dvou největších zaměstnavatelů na území okresu Havlíčkův Brod, tj. Sklo Bohemia Světlá nad Sázavou a Pleas Havlíčkův Brod, je relativně stabilizovaná, a to i zejména díky vstupu zahraničního partnera. Výborných hospodářských výsledků dosahují i menší firmy, avšak převážně ty, které jsou zabezpečeny zahraničním kapitálem.

K nejvýznamnějším podnikům v okrese Pelhřimov patří Dřevozpracující družstvo Lukavec a Agrostroj Pelhřimov. Dřevozpracující družstvo Lukavec zaměstnávalo na konci roku 2003 kolem 560 osob (podnik má několik detašovaných pracovišť na území kraje - Pacov, Humpolec, Bystřice nad Perštejnem). Agrostroj Pelhřimov měl zaměstnává 910 osob.

Jaderná elektrárna Dukovany představuje mezi průmyslovými podniky okresu Třebíč stabilizující prvek, co se týče zejména oblasti zaměstnanosti. V roce 2004 zde pracovalo asi 1 330 osob. Mezi dynamicky se rozvíjející firmy okresu patří výhradně podniky v zahraničním vlastnictví, jsou to Egston System Elektronic Jemnice, MANN + HUMMEL (CZ) Nová Ves, Huhtamaki Česká republika Přibyslavice a Bel sýry Česko v Želetavě. Pouze jemnická firma vznikla jako projekt „na zelené louce“, u zbylých dvou podniků šlo o vstup zahraničního kapitálu do již existujících provozů.

Nosným průmyslovým podnikem okresu Žďár nad Sázavou je společnost ŽĎAS, která je v současnosti druhým nejvýznamnějším průmyslovým zaměstnavatelem v kraji. Situace ve firmě je celkem stabilizovaná, v posledních letech dochází k mírnému poklesu počtu pracovníků (na jaře 2005 zde bylo zaměstnáno cca 3 000 osob). Státem řízeným útlumem prochází druhý nejvýznamnější průmyslový zaměstnavatel okresu, závod GEAM Dolní Rožínka. v roce 2004 zde pracovalo 1 110 osob. V současné době největší kabelovnou v ČR je podnik Kablo Elektro Velké Meziříčí, společnost prošla v předchozích letech mírnou recesí výroby. V rámci okresu se nejrychleji rozvíjí společnost Draka Kabely, kde v roce 2004 pracovalo 620 osob. Dynamicky se rovněž rozvíjí firma ITW Pronovia, sídlící ve Velké Bíteši a zabývající se výrobou plastových odlitků pro automobilový průmysl. Společnost zaměstnávala ke konci roku 2004 cca 500 osob.

Stavebnictví

Ve stavební výrobě v kraji v podnicích s 20 a více zaměstnanci bylo na konci roku 2004 podle ČSÚ zaměstnáno 7 004 osob. Podíl Vysočiny na celkové zaměstnanosti v podnicích s 20 a více zaměstnanci ve stavebnictví v ČR činil 4,4 %. Nejvíce pracujících ve stavebních podnicích s 20 a více zaměstnanci bylo v okrese Jihlava - 1 921 osob, dále následovaly okresy Třebíč (1 752 osob), Žďár nad Sázavou (1 288 osob), Havlíčkův Brod (1 159 osob) a Pelhřimov (883 osob). Celkový počet pracovníků ve stavebnictví je odhadován zhruba o třetinu vyšší. V posledních letech docházelo ve stavebnictví na území kraje (i v celé ČR) k pravidelnému každoročnímu snižování počtu pracovníků ve sledovaných podnicích. K největšímu poklesu počtu pracovníků došlo zejména po roce 1997, a to jak v návaznosti na celkovou recesi ve stavebnictví, tak i po zavedení administrativních překážek pro zaměstnávání cizinců (zejména z Východní Evropy). Mezi roky 1997 až 1999 poklesla zaměstnanost ve stavebnictví kraje o 20 %, v rámci ČR dokonce o 25 %. Mezi roky 1999 a 2004 klesla zaměstnanost na Vysočině v podnicích s 20 a více zaměstnanci o dalších 20 % (v případě ČR se jednalo o 13 %).

S recesí ve stavebním sektoru, co se týče zaměstnanosti, souvisel i pokles výkonu sektoru, kdy od roku 1997 do roku 1999 poklesl objem tržeb o 10 %. Za rok 1999 dosáhly stavební firmy nad 20 zaměstnanců působící na území kraje Vysočina obratu ve výši 6,4 mld. Kč. Tím se kraj podílel na celkovém výkonu stavebnictví ČR 3,6 %. Po roce 1999 došlo, po období poklesu v letech 1997 – 1999, k opětovnému nárůstu objemu stavebních prací (ve srovnání s Českou republikou se však jednalo o pozvolnější nárůst) a pokračoval trend snižování počtu pracovníků ve sledovaných stavebních podnicích, který byl v případě Vysočiny výraznější než v úhrnu za Českou republiku. Nejvyšších tržeb v roce 2004 dosáhl okres Jihlava, který se podílel 31,1 % na celkových tržbách všech podniků s 20 a více zaměstnanci v kraji. Nejnižší tržby za rok 2004 vykázaly stavební firmy působící v okresech Pelhřimov (12.7 %). Po roce 1997 zaznamenal každoroční nárůst tržeb pouze okres Třebíč, ostatní okresy kraje zaznamenaly opětovný nárůst tržeb až po roce 1999. Vzso4ina se vyznačuje podprůměrnou produktivitou práce ve stavebnictví vzhledem k hodnotě uváděné za celou ČR (tab. 6.9) - kraj v roce 2004 dosáhl 63,7 % úrovně ČR (v roce 1999 se jednalo o 73,7%). Průměrná produktivita práce sice za kraj každoročně rostla, avšak nestačila tempu růstu za ČR, neboť ještě v roce 1997 dosahovala produktivita práce v kraji 80% úrovně ČR. Nejvyšší produktivitu práce vykazovaly v roce 2002 společnosti působící v okrese Jihlava (72,3 % úroveň ČR) a společně s okresem Žďár nad Sázavou překračovaly dlouhodobě průměrnou hodnotu za kraj.

Tab. 6.3.5: Vybrané ukazatele stavební výroby v kraji Vysočina v letech 1999 a 2004 (údaje za podniky s 20 a více zaměstnanci se sídlem na území okresu, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Rok 1999					Rok 2004				
	poč. subj.	tržby (mil.Kč)	pracovníci	trž./prac. (tis. Kč)	mzdy (Kč)	poč. subj.	tržby (mil.Kč)	pracovníci	trž./prac. (tis. Kč)	mzdy (Kč)
Havlíčkův Brod	24	821	1 394	589	10 736	23	1 057	1 159	912	15 733
Jihlava	36	2 239	2 898	773	11 280	31	2 446	1 921	1 273	15 576
Pelhřimov	17	809	1 132	715	11 039	12	997	883	1 129	14 182
Třebíč	27	1 352	1 936	699	10 594	26	1 764	1 752	1 007	13 914
Žďár nad Sázavou	21	1 169	1 395	838	11 753	23	1 598	1 288	1 241	15 904
Kraj Vysočina	**125**	**6 390**	**8 755**	**730**	**11 086**	**115**	**7 863**	**7 004**	**1 123**	**15 071**
Česká republika	**2 316**	**179 689**	**181 469**	**990**	**12 826**	**2 404**	**278 206**	**157 982**	**1 761**	**18 125**

Pramen: Okresy ČR za rok 1999, 2004. ČSÚ, Praha 2000, 2005

Tab. 6.3.6: Vývoj vybraných ukazatelů stavební výroby v okresech kraje Vysočina v letech 1999 a 2004 (údaje za podniky s 20 a více zaměstnanci se sídlem na území okresu, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Index 2004/1999 v %				
	počet subjektů	tržby	pracovníci	tržby na pracovníka	mzdy
Havlíčkův Brod	95,8	128,7	83,1	154,8	146,5
Jihlava	86,1	109,2	66,3	164,7	138,1
Pelhřimov	70,6	123,2	78,0	157,9	128,5
Třebíč	96,3	130,5	90,5	144,0	131,3
Žďár n. Sázavou	109,5	136,7	92,3	148,1	135,3
Kraj Vysočina	**92,0**	**123,1**	**80,0**	**153,8**	**135,9**
Česká republika	**103,8**	**154,8**	**87,1**	**177,9**	**141,3**

Pramen: Okresy ČR za rok 1999, 2004. ČSÚ, Praha 2000, 2005

Na území kraje Vysočina sídlí téměř výhradně malé a střední stavební firmy. Jedinou společností, která výrazně přesahuje rámec území kraje je skupina PSJ. Mateřská společnost PSJ holding realizuje stavební zakázky v celé republice. Svým obratem (2 283 mil. Kč v roce 2004) je jedničkou mezi stavebními firmami na Vysočině. Počet zaměstnanců (261) je však ve srovnání s finančními ukazateli této společnosti poměrně nízký, firma ještě v roce 2002 zaměstnávala přes 1 000 pracovníků. V rámci restrukturalizace skupiny PSJ došlo k výraznému snížení počtu zaměstnanců, přičemž velká část stavebních výkonů je řešena formou subdodávek od menších firem. PSJ holding má několik dceřiných společností, z nichž dvě z oblasti stavebnictví jsou na území kraje – PSJ SERVIS (35 zaměstnanců v roce 2004) a PSJ Pelhřimov (60 pracovníků v roce 2005). V celé skupině PSJ je zaměstnáno kolem 450 pracovníků.

Druhou největší stavební firmou je PKS INPOS ze Žďáru nad Sázavou, kde bylo v roce 2004 zaměstnáno 420 osob. Obratem (720 mil. Kč v roce 2003) je žďárská společnost až na třetím místě v kraji po firmě Ing. Svatoslav Outulný z Náměště nad Oslavou, která v roce 2004 vykázala obrat 800 mil. Kč (počet pracovníků se pohybuje kolem 300). Dále v kraji působí 4 stavební firmy počtem zaměstnanců v rozmezí 200 – 250 osob. Jedná se o společnosti AGOS stavební z Pelhřimova (obrat – 375 mil. Kč v roce 2003), Ing. Bronislav Vala z Hrotovic (obrat – 250 mil. Kč v roce 2004), GEO-ING Jihlava (obrat 220 mil. Kč v roce 2004) a AGSTAV Třebíč (obrat – 200 mil. Kč v roce 2003). Žádná stavební firma se sídlem v okrese Havlíčkův Brod nemá více než 200 zaměstnanců.

Společnost Lesostavby Třeboň s obratem 430 mil. Kč a počtem zaměstnanců 266 osob má sice své sídlo v Jihlavě, ale veškeré aktivity vyvíjí v jihočeském regionu nebo v Praze. Opačně je to u firmy s francouzským kapitálem COLAS CZ, která sídlí v Praze, ale v kraji Vysočina vyvíjí rozsáhlé aktivity a vlastní zde několik provozů souvisejících se stavební činností.

6.4 Zemědělství

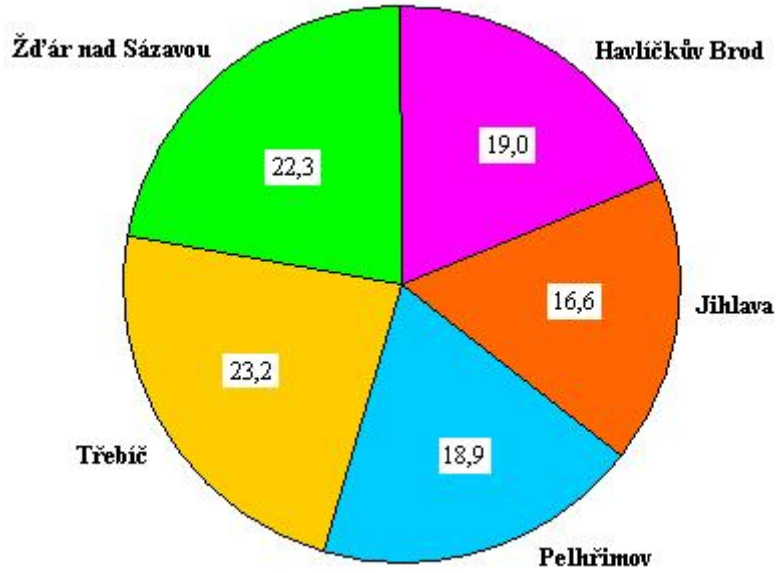
Zemědělství má v ekonomice státu nezastupitelné postavení, které plyne především z jeho základních funkcí, tj. nejen z ekonomické, ale i krajinotvorné, ekologické a sídelní. Jeho význam pro národní hospodářství nelze podceňovat také proto, že zemědělská půda pokrývá stále více než polovinu plochy České republiky (54,1 %). Z celkové plochy kraje Vysočina tvoří zemědělská půda dokonce 60,6 %, zatímco nezemědělská 39,4 %. Podíl lesní půdy na území kraje je nižší než v republice a činí 30,4%. Ze zemědělské půdy tvoří největší podíl půda orná (77,4 %). Procento zornění je tedy výrazně vyšší než republikový průměr (71,6 %). Nižší než v celé ČR je podíl plochy zatravněné – travní porosty tvoří pětinu plochy zemědělské půdy v kraji, v ČR 22,8 % - a rovněž vinice, sady a zahrady zabírají v kraji výrazně menší část zemědělské půdy než v ČR (2,7 %, ČR 5,3 %).

Tab. 6.4.1: Bilance půdy v okresech kraje Vysočina (v ha) k 31.12.2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Zemědělská půda				Nezemědělská půda	
	celkem	z toho			celkem	z toho lesní půda
		orná půda	travní porosty	vinice, sady, zahrady		
Havlíčkův Brod	79 761	59 815	17 613	2 333	46 732	35 976
Jihlava	69 845	52 451	15 689	1 705	48 166	36 760
Pelhřimov	79 151	60 322	16 966	1 863	49 839	38 795
Třebíč	97 362	85 043	9 850	2 469	54 518	41 202
Žďár nad Sázavou	93 441	66 965	23 698	2 778	73 740	57 922
Kraj Vysočina	**419 560**	**324 596**	**83 904**	**11 148**	**272 995**	**210 655**
ČR	4 264 573	3 054 654	971 748	227 126	3 622 265	2 645 737

Zdroj dat: Statistická ročenka půdního fondu ČR, ČZÚK, Praha 2005

Obr. 6.4.1: Podíl okresů na zemědělské půdě kraje Vysočina k 31.12.2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Statistická ročenka půdního fondu ČR. ČZÚK Praha, 2005

I když se většina území kraje nachází v klasickém terénu Českomoravské vrchoviny, kde jsou předpoklady pro intenzivní rozvoj zemědělství poněkud snížené, existují na úrovni okresů některé diference v bilanci půdy. Z převažujícího rázu krajiny se svým charakterem vyčleňuje jižní část okresu Třebíč, která patří do méně členitější, teplejší a pro zemědělskou výrobu příznivější Jevišovické pahorkatiny, a také střední a severní část okresu Havlíčkův Brod, kam zasahuje Hornosázavská pahorkatina. Charakter těchto oblastí se odráží právě v bilanci půdy. Ze všech okresů kraje Vysočina zabírá zemědělská půda největší část plochy (téměř 2/3) právě v okrese Třebíč (64,1 %). Okres Třebíč je také charakteristický vysokým stupněm zornění (87,3 % zemědělské půdy je půda orná) a nízkým stupněm zatravnění (10,1 %). U ostatních okresů jsou zorněny zhruba ¾

zemědělské půdy a podíl trvalých travních porostů představuje vždy více než pětinu zemědělské půdy. Výjimkou je okres Žďár nad Sázavou, kde je procento zornění nejnižší v kraji (71,7 %), zatímco travní porosty zabírají více než 25 % zemědělské plochy a nadprůměrný je rovněž stupeň zalesnění (34,6 % území okresu). Podíl vinic, sadů a zahrad je ve všech okresech téměř zanedbatelný a nikde nepřesahuje 3 % zemědělské půdy (ČR 5,3 %).

Z hlediska zastoupení jednotlivých výrobních oblastí se kraj Vysočina výrazně liší od podmínek v celé ČR. Z celkem čtyř výrobních oblastí (kukuřičná, řepařská, bramborářská a horská) není v kraji Vysočina zastoupena oblast kukuřičná. Nejvýraznější podíl na celkové výměře zemědělské půdy tvoří oblast bramborářská (92,0%), zatímco v ČR je to mírně přes polovinu plochy. Na oblast řepařskou, která v ČR pokrývá 34,3%, připadá v kraji Vysočina pouze 2,0%. Nižší než republikový průměr (8,3%) je rovněž podíl horské výrobní oblasti (6,1%).

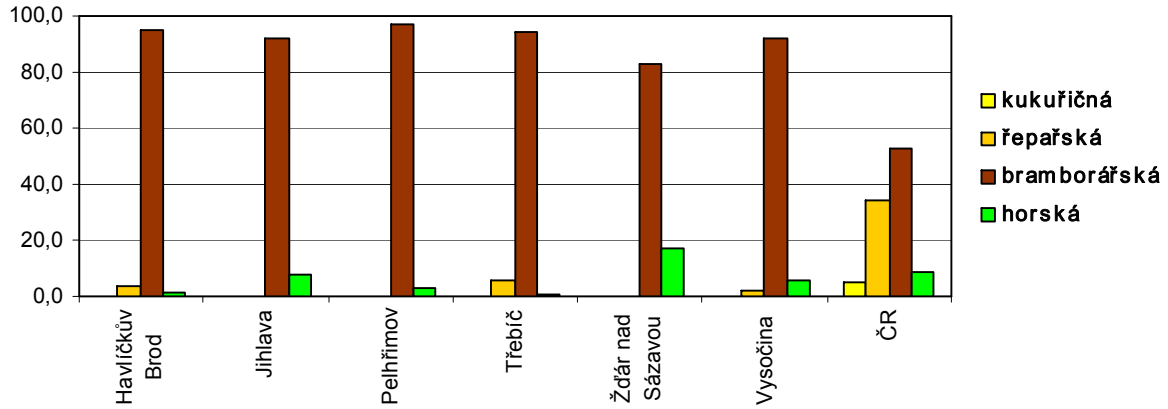
Tab. 6.4.2: Rozdělení zemědělské půdy v okresech kraje Vysočina do výrobních oblastí k 31.12.2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Území	Výrobní oblast					
	řepařská		bramborářská		horská	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Havlíčkův Brod	2 963	3,7	75 786	95,0	1 012	1,3
Jihlava	0	0,0	64 446	92,3	5 401	7,7
Pelhřimov	0	0,0	76 924	97,2	2 228	2,8
Třebíč	5 275	5,4	91 602	94,1	486	0,5
Žďár nad Sázavou	0	0,0	77 146	82,6	16 298	17,4
Kraj Vysočina	8 238	2,0	385 903	92,0	25 425	6,1
ČR	1 462 624	34,3	2 239 192	52,5	352 471	8,3

Pramen: Statistická ročenka půdního fondu ČR. ČZÚK Praha, 2005

Výrobní oblast řepařská je rozvinuta pouze v okrese Třebíč, kde do ní spadá 5,4% plochy zemědělské půdy, a zasahuje rovněž do okresu Havlíčkův Brod (3,7 %). Více než 90% zemědělské půdy všech okresů kraje Vysočina spadá do výrobní oblasti bramborářské. Výjimkou je okres Žďár nad Sázavou, kde lze do bramborářské oblasti řadit 82,6 % a zbytek plochy zemědělské půdy patří do oblasti horské (17,4 %). Ve zbývajících okresech je horská výrobní oblast zastoupena podprůměrně ve srovnání s ČR, nejméně v okrese Třebíč (0,5 %).

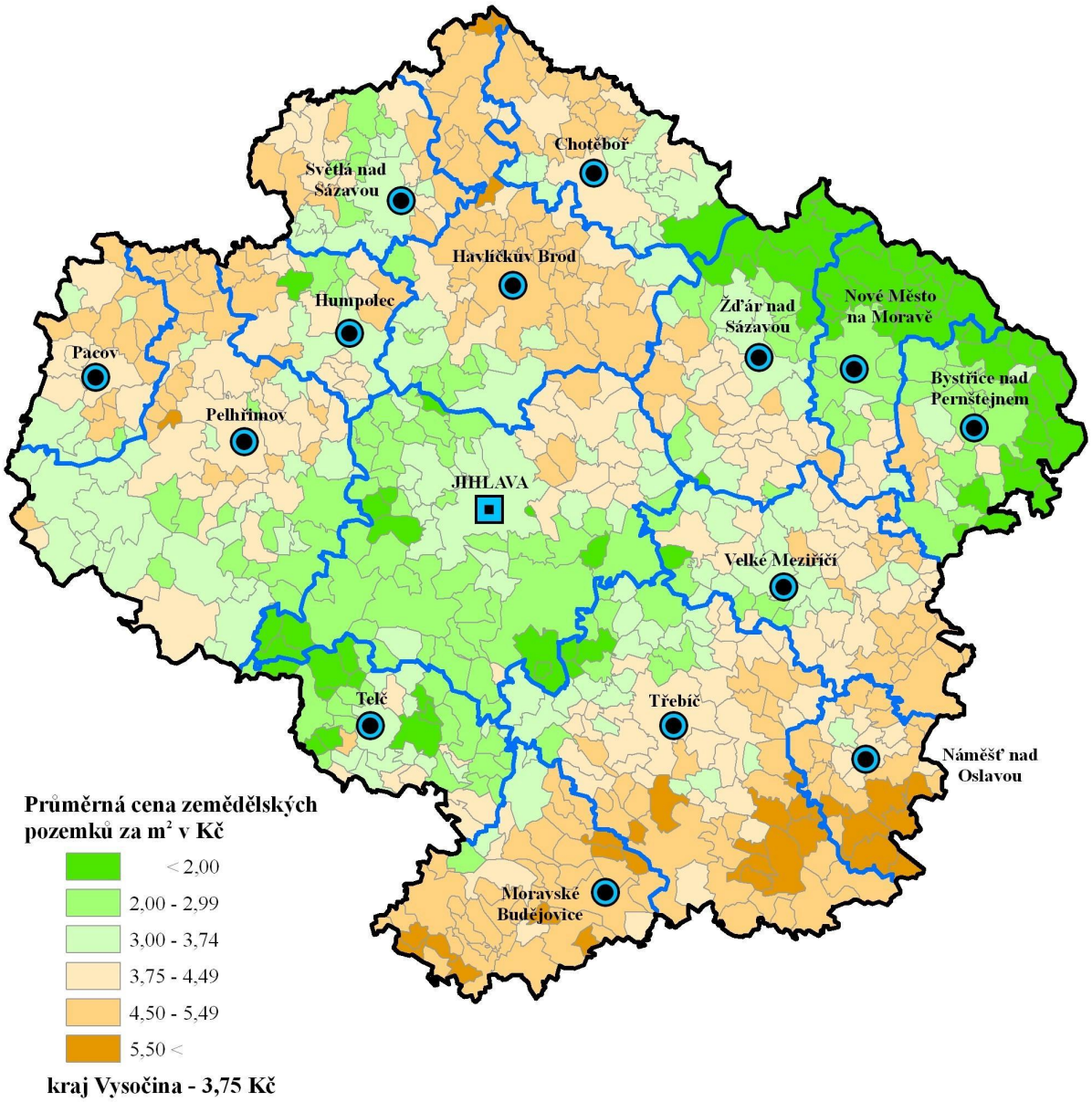
Obr. 6.4.2: Podíl zemědělských výrobních oblastí na zemědělské půdě v okresech kraje Vysočina (v %) (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Pramen: Statistická ročenka půdního fondu ČR. ČZÚK Praha, 2005

K celkovému hodnocení přírodních podmínek pro zemědělství nepatří jen klima, nadmořská výška, sklonitost území a jeho expozice, ale i hloubka a skeletovitost půdního profilu. Všechna tato kritéria se pak promítají do souhrnného ukazatele, kterým je **produkční schopnost zemědělské půdy**. Podle tohoto ukazatele má území kraje podprůměrné přírodní podmínky pro zemědělskou výrobu. Všechny okresy se nacházejí až ve druhé polovině celostátního žebříčku, přičemž nejlépe je na tom okres Třebíč. Také **průměrná cena půdy** je na Vysočině pod celostátním průměrem, nejvýše oceněná je v okrese Třebíč a Havlíčkův Brod, nejméně v okrese Jihlava.

Obr. 6.4.3: Průměrná cena zemědělských pozemků podle obcí kraje Vysočina

Zdroj dat: Cenový věstník MF ČR

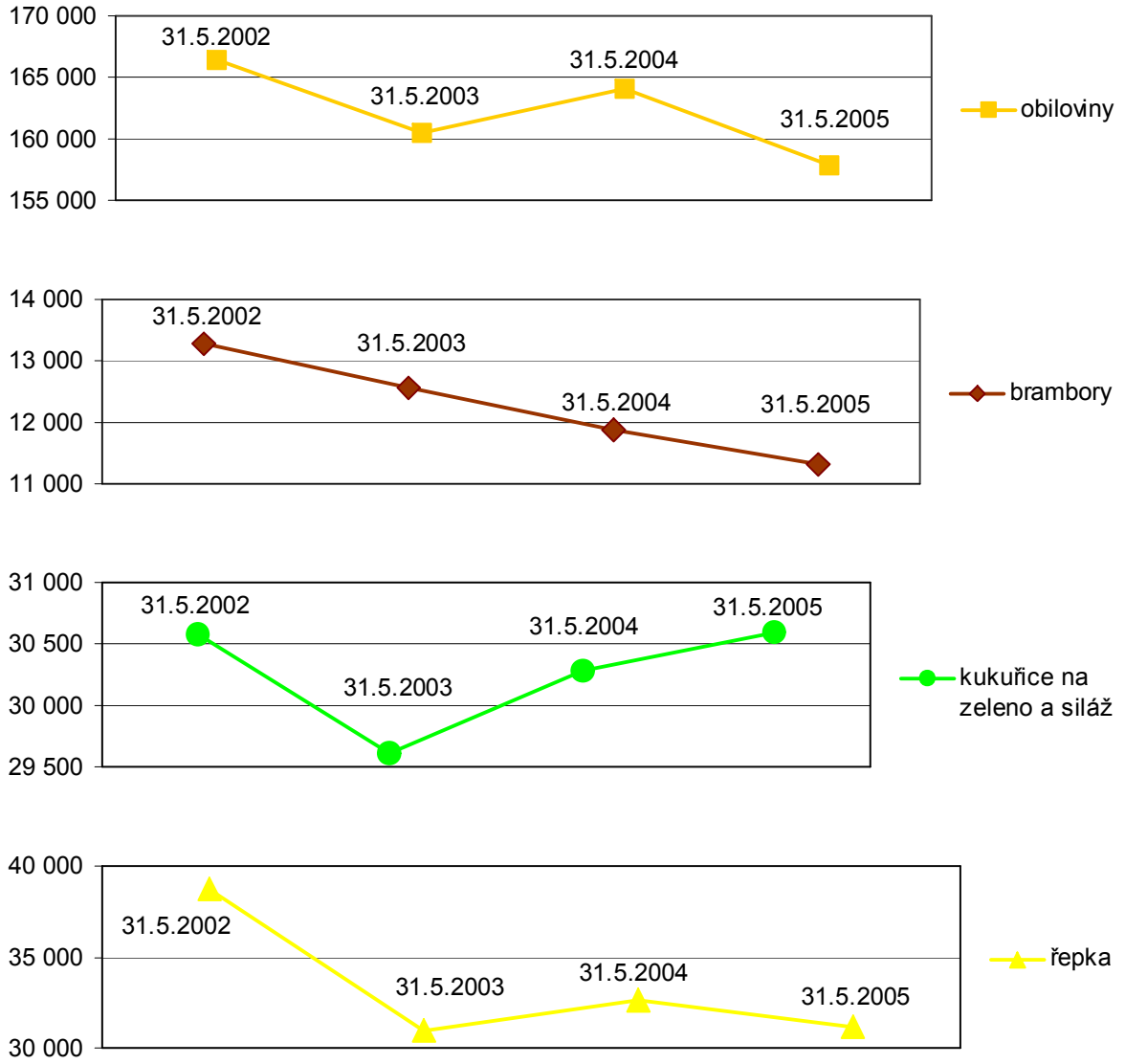
V posledních třech letech došlo v kraji Vysočina ke snížení velikosti osevních ploch, a to o 19,3 tis. ha, tj. 6,2 %, což je výrazně více než v celé ČR (1,0 %). Podle velikosti osevních ploch dominují v kraji Vysočina v rostlinné výrobě **obiloviny**, jejichž podíl na orné půdě činí téměř 50 %, což je však o něco méně než průměr ČR (52 %). V zastoupení jednotlivých druhů převládá pšenice ozimá a ječmen jarní. Z hlediska postupné restrukturalizace zemědělské výroby však není tato specializace příliš vhodná. Velké množství podniků se stále snaží produkovat potravinářské obilí, i když dané přírodní podmínky regionu pro tuto komoditu již nejsou nejvhodnější. V posledních třech letech došlo v kraji ke snížení osevních ploch obilnin (pokles o 5.1 %), zatímco v ČR k jejich zvýšení (o 2,0 %). V důsledku toho klesl podíl kraje Vysočina na celkové osevní ploše obilnin v ČR z 10,7 % na 9,9 %.

Vzhledem k přírodním podmínkám a také tradici se na území kraje pěstuje velké množství okopanin, z toho především brambor. V kraji Vysočina se nachází zhruba třetina všech osevních ploch brambor v ČR. Zejména v okresech Havlíčkův Brod a Pelhřimov jejich podíl na orné půdě výrazně převyšuje celostátní průměr. Od roku 2002 došlo v kraji Vysočina ke snížení osevních ploch brambor o 2 tis. ha, tj. 15 % (v ČR o 5,8 %). Významnými pro zemědělství kraje Vysočina jsou rovněž technické plodiny, jejichž osevní plochy pokrývají více než desetinu zemědělské půdy. Také u těchto plodin docházelo v posledních třech letech k poklesu , a to o 12.1 % (ČR o 2.4 %). Ve skupině technických plodin má své specifické postavení len setý. Osevních ploch této

plodiny se v kraji Vysočina nachází téměř 40 %.

Nové ekonomické podmínky se v období transformace projevily některými výraznými změnami v rostlinné výrobě, mezi něž patří především snížení podílu pícnin na orné půdě v důsledku snížení početního stavu skotu. Z pícnin si stále udržuje významné postavení jetel červený, jehož osevní plocha v kraji představuje více než pětinu všech osevních ploch v ČR.

Obr. 6.4.4: Vývoj struktury osevních ploch (v ha) vybraných plodin v kraji Vysočina v období 31.5.2003 – 31.5.2005 (rok 2005 bez 25 obcí)

Pramen: Soupis ploch osevů k 31.5.2002, 31.5.2003, 31.5.2004 a 31. 5. 2005. ČSÚ Praha, 2002, 2003, 2004, 2005

Tab. 6.4.3: Struktura osevních ploch vybraných plodin v kraji Vysočina k 31.5.2002 a 31.5.2005 (rok 2005 bez 25 obcí)

Plodina	31. 5. 2002		31. 5. 2005		Index 05/02 v %	
	ha	podíl na ČR (v %)	ha	podíl na ČR (v %)	Vysočina	ČR
obiloviny	166 377	10,7	157 875	9,9	94,9	102,0
z toho: pšenice	*75 070*	*8,8*	*67 699*	*8,3*	*90,2*	*96,7*
ječmen	*65 609*	*13,4*	*64 615*	*12,4*	*98,5*	*106,9*
luskoviny	4 848	14,2	4 974	12,7	102,6	114,9
okopaniny	13 901	11,8	11 574	11,2	83,3	87,6
z toho: brambory	*13 289*	*34,7*	*11 309*	*31,3*	*85,1*	*94,2*
technické plodiny	47 897	11,3	42 096	10,1	87,9	97,6
z toho: řepka	*38 788*	*12,4*	*31 162*	*11,7*	*80,3*	*85,3*
mák	*3 762*	*12,7*	*5 149*	*11,5*	*136,9*	*150,5*
len setý přadný	*2 226*	*38,1*	*1 668*	*37,1*	*74,9*	*77,0*
pícniny na orné půdě	76 421	14,5	73 603	15,0	96,3	93,3
z toho: kukuřice na zeleno a siláž	*30 581*	*14,0*	*30 601*	*14,5*	*100,1*	*96,3*
jetel červený	*12 768*	*21,7*	*12 776*	*22,2*	*100,1*	*97,8*
osevní plocha úhrnem	**309 788**	**11,5**	**290 511**	**10,9**	**93,8**	**99,0**

Pramen: Soupis ploch osevů k 31.5.2002 a 31.5.2005. ČSÚ Praha, 2002 a 2005

Pro zemědělství kraje Vysočina je více než rostlinná výroba důležitá **výroba živočišná**. Po roce 1990 byla však tato výroba poznamenána výrazným snížením početních stavů, a to zejména **skotu**. Přesto bylo v kraji Vysočina snížení stavů skotu nejnižší v ČR a kraj si tak v rámci celé ČR ponechal výraznou specializaci na chov skotu. Tato situace byla způsobena jednak charakterem přírodních podmínek, ale i existencí a rozmístěním zpracovatelského průmyslu, především mlékáren a masokombinátů. V zaměření živočišné výroby tedy převládá chov skotu na mléko i na maso nad chovem prasat. Na celkovém počtu kusů skotu v ČR se kraj podílí 15,6 %, zatímco na počtu kusů prasat 13,6 % (zde dominuje okres Třebíč, který má nejvhodnější podmínky pro produkci krmných obilovin).

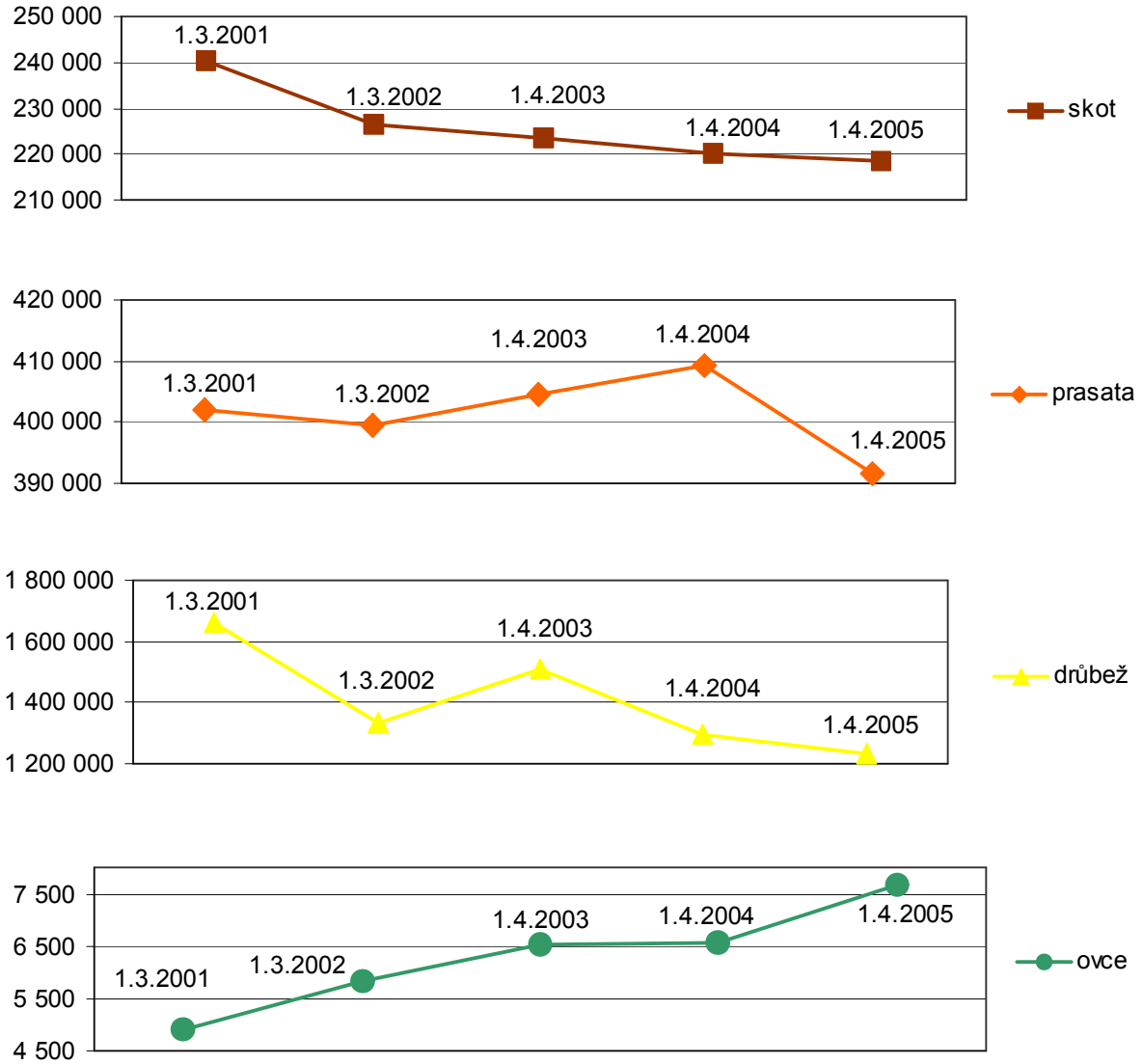
Tab. 6.4.4: Počet hospodářských zvířat v kraji Vysočina k 1. 3. 2001 a 1. 4. 2005 (rok 2005 bez 25 obcí)

Hospodářská zvířata	1.3.2001		1.4.2005		Index 05/01v %	
	kusy	podíl na ČR v %	kusy	podíl na ČR v %	Vysočina	ČR
skot	240 330	15,2	218 625	15,6	91,0	88,3
z toho krávy	*93 723*	*15,3*	*86 364*	*15,1*	*92,1*	*93,8*
prasata	401 930	11,6	391 482	13,6	97,4	80,1
z toho prasnice	*33 562*	*11,7*	*30 245*	*13,0*	*90,1*	*79,3*
drůbež	1 661 878	5,8	1 231 383	4,9	74,1	79,2
ovce	4 919	5,6	7 655	5,5	155,6	155,4

Pramen: Soupis hospodářských zvířat k 1. 3. 2001 a 1. 4. 2005. ČSÚ Praha, 2001, 2005

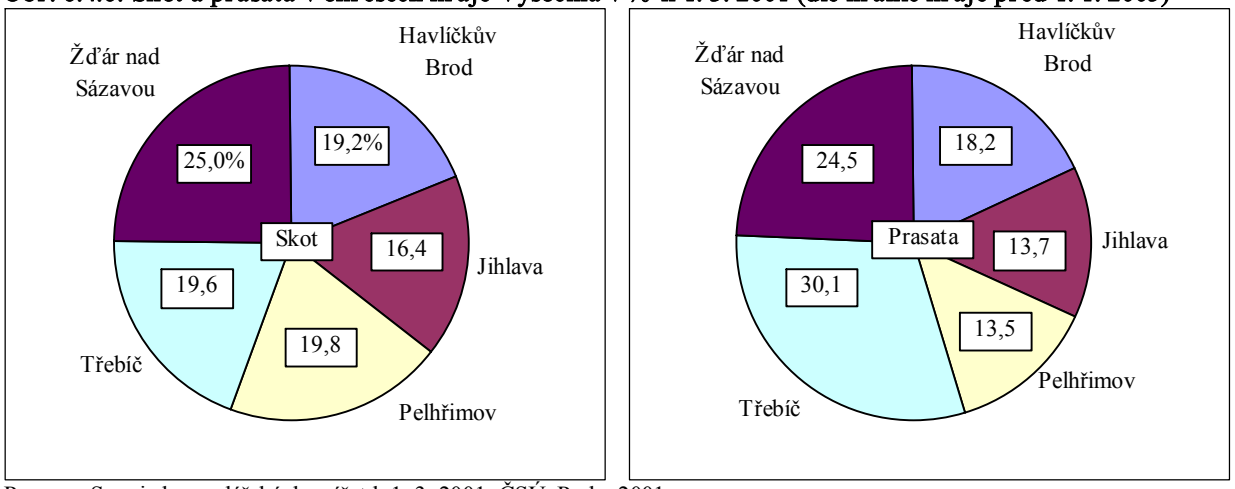
V posledních čtyřech letech nastaly v počtu kusů hospodářských zvířat v kraji Vysočina určité změny. Počet kusů skotu a drůbeže se výrazně snížil; u skotu se jednalo o 21,7 tis. kusů, tj. 9,0 %, u drůbeže o 430,5 tis., tj. 25,9 %, což je o něco vyšší úbytek než na úrovni ČR (20,8 %). U prasat nedošlo na rozdíl od republiky (pětinový pokles) k výraznému snížení počtu kusů (o 2,6 %). U ovcí došlo obdobně jako v ČR k více než polovičnímu nárůstu počtu kusů.

Obr. 6.4.5: Vývoj stavu skotu, prasat, drůbeže a ovcí v kraji Vysočina v období 1. 3. 2001 – 1. 4. 2005 (rok 2005 bez 25 obcí)

Pramen: Soupis hospodářských zvířat k 1. 3. 2001, 1. 3. 2002, 1. 4. 2003, 1. 4. 2004 a 1. 4. 2005. ČSÚ, Praha 2001, 2002, 2003, 2004, 2005

Obr. 6.4.6: Skot a prasata v okresech kraje Vysočina v % k 1. 3. 2001 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Pramen: Soupis hospodářských zvířat k 1. 3. 2001, ČSÚ, Praha 2001

V roce 2001 bylo v kraji Vysočina evidováno více než 240 tis. kusů skotu z toho 93,7 tis. kusů byly krávy (15,3 %). Čtvrtina ze všech kusů skotu i krav v kraji byla lokalizována na území okresu Žďár nad Sázavou. Dále bylo v kraji soustředěno téměř 402 tis. kusů prasat (11,2 %), z toho nejvíce v okrese Třebíč (30,0 %). Z hlediska počtu kusů hospodářských zvířat byl na živočišnou výrobu chudý okres Jihlava s necelými 40 tis. kusy skotu (16,4 %) a 55 tis. kusy prasat (13,7%).

Z hlediska subjektů působících v zemědělství kraje Vysočina mají na zemědělské výrobě rozhodující podíl stále především transformovaná **zemědělská družstva** a dále různé obchodní společnosti typu a.s., s.r.o. apod., které vznikly privatizací bývalých státních statků a částí zemědělských družstev a od druhé poloviny devadesátých let lze sledovat nárůst jejich počtu na úkor zemědělských družstev. Podniky fyzických osob (samostatně hospodařící rolníci - SHR), stejně jako v celé ČR, nehrají významnou roli v zemědělství regionu a mají spíše doplňkový význam. Jejich podíl na výměře zemědělské půdy kraje činil dle posledního Agrocenzu v roce 2000 celkem 20,4%, a to nejméně v okrese Havlíčkův Brod (17,7 %) a nejvíce v okrese Třebíč (22,7 %). Podle zaměření zemědělské výroby vykazuje nejvíce zemědělských podniků kombinaci rostlinné a živočišné výroby. Větší specializaci jen na některou část zemědělské výroby je možné sledovat především u menších výrobních jednotek, zvláště pak typu SHR.

6.5 Lesnictví

Lesnictví se na rozdíl od zemědělství vyznačuje zejména dlouhodobostí svého hospodaření. Veškeré vlivy, ať již přírodní nebo antropogenní, se zde téměř vždy projevují s určitým zpožděním, o to hůře odstranitelné jsou následky chybných kroků a opatření. Význam lesního hospodářství jako dodavatele suroviny z obnovitelného přírodního zdroje stále vzrůstá.

Tab. 6.5.1: Přehled základních údajů o lesích v krajích České republiky k 31. 12. 2004 (dle hranic krajů po 1. 1. 2005)

Kraj	Lesnatost (% z porostní půdy)	Porostní půda celkem (ha)	Hospodářské lesy (ha)	Ochranné lesy (ha)	Lesy zvláštního určení (ha)	Jehličnaté lesy (%)	Zásoby 1 000 (m^3b.k.)	Zásoby (m^3b.k./ha)
Praha	9,5	4 715	91	402	4 222	34,4	847	180,8
Středočeský	27,1	299 007	209 993	8 698	80 316	72,8	68 827	232,5
Jihočeský	36,6	368 515	285 358	6 521	76 636	87,8	100 908	276,6
Plzeňský	38,6	292 202	236 784	7 065	48 354	87,8	71 300	245,7
Karlovarský	42,5	140 851	72 638	3 889	64 323	84,2	33 899	242,7
Ústecký	29,3	156 229	97 040	12 885	46 304	59,0	23 586	153,8
Liberecký	42,7	135 103	77 743	10 688	46 672	79,5	29 724	221,8
Královéhradecký	30,3	144 112	98 555	13 347	32 210	78,0	35 252	246,7
Pardubický	28,8	130 360	116 043	2 358	11 959	82,4	34 911	271,7
Vysočina	**29,8**	**202 716**	**187 746**	**1 307**	**13 663**	**90,4**	**62 335**	**311,1**
Jihomoravský	27,4	197 460	135 324	4 275	57 861	51,1	46 553	238,3
Olomoucký	34,0	179 255	140 051	6 027	33 177	72,2	49 624	280,3
Zlínský	38,9	154 108	135 951	143	18 014	58,2	45 792	300,2
Moravskoslezský	34,3	186 421	159 354	2 286	24 780	73,4	54 012	292,5
Česká republika	**32,9**	**2 589 162**	**1 952 670**	**79 891**	**558 491**	**76,3**	**657 569**	**256,4**

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

Tab. 6.5.2: Základní údaje o lesích v obvodech obcí s rozšířenou působností k 31. 12. 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

ORP	Lesnatost (% z por. půdy)	Plocha dřevin				Střední věk porostu	Porostní zásoba (m^3b.k./ha)
		jehličnaté		listnaté			
		ha	%	ha	%		
Bystřice nad Pernštejnem	32,9	9 991	87,3	1 253	10,9	63	302,0
Havlíčkův Brod	24,1	13 508	88,9	1 528	10,1	62	299,8
Humpolec	30,8	6 327	90,3	608	8,7	68	329,7
Chotěboř	29,0	8 110	84,9	1 373	14,4	62	293,1
Jihlava	30,6	25 923	91,8	2 033	7,2	63	328,9
Moravské Budějovice	24,0	8 375	84,4	1 295	13,1	62	295,9
Náměšť nad Oslavou	32,5	4 680	68,1	2 088	30,4	66	247,4
Nové Město na Moravě	34,9	9 658	94,4	479	4,7	60	312,9
Pacov	30,2	6 620	93,6	400	5,6	72	388,6
Pelhřimov	28,9	22 010	92,0	1 691	7,1	67	348,0
Světlá nad Sázavou	35,5	9 205	89,3	1 020	9,9	68	357,5
Telč	30,8	8 184	91,3	695	7,8	61	313,9
Třebíč	26,3	18 797	85,2	2 946	13,4	61	253,3
Velké Meziříčí	28,4	12 336	91,9	881	6,6	55	264,9
Žďár nad Sázavou	39,9	17 415	94,1	964	5,2	61	328,3
Vysočina	**29,8**	**181 138**	**89,4**	**19 251**	**9,5**	**63**	**311,1**

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

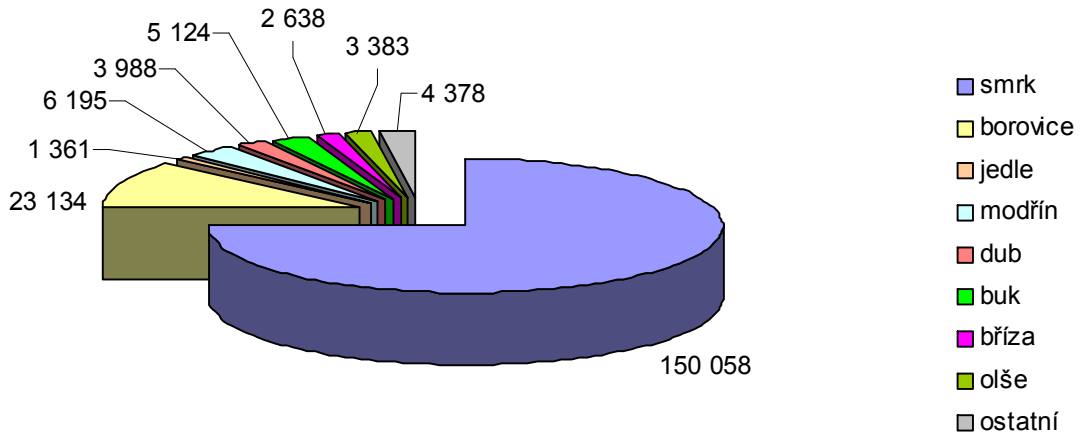
Průměrná lesnatost kraje Vysočina dosahuje 29,8 % a je tedy o něco nižší než činí celostátní průměr. Nejvyšší lesnatost vykazuje SO ORP Žďár nad Sázavou (39,9 %). Nejméně zalesněný je SO ORP Moravské Budějovice a Havlíčkův Brod se 24,0 % resp. 24,1 %. Nejvíce zalesněná území se nacházejí zejména na území Žďárských a Jihlavských vrchů. Na druhé straně v některých níže položených a méně členitých územích je lesnatost velmi

nízká. V absolutních číslech je největší výměra lesních porostů v SO ORP Jihlava (28 232 ha), nejmenší v SO ORP Náměšť nad Oslavou (4 680 ha).

Ve srovnání s celostátním průměrem je na území kraje Vysočina nižší zastoupení lesů zvláštního určení, průměr pro celou ČR činí 21,6 %, kdežto v kraji je tento podíl 6,7 %. V rámci nové kategorizace lesů stát podporuje mimoprodukční funkce lesa mimo jiné tím, že lesy ochranné a lesy zvláštního určení nejsou předmětem daně z nemovitostí. Průměrná zásoba dřevní hmoty na 1 ha porostní půdy je v kraji Vysočina mnohem vyšší než celostátní průměr a dosahuje nejvyšší hodnoty mezi kraji České republiky.

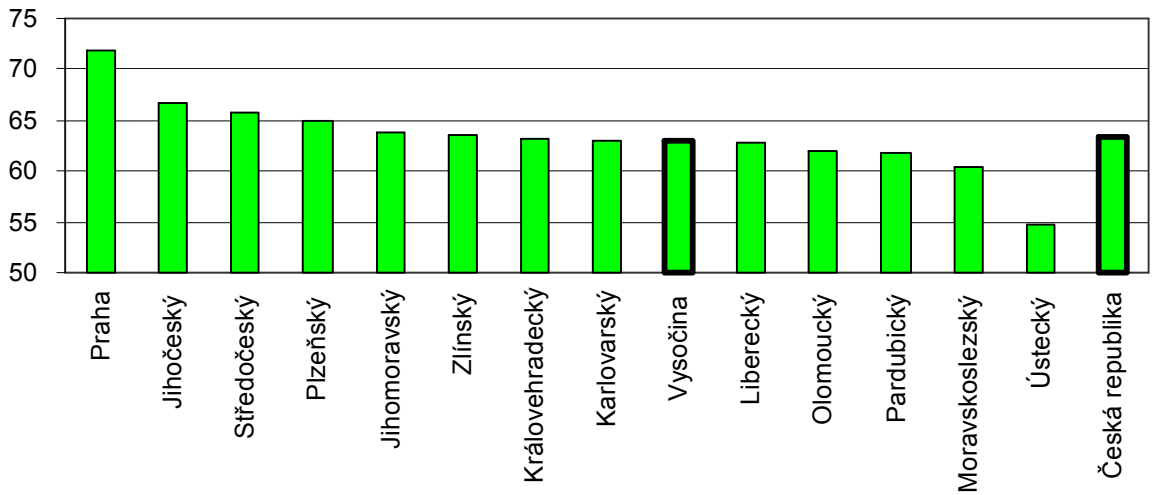
V druhovém složení lesů na Vysočině výrazně převládá podíl lesů jehličnatých, jejichž podíl je na zde nejvyšší ze všech krajů ČR. Dominantní dřevinou v kraji je smrk, následuje borovice a modřín. Z listnatých dřevin jsou v kraji Vysočina podle porostní plochy nejvíce zastoupeny bučiny. Zastoupení jehličnanů výrazně stoupá s nadmořskou výškou, takže větší podíl listnatých dřevin se nachází především v nižších polohách nebo podél vodních toků. Lesní společenstva, zejména na návětrných polohách, bývají často poškozena dálkovým přenosem škodlivin v ovzduší, což díky skutečnosti, že jsou zde vyšším podílem zastoupeny smrkové monokultury má za následek vyšší citlivost těchto porostů vůči některým druhům kalamit (především větrné).

Obr. 6.5.1 : Druhová skladba lesů kraje Vysočina dle porostní plochy (ha) k 31. 12. 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

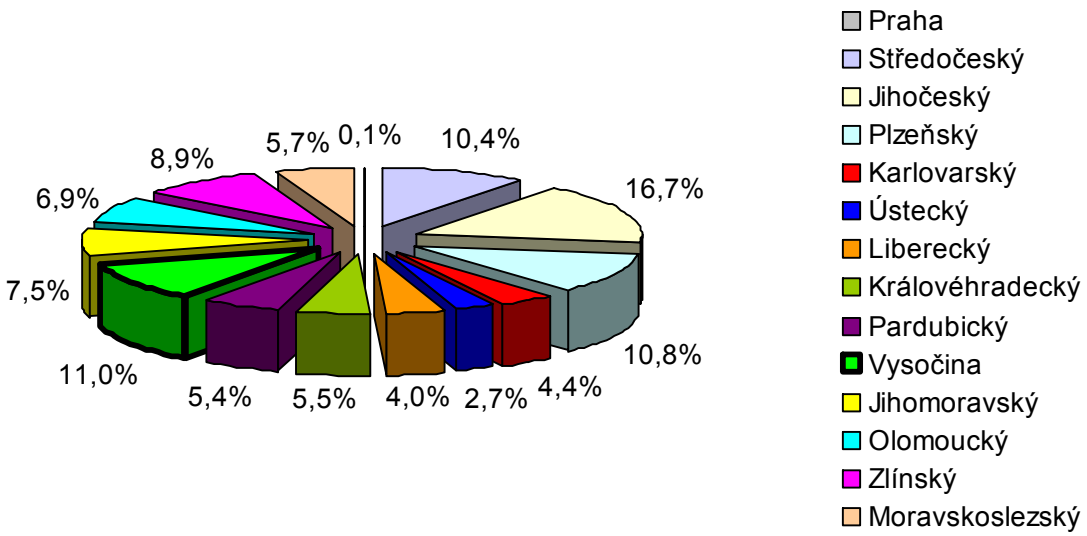
Obr. 6.5.2: Průměrný věk lesů (roky) v krajích ČR k 31. 12. 2004 (dle hranic krajů po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

Průměrné stáří lesních porostů v kraji Vysočina je 63 let, což je zhruba na úrovni průměru ČR. V rámci kraje však existují značné regionální rozdíly. Nejvyšší střední věk porostu je na Pacovsku, kde dosahuje v průměru 72 let. Naproti tomu v ORP Velké Meziříčí je to jen 55,2 let. I to je však více než v Ústeckém kraji, kde je z celorepublikového pohledu lesní porost v průměru nejmladší (54,7 let).

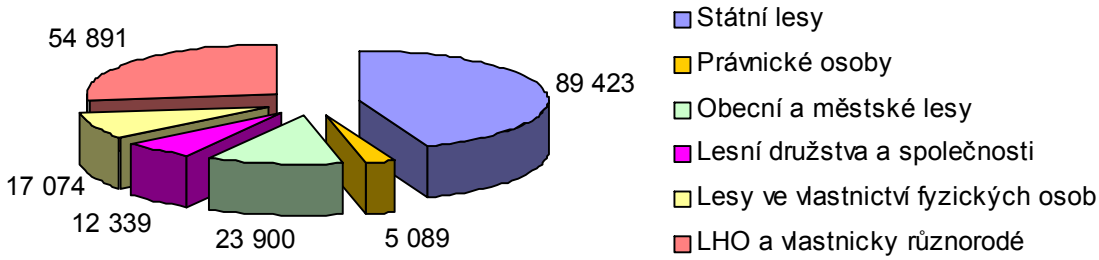
Obr. 6.5.3: Podíl krajů ČR na roční umístěné těžbě dřeva v roce 2004 (dle hranic krajů po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

Umístěná těžba v kraji Vysočina v roce 2004 činila absolutně celkem 1 036 114 m^3, což je 11,0 % z umístěné těžby v celé ČR. Na Vysočině se tedy vyprodukuje nejvíce dřevní hmoty v ČR po Jihočeském kraji.

Obr. 6.5.4: Vlastníci lesů v kraji Vysočina dle porostní plochy lesů (ha) k 31. 12. 2004 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

Po roce 1990 se rovněž výrazně změnila držba lesů a jejich vlastnictví. Do roku 1990 v České republice naprosto převládala držba státní – 95,8 %, 4,1 % lesů patřilo tehdejším JZD a jen 0,1 % bylo lesů soukromých. V současnosti v rámci ČR sice nadále dominuje podíl lesů státních (67,3 % porostní plochy, na Vysočině 44,1 %), ale je zde i mnoho soukromých vlastníků lesa. Právo hospodaření s lesy ve vlastnictví státu má několik státních organizací, přičemž dominantní postavení mají Lesy ČR s.p., které spravují téměř 57,1 % (Vysočina – 62,1 %) rozlohy státních lesů.

Na lesnickou výrobu v kraji Vysočina navazují významné dřevozpracující či papírenské kapacity, z nichž do mnohých vstoupili zahraniční investoři. Jedná se např. o společnosti Dřevozpracující družstvo Lukavec, Stora Enso Timber Ždírec s. r. o. Ždírec nad Doubravou, Uno interiér spol. s r.o. Havlíčkův Brod, Kronospan ČR, spol. s r.o. Jihlava, DH Dekor spol. s r.o. Humpolec, Kronodoor CZ, spol. s r.o. Jihlava, Sapeli spol. s r.o. Polná,

SWN Moravia, s.r.o. Jemnice, Böhm, spol. s r.o. Jihlava, Dřevozpracující výrobní družstvo Jaroměřice nad Rokytnou. Z papírenských podniků jmenujme např. společnosti CEREPA, a. s. Červená Řečice, MANN + HUMMEL (CZ) s.r.o. Nová Ves, Huhtamaki Česká republika, a.s. Přibyslavice, MB KARTON s.r.o. Moravské Budějovice.

Myslivost

Orgány státní správy myslivosti provádí opatření, která vedou k zachování všech druhů zvěře v přírodě a ochraně a podpoře geograficky původních druhů. Cílem je zachování rovnováhy mezi stavy zvěří a prostředím, udržování přírodní kvality genofondu zvěře, zvyšování chovné kvality zvěře a úprava stavů zvěře na optimální stav.

V kraji Vysočina existuje celkem 535 honiteb, které jsou spravovány buď v režii vlastníka nebo v rámci honebního společenstva. Celková výměra honební plochy činí 628 823 ha, na kterých provozuje myslivost 8 320 držitelů loveckých lístků. Zaregistrováno je 2 754 lovecky upotřebitelných psů. Podrobnější údaje za obvody obcí s rozšířenou působností přináší následující tabulka.

Tab. 6.5.3: Základní údaje o myslivosti v obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina v roce 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

ORP	Počet honiteb		Celková výměra honební plochy		Počet držitelů platných loveckých lístků	
	absolutně	%	ha	%	absolutně	%
Bystřice nad Pernštejnem	28	5,2	33 562	5,3	519	6,2
Havlíčkův Brod	53	9,9	58 624	9,3	842	10,1
Humpolec	17	3,2	20 842	3,3	228	2,7
Chotěboř	23	4,3	27 819	4,4	448	5,4
Jihlava	74	13,8	81 170	12,9	1017	12,2
Moravské Budějovice	26	4,9	37 883	6,1	533	6,4
Náměšť nad Oslavou	21	3,9	19 043	3,1	337	4,1
Nové Město na Moravě	28	5,2	29 351	4,7	343	4,1
Pacov	15	2,8	21 601	3,4	254	3,1
Pelhřimov	52	9,7	77 892	12,4	902	10,8
Světlá nad Sázavou	23	4,3	24 040	3,8	321	3,9
Telč	28	5,2	29 016	4,6	339	4,1
Třebíč	64	12,0	79 127	12,6	992	11,9
Velké Meziříčí	50	9,3	48 764	7,7	762	9,2
Žďár nad Sázavou	33	6,3	40 089	6,4	483	5,8
Vysočina	**535**	**100,0**	**628 823**	**100,0**	**8 320**	**100,0**

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

Z hlediska vhodného přírodního prostředí pro zvěř se na většině území kraje Vysočina nachází honitby s dobrými předpoklady pro chov srnčí zvěře, dříve zde byly i podmínky pro chov drobné polní zvěře. V některých honitbách lze hovořit i o podmínkách pro chov černé zvěře, jejíž stavy v posledních letech vlivem špatné spolupráce myslivců s podnikatelskými subjekty a vlivem nedodržování správných chovatelských zásad nebezpečně narůstají. Divočáci mohou představovat vážné nebezpečí nejen působením škod na zemědělských plodinách, ale i zvýšeným tlakem na ostatní druhy v přírodě žijících živočichů. Oblasti s výskytem jelení, daňčí a mufloní zvěře nejsou v kraji Vysočina příliš rozsáhlé

6.6 Hospodaření obcí

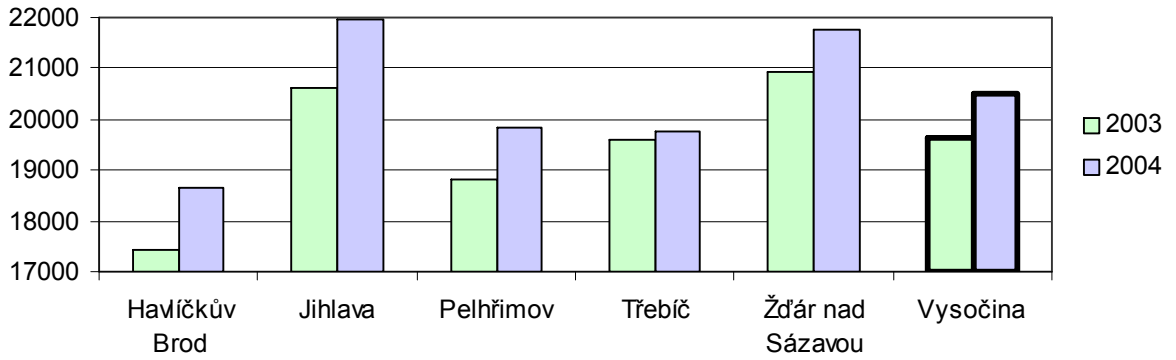
Celkové příjmy obcí v kraji vysočina činily v roce 2004 přes deset a půl miliardy Kč. Celkové výdaje přesáhly příjmy téměř o 130 mil. Kč (v roce 2003 to bylo necelých 20 mil. Kč). Celkové výdaje obcí přesáhly jejich příjmy především v okresech Žďár nad Sázavou a Havlíčkův Brod, dále pak v okrese Třebíč. Na Jihlavsku a hlavně na Pelhřimovsku hospodařily obce v průměru s přebytkem.

Tabulka 6.7.1 rovněž ukazuje daňové příjmy obcí za okresy a kraj. Ty celkově představují zhruba třetinu jejich příjmů. Dále obce naplňují svůj rozpočet z účelových dotací, z příjmů z vlastní činnosti či z různých poplatků. Výdaje obcí se dělí na neinvestiční a kapitálové (investiční). Výdaje kapitálové představovaly v roce 2004 v obcích kraje 30% všech výdajů (v roce 2003 29 %), přičemž tento podíl byl nejvyšší na Žďársku (35%). V okrese Pelhřimov byl podíl kapitálový výdajů v roce 2004, stejně jako v roce 2003, ze všech okresů zdaleka nejnižší a činil cca pětinu celkových výdajů obcí okresu.

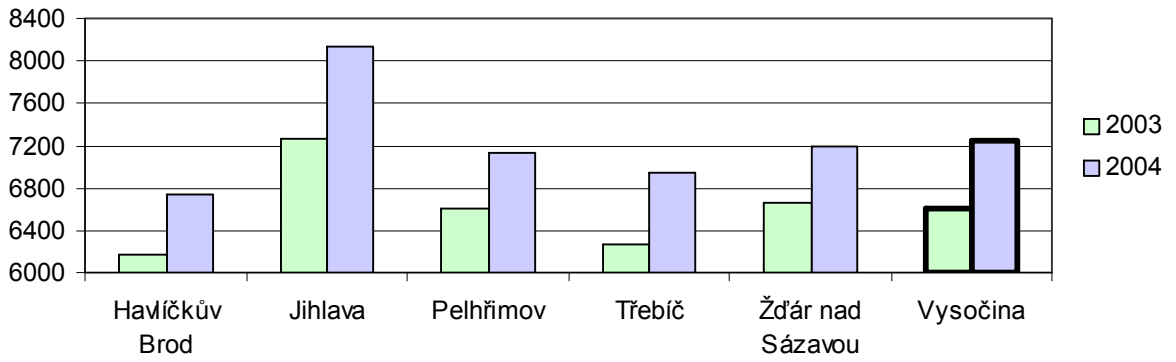
Tab. 6.6.1: Příjmy a výdaje obcí (v 1 000 Kč) v okresech kraje Vysočina v roce 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Celkové příjmy	Příjmy z daní	Celkové výdaje	Neinvestiční výdaje	Kapitálové výdaje
Havlíčkův Brod	1 768 029	639 162	1 823 199	1 257 691	562 508
Jihlava	2 376 595	880 958	2 373 946	1 699 140	674 806
Pelhřimov	1 434 416	515 966	1 414 968	1 102 579	312 389
Třebíč	2 307 972	811 956	2 309 941	1 643 778	666 164
Žďár nad Sázavou	2 716 910	899 211	2 808 831	1 821 300	987 531
Vysočina	**10 603 922**	**3 747 253**	**10 730 885**	**7 524 488**	**3 203 398**

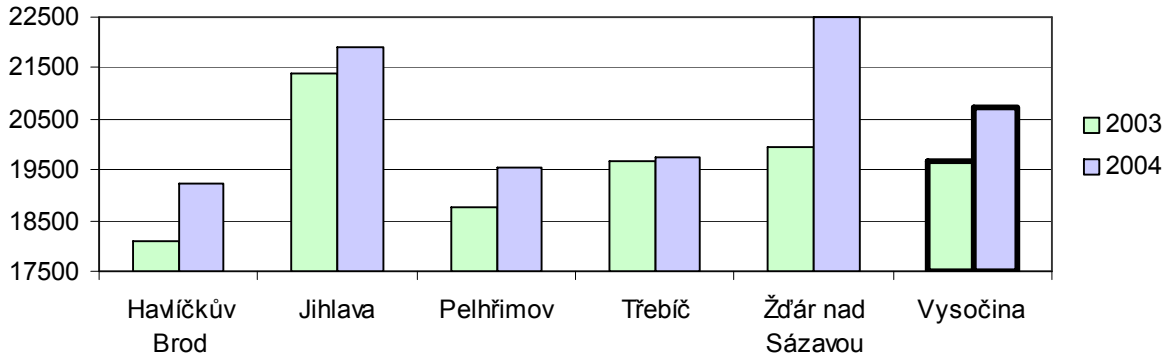
Obr. 6.6.1: Celkové příjmy obcí (Kč) v okresech kraje Vysočina přepočtené na 1 000 obyvatel středního stavu v roce 2003 a 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

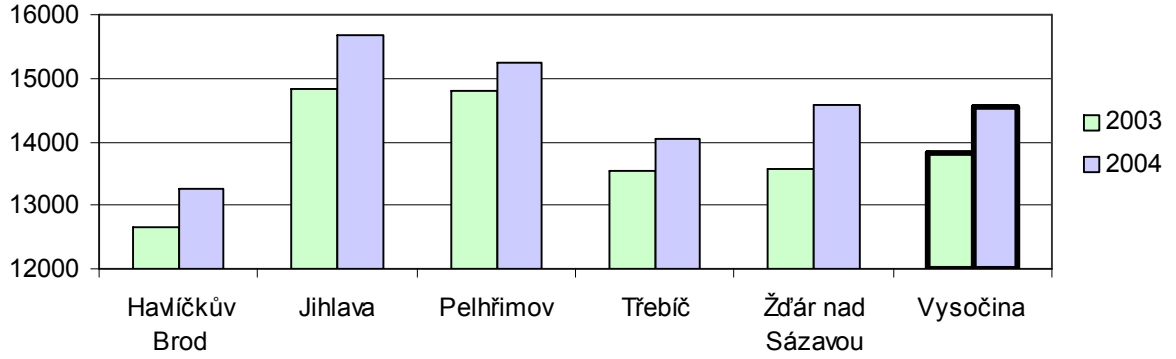
Obr. 6.6.2: Příjmy obcí z daní (Kč) v okresech kraje Vysočina přepočtené na 1 000 obyvatel středního stavu v roce 2003 a 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

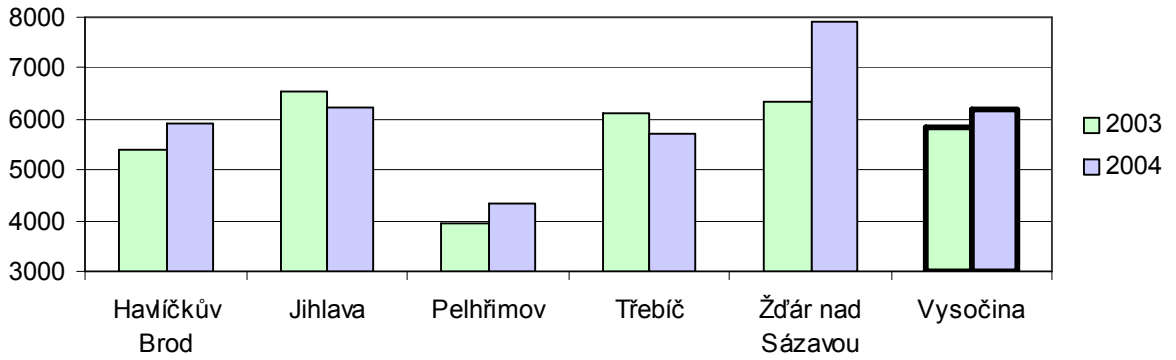
Obr. 6.6.3: Celkové výdaje obcí (Kč) v okresech kraje Vysočina přepočtené na 1 000 obyvatel středního stavu v roce 2003 a 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Obr. 6.6.4: Neinvestiční výdaje obcí (Kč) v okresech kraje Vysočina přepočtené na 1 000 obyvatel středního stavu v roce 2003 a 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Obr. 6.6.5: Kapitálové výdaje obcí (Kč) v okresech kraje Vysočina přepočtené na 1 000 obyvatel středního stavu roce 2003 a 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Zdroj dat (pro tabulku a všechny obrázky): Krajský úřad kraje Vysočina

Přepočteno na průměrný stav obyvatel, měly v roce 2003 v průměru nejvyšší příjmy obce v okrese Žďár nad Sázavou, o rok později držel primát okres Jihlava, ve kterém měly obce v roce 2004 také daleko nejvyšší příjmy z daní (žádný jiný okres kraje nedosahoval průměru Vysočiny). Nejnižší celkové příjmy i příjmy z daní měly v obou sledovaných letech obce okresu Havlíčkův Brod. Celkové výdaje v přepočtu na obyvatele byly nejvyšší v okrese Žďár nad Sázavou, nejnižší opět na Havlíčskobrodsku. V neinvestičních výdajích byly suverénní obce okresu Jihlava a Pelhřimov, naopak v investičních výdajích obce na Pelhřimovsku v roce 2003 i 2004 zaostávaly. Obce žďárského okresu vkládaly v roce 2004 finance do investic v průměru nejvíce ze všech okresů kraje.

7. Trh práce

7.1. Ekonomická aktivita obyvatelstva

Pro charakteristiku trhu práce kraje Vysočina je nejprve nutné zhodnotit území z hlediska té části obyvatelstva, která je schopná podílet se na ekonomice daného území. Obyvatelstvo se podle svého ekonomického statusu dělí na ekonomicky aktivní, tj. zaměstnané a nezaměstnané, a ekonomicky neaktivní. Pro hodnocení trhu práce je podstatné především obyvatelstvo ekonomicky aktivní. Ekonomická aktivita obyvatelstva České republiky alespoň do úrovně okresů je však šetřena pouze jednou za zhruba 10 let při pravidelných censech (Sčítání lidu, domů a bytů). Poslední dvě sčítání proběhla v roce 1991 a 2001 a publikované údaje tak umožňují charakterizovat nejen stav, ale také změny, ke kterým došlo v devadesátých letech v jejich počtu i struktuře. Mezi posledními dvěma sčítáními však existují určité rozdíly v definici kategorie „ekonomicky aktivní", na které je třeba dbát při interpretaci.[1)] Ekonomická aktivita u osob nezaměstnaných byla stanovena podle posledního zaměstnání, které osoba vykonávala před zařazením do stavu nezaměstnaných.

Při sčítání v roce 2001 se rovněž objevuje údaj o ekonomicky aktivním obyvatelstvu, u kterého nebylo zjištěno odvětví jeho ekonomické činnosti. V kraji Vysočina se jednalo o 13,7 tis. obyvatel, tj. 5,3 % ekonomicky aktivních. Pro účely tohoto dokumentu byl tento údaj při srovnávání počtu ekonomicky aktivních v roce 1991 a 2001 rozdělen podle odpovídajícího podílu mezi jednotlivá odvětví a sektory.

V době posledního sčítání (1.3.2001) mělo na území kraje Vysočina trvalé bydliště celkem 256 686 ekonomicky aktivních obyvatel. Oproti předchozímu sčítání lidu z roku 1991 tak byl vykázán pokles počtu ekonomicky aktivních obyvatel přibližně o 12,7 tis. (o 4,7 %, v ČR o 3,1 %). Míra ekonomické aktivity z obyvatelstva staršího 15 let činila 59,8 %, což bylo výrazně méně než v ČR (61,3 %). Z celkového počtu mužů s trvalým bydlištěm na území kraje bylo ekonomicky aktivních 68,4 % (v ČR 69,5 %), ale ekonomicky aktivních žen bylo pouze 51,5 % (v ČR 53,6 %). Od roku 1991 lze (i vlivem metodických změn) sledovat pokles ekonomické aktivity u žen a mírný nárůst u mužů.

Z hlediska meziokresního srovnání došlo k největšímu úbytku ekonomicky aktivního obyvatelstva v období 1991 – 2001 v okrese Pelhřimov, a to téměř o 3 tis. (7,3 %). Vyšší než republikový pokles ekonomicky aktivního obyvatelstva zaznamenaly i okresy Havlíčkův Brod (6,8 %) a Žďár nad Sázavou (5,1 %). Kromě výše vysvětlené změny ve vymezení kategorie „ekonomicky aktivní" je důvodem pro snížení ekonomické aktivity obyvatel jednak odchod pracujících osob mezi ekonomicky neaktivní (pracujících důchodců do starobního důchodu, žen do domácnosti), ke kterému docházelo především na počátku devadesátých let, ale rovněž větší podíl studentů v současnosti než v roce 1991 a v neposlední řadě i stárnutí populace. Míra ekonomické aktivity, tedy podíl ekonomicky aktivních obyvatel z celkového počtu obyvatel starších 15 let, byla v roce 2001 z okresů kraje Vysočina nejnižší v okrese Žďár nad Sázavou (58,2 %) a nejvyšší v okrese Jihlava (61,8 %), kde především mužská část populace vykazovala nadprůměrnou ekonomickou aktivitu (70,4 %).

Z hlediska sektorové a odvětvové struktury ekonomicky aktivních (EA) v kraji Vysočina zaznamenala největší úbytek v letech 1991 - 2001 odvětví **primárního** sektoru; počet EA v priméru v průběhu deseti let v kraji Vysočina klesl, avšak méně intenzivně než na úrovni celé ČR. Pod 50 % stavu v roce 1991 se počet ekonomicky aktivních v priméru nesnížil z okresů kraje Vysočina pouze v okrese Pelhřimov. Zatímco se na úrovni ČR snížil počet ekonomicky aktivních v **sekundéru** o 12 %, v kraji Vysočina pouze o 1 %; největší propad zaznamenal okres Žďár nad Sázavou (5 %).V rámci tohoto sektoru se ve sledovaném období jinak choval průmysl a jinak stavebnictví. Počet EA v průmyslu se v kraji snížil o 5 % (v ČR o 18 %), ale v okrese Jihlava zůstal na stejné úrovni. Počet EA ve stavebnictví vzrostl o 24 %, což bylo více než na republikové úrovni (19 %); více než 50 procentní nárůst počtu ekonomicky aktivním byl zaznamenán v okrese Třebíč, více než třetinový v okrese Havlíčkův Brod. Od roku 1991 se v kraji Vysočina zvýšil počet EA v **terciéru** – obdobně jako v ČR to bylo o 20 %. Největší nárůst byl zaznamenán v okrese Žďár nad Sázavou (33 %) a Třebíč (22 %), které v roce 1991 počtem ekonomicky aktivních v sektoru služeb dosti zaostávaly.

---

1) V roce 1991 spadaly do kategorie osob ekonomicky aktivních i ženy na tzv. další mateřské dovolené (do 3 let věku dítěte) a osoby pobírající rodičovský příspěvek, pokud trval jejich pracovní poměr. V roce 2001 byly do ekonomicky aktivních osob zahrnuty pouze ženy na MD v trvání 28, resp. 37 týdnů. Ostatní ženy na MD a osoby pobírající rodičovský příspěvek byly započteny již mezi ekonomicky neaktivní obyvatelstvo.

Tab. 7.1: Sektorová struktura ekonomicky aktivního obyvatelstva v kraji Vysočina v roce 1991 a 2001 (absolutně; dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Rok	Sektor NH	ČR	Kraj Vysočina	V tom okres				
				Havlíčkův Brod	Jihlava	Pelhřimov	Třebíč	Žďár nad Sázavou
1991	I. primární	627 904	**56 486**	10 893	9 253	9 189	13 262	13 889
	II. sekundární	2 432 861	**121 075**	21 594	26 416	17 074	25 982	30 009
	průmysl	2 020 963	**102 840**	18 755	21 612	14 280	22 187	26 006
	stavebnictví	411 898	**18 235**	2 839	4 804	2 794	3 795	4 003
	III. terciární	2 360 337	**91 806**	18 004	21 628	13 140	20 079	18 955
	Celkem	**5 421 102**	**269 367**	**50 451**	**57 297**	**39 403**	**59 393**	**62 853**
2001	I. primární	249 359	**26 242**	5 285	3 959	4 736	6 098	6 139
	II. sekundární	2 142 956	**120 177**	21 380	27 622	16 243	26 547	28 402
	průmysl	1 650 855	**97 495**	17 508	22 517	13 179	20 727	23 571
	stavebnictví	492 101	**22 682**	3 872	5 104	3 064	5 820	4 832
	III. terciární	2 861 085	**110 267**	20 360	24 186	15 535	25 059	25 135
	Celkem	**5 253 400**	**256 686**	**47 025**	**55 767**	**36 514**	**57 704**	**59 676**
Index 2001 / 1991	I. primární	0,40	**0,46**	0,49	0,43	0,52	0,46	0,44
	II. sekundární	0,88	**0,99**	0,99	1,05	0,95	1,02	0,95
	průmysl	0,82	**0,95**	0,93	1,04	0,92	0,93	0,91
	stavebnictví	1,19	**1,24**	1,36	1,06	1,10	1,53	1,21
	III. terciární	1,21	**1,20**	1,13	1,12	1,18	1,25	1,33
	Celkem	**0,97**	**0,95**	**0,93**	**0,97**	**0,93**	**0,97**	**0,95**

Zdroj dat: Sčítání lidu, domů a bytů 1991, 2001, ČSÚ Praha, 1993, 2003, vlastní výpočty

Tab. 7.2: Sektorová struktura ekonomicky aktivního obyvatelstva v kraji Vysočina v roce 1991 a 2001 (relativně, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Rok	Sektor NH	ČR	Kraj Vysočina	Havlíčků v Brod	Jihlava	Pelhřimov	Třebíč	Žďár nad Sázavou
1991	I. primární	11,6	21,0	21,6	16,1	23,3	22,3	22,1
	II. sekundární	44,9	45,0	42,8	46,1	43,3	43,7	47,7
	průmysl	37,3	38,2	37,2	37,7	36,2	37,4	41,4
	stavebnictví	7,6	6,8	5,6	8,4	7,1	6,4	6,4
	III. terciární	43,5	34,0	35,7	37,7	33,3	33,8	30,2
	celkem	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
2001	I. primární	4,7	10,2	11,2	7,1	13,0	10,6	10,3
	II. sekundární	40,8	46,8	45,5	49,5	44,5	46,0	47,6
	průmysl	31,4	38,0	37,2	40,4	36,1	35,9	39,5
	stavebnictví	9,4	8,8	8,2	9,2	8,4	10,1	8,1
	III. terciární	54,5	43,0	43,3	43,4	42,5	43,4	42,1
	celkem	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**	**100,0**
Index specializace v roce 2001 (ČR=1)	I. primární	-	2,17	2,38	1,51	2,77	2,26	2,19
	II. sekundární	-	1,15	1,12	1,21	1,09	1,13	1,17
	průmysl	-	1,21	1,18	1,29	1,15	1,14	1,26
	stavebnictví	-	0,94	0,87	0,98	0,89	1,07	0,86
	III. terciární	-	0,79	0,79	0,80	0,78	0,80	0,77

Zdroj dat: Sčítání lidu, domů a bytů 1991, 2001, ČSÚ Praha, 1993, 2003, vlastní výpočty

Na základě dat ze sčítání lidu v roce 2001 lze konstatovat, že z hlediska odvětvové struktury ekonomicky aktivních obyvatel se kraj Vysočina od průměru České republiky výrazně liší. Kraj Vysočina lze nadále označovat za území specializované na zemědělství a lesnictví (index specializace je vyšší než 2). Nejvýznamnější postavení má primární sektor stále v okrese Pelhřimov. Nad průměrem ČR je i počet EA spadajících do odvětví sekundéru. O specializaci na průmysl lze hovořit v okrese Jihlava, kde činil index specializace 1,29. Stavebnictví naopak v kraji Vysočina ani v žádném z okresů nedosahovalo v roce 2001 republikové úrovně. Přes vysoký nárůst počtu ekonomicky aktivních v terciéru nedosahoval kraj Vysočina při sčítání v roce 2001 republikové úrovně, a to v žádném z okresů (viz tab. č. 7.2).

Data ze sčítání umožňují analyzovat odvětvovou strukturu ekonomicky aktivních až do úrovně odvětví. Následující tabulka č. 7.3 dokazuje stále vysoké zastoupení průmyslu v kraji Vysočina. Značný je zde počet EA ve strojírenském průmyslu (7,7 %), dále v agregovaném odvětví textilního, oděvního a kožedělného průmyslu (6,1 %) a v potravinářském průmyslu (4,5 %). Naopak méně než 1% ekonomicky aktivních působí v těžebním, chemickém a také v papírenském a polygrafickém průmyslu. Za průmyslové lze označit především okresy Jihlava a Žďár nad Sázavou, kde osoby EA působící v průmyslu shodně tvořily 37,7 % z celkového počtu EA. V odvětvích terciární sféry jsou nadprůměrné hodnoty spíše výjimkou. Kraj Vysočina má vyšší podíl zaměstnanců pouze v odvětví školství, naopak silně zaostává v agregovaném odvětví služby pro podniky (odvětví věda a výzkum, činnost v oblasti nemovitostí a služeb pro podniky). Rozdíly na okresní úrovni nejsou nijak výrazné. Podrobnou odvětvovou strukturu ekonomicky aktivního obyvatelstva v okresech kraje Vysočina ukazuje následující tabulka č. 7.3.

Tab. 7.3: Odvětvová struktura ekonomicky aktivního obyvatelstva v okresech kraje Vysočina v roce 2001 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Odvětví a sektory	Vysočina		Havl. Brod		Jihlava		Pelhřimov		Třebíč		Žďár n. S.	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
I. sektor	24837	9,7	5043	10,7	3700	6,6	4475	12,3	5755	10,0	5864	9,8
II. sektor	113744	44,3	20402	43,4	25812	46,3	15347	42,0	25054	43,4	27129	45,5
průmysl	92276	35,9	16707	35,5	21042	37,7	12452	34,1	19561	33,9	22514	37,7
těžební	1356	0,5	87	0,2	194	0,3	38	0,1	59	0,1	978	1,6
potravinářský	11629	4,5	2125	4,5	3446	6,2	1797	4,9	2386	4,1	1875	3,1
textilní, oděvní a kožedělný	15617	6,1	2784	5,9	2874	5,2	2911	8,0	4568	7,9	2480	4,2
dřevozpracující	9006	3,5	1433	3,0	2327	4,2	1904	5,2	1619	2,8	1723	2,9
papírenský a polygrafický	2046	0,8	395	0,8	381	0,7	286	0,8	679	1,2	305	0,5
chemický	1371	0,5	231	0,5	128	0,2	173	0,5	209	0,4	630	1,1
sklářský a stavebních hmot	4530	1,8	2562	5,4	1085	1,9	321	0,9	287	0,5	275	0,5
hutnický a kovozpracující	10144	4,0	1479	3,1	1994	3,6	1052	2,9	1618	2,8	4001	6,7
strojírenský	19779	7,7	3741	8,0	4964	8,9	2070	5,7	2905	5,0	6099	10,2
elektrotechnický	3736	1,5	341	0,7	1780	3,2	94	0,3	494	0,9	1027	1,7
ostatní zpracovatelský	7272	2,8	884	1,9	1170	2,1	1384	3,8	1661	2,9	2173	3,6
výroba energie a vody	5790	2,3	645	1,4	699	1,3	422	1,2	3076	5,3	948	1,6
stavebnictví	21468	8,4	3695	7,9	4770	8,6	2895	7,9	5493	9,5	4615	7,7
III. sektor	104364	40,7	19428	41,3	22601	40,5	14678	40,2	23649	41,0	24008	40,2
obchod	21573	8,4	3639	7,7	4559	8,2	3190	8,7	5165	9,0	5020	8,4
pohostinství a ubytování	7535	2,9	1127	2,4	1575	2,8	910	2,5	1695	2,9	2228	3,7
doprava a spoje	13571	5,3	2855	6,1	3156	5,7	1935	5,3	2763	4,8	2862	4,8
peněžnictví a pojišťovnictví	3813	1,5	656	1,4	949	1,7	539	1,5	781	1,4	888	1,5
služby pro podniky	7455	2,9	1240	2,6	1741	3,1	861	2,4	1880	3,3	1733	2,9
veřejná správa	13621	5,3	2909	6,2	2741	4,9	1821	5,0	3428	5,9	2722	4,6
školství	13900	5,4	2517	5,4	2974	5,3	2086	5,7	3023	5,2	3300	5,5
zdravotnictví	14129	5,5	2928	6,2	2941	5,3	2180	6,0	2927	5,1	3153	5,3
ostatní služby	8767	3,4	1557	3,3	1965	3,5	1156	3,2	1987	3,4	2102	3,5
nezjištěno	13741	5,4	2152	4,6	3654	6,6	2014	5,5	3246	5,6	2675	4,5
celkem	**256686**	**100,0**	**47025**	**100,0**	**55767**	**100,0**	**36514**	**100,0**	**57704**	**100,0**	**59676**	**100,0**

Zdroj dat: Sčítání lidu, domů a bytů 2001, ČSÚ Praha, 2003

7.2. Struktura zaměstnanosti

Jak již bylo řečeno, údaje o ekonomicky aktivním obyvatelstvu jsou šetřeny jednou za 10 let, navíc se na základě dat, která dosud Český statistický úřad (ČSÚ) zveřejnil, nedá analyzovat struktura osob zaměstnaných a nezaměstnaných podle odvětví ekonomické činnosti, pouze odvětvová struktura všech ekonomicky aktivních. Lze pouze konstatovat, že při sčítání bylo zjištěno z celkového počtu 256 686 osob ekonomicky aktivních 238 878 zaměstnaných. Pro analýzu samotné zaměstnanosti tedy výsledky sčítání lidu nepostačují a přistupuje se proto i k jiným metodám zjišťování, které umožňují provádět analýzu v kratších intervalech.

V nedávné minulosti byl základním zdrojem informací o zaměstnanosti a její struktuře systém podnikového výkaznictví. Tento systém po roce 1989 již nevyhovoval novým politickým, společenským a ekonomickým poměrům. Rozvíjející se sektor drobných soukromých podnikatelů (fyzických osob) brzy znamenal, při tehdejších metodách zjišťování a zpracování dat, prakticky nezvládnutelný počet jednotek (v té době bez jakékoliv zpravodajské povinnosti). Česká statistika na tuto skutečnost reagovala přijetím dvou základních opatření úzce navazujících na zkušenosti zemí s vyspělou statistikou práce v systému tržního hospodářství. Prvním mělo být zdokonalení systému podnikového výkaznictví s využitím různých dopočtových metod za malé podniky a druhým bylo zavedení zcela nového druhu zjišťování – výběrových šetření pracovních sil (VŠPS) - prováděných čtvrtletně u bytových domácností a postihujících v zásadě (s určitými výhradami) plnou zaměstnanost v české ekonomice.

První analyzované opatření české statistiky nedosáhlo adekvátních výsledků, neboť data o zaměstnanosti podle jednotlivých odvětví byla na okresní úrovni publikována pouze do roku 1996 („Zaměstnanost v civilním sektoru národního hospodářství podle krajů a okresů ČR“) a poté ČSÚ od dalšího zveřejňování dat o zaměstnanosti a její struktuře upustil (nezvládnutí dopočtových metod). Zavedení výběrových šetření pracovních sil se na druhé straně osvědčilo a v současné době jsou u nás k dispozici data odpovídající platným mezinárodním standardům EUROSTATu a Mezinárodní organizace práce (ILO). Význam výběrových šetření však není pro regionálně geografický výzkum velký, neboť poskytují údaje o zaměstnanosti pouze do úrovně krajů. Výběrový soubor v ČR zahrnuje nyní necelých 26 tis. bytů (asi 0,6 % všech trvale obydlených bytů), v nichž je šetřeno téměř 63 tis. respondentů všech věkových skupin. Z nich je více než 53 tis. ve věku vyšším než 15 let. Tento rozsah souboru umožňuje získat spolehlivé odhady charakteristik trhu práce (dle ČSÚ) na úrovni republiky, ale relevantnost údajů na krajské úrovni je již nižší. Údaje o odvětvové struktuře zaměstnaných s trvalým bydlištěm v kraji Vysočina se opírají o údaje za pouhých asi 1,3 tis. domácností.

7.2.1. Stav zaměstnanosti v I. polovině devadesátých let

Transformace ekonomiky zahájená po roce 1989 se v České republice projevila v oblasti pracovních sil velmi výrazně. Pro devadesátá léta, především pro jejich začátek, byl typický rychlý úbytek počtu pracovníků ve výrobních odvětvích národního hospodářství a nárůst počtu pracovníků v terciární sféře, zejména v odvětvích zaměřených na obchod a služby. K tomuto procesu docházelo ve všech oblastech ČR a mnohdy nešlo ani tak o faktické přesuny pracovníků mezi odvětvími, ale pouze o vyčleňování některých provozů a jejich zařazení do jiného sektoru (např. stravovací provozy průmyslových podniků). V roce 1989 působilo v ČR v priméru 12,5 %, v sekundéru 47,3 %, z toho v průmyslu 40,4 % a ve stavebnictví 7,0 %, a v terciéru pouze 40,2 %. V průběhu sedmi let se počet pracovníků v národním hospodářství v České republice snížil o 246 tis. (4,7 %), z toho v primárním sektoru ekonomiky ubylo 366 tis. pracovníků, což představovalo snížení o více než polovinu (o 55 %). Sekundární sféra ekonomiky vykázala v roce 1996 o 450 tis. pracovníků (18 %) méně než v roce 1989, avšak zatímco v průmyslu ubylo 520 tis. pracovníků (25 %), stavebnictví zaznamenalo zvýšení jejich počtu o 72 tis. (20 %). K rozvoji zaměstnanosti došlo v odvětvích terciární sféry; v průběhu sedmi let se zde počet pracovníků zvýšil o 570 tis, tj. o více než čtvrtinu původního stavu. Na konci roku 1996 tedy setrvalo v primárním sektoru 5,8 % pracovní síly, v sekundéru 40,6 %, z toho v průmyslu 31,9 %, ve stavebnictví 8,7 %, a v terciéru vzrostl podíl na 53,6 %.

K obdobnému vývoji jako na území celé ČR došlo i v kraji Vysočina. V roce 1989 působilo na území kraje celkem 248,5 tis. pracovníků, z toho v primárním sektoru 57,6 tis. osob (23,2 %), v sekundárním sektoru 109,7 tis. osob (44,1 %), z toho v průmyslu 38,9 % a ve stavebnictví 5,2 %, a v terciární sektoru 81,2 tis. osob (32,7 %). V průběhu sedmi let se počet pracovníků snížil o 15,6 tis. (6,3 %), z toho v primární sféře ekonomiky o 25,1 tis., což představovalo úbytek o téměř 45 % původního stavu. Počet zaměstnanců v sekundéru klesl pouze o 4,4 tis. (4,0 %), avšak v průmyslu o 9,6 tis. (tj. o 10 %), ve stavebnictví naproti tomu vzrostl o 5,2 tis. (tj. o 40 %). Poddimenzovaná odvětví terciární sféry byla schopna během první poloviny devadesátých let v kraji Vysočina vytvořit několik tisíc nových pracovní příležitostí, takže celkový počet zaměstnanců se ve sledovaném období zvýšil o 20 tis., což byl nárůst o jednu čtvrtinu (viz tab. č. 7.4).).

Tab. 7.4: Sektorová struktura zaměstnanosti v kraji Vysočina a v ČR v roce 1989 a 1996 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Rok	Sektor NH	ČR	Kraj Vysočina	V tom okres				
				Havlíčků v Brod	Jihlava	Pelhřimov	Třebíč	Žďár nad Sázavou
1989	I. primární	654 037	**57 647**	11 340	9 197	8 780	14 017	14 313
	II. sekundární	2 479 024	**109 690**	20 142	25 375	16 152	23 597	24 424
	průmysl	2 114 882	**96 691**	18 031	21 652	14 310	20 721	21 977
	stavebnictví	364 142	**12 999**	2 111	3 723	1 842	2 876	2 447
	III. terciární	2 103 847	**81 221**	15 828	20 126	12 123	16 970	16 174
	celkem	**5 236 908**	**248 558**	**47 310**	**54 698**	**37 055**	**54 584**	**54 911**
1996	I. primární	287 527	**26 524**	6 086[2)]	4 326	4 767	5 939	5 406
	II. sekundární	2 030 478	**105 281**	21 131	22 808	15 316	22 102	23 924
	průmysl	1 593 778	**87 034**	18 042	18 339	12 673	18 213	19 767
	stavebnictví	436 700	**18 247**	3 089	4 469	2 643	3 889	4 157
	III. terciární	2 673 146	**101 145**	20 260	23 187	14 661	20 777	22 260
	celkem	**4 991 151**	**232 950**	**47 477**	**50 321**	**34744**	**48 818**	**51590**

Zdroj dat: Bilance zdrojů pracovních sil za rok 1989, FSÚ 1990; Zaměstnanost v civilním sektoru NH podle krajů a okresů ČR za rok 1996, ČSÚ 1997, výpočty GaREP 2001; rok 1996 u okresu Havlíčkův Brod v primárním sektoru odhad GaREP 2001

Přes výš uvedené změny v odvětvové struktuře zaměstnanosti v první polovině devadesátých let je třeba říci, že dynamika změn v kraji byla nižší než v rámci celé ČR a struktura zaměstnanosti v kraji se od průměru ČR podstatně lišila. Nadprůměrně zůstal v kraji Vysočina **v roce 1996** stále zastoupen primární sektor (9,7 %); ve všech okresech kraje s výjimkou Jihlavy bylo v zemědělství, lesnictví a rybolovu zaměstnáno více než 10 % pracovníků, v okrese Pelhřimov dokonce 13,7 %. Rovněž úbytek pracovní síly v sekundéru, resp. v průmyslu nedosáhl zdaleka celostátní intenzity a kraj i nadále zůstával nad průměrem ČR (kraj 45,2 % v sekundéru, 37,4 % v průmyslu). Přes výrazný přírůstek počtu zaměstnanců ve stavebnictví (7,8 %) nedosahovalo toto odvětví v kraji republikových hodnot (8,8 %); výjimku tvořil opět okres Jihlava (8,9 %). Z hlediska terciární sféry zůstával kraj Vysočina hluboko za průměrem ČR i v polovině devadesátých let; podíl pracovníků v tomto sektoru ekonomiky činil na konci roku 1996 v kraji 43,2 %, zatímco v ČR to bylo již více než 50 %.

Rozdíly mezi jednotlivými okresy kraje Vysočina byly rovněž značné. Největší úbytek počtu pracovníků mezi roku 1989 a 1996 vykázaly okresy Třebíč (o 5,8 tis., tj. 10,6 %) a Jihlava (o 4,4 tis., tj. 8,0 %). V okrese Pelhřimov klesl počet pracovníků o 2,3 tis. (6,2 %), v okrese Žďár nad Sázavou o 3,3 tis. (6,1 %). V okrese Havlíčkův Brod k velkým změnám v počtu pracovníků podle dostupných statistik nedošlo (viz pozn. č. 2). Zánik pracovních míst v prvních letech transformace a minimální tvorba nových příležitostí pak byly příčinou současných problémů na trhu práce některých okresů kraje Vysočina.

Tab. 7.5: Sektorová struktura zaměstnanosti v kraji Vysočina v roce 1997 a 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Sektor	Počet zaměstnaných (v tis.)		Index vývoje 2004/1997	Podíl na úhrnné zaměstnanosti (%)	
	1997	2004		1997	2004
I. sektor	28,0	24,6	0,88	11,7	10,3
II. sektor	109,9	105,5	0,96	45,9	44,3
III. sektor	101,5	107,8	1,06	42,4	45,4
celkem	**239,4**	**237,9**	**0,99**	**100,0**	**100,0**

Zdroj dat: Trh práce v České republice za roky 1993 – 2003, ČSÚ 2004, Zaměstnanost a nezaměstnanost v ČR podle výsledků výběrového šetření pracovních sil - roční průměry za rok 2004, ČSÚ 2005

[2)] Ve statistických materiálech ČSÚ je v případě údajů o zaměstnanosti (Zaměstnanost v civilním sektoru NH) okresu Havlíčkův Brod značná chyba v údajích o zaměstnanosti v primárním sektoru NH, který je nadhodnocen přibližně o 98%. Bohužel však tento oficiální údaj vstupuje do ostatních výpočtů a ovlivňuje hodnoty kraje i celé ČR, i když samozřejmě s menší chybou. Správná hodnota pro zaměstnanost v primárním sektoru v okrese Havlíčkův Brod tedy činí 6 086 osob (tedy o 5 985 méně), o kterou je nutné korigovat údaje o zaměstnanosti – blíže viz Strategie rozvoje Jihlavského kraje, 1999.

Po roce 1996 byly jedinými aktuálními údaji o celkové struktuře zaměstnanosti v území data z VŠPS. Sektorovou strukturu zaměstnanosti v letech 1997 a 2004 a odvětvovou strukturu zaměstnanosti podle pohlaví ve 2. čtvrtletí roku 2005 v kraji Vysočina na základě údajů VŠPS uvádějí tabulky č. 7.5 a 7.6.

Jak je patrné z předchozí tabulky, nebyly již v posledních sedmi letech ve vývoji zaměstnanosti v kraji Vysočina zaznamenány žádné výrazné změny a sektorová struktura zůstala nadále velmi odlišná od struktury zaměstnanosti v ČR. Průměrný počet zaměstnanců řazených do primární sféry ekonomiky (zemědělství, lesnictví) byl v roce 2004 sice o 3,4 tis. osob nižší než v roce 1997, avšak podíl na celkové zaměstnanosti v kraji stále převyšoval 10 % (10,3 %, v ČR 4,3 %). Zemědělský ráz si kraj Vysočina zachovává tedy i v současnosti.

Podobné, i když ne tak značné, jsou i rozdíly v sekundární sféře ekonomiky kraje (průmysl, stavebnictví), kde počet pracovníků klesl od roku 1997 o 4,4 tis. osob, avšak sektor stále váže více než 44 % pracovní síly (v ČR klesl podíl pracujících v sekundéru pod 40 % již v roce 1999, v roce 2004 činil 39,2 %). Stejně jako je pro kraj Vysočina charakteristická nízká dynamika poklesu významu výrobního sektoru, je pomalý i rozvoj terciéru. Počet pracovníků se sice od roku 1997 zvýšil o 6,3 tis. osob, avšak podíl třetího sektoru je i nadále nízký (45,4 %, v ČR 56,5 %).

Z hlediska odvětvové struktury byla ve 2. čtvrtletí roku 2005 téměř třetina všech pracujících kraje Vysočina zaměstnána v průmyslu zpracovatelském (77,9 tis., tj. 32,9 %). Z výrobních odvětví pracovalo více než 20 tis. osob ještě v odvětví stavebnictví (25,5 tis., tj. 10,8 %) a zemědělství, myslivost a související činnost (22,4 tis., tj. 9,9 %). Počet pracovníků ve dvou posledně jmenovaných odvětvích narůstá v jarních a letních měsících vlivem zvyšujícího se počtu sezónních prací. Všechna odvětví terciéru, s výjimkou vzdělávání, v komparaci s republikou zaostávají.

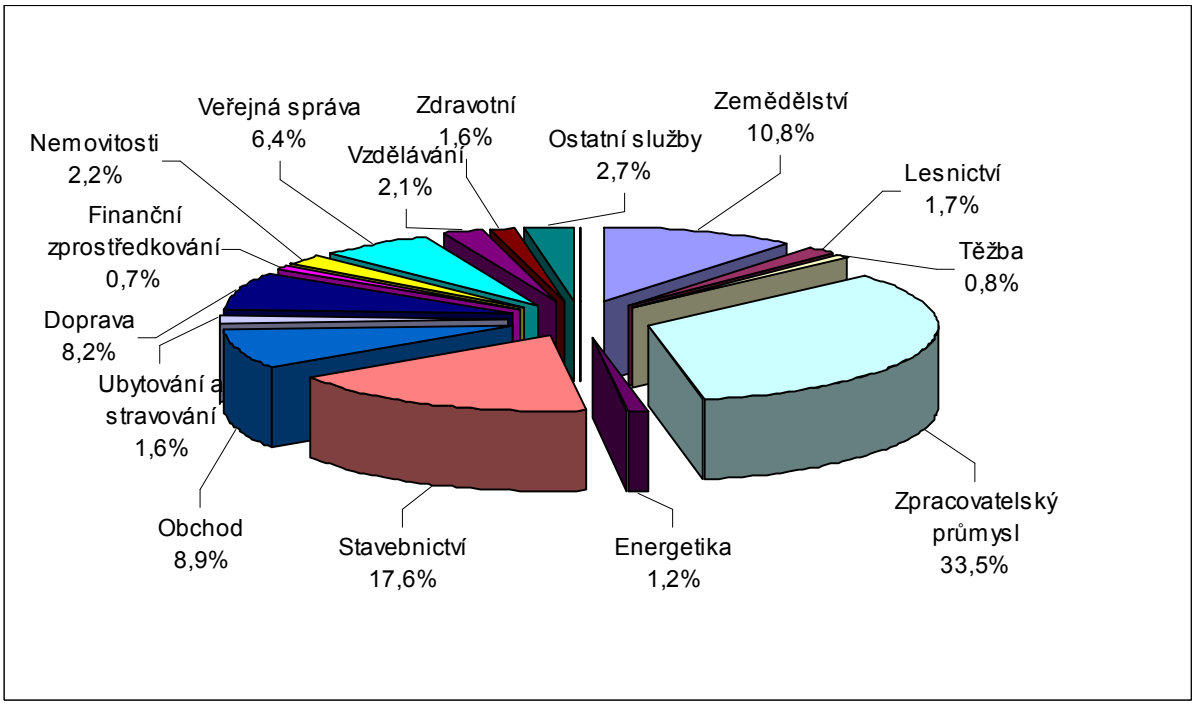
Ve 2. čtvrtletí roku 2005 pracovalo ve výrobních sektorech hospodářství kraje Vysočina 90,5 tis. mužů a 41,2 tis. žen. Zaměstnaností mužů bylo charakteristické především zemědělství, těžba nerostných surovin a stavebnictví, srovnatelný podíl na celkové zaměstnanosti mužů a žen byl pouze ve zpracovatelském průmyslu (muži 33,5 %, ženy 32,1 %). Odvětví terciární sféry jsou naopak typická zaměstnaností žen. S výjimkou odvětví doprava, skladování a spoje je podíl žen vždy vyšší. Největší rozdíly mezi mužskou a ženskou zaměstnaností vykazují odvětví vzdělání a také zdravotnictví, sociální péče a veterinární činnost (podíl žen 12,3 %, resp. 11,6 %, mužů 2,1 %, resp. 1,6 %).

Tab. 7.6: Odvětvová struktura zaměstnanosti v kraji Vysočina ve 2. čtvrtletí 2005 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Odvětví NH	Počet zaměstnaných v kraji Vysočina (v tis.)						Celkem ČR (%)
	celkem		muži		ženy		
	abs.	%	abs.	%	abs.	%	
Zemědělství, myslivost a související činnosti	22,4	9,5	14,9	10,8	7,5	7,7	3,3
Lesnictví, rybolov, chov ryb a souv. činnosti	2,7	1,2	2,3	1,7	0,4	0,4	0,8
Těžba nerostných surovin	1,4	0,6	1,1	0,8	0,3	0,3	1,0
Zpracovatelský průmysl	77,9	33,0	46,3	33,5	31,6	32,2	27,2
Výroba a rozvod elektřiny, plynu a vody	2,5	1,1	1,6	1,2	0,9	0,9	1,6
Stavebnictví	25,5	10,8	24,3	17,6	1,2	1,2	9,7
Obchod, opr. motor. vozidel a spotřebního zboží	23,6	10,0	12,3	8,9	11,3	11,5	12,9
Ubytování a stravování	5,5	2,3	2,1	1,6	3,3	3,4	3,9
Doprava, skladování a spoje	14,6	6,2	11,4	8,2	3,2	3,3	7,5
Finanční zprostředkování	3,7	1,5	1,0	0,7	2,7	2,7	2,0
Nemovitosti a pronájem, podnikatelské činnosti	7,0	2,9	3,0	2,2	3,9	4,0	5,9
Veřejná správa a obrana, povinné soc. zabezp.	15,5	6,6	8,9	6,4	6,6	6,7	7,0
Vzdělávání	14,9	6,3	2,9	2,1	12,0	12,3	6,2
Zdravotní a sociální péče, veterin. činnosti	13,6	5,8	2,2	1,6	11,4	11,6	6,9
Ostatní veřejné, sociální a osobní služby	5,5	2,3	3,7	2,7	1,8	1,8	4,0
Úhrnem	**236,3**	**100,0**	**138,2**	**100,0**	**98,1**	**100,0**	**100,0**

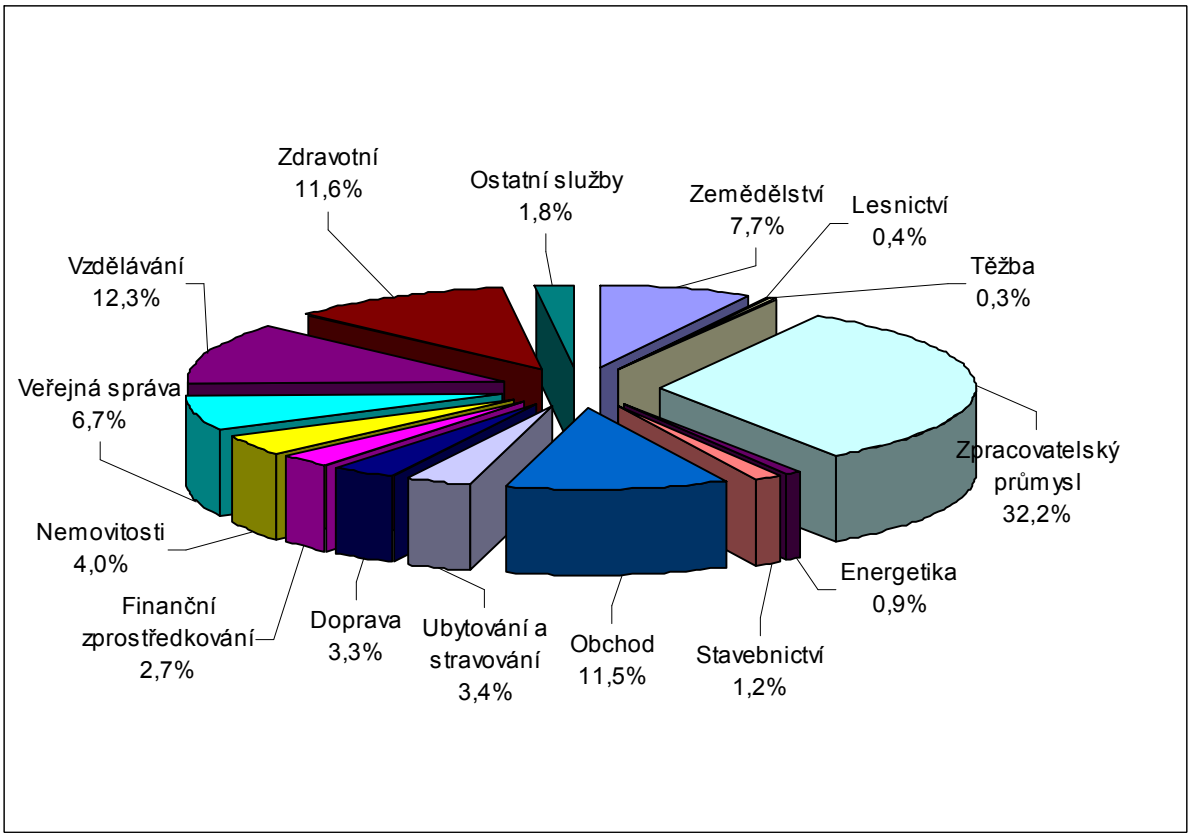
Zdroj dat: Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrových šetření pracovních sil, II. čtvrtletí 2005, ČSÚ Praha, 2005, vlastní výpočty

Obr. 7.1: Odvětvová struktura zaměstnanosti mužů v kraji Vysočina ve 2. čtvrtletí 2005 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrových šetření pracovních sil, II. čtvrtletí 2005, ČSÚ Praha, 2005, vlastní výpočty

Obr. 7.2: Odvětvová struktura zaměstnanosti žen v kraji Vysočina ve 2. čtvrtletí 2005 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Zaměstnanost a nezaměstnanost v České republice podle výsledků výběrových šetření pracovních sil, II. čtvrtletí 2005, ČSÚ Praha, 2005, vlastní výpočty

Rovněž struktura zaměstnanosti v kraji podle **stupně vzdělání pracovníků** se od celostátních hodnot poměrně značně odlišuje. Ve 2. čtvrtletí roku 2005 činil podíl zaměstnaných nejméně s maturitou (střední vzdělání s maturitou a vysokoškolské vzdělání) 47,4 % (v ČR 51,7 %), což bylo po Libereckém a Karlovarském kraji nejméně ze všech krajů ČR. Naopak vyšší než republikový byl podíl pracujících středoškoláků bez maturity, kteří tvořili 47,1 %, v ČR 42,6 %. Důvodem pro nízkou kvalifikaci pracovní síly může být nepřítomnost vysokých škol v území (pouze společné pracoviště ČVUT Praha a Masarykovy univerzity Brno a Západomoravská vysoká škola Třebíč) a dlouhodobá orientace kraje na průmysl a zemědělství.

7.2.2. Obsazená pracovní místa

Trh práce sledovaného území lze analyzovat nejen z hlediska pracovní síly, ale rovněž podle počtu **obsazených pracovních míst**. Údaje pro výpočet tohoto ukazatele trhu práce obsahuje opět sčítání lidu. Při sčítání lidu v roce 2001 bylo z celkového počtu ekonomicky aktivních obyvatel s trvalým bydlištěm na území kraje Vysočina 238,9 tis. osob zaměstnaných. Z nich vyjíždělo za prací mimo hranice kraje 20,6 tis., z jiných krajů dojíždělo do kraje Vysočina za prací 8,4 tis. osob. Saldo vyjížďky do zaměstnání (rozdíl mezi dojíždějícími a vyjíždějícími do zaměstnání) bylo tedy záporné, a to v hodnotě 12,2 tis. osob. Dle těchto jednoduchých výpočtů lze odhadnout, že při sčítání lidu se na území kraje Vysočina nacházelo celkem 226,7 tis. obsazených pracovních míst. Data o dojížďkových a vyjížďkových poměrech kraje Vysočina ukazuje následující tabulka.

Tab. 7.7: Dojížďka a vyjížďka do zaměstnání v okresech kraje Vysočina v roce 2001 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Území	Zaměstnaní bydlící	Vyjíždějící mimo území	Dojíždějící do území	Saldo	OPM*	OPM/Z**
Havlíčkův Brod	44 324	5 641	2 852	-2 789	41 535	0,94
Jihlava	52 497	3 508	5 326	1 818	54 315	1,03
Pelhřimov	34 984	4 079	1 989	-2 090	32 894	0,94
Třebíč	51 222	7 021	2 901	-4 120	47 102	0,92
Žďár nad Sázavou	52 815	6 621	3 015	-3 606	49 209	0,93
Kraj Vysočina	**235 842**	**19 550**	**8 763**	**-10 787**	**225 055**	**0,95**

* obsazená pracovní místa, ** obsazená pracovní místa/zaměstnaní bydlící
Zdroj dat: Sčítání lidu, domů a bytů 2001, ČSÚ Praha, 2004

Z předchozí tabulky je patrné, že nejvíce osob vyjíždí za prací z okresu Žďár nad Sázavou (6,6 tis.). V relativním vyjádření je však nejvýraznější podíl vyjíždějících za prací z okresu Třebíč (13,7 %). Nejnižší počet i podíl vyjíždějících za prací do jiných okresů má okres Jihlava (3,5 tis., tj. 6,7 %). O významné pracovní funkci okresu Jihlava vypovídá i to, že sem dojíždí více než 5,3 tis. pracujících z jiných okresů. Okres Jihlava je tak jediným okresem kraje Vysočina, kde je saldo vyjížďky kladné (1,8 tis.). U ostatních okresů převažuje vyjížďka za prací nad dojížďkou, nejvíce v okrese Třebíč. Za hranice kraje Vysočina vyjíždí 19,6 tis. zaměstnaných, zatímco dojíždí pouze 8,8 tis.

Z daných výpočtů vyplývá, že se na území kraje Vysočina v roce 2001 vyskytovalo zhruba 225 tis. obsazených pracovních míst. Nejvíce jich bylo koncentrováno v okrese Jihlava (24,1 %). Index OPM/Z vyjadřující převahu pracovní či obytné funkce územní jednotky, počítaný jaký poměr obsazených pracovních míst a zaměstnaných bydlících v územní jednotce, dosahoval v roce 2001 v případě kraje Vysočina hodnoty 0,95. Co se týče okresů kraje, hodnota 1,0 byla překročena pouze v okrese Jihlava (1,03), v ostatních okresech byla nižší než kritická hodnota 1,0, nejnižší v případě okresu Třebíč (0,92).

7.2.3. Úroveň průměrných výdělků v kraji

Údaje o výši průměrných výdělků za 1. – 2. čtvrtletí 2005 lze získat ze zdrojů ČSÚ[3)]. Podle těchto dat opírajících se o statistické výkazy zahrnující podnikatelské subjekty s 20 a více zaměstnanci je postavení kraje Vysočina

[3)] Průměrná hrubá měsíční mzda představuje podíl mezd bez ostatních osobních nákladů připadající na jednoho zaměstnance evidenčního počtu za měsíc (jedná se o hrubé mzdy). Zahrnuty jsou částky v daném období zúčtované k výplatě, bez ohledu na to, zda byly ve skutečnosti zaměstnancům vyplaceny. Územní třídění je provedeno podle okresu sídla vykazujícího ekonomického subjektu (tzv. podniková metoda). V praxi to znamená, že i když má ekonomický subjekt nižší organizační složky (závody, provozovny apod.) dislokovány v jiném okrese, je celý zařazen do okresu, v němž sídlí jeho ústředí. Poslední výsledky získané do úrovně okresů pracovištní metodou (dle lokalizace pracoviště) jsou z roku 2001.

v souboru krajů ČR čtvrtá nejhorší. Průměrná mzda zde byla vyšší než v kraji Pardubickém, Olomouckém a Karlovarském. K průměrné mzdě v ČR dosahoval kraj Vysočina úrovně 85,7 %. Ve srovnání se stejným obdobím roku 2004 došlo v kraji Vysočina ke zvýšení průměrné mzdy o 800 Kč, tj. o 5,4 % (v ČR o 1 116 Kč, tj. 5,6 %). Průměrné mzdy v krajích ČR zachycuje následující tabulka.

Tab.7.8: Průměrné mzdy zaměstnanců v krajích ČR v roce 2004 a 2005 (fyzické osoby; dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Území	1. – 2. čtvrtletí 2005		1. – 2. čtvrtletí 2004	
	Kč	Index (ČR=100)	Kč	Index (ČR=100)
Hlavní město Praha	22 937	125,9	21 471	124,4
Středočeský kraj	17 947	98,5	17 113	99,2
Jihočeský kraj	15 854	87,0	15 097	87,5
Plzeňský kraj	16 869	92,6	16 152	93,6
Karlovarský kraj	15 295	83,9	14 669	85,0
Ústecký kraj	16 457	90,3	15 616	90,5
Liberecký kraj	16 274	89,3	15 594	90,4
Královéhradecký kraj	15 765	86,5	15 089	87,4
Pardubický kraj	15 587	85,5	14 866	86,2
Vysočina	**15 610**	**85,7**	**14 810**	**85,8**
Jihomoravský kraj	16 204	88,9	15 399	89,2
Olomoucký kraj	15 597	85,6	14 769	85,6
Zlínský kraj	15 714	86,2	14 925	86,5
Moravskoslezský kraj	16 773	92,1	16 130	93,5
ČR	18 220	100,0	17 255	100,0

Zdroj dat: Evidenční počty zaměstnanců a jejich mzdy v ČR v 1. – 2. čtvrtletí 2005, ČSÚ 2005

Údaje o průměrné mzdě vypočítané ze statistických výkazů umožňují hodnotit i regionální rozdíly v průměrné mzdě podle okresů, ale pouze za rok 2004. Na území kraje Vysočina existuje poměrně výrazná regionální diferenciace. Nejvyšší průměrná mzda byla v roce 2004 vykázána v okrese Jihlava, naopak nejnižší v okrese Pelhřimov. Celkem 3 okresy kraje Vysočina se řadí mezi 20 okresů ČR, ve kterých průměrná mzda v roce 2004 nedosahovala hranice 15 tis. Kč. Meziročně došlo k největšímu relativnímu nárůstu mezd v okrese Jihlava (9,9 %), naopak nejmenší nárůst byl zaznamenán v okrese Třebíč (4,4 %).

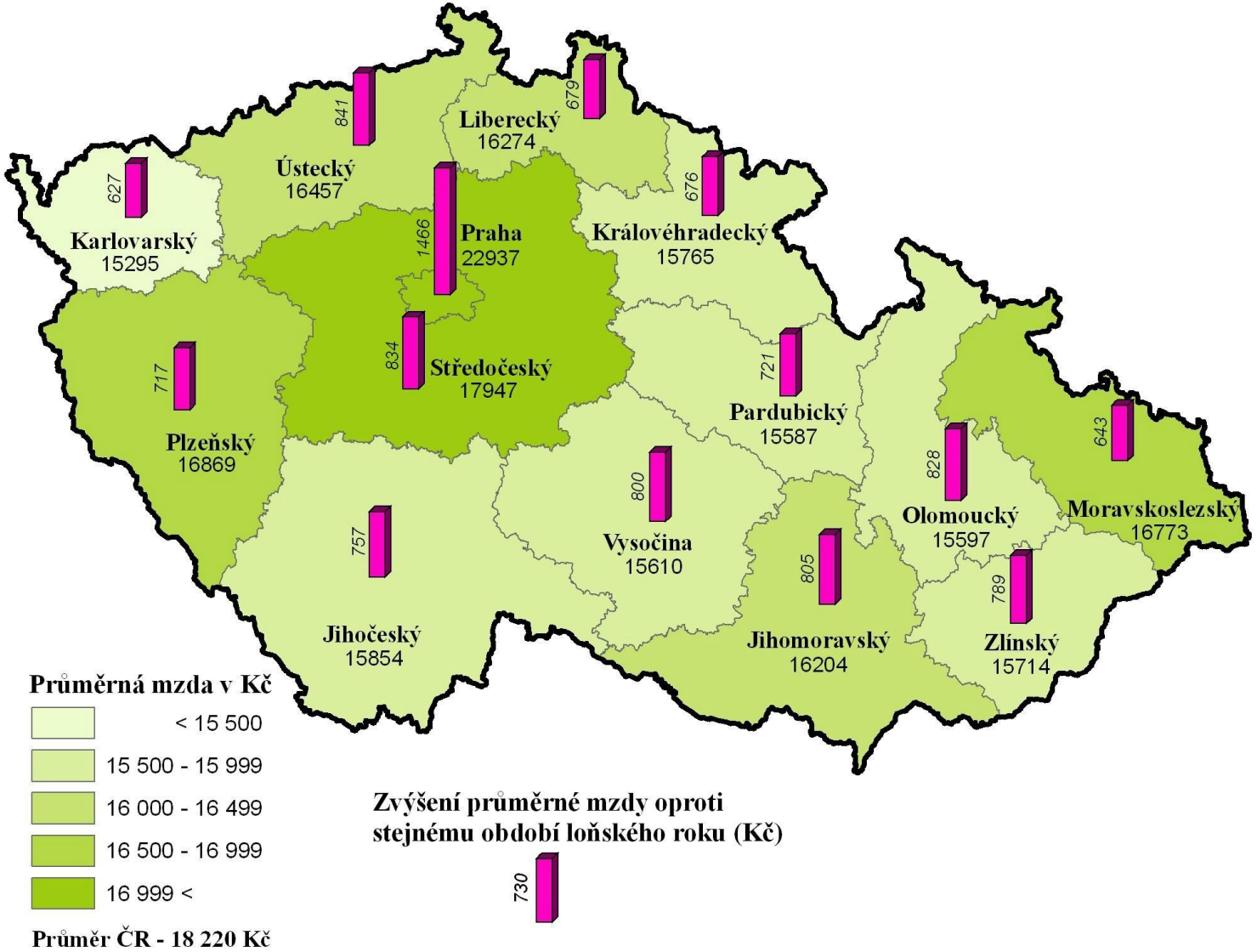
Tab.7.9:Průměrné mzdy zaměstnanců v okresech kraje Vysočina v roce 2003 a 2004 (fyzické osoby; dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Území	2004		2003	
	Kč	index (ČR=100)	Kč	index (ČR=100)
Havlíčkův Brod	14 836	82,3	14 002	82,7
Jihlava	17 627	97,7	16 042	94,8
Pelhřimov	14 583	80,9	13 622	80,5
Třebíč	14 389	79,8	13 782	81,4
Žďár nad Sázavou	15 098	83,7	14 074	83,2
Kraj Vysočina	**15 560**	**86,3**	**14 492**	**85,6**

Zdroj dat: Evidenční počty zaměstnanců a jejich mzdy v ČR v 1. – 4. čtvrtletí 2004, ČSÚ 2005

Do roku 2001 přepočítával ČSÚ údaje o zaměstnancích a průměrných mzdách důsledně podle tzv. pracovištní metody, tzn. že zaměstnanci, kteří pracovali na detašovaných pracovištích mimo okres sídla vykazujícího subjektu byli započítáváni (včetně mzdy) do okresu, kde skutečně pracovali. Bohužel, vzhledem k náročnosti zpracování ČSÚ od této metody (pracovištní) odstoupil, i když tato data objektivně vystihovala skutečné regionální rozdíly v úrovni mezd (i když nezahrnovaly údaje o mzdách zaměstnanců v podnikatelské sféře s méně než 20 zaměstnanci, což byla asi třetina zaměstnaných osob v okresech).

Obr. 7.3: Průměrná hrubá měsíční mzda v krajích ČR za 1. pololetí 2005 (fyzické osoby)

Zdroj dat: Evidenční počty zaměstnanců a jejich mzdy v ČR v 1. – 2. čtvrtletí 2005, ČSÚ Praha, 2005

7.2.4. Cizinci na trhu práce

Na trhu práce v kraji Vysočina působí a zaměstnanost ovlivňují rovněž cizí státní příslušníci[4)]. Vývoj jejich počtu je možno považovat za určitý indikátor regionální situace na trhu práce. Vývoj počtu cizinců působících na území kraje Vysočina od roku 1997 zachycuje následující tabulka a obrázek č. 7.4.

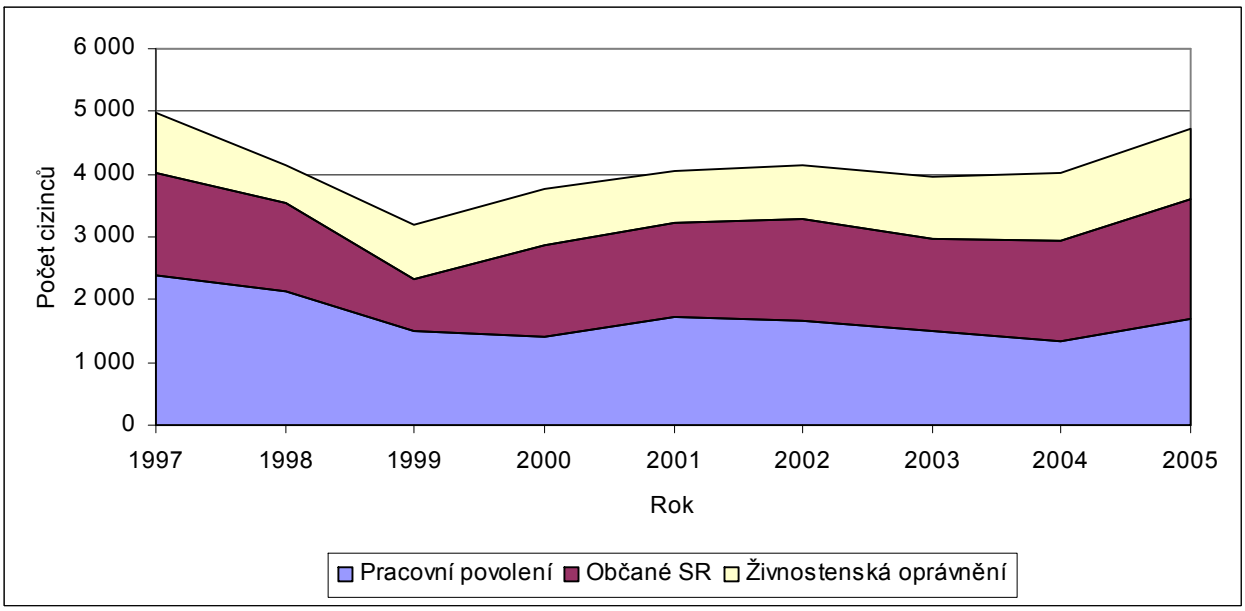
Tab.7.10: Cizinci na trhu práce v kraji Vysočina v letech 1997 – 2005 (vždy k 31.12., v roce 2005 k 30.6., dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Pracovní povolení	2 391	2 147	1 502	1 392	1 709	1 660	1 502	1 325	1 696
Cizinci - informace	-	-	-	-	-	-	-	13	33
Občané EU[4]	-	-	-	-	-	-	-	1 814	2 167
z toho občané Slovenska	1 615	1 388	819	1 492	1 516	1 627	1 481	1 616	1 904
Živnostenská oprávnění	981	600	863	894	842	867	976	1 096	1 135
Celkem	**4 987**	**4 135**	**3 184**	**3 778**	**4 067**	**4 154**	**3 959**	**4 248**	**5 031**

Zdroj dat: Mezinárodní pracovní migrace v ČR, Bulletin č. 15, VUPSV 2005

Na konci roku 1997 činil počet cizinců legálně pracujících v kraji zhruba 5 tis. Jejich celkový počet v dalších dvou letech se vlivem zhoršující se situace na trhu práce v České republice výrazně snižoval a svého minima dosáhl v roce 1999 (3,2 tis.). V tomto roce významně klesl počet vydaných pracovních povolení (meziročně o 645, tj. o 30,0 %) i počet registrovaných občanů SR (o 569 osob, tj. o 40,1 %), zatímco počet osob pracujících na živnostenské oprávnění ještě rostl, a to i v roce 2000. Hranice 4 tis. cizinců byla opět překročena v roce 2001 a po mírném snížení v roce 2003 nad touto hranicí zůstala i na konci roku 2004. V důsledku nového zákona o zaměstnanosti č. 435/2004 Sb. se v roce 2005 zvýšil počet vydaných pracovních povolení (viz pozn. č. 4), ale vzrostl rovněž počet Slováků, a to téměř o 300 osob. Do konce roku lze předpokládat mírné snížení počtu cizinců, neboť ti zde působí často při sezónních pracích ve stavebnictví.

Obr. 7.4: Cizinci na trhu práce v kraji Vysočina v letech 1997 – 2005 (vždy k 31.12., v roce 2005 k 30.6., dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

[4)] Do konce roku 2003 byly rozlišovány tři skupiny cizinců (viz tab. č. 7.10). Po vstupu ČR do EU v květnu 2004 již nemají zaměstnavatelé cizinců pocházejících ze zemí EU, Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska povinnost získávat pracovní povolení, pouze musí písemně informovat místně příslušný úřad práce. Ostatní cizinci (z tzv. „třetích zemí") mohou být stále zaměstnáni pouze tehdy, jestliže jim bylo vystaveno povolení k zaměstnání. Povolení k zaměstnání se však již nevyžaduje k zaměstnání cizinců s trvalým pobytem a cizinců uvedených v § 98 písmeno a) až e) j) a k) zákona 435/2004 Sb. o zaměstnanosti. Tito cizinci tvoří na trhu práce v ČR novou, čtvrtou skupinu. Nově se podle tohoto zákona povinnost získat pracovní povolení vztahuje na členy zahraničních družstev a společníky zahraničních společností působících na území ČR, kteří dříve neměli ani oznamovací povinnost vůči žádnému orgánu. Údaje o povoleních k pobytu cizinců vypovídají na rozdíl od minulých let o skutečném místě bydliště cizinců v okresech ČR a nikoli o tom, ve kterém okrese jim bylo vystaveno povolení k pobytu.

Zdroj dat: Mezinárodní pracovní migrace v ČR, Bulletin č. 15, VUPSV 2005
Podíl cizinců na pracovní síle kraje není příliš významný; k 30.6.2005 tvořili cizinci pouze 1,9 % z pracovní síly kraje Vysočina, což je třetí nejnižší podíl po Olomouckém a Zlínském kraji (ČR 3,6 %).

Ve sledovaném období 1997 – 2005 vzrostl celkový počet cizinců v kraji Vysočina o 44, avšak mezi okresy kraje Vysočina lze zachytit výrazné odlišnosti v chování cizinců. Zatímco v okrese Jihlava počet cizinců od roku 1997 vzrostl o 60 % a zvýšil se rovněž v okrese Havlíčkův Brod a Pelhřimov, v okresech z hlediska trhu práce problémových jejich počet ve sledovaném období klesl. V okrese Žďár nad Sázavou to bylo téměř o třetinu, v okrese Třebíč dokonce téměř o 60 % (ze 1 244 v roce 1997 na 514 v polovině roku 2005).

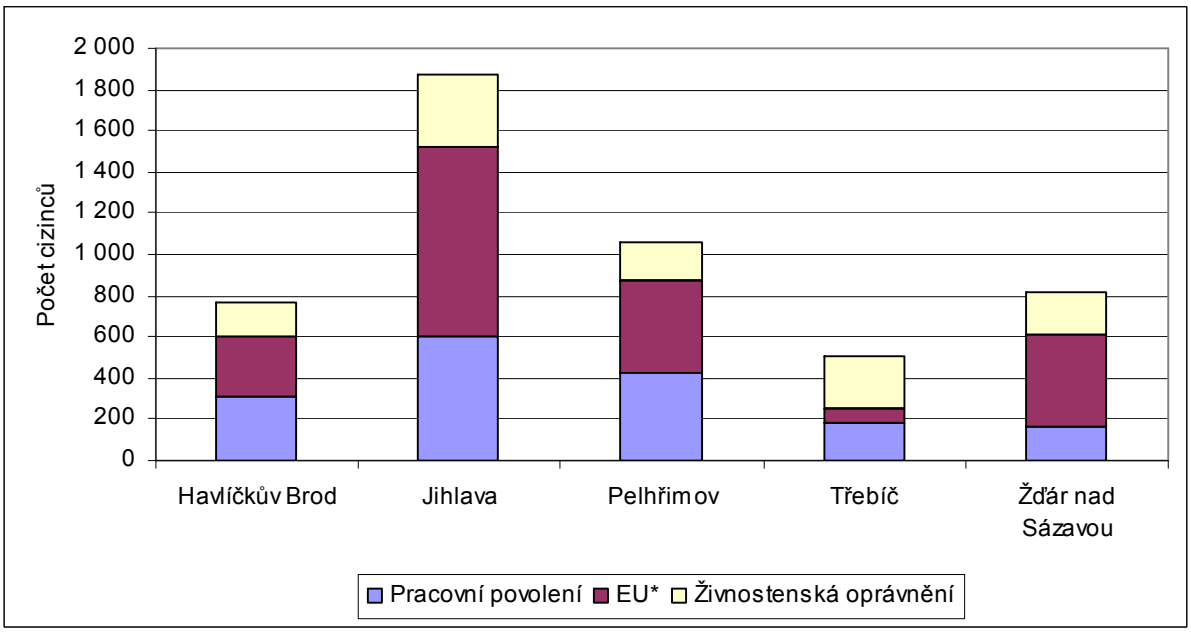
Tab.7.11: Cizinci na trhu práce v okresech kraje Vysočina k 30.6.2005 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

	Pracovní povolení	Informace – cizinci	Občané EU*		Živnostenská oprávnění	Cizinci celkem
			celkem	z toho SR		
Havlíčkův Brod	315	4	284	261	164	767
Jihlava	605	9	924	744	340	1 878
Pelhřimov	424	2	449	424	181	1 056
Třebíč	186	12	63	53	252	513
Žďár nad Sázavou	166	6	447	422	198	817
Kraj Vysočina	**1 696**	**33**	**2 167**	**1 904**	**1 135**	**5 031**

* občané zemí EU, Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska
Zdroj dat: Mezinárodní pracovní migrace v ČR, Bulletin č. 15, VUPSV 2005

Z celkového počtu cizinců působících v kraji Vysočina na konci 1. pololetí 2005 bylo nejvíce občanů zemí EU, Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska, z toho nejvíce občanů SR (37,8 %). Následovali cizinci z tzv. třetích zemí, mezi nimiž převažovali Ukrajinci. Z hlediska meziokresního srovnání byl největší počet cizinců registrován v okrese Jihlava (37,3 % z celkového počtu cizinců v kraji). Více než tisíc cizinců bylo i v okrese Pelhřimov, kde je jejich počet zřejmě ovlivněn sezónními pracemi v zemědělství. Nejméně, pouze 513 cizinců pak působilo na území okresu Třebíč, který se potýká s vysokou nezaměstnaností. Nízký zde byl především počet zaměstnaných občanů ze zemí EU, Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska, kterých bylo registrováno pouze 63, což bylo nejméně v ČR.

Obr. 7.5: Cizinci na trhu práce v okresech kraje Vysočina k 30.6. (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

* občané zemí EU, Islandu, Lichtenštejnska, Norska a Švýcarska
Zdroj dat: Mezinárodní pracovní migrace v ČR, Bulletin č. 15, VUPSV 2005

7.3. Rozsah a struktura nezaměstnanosti

7.3.1. Vývoj nezaměstnanosti v letech 1991 - 2004

Z hlediska nezaměstnanosti patří kraj Vysočina mezi méně problematická území v České republice. Počet uchazečů o zaměstnání evidovaných na úřadech práce dosáhl na konci roku 1991 celkem 15,8 tis. osob, poté se snižoval až do roku 1995, kdy bylo dosaženo dosavadního minima (8,7 tis. osob). Zhoršující se ekonomická situace a neschopnost sektoru služeb absorbovat další pracovníky uvolněné z průmyslu a zemědělství měla podíl na prudkém růstu uchazečů (nejvýraznější zvýšení nastalo v roce 1998, kdy přibylo téměř 5 tis. nezaměstnaných a meziročně tak počet uchazečů vzrostl o 34,6 %). Po dosažení maxima v roce 1999 (23,2 tis. uchazečů) došlo v následujících dvou letech k mírnému poklesu počtu evidovaných osob, avšak od roku 2002 počet uchazečů opět roste. Na konci roku 2003 bylo registrováno celkem 23,8 tis., o rok později dokonce 24,5 tis. osob bez práce.

Tab. 7.12: Vývoj základních ukazatelů trhu práce v kraji Vysočina v letech 1991 – 2004 (vždy k 31.12, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

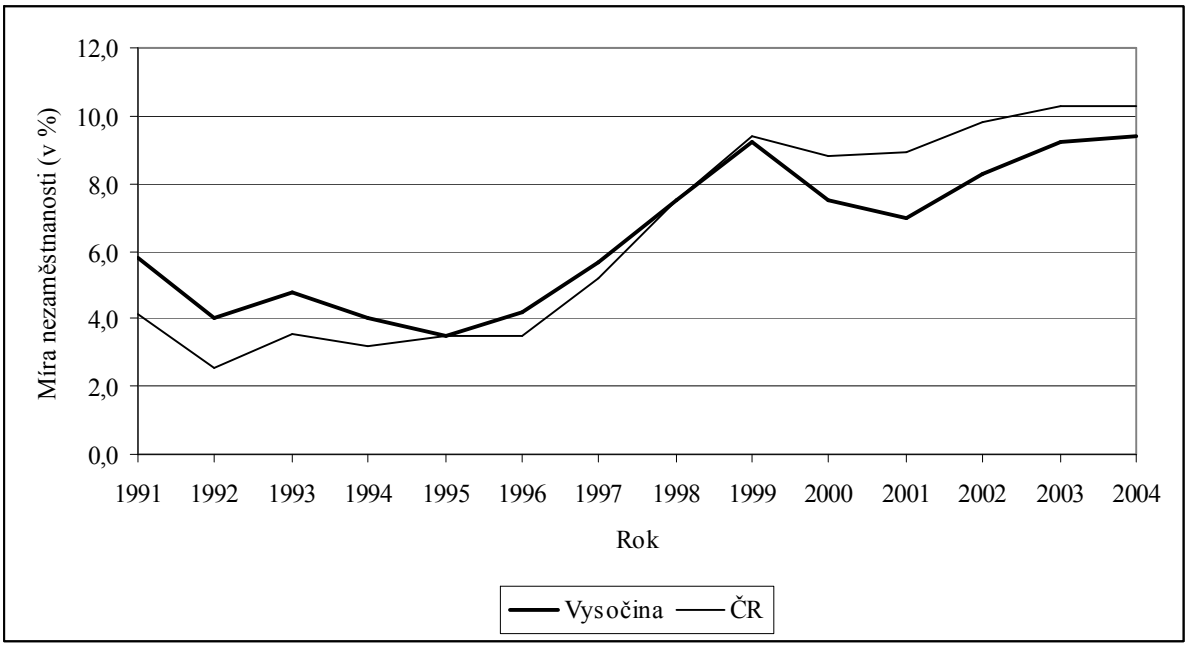
Období	Uchazeči o zaměstnání	Volná místa	Počet uchazečů na 1 volné místo	Míra nezaměstnanosti (v %)
1991	15 808	659	24,0	5,8
1992	10 129	1 595	6,4	4,0
1993	12 531	1 426	8,8	4,8
1994	9 901	3 255	3,0	4,0
1995	8 657	3 907	2,2	3,5
1996	10 501	5 060	2,1	4,2
1997	14 169	3 147	4,5	5,7
1998	19 070	1 774	10,7	7,5
1999	23 223	1 877	12,4	9,2
2000	19 402	2 638	7,4	7,5
2001	18 196	2 797	6,5	7,0
2002	21 548	2 267	9,5	8,3
2003	23 841	1 317	18,1	9,2
2004	24 531	1 273	19,3	9,4

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR, 1991 - 2004, Praha, 1992 – 2005

Měřeno mírou registrované nezaměstnanosti ke konci jednotlivých let (MN = podíl uchazečů o zaměstnání z celkové pracovní síly okresu), vykazoval kraj Vysočina nadprůměrnou nezaměstnanost do roku 1999. V tomto roce bylo dosaženo do té doby nejvyšší hodnoty míry nezaměstnanosti (9,2 %), která však zároveň byla poprvé nižší než republikový průměr. Ovšem hned v následujícím roce došlo ke snížení (7,5 %) a v roce 2001 klesla míra nezaměstnanosti na nejnižší hodnotu od roku 1997 (7,0 %). Pod republikovým průměrem zůstala i po následném růstu v roce 2002 (8,3 %) a 2003 (9,2 %). V roce 2004 dosáhla míra nezaměstnanosti doposud nejvyšší hodnoty, a to 9,4 %. I když tato hodnota byla ve srovnání s předchozím vývojem míry nezaměstnanosti v kraji rekordní, zůstala stále nižší než byl průměr ČR (10,3 %).

Důležitým ukazatelem situace na trhu práce je také počet volných pracovních míst registrovaných na úřadech práce. Zatímco v roce 1991 bylo v kraji Vysočina hlášeno pouze 659 míst, v roce 1996 to bylo již 5 060 a existoval téměř soulad mezi poptávkou a nabídkou (počet uchazečů připadajících na jedno volné pracovní místo činil 2,1). Zatímco počet uchazečů v dalších letech rostl, počet hlášených volných míst se snižoval a v roce 1999 bylo registrováno pouze 1 877 míst, čímž na jedno volné místo připadalo více než 12 uchazečů Po mírném nárůstu hlášených míst v letech 2000 – 2002 klesl jejich počet do konce roku 2003 na nejnižší hodnotu od roku 1991 (1,3 tis.). Mírný pokles počtu volných pracovních míst pokračoval i v roce 2004 a na konci roku bylo registrováno pouze 1273 míst. Uchazečů o zaměstnání připadajících na jedno volné místo tak bylo 19,3.

Obr. 7.6: Míra nezaměstnanosti[5)] v kraji Vysočina a v ČR v letech 1991 – 2004 (vždy k 31.12., dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR, 1991 - 2004, Praha, 1992 – 2005

7.3.2. Vývoj nezaměstnanosti v roce 2005

Po klasickém nárůstu počtu uchazečů v lednu roku 2005 docházelo v kraji Vysočina v dalších měsících k poklesu jejich počtu až na červnových 20 789 osob. V letních měsících se počet uchazečů v evidenci úřadů práce pozvolna zvyšoval až na zářijových 21 889. Na konci října 2005 pak bylo registrováno 21 187 uchazečů o zaměstnání, což bylo o 1 427 méně než v říjnu 2004. Tomu odpovídala míra nezaměstnanosti 7,7 %, před rokem to bylo 8,0 %.

Tab. 7.13: Vývoj vybraných skupin uchazečů o zaměstnání a míra nezaměstnanosti podle pohlaví v kraji Vysočina v roce 2005 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Měsíc	Počet uchazečů				Volná místa	PU/VM	Míra nezaměstnanosti**		
	celkem	ženy	absolventi	OZP			celkem	ženy	muži
leden	25 768	13 302	2 443	3 619	1 891	13,6	9,4	11,2	8,0
únor	25 204	13 016	2 240	3 639	2 082	12,1	9,2	10,9	7,8
březen	24 216	12 632	2 035	3 645	2 230	10,9	8,8	10,5	7,5
duben	22 095	12 122	1 849	3 527	2 170	10,2	8,0	10,2	6,4
květen	21 106	11 869	1 628	3 513	2 164	9,8	7,7	9,9	5,9
červen	20 789	11 871	1 368	3 499	2 165	9,6	7,6	10,0	5,7
červenec	21 469	12 490	1 510	3 543	2 074	10,4	7,9	10,7	5,8
srpen	21 798	12 801	1 911	3 540	2 109	10,3	8,0	11,0	5,8
září	21 889	12 644	2 755	3 477	1 944	11,3	8,0	10,8	5,9
říjen	21 187	12 233	2 477	3 464	1 976	10,7	7,7	10,3	5,7

pozn.: OZP – osoby se zdravotním postižením, PU/VM – počet uchazečů připadajících na jedno volné pracovní místo, ** nová metodika výpočtu (viz pozn. 5)

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR, 2005

[5)] Od července 2004 došlo ke změně výpočtu míry nezaměstnanosti, ale pro potřeby kapitoly 7.3.1 a z důvodu zachování srovnatelnosti byla použita původní metodika výpočtu. Míra nezaměstnanosti se podle nové metodiky počítá jako podíl dosažitelných uchazečů o zaměstnání, tedy těch, kteří mohou okamžitě nastoupit do zaměstnání (nejsou v pracovní neschopnosti, na vojenské či civilní službě, v rekvalifikaci apod.) z celkové pracovní síly v území, do níž jsou však zahrnuti i cizinci (pracovní sílu do úrovně okresů odhaduje ČSÚ pomocí VŠPS). V důsledku to znamená, že míra nezaměstnanosti vypočtená tímto způsobem je nižší než při výpočtu původní metodikou.

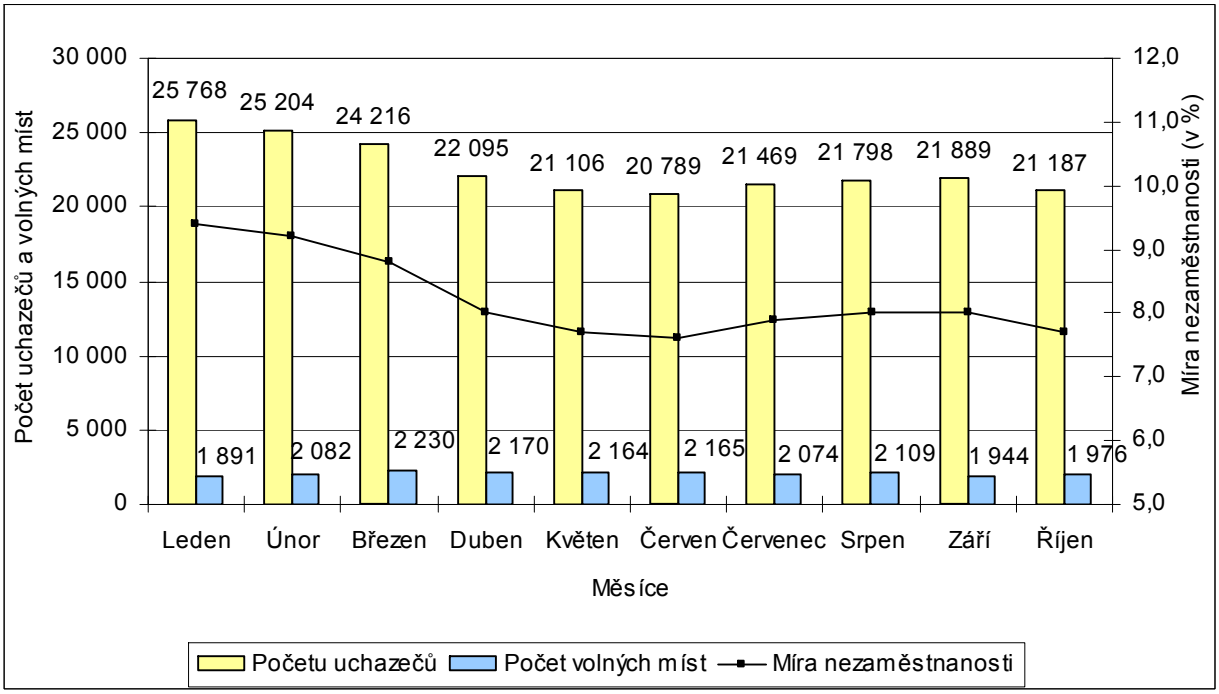
Počet volných pracovních míst v roce 2005 pozvolna rostl až do března. Poté již docházelo k postupnému mírnému snižování (s výjimkou srpna) a v září již počet hlášených míst kles pod 2 tis. K 31.10.2005 bylo registrováno celkem 1 976 míst, což je o 639 více než v říjnu 2004. Hodnota ukazatele „počet uchazečů připadajících na jedno volné pracovní místo se rovněž snižovala z lednových 13,6 na červnových 9,6, přičemž v září vyšplhal až na 11,3. V říjnu na jedno volné místo připadalo 10,7 uchazečů, což bylo o 6,2 méně než před rokem.

Spolu s celkovým počtem uchazečů o zaměstnání klesal až do června 2005 i počet absolventů škol evidovaných na úřadech práce. V letních měsících jejich se jejich počet tradičně zvýšil a v září dosáhl svého maxima (2,8 tis.). Na konci října bylo registrováno 2,5 tis. absolventů a mladistvých, tedy téměř o 400 méně než v roce předchozím. Naopak téměř neměnný zůstává počet osob se zdravotním postižením, kterých je stále evidováno zhruba 3,5 tis., což bylo 16 % z celkového počtu uchazečů o zaměstnání.

Míra nezaměstnanosti žen je zpravidla vyšší než míra nezaměstnanosti mužů. Tyto rozdíly se zvýrazňují v průběhu letních měsíců, neboť v sezónních činnostech (zemědělství, stavebnictví) se uplatňují převážně muži. Zatímco v lednu 2005 činila míra nezaměstnanosti žen 11,2 % a mužů 8,0 %, v červnu byla míra nezaměstnanosti žen 10,0 %, ale mužů pouze 5,7 %.

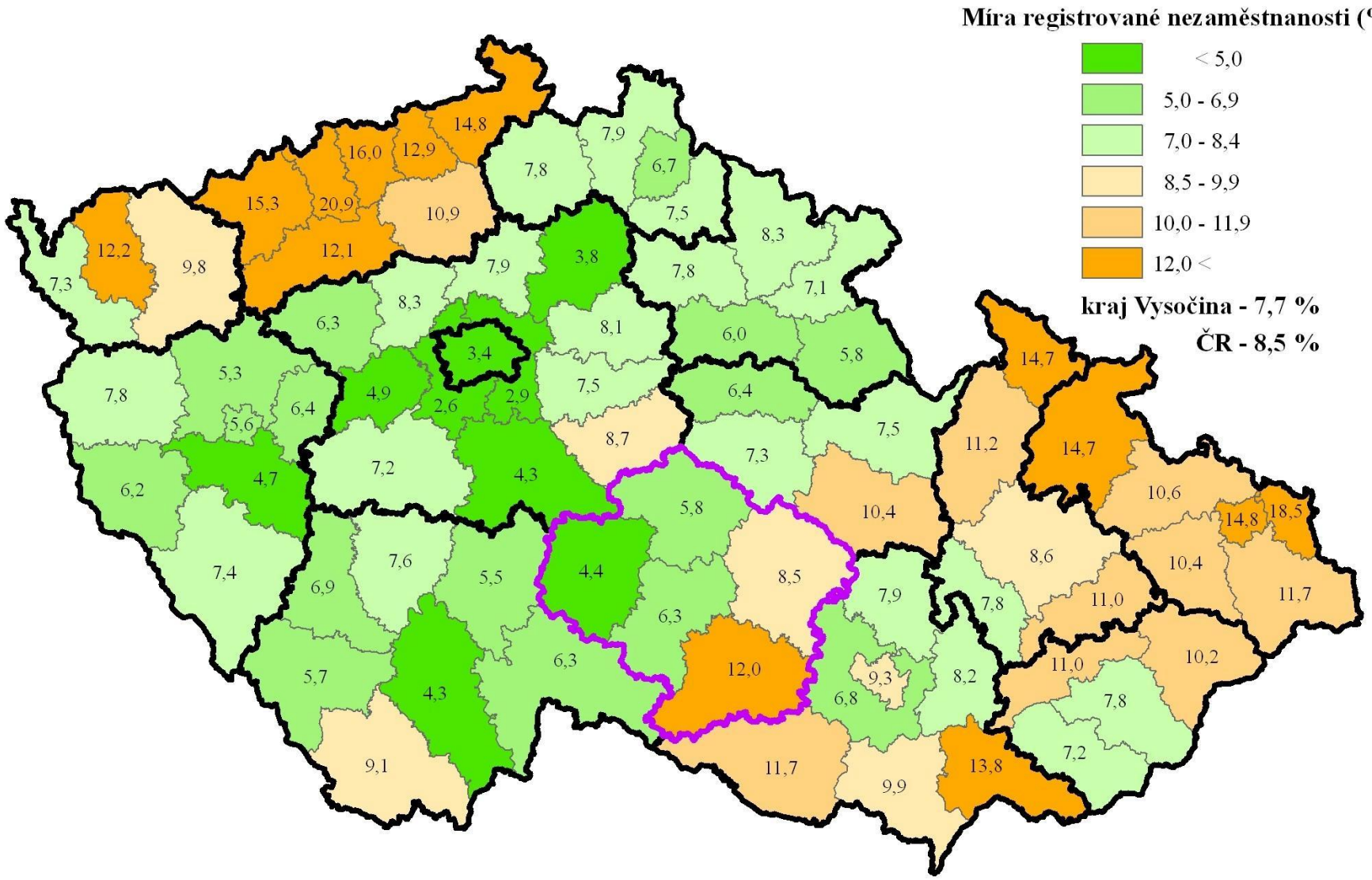
Vývoj počtu uchazečů a volných pracovních míst zachycuje obrázek č. 7.7. a stav míry nezaměstnanosti k 31.10.2005 obrázek 7.8.

Obr. 7.7: Vývoj nezaměstnanosti v kraji Vysočina v roce 2005 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR, Praha 2005

Obr. 7.8: Míra registrované nezaměstnanosti v okresech ČR k 31.10.2005

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR Praha, 2005

7.3.3. Věková struktura uchazečů o zaměstnání

Jednou ze základních charakteristik souboru uchazečů o zaměstnání je jejich věková struktura. Během posledních pěti let (tab. č. 7.14) nelze hovořit o výrazných změnách v podílech jednotlivých věkových skupin na celkovém počtu uchazečů. Za povšimnutí snad stojí pouze velký pokles podílu osob do 19 let, který nastal v roce 2000, a to v důsledky reformy školství (prodloužení povinné školní docházky z osmi na devět tříd v roce 1997 vedlo k nízkému přílivu absolventů tříletých učňovských oborů).

Od roku 2000 dochází rovněž k poklesu podílu osob do 29 let. To souvisí jednak s tím, že se na trh práce dostávají méně početné ročníky z osmdesátých let, ale také s větším zájmem o další formy studia po ukončení střední školy, především o studium na vyšších či vysokých školách, případně o jiné vzdělávací aktivity, jako je studium na jazykových školách či pracovní a studijní pobyty v zahraničí. Právě vysoké procento absolventů v této skupině uchazečů a jejich nedostatečná praxe činí tuto kategorii nejpočetnější. Ve skupině uchazečů ve věku 20 – 29 let jsou nezaměstnaností více postiženi muži, neboť pro ženy je uvedený věk typický pro zakládání rodiny a velká část z nich je na mateřské případně další rodičovské dovolené. Následující věková kategorie (30 – 39 let) je naopak charakteristická vyšší nezaměstnaností žen. Důvodem často bývá neochota zaměstnavatelů přijímat ženy pečující o nezletilé děti.

Tab. 7.14: Věková struktura uchazečů o zaměstnání v kraji Vysočina v letech 2000 – 2004 (vždy k 31.12, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Rok	Uchazeči o zaměstnání									
	celkem	do 19 let		20 – 29 let		30 – 39 let		40 – 49 let		více než 50 let	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
2000	19 402	564	2,9	7 557	38,9	4 283	22,1	4 052	20,9	2 946	15,2
2001	18 196	1 517	8,3	6 126	33,7	3 886	21,4	3 747	20,6	2 920	16,0
2002	21 548	1 780	8,3	7 214	33,4	4 572	21,2	4 156	19,3	3 826	17,8
2003	23 841	1 705	7,2	7 596	31,8	5 219	21,9	4 644	19,5	4 677	19,6
2004	24 531	1 423	5,8	7 340	29,9	5 507	22,5	5 127	20,9	5 130	20,9

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR, 2000 - 2004, Praha 2001 - 2005, vlastní výpočty

Pětinu všech uchazečů tvoří dlouhodobě osoby ve věku od 40 do 49 let a také osoby starší 50 let. Postavení posledně uvedené skupiny na trhu práce se v posledních pěti letech v kraji Vysočina zhoršilo a k obdobnému vývoji došlo i na republikové úrovni. Nedostatek pracovních příležitostí přivádí osoby starší 50 let do evidence, kde často setrvávají až do důchodu. V důsledku zlepšení podmínek pro získání práce pro osoby starší 50 let vznikají v současnosti z iniciativy MPSV ČR prostřednictvím úřadů práce různé programy shrnuté pod název „nový start“ (obdobně pro absolventy „první příležitost“), ale na druhé straně dochází od října 2004 k úpravě podmínek pro vyplácení hmotného zabezpečení v nezaměstnanosti pro osoby starší 50 let[6)].

K 30.9.2005 byla nejpočetnější věkovou skupinou uchazečů o zaměstnání v kraji Vysočina opět kategorie 20 - 29 let, která se na celkovém úhrnu nezaměstnanosti podílela 28,4 % (v ČR 26,6 %). Ostatní starší věkové kategorie byly zastoupeny rovnocenně (zhruba pětina všech uchazečů), nejmenší byl podíl osob ve věku nižším než 19 let (7,5 %, v ČR 6,9 %).

Z věkové struktury uchazečů o zaměstnání však není patrné, které skupiny mají při uplatnění na trhu práce největší problémy. To lze zjistit až ze srovnání počtu uchazečů s pracovní silou podle věkové struktury s využitím výsledků VŠPS za 2. čtvrtletí 2005, a to pouze za kraj Vysočina. Zatímco ve věkové kategorii do 29 let je míra nezaměstnanosti v kraji 11,8 % (tzn. že osmina z pracovní síly v tomto věku je nezaměstnaná), ve věku 30 - 44 let je to pouze 5,7 % a ve skupině nad 45 let dokonce jen 4,0 %. Tedy i přes snižující se počet i podíl mladších věkových kategorií mezi uchazeči o zaměstnání je specifická míra nezaměstnanosti v mladších věkových skupinách stále vysoká a především absolventům by měla být věnována zvýšená pozornost.

Z hlediska jednotlivých okresů lze k 30.9.2005 zaznamenat nadprůměrný podíl uchazečů ve věku do 19 let a podprůměrné zastoupení uchazečů starších 50 let v okrese Pelhřimov. Naopak podprůměrný byl podíl uchazečů ve věku vyšším než 50 let v okrese Žďár nad Sázavou (pouze 19,2 %). Významnější rozdíly mezi okresy byly

6) Od 1.10.2004 vešel v platnost nový zákon o zaměstnanosti č. 435/2004, který přiznává uchazečům o zaměstnání ve věku 50 – 55 vyplácení hmotného zabezpečení po dobu 9 měsíců, pro osoby starší 55 let po dobu 12 měsíců ode dne evidence (původně 6 měsíců pro všechny bez ohledu na věk).

rovněž ve skupině 20 – 29 let. Zatímco v okrese Havlíčkův Brod bylo uchazečů v tomto věku pouze něco málo přes čtvrtinu, v okrese Žďár nad Sázavou to bylo 29,3 %.

Tab. 7.15: Věková struktura uchazečů o zaměstnání v okresech kraje Vysočina k 30.9.2005 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Území	Struktura uchazečů o zaměstnání podle věkových skupin										
	celkem	do 19 let		20 – 29 let		30 – 39 let		40 – 49 let		více než 50 let	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Havlíčkův Brod	3 121	226	7,2	841	26,9	683	21,9	614	19,7	757	24,3
Jihlava	4 191	311	7,4	1 155	27,6	910	21,7	835	19,9	980	23,4
Pelhřimov	1 846	147	8,0	514	27,8	385	20,9	350	19,0	450	24,4
Třebíč	7 490	547	7,3	2 169	29,0	1 653	22,1	1 486	19,8	1635	21,8
Žďár nad Sázavou	5 241	412	7,9	1 538	29,3	1 215	23,2	1 070	20,4	1 006	19,2
Kraj Vysočina	**21 889**	**1643**	**7,5**	**6 217**	**28,4**	**4 846**	**22,1**	**4 355**	**19,9**	**4 828**	**22,1**
ČR	503 396	34701	6,9	133 804	26,6	109 393	21,7	102 578	20,4	122 922	24,4

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR 2005, Praha 2005, vlastní výpočty

Uchazeči v kraji Vysočina byly celkově mladší (37,1 let) než byl průměrný věk uchazečů v celé ČR (38,0 let). Nejmladší byli v okrese Žďár nad Sázavou (36,5 let), nejstarší naopak v okrese Havlíčkův Brod (37,8 let).

7.3.4. Vzdělanostní skladba uchazečů o zaměstnání

Mezi další významnou strukturální charakteristiku nezaměstnanosti patří vzdělanostní skladba v souboru uchazečů. V tomto směru dochází v posledních letech k posunu mezi skupinou se základním vzděláním a skupinou se středním vzděláním s maturitou. Je to přirozený proces pohybu na trhu práce, kdy do skupiny osob ekonomicky neaktivních odchází starší, méně kvalifikované ročníky a naopak na trh práce vstupují absolventi škol s převahou středního vzdělání.

V rámci kraje dlouhodobě vykazuje největší podíl z celkového úhrnu nezaměstnaných soubor osob se středním vzděláním bez maturity; jejich podíl se pohybuje kolem 50 % a v posledních pěti letech absolutně i relativně roste. Druhou nejsilnější skupinou jsou osoby se středním vzděláním s maturitou, jejichž podíl naopak od roku 2000 pozvolna klesá. Pětinu všech uchazečů tvoří trvale osoby s pouze základním vzděláním. S rostoucím vzděláním problémy s uplatněním na trhu práce klesají, což dokazuje i procento nezaměstnaných vysokoškoláků.

Tab. 7.16: Vývoj vzdělanostní struktury uchazečů o zaměstnání v kraji Vysočina v letech 2000 – 2004 (vždy k 31.12, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Rok	Uchazeči o zaměstnání								
	celkem	základní		střední bez maturity		střední s maturitou		vysokoškolské	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
2000	19 402	4 242	21,0	9 503	47,7	5 114	26,4	543	2,8
2001	18 196	3 928	21,9	8 866	49,0	4 811	26,4	591	3,2
2002	21 548	4 512	20,9	10 666	49,6	5 676	26,3	694	3,2
2003	23 841	5 049	21,2	11 999	50,3	6 085	25,5	708	3,0
2004	24 531	4 928	20,1	12 601	51,4	6 229	25,4	773	3,2

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR, 2000 - 2004, Praha 2001 - 2005, vlastní výpočet

K 30.9.2005 se mezi uchazeči o zaměstnání v kraji Vysočina nejčastěji vyskytovali středoškoláci bez maturity, kteří tvořili 48,5 %, což je výrazně více než na úrovni celé ČR (42,8 %). Více než čtvrtinu uchazečů (28,0 %) představovali středoškoláci s maturitou (ČR 23,2 %). Zatímco osob s vysokoškolským vzděláním bylo v kraji Vysočina evidováno zhruba stejně jako v ČR, lišil se kraj od průměru ČR v podílu uchazečů se základním vzděláním; těch bylo registrováno pouze 19,7 %, kdežto v ČR 30,3 %.

Zajímavý je rovněž podhled na míru nezaměstnanosti podle vzdělání, která zdůrazňuje problematičnost v uplatnění na trhu práce osob s minimálním vzděláním. Z celkové pracovní síly kraje Vysočina, která má pouze základním vzděláním, byla v evidenci úřadů práce téměř čtvrtina (v ČR je podíl téměř třetinový). Ostatní

skupiny byly v kraji postiženy již méně než udával průměr ČR; osob se středním vzděláním bez maturity bylo něco málo přes 7 %. Odpovídající specifická míra nezaměstnanosti pro osoby se středním vzděláním s maturitou byla 4 % a pro vysokoškoláky pouze 2,8 %. Lze tedy potvrdit platnost obecného tvrzení, že s rostoucím vzděláním pravděpodobnost uplatnění na trhu práce roste.

Tab. 7.17: Vzdělanostní struktura uchazečů o zaměstnání v okresech kraje Vysočina k 30.9.2005 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Území	Uchazeči o zaměstnání								
	celkem	základní		střední bez maturity		střední s maturitou		vysokoškolské	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Havlíčkův Brod	3 121	624	20,0	1 456	46,7	926	29,7	115	3,7
Jihlava	4 191	1 040	24,8	1 844	44,0	1 132	27,0	175	4,2
Pelhřimov	1 846	318	17,2	913	49,5	535	29,0	80	4,3
Třebíč	7 490	1 441	19,2	3 750	50,1	2 047	27,3	252	3,4
Žďár nad Sázavou	5 241	891	17,0	2 651	50,6	1 496	28,5	203	3,9
Kraj Vysočina	**21 889**	**4 314**	**19,7**	**10 614**	**48,5**	**6 136**	**28,0**	**825**	**3,8**
ČR	503 396	152 712	30,3	215 270	42,8	116 812	23,2	18 604	3,7

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR, 2005, Praha 2005, vlastní výpočty

Také dle vzdělanostní struktury uchazečů lze sledovat určité meziokresní rozdíly. Největší podíl nekvalifikovaných uchazečů vykázal okres Jihlava (24,8 % z celkového počtu uchazečů v okrese), nejnižší okres Žďár nad Sázavou (17,0 %). Více než 50 % uchazečů mělo střední vzdělání bez maturity v okrese Třebíč a Žďár nad Sázavou, nízký byl podíl „vyučených“ uchazečů v okrese Jihlava (44,0 %). Nepříznivě se jeví situace na trhu práce pro osoby s maturitou v okrese Havlíčkův Brod, kteří zde tvořili 29,7 % ze všech uchazečů. Podíl vysokoškoláků na celkovém počtu uchazečů byl nejvyšší v okresech Pelhřimov (4,3 %), nejnižší v okrese Třebíč (3,4 %).

7.3.5. Struktura uchazečů o zaměstnání podle délky evidence

Podle definice ILO (Mezinárodní organizace práce) je za dlouhodobě nezaměstnaného pokládán ten, kdo aktivně hledá práci déle než jeden rok. V České republice tento výklad zcela jednoznačně přijímán není; za hranici, od níž začíná dlouhodobá nezaměstnanost, je často považována i lhůta šesti měsíců. V následujícím rozboru je však pozornost věnována spíše nezaměstnanosti trvající déle než jeden rok. Dlouhodobá nezaměstnanost je výsledkem neschopnosti pracovníka uplatnit se v daném čase na pracovním trhu. Délka nezaměstnanosti je závislá na kvalifikaci pracovníka, stupni jeho vzdělání, zdravotním stavu a dále na věku a pohlaví. Záleží také (a často především) na jeho flexibilitě, pracovitosti, ochotě věnovat práci volný čas, ochotě za prací dojíždět atd., což jsou ovšem charakteristiky, které se statisticky nezjišťují.

Ze všech změn struktury nezaměstnanosti v kraji Vysočina - obdobně jako všude v ČR - je pravděpodobně nejzávažnější ta skutečnost, že se rychle zvyšuje jak průměrná délka nezaměstnanosti, tak i počet dlouhodobě nezaměstnaných. Vzhledem k tomu, že každý druhý registrovaný na úřadech práce setrvává v evidenci déle než půl roku, má pro srovnání okresních rozdílů význam spíše analýza uchazečů registrovaných déle než rok. Průměrná délka evidence v kraji Vysočina je sice stále nižší než republikový průměr (k 30.9.2005 to bylo 490 dnů, v ČR 612 dnů), ale jde již o osmou nejvyšší krajskou hodnotu.

Dlouhodobou nezaměstnaností byli dříve postiženi převážně lidé určitým způsobem handicapovaní, ať už osoby se zdravotním postižením, ženy pečující o děti do 15 let, osoby bez kvalifikace s pouze základním vzděláním či uchazeči nad 50 let. V současnosti je však dlouhodobá nezaměstnanost jevem všeobecným a může postihnout osoby bez rozdílu věku či vzdělání.

Vývoj nezaměstnanosti podle délky evidence v kraji Vysočina naznačuje tabulka č. 7.18. Z hlediska počtu uchazečů registrovaných déle než rok je situace v kraji výrazně lepší než v republice, kde je déle než rok evidováno běžně více než 40 % uchazečů. Po určitém snížení v roce 2001 a 2002 dochází v posledních dvou letech opět k nárůstu podílu osob dlouhodobě nezaměstnaných. Tato skupina uchazečů byla ve sledovaném období vždy nejpočetnější.

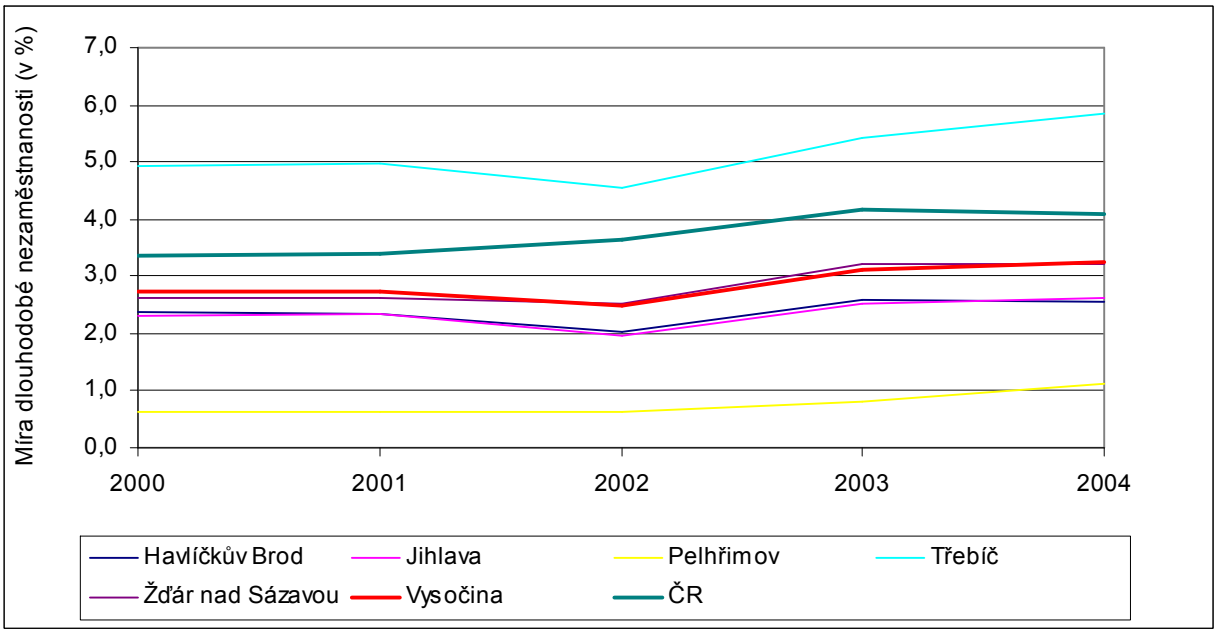
Tab. 7.18: Struktura uchazečů o zaměstnání podle délky evidence v kraji Vysočina v letech 2000 – 2004 (vždy k 31.12, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Rok	Uchazeči o zaměstnání								
	celkem	do 3 měsíců		3 - 6 měsíců		6 – 12 měsíců		více než 12 měsíců	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
2000	19 402	5 522	28,5	3 567	18,4	3 202	16,5	7 111	36,7
2001	18 196	5 710	31,4	3 782	20,8	3 022	16,6	5 682	31,2
2002	21 548	6 246	29,0	4 911	22,8	3 963	18,4	6 428	29,8
2003	23 841	6 244	26,2	5 013	21,0	4 515	18,9	8 069	33,8
2004	24 531	7 356	30,0	4 732	19,3	3 834	15,6	8 609	35,1

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR, 2000 - 2004, Praha 2001 - 2005, vlastní výpočty

Pro názornější představu o situaci dlouhodobě nezaměstnaných je možno použít ukazatel „dlouhodobá míra nezaměstnanosti“, což je podíl uchazečů evidovaných déle než rok a pracovní síly daného území. Kraj Vysočina vykazoval míru dlouhodobé nezaměstnanosti vždy nižší než ČR, ale na konci roku 2003 již i zde překročila 3 % (v ČR 4 %), nad kterou se udržel i v roce 2004. Nejhorší je situace v okrese Třebíč, kde se dlouhodobá míra nezaměstnanosti udržuje v posledních čtyřech letech v okolí hodnoty 5 %, do konce roku 2004 vystoupila až na 5,8 %. Naopak problémy s dlouhodobou nezaměstnaností nemá okres Pelhřimov, kde nezaměstnaní setrvávající v evidenci úřadů práce déle než rok tvořily na konci roku 2004 pouze 1,1 % z celkové pracovní síly okresu (viz obr. č. 7.9).

Obr. 7.9: Míra dlouhodobé nezaměstnanosti v okresech kraje Vysočina v letech 2000 – 2004 (vždy k 31.12., dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR, 2000 - 2004, Praha 2001 - 2005, vlastní výpočty

K 30.9.2005 činil podíl dlouhodobě nezaměstnaných v kraji Vysočina 39,4 %, což bylo o něco méně než v ČR (42,7 %). Nejvyšší počet i podíl dlouhodobě nezaměstnaných vykázal okrese Třebíč (3,4 tis., tj. 45,4 %), nejnižší okrese Pelhřimov (22,4 %). Shodně s republikou je v kraji Vysočina nejnižší podíl uchazečů evidovaných 3 – 6 měsíců, který dosahoval v kraji 15,0 %, v ČR ani 13,9 %. Důvodem nižšího podílu v těchto kategoriích může být i to, že jde o osoby, které se zaevidovali před letními prázdninami a po nich nastupují buď znovu do zaměstnání či do škol (v případě absolventů).

Situace na trhu práce z hlediska dlouhodobé nezaměstnanosti není v kraji Vysočina, s výjimkou okresu Třebíč, kritická. Také z hlediska průměrné délky evidence existují v kraji výrazné meziokresní rozdíly. Zatímco v okrese Pelhřimov byla průměrná délka evidence 279 dnů, což byl 4. nejnižší údaj ze všech okresů ČR, nejvyšší číslo udal okres Třebíč (605 dnů). Všechny ostatní okresy kraje již překročily hranici 500 dnů. Ve srovnání se 3. čtvrtletím 2004 vzrostla průměrná délka evidence v kraji Vysočina o 51 dnů (v ČR o 44 dnů), nejvíce v okrese Žďár nad Sázavou (o 59 dnů), nejméně v okrese Pelhřimov (o 33 dnů).

Tab. 7.19: Struktura uchazečů o zaměstnání podle délky evidence v okresech kraje Vysočina k 30.9.2005 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Území	celkem	Délka nezaměstnanosti uchazečů							
		do 3 měsíců		3 - 6 měsíců		6 – 12 měsíců		více než 12 měsíců	
		abs.	%	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Havlíčkův Brod	3 121	951	30,5	497	15,9	481	15,4	1 192	38,2
Jihlava	4 191	1 362	32,5	635	15,2	645	15,4	1 549	37,0
Pelhřimov	1 846	824	44,6	324	17,6	284	15,4	414	22,4
Třebíč	7 490	1 794	24,0	1 034	13,8	1 262	16,8	3 400	45,4
Žďár nad Sázavou	5 241	1 538	29,3	783	14,9	861	16,4	2 059	39,3
Kraj Vysočina	**21 889**	**6 469**	**29,6**	**3 273**	**15,0**	**3 533**	**16,1**	**8 614**	**39,4**
ČR	503 396	136 300	27,1	70 156	13,9	81 901	16,3	215 039	42,7

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR 2005, Praha 2005, vlastní výpočty

7.3.6. Aktuální situace na trhu práce v kraji Vysočina (k 31.10.2005)

K 30.10.2005 bylo v evidenci úřadů práce v kraji Vysočina evidováno celkem 21 187 osob, z toho 8 954 mužů a 12 233 žen. Podíl žen je v kraji o něco vyšší (56,7 %) než na úrovni celé ČR (53,9 %). Míra nezaměstnanosti dle nové metodiky 7,7 %, přičemž míra nezaměstnanosti žen (10,3 %) byla výrazně vyšší než u mužů (5,7 %). Důvodem mohou být do té doby probíhající stavební práce, v nichž nacházejí uplatnění především muži. Podíl absolventů škol na celkovém počtu uchazečů byl vyšší než v republice a činil 11,7 % (ČR 8,8 %); menší než v ČR byl podíl osob se zdravotním postižením (OZP), kterých bylo na konci října z celkového počtu uchazečů evidováno 16,3 % (ČR 15,0 %). K 31.10.2005 bylo v kraji Vysočina registrováno celkem 1 976 volných pracovních míst. Na jedno volné místo tudíž připadalo 10,7 uchazečů, což bylo o něco více než celorepublikový průměr (8,9).

V meziokresním srovnání trvá velmi nepříznivá situace na trhu práce v okrese Třebíč, kde byla míra nezaměstnanosti 13. nejhorší ze všech 77 okresů ČR. V ostatních okresech kraje Vysočina se již míra nezaměstnanosti pohybuje pod republikovým průměrem. V okrese Třebíč bylo k 31.10.2005 registrováno 7,4 tis. uchazečů o zaměstnání (více než třetina z celkového počtu uchazečů v kraji), avšak pouze 297 volných pracovních míst (15,0 % všech míst v kraji). Na jedno volné místo tak připadalo 24,9 uchazečů, což byla 8. nejhorší hodnota v republice.

Tab. 7.20: Struktura uchazečů o zaměstnání a volná pracovní místa v okresech kraje Vysočina k 31.10.2005 (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Území	Počet uchazečů				Volná místa	PU/VM	Míra nezaměstnanosti*		
	celkem	ženy	absolv.	OZP			celkem	ženy	muži
Havlíčkův Brod	2 994	1 808	327	528	411	7,3	5,8	8,2	3,9
Jihlava	3 964	2 254	441	640	508	7,8	6,3	8,1	4,9
Pelhřimov	1 745	1 051	216	336	449	3,9	4,4	6,5	3,0
Třebíč	7 386	4 274	862	925	297	24,9	12,0	15,6	9,1
Žďár n. Sázavou	5 098	2 846	631	1 035	311	16,4	8,5	11,2	6,5
Kraj Vysočina	**21 187**	**12 233**	**2 477**	**3 464**	**1 976**	**10,7**	**7,7**	**10,3**	**5,7**
ČR	491 878	265 024	43 345	73 791	55 133	8,9	8,5	10,4	7,0

pozn.: OZP – osoby se zdravotním postižením, PU/VM – počet uchazečů připadajících na jedno volné pracovní místo, ** nová metodika výpočtu (viz pozn. 5)

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR, 2005

Žďár nad Sázavou má po okrese Třebíč také druhou nejvyšší míru nezaměstnanosti v kraji Vysočina. Nadprůměrný je zde také podíl uchazečů OZP (20,3 % všech uchazečů, což je 10. nejvyšší hodnota mezi okresy ČR). Důvodem může být vyšší podíl osob pracujících dříve při těžbě uranu v Dolní Rožínce. Tradičně „bezproblémová“ je situace na trhu práce v okrese Pelhřimov, kde míra nezaměstnanosti 4,4 % byla 6. nejnižší v ČR. Okres Pelhřimov vykazoval na konci října 2005 i relativně vysoký počet volných pracovních míst (449), čímž na 1 volné místo připadalo pouze 3,9 uchazečů. Nejvíce volných míst bylo hlášeno v okrese Jihlava (508).

7.3.7. Absolventi škol

Jednou z nejvíce sledovaných skupin obyvatelstva na trhu práce jsou nezaměstnaní absolventi škol, tedy osoby, které mají po ukončení přípravy na povolání ve školách méně než dva roky. Ti především z důvodu chybějící praxe velmi často obtížně hledají své první zaměstnání. Pro evidenci absolventů škol je charakteristická určitá roční sezónnost, která se projevuje nejnižším počtem i podílem na celkovém počtu uchazečů v dubnu a nejvyšším v září. V následující tab. č. 7.21 jsou zaznamenány roční stavy absolventů-uchazečů o zaměstnání vždy k 30.9. let 2002 – 2005, tedy v době maxima jejich počtu.

Tab. 7.21: Vývoj počtu uchazečů o zaměstnání - absolventů škol a mladistvých v okresech kraje Vysočina v letech 2002 – 2005 (vždy k 30.9., dle hranic kraje před 1. 1. 2005, v roce 2005 od 1.1.2005)

Území	Absolventi a mladiství				Podíl na celkovém počtu uchazečů (%)			
	2002	2003	2004*	2005*	2002	2003	2004*	2005*
Havlíčkův Brod	698	540	530	388	23,5	16,0	15,3	12,4
Jihlava	732	817	566	514	19,4	18,4	13,0	12,3
Pelhřimov	385	306	329	247	24,7	15,9	15,7	13,4
Třebíč	1 246	1 142	943	893	18,1	15,0	12,3	11,9
Žďár nad Sázavou	969	859	859	713	19,9	16,4	15,9	13,6
Kraj Vysočina	**4 030**	**3 664**	**3 227**	**2 755**	**20,1**	**16,2**	**14,0**	**12,6**
ČR	74 836	65 811	58 315	47 094	15,2	12,4	11,0	9,4

* změna definice absolventů[7)]

Zdroj dat: Správa služeb zaměstnanosti MPSV ČR, 2002 - 2005, Praha 2002 - 2005, vlastní výpočty

V posledních čtyřech letech se v kraji Vysočina počet evidovaných absolventů v měsíci svého maximálního počtu pohyboval mezi 2,7 – 4,0 tis. Ve všech okresech kraje se počet absolventů pozvolna snižoval. Výjimku tvořil jen okres Jihlava, kde se v roce 2003 počet uchazečů-absolventů ještě zvýšil; v okrese Pelhřimov nastala obdobná situace o rok později, a to i přesto, že se již v praxi projevila změna v definici absolventů. Kromě této změny se na snižování poklesu evidovaných absolventů podílí i populační vývoj v osmdesátých letech, které byly charakteristické nižším počtem narozených ve srovnání s předchozím desetiletím.

Nadprůměrné podíly absolventů, které vykazuje kraj Vysočina i po úpravě metodiky, vypovídá o nepříliš vyvážené struktuře školství, které produkuje absolventy, jež není regionální trh práce schopen pojmout. Tento nesoulad v poptávce a nabídce po některých oborech by měly vést k analýze potřebnosti určitých oborů a případně k jejich redukci. V opačném případě hrozí kumulace „nepotřebných" absolventů v evidenci úřadů práce, případně odliv mladé a vzdělané složky na trh práce do jiných částí republiky či do zahraničí.

Závěrem lze říci, že situace na trhu práce v kraji Vysočina je ve srovnání se stavem v celé České republice stále poměrně příznivá. V posledních pěti letech kraj jako celek vykazoval míru nezaměstnanosti pod úrovní průměru ČR, ovšem meziokresní rozdíly v rámci kraje jsou značné. Dlouhodobě nejpříznivější je situace na trhu práce v okrese Pelhřimov, který je však charakteristický vysokým podílem zemědělské výroby a nízkými mzdami. Na druhé straně trvale problematický je okres Třebíč, kde docházelo v minulosti k zániku významných průmyslových zaměstnavatelů a pro nové investory není okres dostatečně přitažlivý. Trvající složitá situace absolventů na trhu práce by do budoucna měla vést k revizi studijních a učebních oborů a k jejich sladění s požadavky trhu práce v kraji Vysočina.

[7)] Výrazné snížení počtu registrovaných absolventů se projevilo poprvé v červnu 2004 a MPSV ČR vysvětlovalo tuto situaci jednak demografickým vývojem, tedy poklesem nově příchozích osob na trh práce, zlepšením přístupu k informacím o nabídce pracovních příležitostí a zvýšením zájmu zaměstnavatelů o absolventy. Pokles počtu absolventů v evidenci byl rovněž přičítán vstupu ČR do Evropské unie, možnostem zúčastnit se zahraničních stáží a studijních pobytů.Fakticky se ovšem o pokles počtu registrovaných absolventů nejednalo. Za snížením počtu osob se statusem „absolvent" stojí úprava definice tohoto pojmu. Absolvent je v současnosti (od února 2004) osoba, které neuplynuly od ukončení studia, resp. přípravy na povolání více než dva roky, zatímco podle dříve platné definice se jednalo o osobu s praxí ve vystudovaném oboru kratší než dva roky.

8. Sociální a kulturní infrastruktura

8.1 Školství

V roce 1996 klesl počet narozených v kraji Vysočina pod hranici 5 000 dětí. Minimum bylo zaznamenáno v roce 2001. V roce 2004 (4 819 živě narozených) byl počet narozených dětí nejvyšší od roku 1998. To znamená, že by nemělo v následujících letech docházet k poklesu počtu dětí nastupujících do mateřských škol.

Demografickým poklesem poloviny 90. let jsou dnes nejvíce zasaženy základní školy. Pokles počtu jejich žáků, pozorovaný již od konce 90. let, se v příštích letech bude ještě prohlubovat tím, jak budou slabé ročníky postupovat do vyšších tříd. Tento trend se udrží až do roku 2007, kdy lze očekávat stagnaci, od roku 2008 nepatrný nárůst počtu žáků. V roce 2007 tak bude v základních školách studovat o bezmála 10 tis. méně žáků než v roce 2001 (tj. kapacita cca 50 průměrně velkých základních škol v kraji Vysočina).

Na středních školách se dramatické změny počtu dětí až do roku 2008 neočekávají. Zlom zasáhne střední školství (s výjimkou víceletých gymnázií) poprvé v roce 2009, kdy se střední školy budou vyrovnávat s meziročním poklesem nejprve 900, posléze pak 100 - 500 dětí ročně. V roce 2010 tak bude deficit počtu dětí ve věku 15 let ve srovnání s rokem 2001 představovat přes čtvrtinu daného stavu. Víceletá gymnázia budou tímto vývojem zasažena už v roce 2005.

Následující tabulka 8.1 naznačuje populační vývoj žáků mateřských, základních a středních škol v jednotlivých okresech kraje Vysočina.

Tab. 8.1.1: Počet obyvatel v okresech kraje Vysočina podle věkových skupin (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Rok narození	Rok vstupu do MŠ	Rok vstupu do ZŠ	Rok vstupu do SŠ	Kraj Vysočina	HB	JI	PE	TR	ZR
2004	2007	2010	2019	**4819**	832	1043	651	1038	1255
2003	2006	2009	2018	**4775**	839	1012	638	1122	1164
2002	2005	2008	2017	**4755**	866	1013	644	1018	1214
2001	2004	2007	2016	**4568**	781	940	630	1077	1140
2000	2003	2006	2015	**4761**	856	978	663	1082	1182
1999	2002	2005	2014	**4642**	824	970	638	1032	1178
1998	2001	2004	2013	**4883**	869	992	691	1113	1218
1997	2000	2003	2012	**4951**	841	995	673	1092	1350
1996	1999	2002	2011	**4844**	881	961	633	1144	1225
1995	1998	2001	2010	**5305**	952	1056	687	1220	1390
1994	1997	2000	2009	**5836**	1037	1229	756	1304	1510
1993	1996	1999	2008	**6711**	1147	1370	902	1596	1696
1992	1995	1998	2007	**6574**	1150	1318	862	1586	1658
1991	1994	1997	2006	**6913**	1205	1383	879	1642	1804
1990	1993	1996	2005	**7127**	1208	1501	909	1678	1831
1989	1992	1995	2004	**6731**	1215	1332	865	1558	1731
1988	1991	1994	2003	**6967**	1244	1394	893	1678	1758
1987	1990	1993	2002	**6783**	1270	1354	871	1565	1723
1986	1989	1992	2001	**7142**	1279	1461	911	1679	1812

Pramen: Stav a pohyb Obyvatelstva 1987 – 2004; ČSÚ; Praha 1987 – 2004

Předškolní vzdělávání

Ve školním roce 2004/05 bylo v kraji Vysočina v provozu 349 mateřských škol (o 4 méně než v předchozím školním roce). K 1. 1. 2005 existovalo jako příspěvková organizace s právní subjektivitou 131 zařízení, 218 mateřských škol je součástí základních škol. Zřizovatelem většiny MŠ je obecní úřad, jedna je zřízena soukromým zřizovatelem a jedna církví. Předškolní zařízení navštěvovalo 15 tis. dětí (viz tabulka 8.2).

Tab. 8.1.2.: Mateřské školy v okresech kraje Vysočina ve školním roce 2004/2005 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Počet škol (celkem)	Počet tříd	Počet dětí	Počet pedag. pracovníků	Dětí na 1 třídu	Dětí na 1 pedag. zam.
Havlíčkův Brod	61	118	2 617	205	22,2	12,8
Jihlava	62	134	2 925	246	21,8	11,9
Pelhřimov	44	104	2 381	170	22,9	14,0
Třebíč	82	154	3 370	273	21,9	12,3
Žďár nad Sázavou	100	176	3 961	311	22,5	12,7
Kraj Vysočina 04/05	**349**	**686**	**15 254**	**1 205**	**22,2**	**12,7**
Kraj Vysočina 03/04	**353**	**687**	**15 336**	**1 242**	**22,3**	**12,3**
Kraj Vysočina 02/03	**363**	**692**	**15 341**	**1 301**	**22,2**	**11,8**
Kraj Vysočina 01/02	**373**	**709**	**15 307**	**1 351**	**21,6**	**11,3**
Kraj Vysočina 00/01	**380**	**741**	**15 647**	**1 375**	**21,1**	**11,4**

Pramen: Výroční zpráva o stavu koncepce a rozvoje sítě vzdělávací soustavy v kraji Vysočina za školní rok 2000/01, 2001/02, 2002/03, 2003/04, 2004/05, Statistická ročenka školství 2000/01, ÚIV Praha

Základní vzdělávání

Ve školním roce 2004/2005 působilo v kraji Vysočina 282 základních škol. Z toho bylo 162 plně organizovaných (devítiletých) ZŠ, tj. 57%, a 119 malotřídních škol s jedním až pěti ročníky. Ve srovnání se školním rokem 2000/2001 se počet škol snížil o 28, tj. o 9,1%, poněkud větším tempem se snížil počet tříd: o 11,7%. Zřizovatelem jedné základní školy byla církev, ostatní byly zřízeny obcí. Počet žáků, kteří navštěvovali ZŠ, je 52 tis. Došlo k poklesu o 12,4% (viz tabulka 8.3).

Tab. 8.1.3: Základní školy v okresech kraje Vysočina ve školním roce 2004/2005 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Počet škol (celkem)	Počet tříd	Počet žáků	Počet pedag. pracovníků	Žáků na 1 třídu	Žáků na 1 pedag. zam.
Havl. Brod	51	466	9 122	612	19,6	14,9
Jihlava	48	507	10 487	714	20,7	14,7
Pelhřimov	33	336	6 970	476	20,7	14,6
Třebíč	66	598	12 090	841	20,2	14,4
Žďár nad Sázavou	84	661	13 367	890	20,2	15,0
Kraj Vysočina 04/05	**282**	**2 568**	**52 036**	**3 533**	**20,3**	**14,7**
Kraj Vysočina 03/04	**285**	**2 706**	**53 952**	**3 615**	**19,9**	**14,9**
Kraj Vysočina 02/03	**290**	**2 785**	**55 987**	**3 808**	**20,1**	**14,7**
Kraj Vysočina 01/02	**309**	**2 855**	**57 781**	**3 897**	**20,2**	**14,8**
Kraj Vysočina 00/01	**310**	**2 908**	**59 427**	**3 943**	**20,4**	**15,1**

Pramen: Výroční zpráva o stavu koncepce a rozvoje sítě vzdělávací soustavy v kraji Vysočina za školní rok 2000/01, 2001/02, 2002/03, 2003/04, 2004/05, Statistická ročenka školství 2000/01, ÚIV Praha

Střední vzdělávání

V kraji Vysočina bylo za školní rok 2004/05 zařazeno v síti celkem 64 středních škol. Z celkového počtu zařízení pro střední vzdělávání je 18 gymnázií a 38 středních odborných škol. Dále zde působí ještě 29 středních odborných učilišť a 6 učilišť.

Gymnázia

Gymnázia nabízejí různou délku studia – nejběžnější formou je studium osmileté a čtyřleté, pouze jedno je šestileté. Sedmiletá gymnázia ukončila oficiálně svoji činnost ve školním roce 2000/2001 (pozastaveno přijímání studentů ve školním roce 1994/95). Celkový počet studentů na 18 gymnáziích ve školním roce 2004/05 byl 6813. Z toho nejvíce studentů navštěvovalo gymnázia v okrese Žďár nad Sázavou (1 911 – tedy 28%). Obliba studia na gymnáziu přitom stále roste.

Tab. 8.1.4: Přehled studentů na Gymnáziích v okresech kraje Vysočina ve školním roce 2004/05 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Studijní obor	HB	JI	PE	TR	ZR	Kraj 2004/05	Kraj 2003/04	Kraj 2002/03	Kraj 2001/02
Gymanzium 4-leté	477	489	351	566	804	**2687**	**2577**	**2518**	**2522**
Gymanzium 6-leté			159	171		**330**	**333**	**332**	**327**
Gymanzium 7-leté									**123**
Gymnazium 8-leté	875	897	454	463	1107	**3796**	**3954**	**3808**	**3502**
Celkem	1 352	1386	964	1200	1911	**6813**	**6864**	**6658**	**6474**

Střední odborné školy, střední odborná učiliště a odborná učiliště

V kraji Vysočina je, jak již bylo výše uvedeno, celkem 38 středních odborných škol. 13 z nich je samostatných, 16 středních odborných škol je spojeno se středním odborným učilištěm a 11 s vyšší odbornou školou. V tabulce 8.5. nejsou pod středními odbornými školami zahrnuty formy večerního a dálkového studia. Počet studentů přesahuje 10 tisíc. Největšímu zájmu se těší SOŠ, jejichž obory jsou orientovány na ekonomiku a administrativu, podnikání v oborech, odvětvích a zdravotnictví. Jejich rozmístění není v kraji zcela rovnoměrné, to však neznamená, že není v současných podmínkách vyhovující.

Tab. 8.1.5: Počty studentů v nejfrekventovanějších oborech středních odborných škol v okresech kraje Vysočina ve školním roce 2004/05 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Studijní obor	HB	JI	PE	TR	ZR	Kraj 2004/05	Kraj 2003/04	Kraj 2002/03	Kraj 2001/02	Kraj 2000/01
Strojírenství, stroj. výroba	94	143	203	98	128	**666**	**663**	**679**	**694**	**615**
Gastro., hotelnictví, turismus			194	111	476	**781**	**786**	**783**	**782**	**723**
Zemědělství a lesnictví		101	360	109	81	**651**	**645**	**639**	**635**	**638**
Elektrotech., telekom. a VT		333		294	159	**786**	**835**	**876**	**927**	**944**
Staveb., geodézie, kartograf.	249	221		253	118	**841**	**896**	**913**	**965**	**974**
Zdravotnictví	263	301		215	220	**999**	**1 023**	**1 028**	**1 012**	**945**
Ekonomika a administrativa	582	574	235	373	365	**2 129**	**2 042**	**1 953**	**1 980**	**2 200**
Podnikání v oborech, odvětv.	98	539		157	410	**1 204**	**1 165**	**1 151**	**1 290**	**1 593**
Pedag., učit.,soc.péče		236	115	108		**459**	**456**	**432**	**388**	**308**
Právo, veřejnosp.činnosti		193		225	114	**532**	**500**	**467**	**431**	**377**
Umění a užité umění		447				**447**	**418**	**407**	**411**	**412**
Ostatní	75	408	100	250	97	**930**	**805**	**683**	**603**	**528**
Celkem obory	1 361	3 496	1 207	2 193	2 168	**10 425**	**10 234**	**10 011**	**10 118**	**10 257**

Pramen: Krajský úřad kraje Vysočina

SOU jsou podobně jako SOŠ také do značné míry sloučena s jinými typy škol: samostatných SOU (případně spojených s učilišti). Odborná učiliště a učilištní formy středoškolského vzdělání jsou minimální a existují většinou ve spojení s výše uvedenými zařízeními. Největší zájem byl o učební obory strojírenství, strojírenská výroba, gastronomie, hotelnictví a turismus, elektrotechnika, telekomunikace a výpočetní technika. Počty učňů v těchto oborech tvoří téměř polovinu všech registrovaných učňů kraje ve sledovaném školním roce (viz tabulka 8.6).

Tab. 8.1.6: Počty studentů v nejfrekventovanějších oborech středních odborných učilišť v okresech kraje Vysočina ve školním roce 2004/05 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Učební obor	HB	JI	PE	TR	ZR	Kraj 2004/05	Kraj 2003/04	Kraj 2002/03	Kraj 2001/02	Kraj 2000/01
Strojírenství, stroj. Výroba	407	467	145	328	426	1 773	1 839	1 925	1 903	1 931
Gastro., hotelnictví, turismus	255	274	126	328	370	1 353	1 393	1 411	1 433	1 635
Obchod	65	191	273	255	112	896	867	881	1 000	1 023
Zpracování dřeva	134	262	90	117	71	674	669	692	715	739
Zemědělství a lesnictví	110	44	71	151	161	537	579	597	633	631
Elektrotechnika telekomunikace a VT	142	183	142	469	207	1 143	1 154	1 166	1 086	747
Osobní a provozní služby		169	107	90	190	556	567	620	658	535
Stavebnictví, geodézie, kartograf.	121	292		121	36	570	531	531	584	560
Potravinářství, potr. Chemie	62	91	26	97	117	393	425	487	479	396
Textilní výroba a oděvnictví	107	93	92	92	13	397	458	527	519	551
Podnikání v oborech, odvětvích	97	90	182	120	149	638	606	570	615	480
Ostatní	244	137		53	224	658	646	598	494	365
Celkem obory	1 744	2 293	1 254	2 221	2 076	9 588	9 734	10 005	10 119	9 593

Pramen: Krajský úřad kraje Vysočina

Nabídka středoškolského a učňovského vzdělání je výrazně koncentrována do největších měst kraje. Takovými středisky jsou okresní města, v nichž ve školním roce 2004/05 studovaly nebo se učily více než tři pětiny z celkového počtu studentů a učňů kraje. Mezi nimi vyniká krajské město s podílem 24%.

Vyšší odborné školy

Pomaturitní nevysokoškolské studium se těší stále větší oblibě; důvody jsou různé: nenalezení pracovního místa, zvyšování kvalifikace, neúspěšné vykonání přijímacích zkoušek na vysokou školu aj. Vyšší odborné školy jsou prvním stupněm terciárního vzdělání. Na území kraje Vysočina působí 13 vyšších odborných škol, z nichž pouze dvě jsou samostatné, ostatní jsou spojeny s různými typy středních škol. Z pohledu jednotlivých oborů jsou VOŠ nejčastěji zaměřené na zdravotní a sociální péči, ekonomiku a administrativu, informatiku a techniku, turismus a hotelnictví, specifickým oborem je grafika a propagační výtvarnictví. Rozložení VOŠ i oborů v kraji lze označit za poměrně rovnoměrné (přestože v okrese Pelhřimov VOŠ není), rozložení počtu studentů jednotlivých oborů se koncentruje více na obory ekonomického, technického a sociálně zdravotního zaměření. Následující tabulka 8.7. nabízí oborovou skladbu a počty studentů vyšších odborných škol kraje Vysočina.

Tab. 8.1.7: Obory a počty studentů vyšších odborných škol v jednotlivých okresech kraje Vysočina ve školním roce 2004/05

Okres	Název školy	Studijní obor	Počet studentů				
			2004/05	2003/04	2002/03	2001/02	2000/01
Havlíčkův Brod	VOŠ a OA Chotěboř	ekonomika a administrativa	139	140	133	129	125
	VOŠ a SZŠ Havl.Brod	zdravotnictví	99	94	89	110	101
	VOŠ a ISŠ strojnická Ledeč n.S.	ekonomika a strojírenství	76	92	73	63	56
	VOŠ a SŠ sklářská Světlá n.S.	technická chemie				13	26
Pelhřimov	VOŠ, SOU a HŠ SČMSD	management hotelového provozu	18				
Jihlava	VOŠ Jihlava	ekonomika a administrativa	443	479	432	441	441
		elektrotechnika, telekom. a VT	145	200	186	192	179
		gastronomie, hotelnictví, turismus	240	240	237	228	217
	SZŠ a VZŠ Jihlava	zdravotnictví	106	102	67	43	50
	VOŠ a SUŠ Jihlava (soukr.)	grafika, propagační výtvarnictví	60	37	18	11	
	VOŠ sociální Jihlava (soukr.)	pedag., učitelské a sociální práce	120	120	120	120	120
Třebíč	SZŠ, VZŠ a VOŠ Třebíč	ekonomika a administrativa	67	73	49	49	44
		zdravotnictví	59	44	33	35	24
Žďár n.S.	S zem. a VOŠ Bystř. n. Pernšt.	zemědělství a lesnictví	88	94	76	85	92
	SPŠ a VOŠ Žďár n. Sázavou	podnikání v oborech	71	61	43	41	34
		elektrotechnika, telekom. a VT	72	80	62	52	51
	SZŠ, VZŠ a VOŠ Žďár n. Sázavou	zdravotnictví	70	70	51	49	40
kraj Vysočina	**13 VOŠ**		**1873**	**1 926**	**1 669**	**1 661**	**1 600**

Pramen: Výroční zpráva o stavu koncepce a rozvoje sítě vzdělávací soustavy v kraji Vysočina za školní rok 2000/01, 2001/02, 2002/03, 2003/04, 2004/05, Statistická ročenka školství 2000/01, ÚIV Praha

Speciální školství

Tab. 8.1.8: Individuálně integrovaní postižení žáci ZŠ v kraji Vysočina (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Druh postižení	Rok			
	2001	2002	2003	2004
Mentálně postižení	17	22	30	43
Sluchově postižení	28	17	21	18
Zrakově postižení	24	25	31	32
S vadami řeči	16	12	11	17
Tělesně postižení	57	49	50	45
S více vadami	43	39	42	41
S vývoj. poruchami učení a chování	2657	2627	2664	2314
Celkem	2842	2791	2849	2510

Pramen: Výroční zpráva o stavu koncepce a rozvoje sítě vzdělávací soustavy v kraji Vysočina za školní rok 2001/02, 2002/03, 2003/04, 2004/05

Speciální školství je tvořeno speciálními mateřskými školami, zvláštními a pomocnými školami (dnes již základními a speciálními), speciálními školami při zdravotnických zařízeních, učilišti, praktickými školami a dalšími zařízeními pro žáky handicapované fyzicky, mentálně nebo sociálně. Síť těchto zařízení je v kraji Vysočina stabilizovaná, přičemž některá z nich mají nadregionální působnost. Pro doplnění informací uvádíme tabulku s počtem individuálně integrovaných žáků v ZŠ.

Vysoké školy

Odloučená pracoviště veřejných vysokých škol působí na území kraje Vysočina již delší dobu. V současnosti se jedná o kombinované bakalářské či magisterské studium těchto profilací: strojírenská technologie - garantovaná Vysokým učením technickým v Brně ve spolupráci s VOŠ a SPŠ ve Žďáru nad Sázavou; andragogika - garantovaná Univerzitou Palackého v Olomouci ve spolupráci s Vysokou školou polytechnickou v Jihlavě,strojírenství – garantované VUT Brno ve spolupráci s Vysokou školou polytechnickou v Jihlavě; doplňkové pedagogické studium pro učitele odborných předmětů, mistry odborné výchovy a vychovatele – garantované Univerzitou Karlovou ve spolupráci se SPŠ a SOU technickým v Třebíči; doplňkové pedagogické studium, speciální pedagogika – garantované Univerzitou J. A. Komenského Praha: pracoviště v Obratani; management, bankovnictví, regionální rozvoj a cestovní ruch, regionální rozvoj a cestovní správa, veřejná ekonomika a správa – garantované Masarykovou Univerzitou v Brně: pracoviště v Telči; dějiny umění se zaměřením na památkovou péči a kulturní dědictví, filosofie – garantované Masarykovou Univerzitou Brně: pracoviště v Telči, chov koní – garant Česká zemědělská univerzita Praha pracoviště SOŠ a SOU zemědělské a technické Humpolec.

V roce 2004 zahájila činnost Vysoká škola polytechnická v Jihlavě se studijním programem ekonomika a management a bylo přijato 246 studentů. Na území kraje působí rovněž soukromá Západomoravská vysoká škola Třebíč, o.p.s., kde ve studijním programu aplikované vědy a informatika a aplikované informační technologie studuje 55 studentů.

Celoživotní vzdělávání

Realizace konceptu celoživotního vzdělávání znamená užší propojení existujícího školského systému se sektorem dalšího vzdělávání, s politikou zaměstnanosti a se sociální politikou s cílem maximální integrace občana do společnosti. Zdůrazňuje se význam učení mimo rámec vzdělávací soustavy (vzdělávání na pracovišti, uznávání předchozí pracovní zkušenosti), tedy co největší prostupování oblasti učení a práce. Zvyšuje se úloha sociálních partnerů, zdůrazňuje se osobní volba každého jedince a propojení individuální poptávky se společenskou.

Na 38 středních školách se uskutečnilo vzdělávání při zaměstnání (večerní, dálková, kombinovaná forma studia). Studijní obory byly nabízeny na 12 školách, učební obory na 28 školách. Celkový počet žáků v těchto formách studia byl 1 436, z toho ve studijních oborech 745 a v nástavbových oborech 691 žáků. Celková kapacita oborů studia při zaměstnání byla 2 970 míst. Na 5 vyšších odborných školách, které nabízejí studium při zaměstnání, studovalo při zaměstnání celkem 326 žáků.

Personální podmínky vzdělávání

Co se týče pedagogických pracovníků v kraji Vysočina: nelze celkově hovořit o jejich výraznějším faktickém nedostatku. Výjimku tvoří jen nižší počty učitelů na prvním stupni základních škol. Nedostatek pedagogů se projevuje spíše u vybraných aprobací: cizí jazyky, informatika a výpočetní technika. Druhým významným nepříznivým faktorem je věková struktura učitelů: značná část je v předdůchodovém věku. Výuku v MŠ, ZŠ, G, SOŠ, SOU, ZvŠ, PŠ, ZUŠ, DDM a VOŠ zajišťuje 10 030,28 pedagogů (přepočtený počet).

Vzdělávací systém doplňuje výchovné, pedagogicko-psychologické a speciálně pedagogické poradenství. Tyto služby poskytuje v kraji Vysočina pět pedagogicko-psychologických poraden (včetně dalších čtyř odloučených pracovišť) spolu se třemi speciálně pedagogickými centry.

Pravidelné zájmové a umělecké vzdělávání nabízí 25 základních uměleckých škol a 18 domů dětí a mládeže. Nepřehlédnutelný je podíl těchto zařízení na kulturním životě regionu, na formování osobnosti a kultivování chování mladých lidí. Na území kraje Vysočina se uskutečnilo v roce 2004 více jak 30 postupových soutěží, olympiád a přehlídek MŠMT. Tradičně je udělována Cena hejtmana Vysočiny, cena Talent Vysočiny a Stipendium Vysočiny. Neziskové organizace pracující v této oblasti byly podporovány MŠMT prostřednictvím Programu státní podpory práce s dětmi a mládeží pro místní NNO a uskutečnila se Regionální velká výměna

zkušeností. Výše uvedená zařízení se také zapojila do evropských projektů (např.: Socrates, Leonardo da Vinci, Mládež) nebo do grantových programů Fondu Vysočiny (např.: Cizí jazyky – brána k novému poznání, Sport pro všechny, Sportoviště, Jednorázové akce, Tábory

8.2 Zdravotnictví

Ve zdravotnictví v kraji Vysočina pracovalo na konci roku 2003 celkem 9 886 osob (evidenční počet, viz tab. č. 8.2.1). Z nich bylo 1,6 tis. lékařů a 4,9 tis. středního zdravotnického personálu. Z počtu lékařů jich 898 působilo v samostatných ambulantních zařízeních a 601 v nemocnicích (lůžková i ambulantní část). Proti roku 2002 klesl celkový počet pracovníků v kraji Vysočina o 1,4 %. Nárůst byl zaznamenán pouze u kategorie zdravotničtí pracovníci s jiným VŠ vzděláním o 103,2 % a u kategorie jiní odborní pracovníci se SŠ vzděláním o 65,9 % (viz tab. - jiní odborní pracovníci). Tento nárůst byl způsobem především změnami ve struktuře hygienické služby, vznikem Krajské hygienické stanice (dále jen KHS) a Zdravotního ústavu. Lékaři a SZP nejsou v KHS zařazení do zdravotnických kategorií, neboť vykonávají pouze správní činnost.

Tab. 8.2.1: Pracovníci ve zdravotnictví podle kategorií (evidenční počet pracovníků) – stav k 31. 12. 2003 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Lékaři	Farmaceuti	Jiní odb. prac.	Střední zdrav. prac.	Nižší zdrav. prac.	Pomoc. zdrav. prac.	Ostatní	Celkem
Havl. Brod	331,26	38,56	63,83	1 162,61	46,60	261,62	515,16	2 429,64
Jihlava	371,62	44,68	200,62	1 233,78	55,31	172,98	473,50	2 552,49
Pelhřimov	220,21	38,03	16,43	638,75	21,60	117,01	252,89	1 304,92
Třebíč	333,95	43,88	44,87	849,76	42,58	134,15	178,58	1 627,77
Žďár n. Sáz.	375,73	60,25	27,13	990,45	40,20	143,07	343,95	1 980,78
Kraj celkem	**1 632,77**	**225,40**	**352,88**	**4 875,35**	**206,29**	**828,83**	**1 764,08**	**9 885,60**

Zdroj dat: Zdravotnická ročenka kraje Vysočina 2003, ÚZIS 2004

V kraji je šest nemocnic. Zřizovatelem pěti z nich je kraj Vysočina. V lůžkové části nemocnic působilo na konci roku 2003 346 lékařů, tj. pětina jejich celkového počtu, dalších 255 působilo v ambulantní části nemocnic. Celková kapacita nemocnic je 2 920 lůžek.

Tab. 8.2.2: Počet lékařů (přepočtený počet) – stav k 31. 12. 2003 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Lůžková péče celkem		Lůžková část nemocnic		Ambulantní péče celkem [1)]		Samostatná ambul. zařízení		Celkem [2)]	
	počet	rel.	počet	rel.	počet	rel.	počet	rel.	počet	rel.
Havl. Brod	124,40	13,14	74,99	7,92	202,86	21,42	156,40	16,52	331,26	34,98
Jihlava	103,32	9,59	80,87	7,50	257,90	23,93	195,29	18,12	371,62	34,49
Pelhřimov	61,19	8,47	47,29	6,55	158,92	22,01	122,76	17,00	220,21	30,50
Třebíč	79,25	6,80	75,05	6,44	246,50	21,14	205,70	17,64	333,95	28,64
Žďár n. Sáz.	77,08	6,21	68,08	5,48	286,50	23,08	217,19	17,50	375,73	30,27
Kraj celkem	**445,24**	**8,64**	**346,28**	**6,69**	**1153,68**	**22,29**	**898,34**	**17,35**	**1 633,77**	**31,56**

rel. – počet lékařů na 10 000 obyvatel
[1)] včetně ambulantní části nemocnic
[2)] včetně ostatních zdravotnických zařízení s 34,85 lékaři v kraji Vysočina
Zdroj dat: Zdravotnická ročenka kraje Vysočina 2003, ÚZIS 2004

Tab. 8.2.3: Kapacita lůžkových zdravotnických zařízení (stav 31. 12. 2003, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Počet lůžek celkem	Nemocnice		LDN	Léčebny TRN	Psychiatrické léčebny	Ostatní lůžková zařízení
		počet lůžek	na 10 000 obyvatel				
Havl. Brod	1547	575	60,73	74	-	859	39
Jihlava	1340	740	68,67	-	-	600	-
Pelhřimov	680	351	48,61	104	80	-	145
Třebíč	758	647	55,48	111	-	-	-
Žďár n. Sáz.	817	607	48,90	62	100	48	-
Kraj Vysočina	5 142	2 920	56,66	351	180	1507	184

Zdroj dat: Zdravotnická ročenka kraje Vysočina 2003, ÚZIS 2004

V kraji působí 4 zařízení následné péče, 3 psychiatrické léčebny, léčebna TRN a rehabilitační ústav. Nadregionální působnost má léčebna tuberkulózy a respiračních onemocnění (v Humpolci) a oddělení TRN

Nemocnice Nové Město na Moravě (Buchtův kopec), Rehabilitační ústav pro cévní choroby mozkové Chotěboř a psychiatrické léčebny v Havlíčkově Brodě, Jihlavě a Dětská psychiatrická léčebna Velká Bíteš.

Tab. 8.2.4: Nemocnice v kraji Vysočina (stav k 31. 12. 2003)

Okres	Název	Adresa	Zřizovatel	Počet lůžek	Detašovaná pracoviště
Havl. Brod	Nemocnice Havlíčkův Brod, příspěvková org.	Havlíčkův Brod, Husova 2624	kraj Vysočina	575	-
Jihlava	Nemocnice Jihlava, příspěvková org.	Jihlava, Vrchlického 59	kraj Vysočina	740	-
Pelhřimov	Nemocnice Pelhřimov, příspěvková org.	Pelhřimov, Slovanského bratrství 710	kraj Vysočina	351	-
Třebíč	Nemocnice Třebíč, příspěvková org.	Třebíč, Purkyňovo nám. 2	kraj Vysočina	647	Mor. Budějovice, nám. Svobody 358
Žďár n. S.	Nemocnice Nové Město na Moravě, příspěvková org.	Nové Město na Moravě, Žďárská 600	kraj Vysočina	485	Sněžné, Buchtův kopec
	Nemocnice sv. Zdislavy, a.s. Mostiště	Velké Meziříčí, Mostiště 93	nestátní	122	-

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

V celkem 1 048 samostatných ambulantních zařízeních (konec roku 2003) působí v kraji 898 lékařů (přepočtený počet). Z nich bylo 268 stomatologů, 228 praktických lékařů pro dospělé, 107 pediatrů, a 49 gynekologů.

Síť lékáren tvoří 96 lékáren. Počet obyvatel připadající na 1 lékárnu i výdejnu je největší v okresech Žďár nad Sázavou a Havlíčkův Brod, naopak nejmenší v okresech Jihlava a Pelhřimov.

Tab. 8.2.5: Praktičtí lékaři v ambulantních zařízeních podle oborů – stav k 31. 12. 2003 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

území	Počet lékařů (přepočtený počet)				Počet registrovaných pacientů na 1 úvazek prakt. lékaře			
	pro dospělé	pro děti a dorost	stoma-tolog	gyne-kolog	pro dospělé[2)]	pro děti a dorost[3)]	stoma-tolog	gyneko log[4)]
Havl.Brod	42,87	16,78	44,53	7,55	1 637,7	1 133,9	2 001,4	4 234,2
Jihlava	43,65	22,00	57,52	11,00	1 778,4	1 019,9	1 874,0	3 365,4
Pelhřimov	34,32	15,30	36,00	7,90	1 680,5	1 017,1	2 014,4	2 970,5
Třebíč	52,00	25,80	62,50	11,60	1 597,8	996,4	1 845,5	2 982,1
Žďár n.Sáz.	55,14	27,15	67,03	11,32	1 713,5	1 032,6	1 813,7	3 670,1
Kraj Vysočina	**227,98**	**107,03**	**267,58**	**49,37**	**1 680,3**	**1 034,9**	**1 892,3**	**3 414,8**

Zdroj dat: Zdravotnická ročenka kraje Vysočina 2003, ÚZIS 2004

Tab. 8.2.6: Lékárenská péče v kraji Vysočina (stav k 31. 12. 2003, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Počet lékáren a výdejen (vč. odloučených pracovišť)	Farmaceuti (přep. počet)	Farmaceut. laboranti (přep. počet)	Počet obyvatel na 1 lékárnu a výdejnu	Tržby za léčiva a zdr. prostředky na 1 obyvatele (Kč)	Počty expedovaných receptů a poukazů
Havl. Brod	19	38,56	44,18	4 995	3 785	839 450
Jihlava	24	46,18	47,75	4 514	3 553	892 933
Pelhřimov	21	37,23	32,44	3 454	3 492	678 152
Třebíč	24	44,88	40,30	4 869	3 377	1 143 129
Žďár n. Sáz.	25	60,05	39,04	4 995	3 325	1 201 612
Kraj Vysočina	**113**	**226,90**	**203,71**	**4 580**	**3 492**	**4 755 276**

Zdroj dat: Zdravotnická ročenka kraje Vysočina 2003, ÚZIS 2004

Rozdíly v kapacitě zařízení zdravotnické péče mezi okresy kraje nejsou celkově příliš výrazné. Odrážejí rozdílnou sídelní strukturu a také regionální působnost zdravotnických zařízení.

Zdravotní stav obyvatelstva

Zdravotní stav obyvatelstva je výsledkem působení komplexu faktorů, mezi něž patří životní styl, sociální struktura obyvatelstva, dostupnost a kvalita zdravotnické péče, stav životního prostředí, péče obyvatel o vlastní zdraví a další. Zdravotní stav obyvatel kraje Vysočina je v rámci ČR mírně nadprůměrný. Nepřímo to můžeme usuzovat z úmrtnostních poměrů, které jsou v kraji relativně dobré a od počátku 90. let mají dlouhodobou výraznou tendenci se zlepšovat.

Naděje na dožití při narození, syntetický ukazatel úmrtnostních poměrů, je v kraji dlouhodobě nad průměrem ČR. Naděje na dožití mužů byla ve druhé polovině 90. let o 0,8 roku vyšší a naděje na dožití žen o 0,6 roku vyšší než v populaci ČR. Nejvyšší naděje na dožití mužů je v okresech Žďár nad Sázavou a Třebíč, v případě žen v okresech Jihlava a Třebíč. Ve všech okresech však je naděje na dožití vyšší než v populaci ČR. Přesto, že v 90. letech došlo k významnému prodloužení naděje na dožití, tento přírůstek byl v kraji Vysočina menší než jiných regionech ČR. V důsledku toho došlo ke zhoršení relativní pozice okresů kraje v ČR. K největším přírůstkům naděje na dožití došlo u mužů i žen ve věku nad 40 let.

Nadúmrtnost mužů, tj. rozdíl mezi nadějí na dožití mužů a žen, je v kraji (6,6 roku) poněkud nižší než jinde v ČR (6,8 roku). Poměrně vysoká je však v okrese Jihlava (7,7 roku).

Tab. 8.2.7: Střední délka života (SDŽ) v kraji Vysočina v letech 2000 – 2002 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

	Muži		Ženy	
	2000	2002	2000	2002
SDŽ při narození	72,0	72,9	78,5	79,0
SDŽ ve věku 15 let	57,7	58,5	63,9	64,5
SDŽ ve věku 65 let	13,9	14,3	16,9	17,3

Zdroj dat: Zdravotní ústav se sídlem v Jihlavě, 2003

Tab. 8.2.8: Vybrané charakteristiky úmrtnosti obyvatelstva v okresech kraje Vysočina (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Území	Naděje na dožití při narození (průměr let 1996-2000)		Úmrtnost		Index potratovosti (2003)
			kojenecká	novorozenecká	
	Muži	Ženy	průměr 1999-2003		
Havlíčkův Brod	71,5	78,2	2,4	1,4	39,6
Jihlava	71,4	79,1	4,5	3,5	41,0
Pelhřimov	71,6	77,8	4,4	2,8	42,2
Třebíč	72,1	78,6	4,9	3,4	35,6
Žďár nad Sázavou	72,2	78,2	4,4	3,2	30,9
Kraj Vysočina	**71,8**	**78,4**	**4,9**	**3,3**	**37,2**
ČR	71,0	77,8	4,1	2,6	42,2

Zdroj dat: Zdravotnická ročenka kraje Vysočina 2003, ÚZIS 2004; Naděje na dožití v okresech ČR, ČSÚ Praha 2002

V roce 2004 bylo v kraji Vysočina nahlášeno téměř 130,8 tisíc případů pracovních neschopností, což představovalo 65,9 % všech nemocensky pojištěných zaměstnanců regionu. Průměrná doba jedné pracovní neschopnosti 34 dnů, v roce 2003 pak 29 dnů.

Přestože se průměrné procento pracovní neschopnosti oproti předchozímu roku snížilo, zůstává pozice kraje v tomto směru pátá nejhorší v mezikrajském srovnání, protože ke snížení došlo ve všech krajích. Snížila se neschopnost pro nemoc, ale zvýšila se kvůli úrazům. Při porovnání okresů kraje zjistíme největší snížení procenta pracovní neschopnosti v okrese Jihlava (z 6,55 na 4,79) a Žďár nad Sázavou (z 7,99 na 5,96). V okrese Žďár nad Sázavou přesto stále přetrvává nejvyšší procento pracovní neschopnosti.

Tab. 8.2.9: Pracovní neschopnost pro nemoc a úraz v kraji Vysočina (rok 2004, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Území	Počet nově hlášených případů pracovní neschopnosti			
	Celkem	z toho pro		
		nemoc	pracovní úrazy	ostatní úrazy
Havlíčkův Brod	23 240	21 193	1 040	1 007
Jihlava	33 997	30 516	1 469	2 012
Pelhřimov	19 777	17 880	881	1 016
Třebíč	24 205	22 170	787	1 248
Žďár nad Sázavou	29 570	26 444	1 011	2 115
Kraj Vysočina	130 789	118 203	5 188	7 398

Zdroj dat: Statistický bulletin – kraj Vysočina za rok 2004, ČSÚ Praha, 2005

8.3 Sociální zabezpečení a sociální služby

Sociální zabezpečení

Průměrná výše důchodů v kraji Vysočina je u většiny typů důchodů pod průměrem ČR. Rozdíl mezi výší důchodů v kraji a ČR je však poměrně malý, podobně jako rozdíly mezi okresy (tabulka 8.3.2). Také územní rozložení příjemců důchodů odpovídá počtu obyvatel. Výjimkou je významněji vyšší počet vyplácených invalidních důchodů v okrese Žďár nad Sázavou, což pravděpodobně souvisí se zaměstnaností v uranovém průmyslu.

Tab. 8.3.1: Počet příjemců důchodů v okresech kraje Vysočina k 31. 12. 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Celkem	z toho						
		Starobní plné	Starobní poměrné	Invalidní plné	Invalidní částečné	Vdovské	Vdovecké	Sirotčí
Havl. Brod	24 799	13 168	24	3 293	1 192	5 421	785	460
Jihlava	27 291	15 246	27	2 777	1 505	5 825	898	488
Pelhřimov	19 816	10 647	10	2 192	1 115	4 500	674	342
Třebíč	28 967	15 890	32	3 152	1 596	6 214	956	565
Žďár n. S.	33 540	15 960	25	5 897	2 849	6 574	1023	639
Kraj Vysočina	**134 413**	**70 911**	**118**	**17 311**	**8 257**	**28 534**	**4 336**	**2 494**
ČR	2 625 685	1 371 420	5 216	332 383	175 251	543 691	80 330	54 020

Zdroj dat: Okresy České republiky za rok 2004, ČSÚ Praha, 2005

Za pozornost stojí významný rozdíl mezi počtem příjemců vdovských (pro ženy) a vdoveckých (pro muže) důchodů. Tato situace je ovlivněna demografickým faktorem - naděje na dožití je u žen všeobecně vyšší než u mužů. Na druhé straně výše příjmu v Kč je u těchto důchodů rovněž rozdílná, zde je však vyšší průměrná výše vdoveckých důchodů než vdovských, což souvisí s přetrvávajícím dlouhodobým trendem rozdílného odměňování mužské a ženské práce.

Tab. 8.3.2: Průměrná výše důchodů v okresech kraje Vysočina (v Kč) k 31. 12. 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Celkem	z toho						
		Starobní plné	Starobní poměrné	Invalidní plné	Invalidní částečné	Vdovské	Vdovecké	Sirotčí
Havl. Brod	7 043	7 076	4 044	6 963	4 342	7 881	8 670	3 524
Jihlava	6 979	6 996	4 175	6 954	4 222	7 903	8 678	3 569
Pelhřimov	7 051	7 077	4 285	6 982	4 322	7 915	8 602	3 523
Třebíč	6 947	6 970	4 357	6 903	4 247	7 862	8 664	3 572
Žďár n. S.	7 061	7 184	4 846	7 337	4 412	7 925	8 854	3 536
Kraj Vysočina	**7 015**	**7 060**	**4 349**	**7 080**	**4 323**	**7 897**	**8 703**	**3 547**
ČR	**7 118**	**7 270**	**4 235**	**7 088**	**4 315**	**8 015**	**9 049**	**3 530**

Zdroj dat: Okresy České republiky za rok 2004, ČSÚ Praha, 2005

Sociální služby

Významnou změnou v oblasti sociálních služeb bylo v souvislosti s reformou územní veřejné správy přenesení zodpovědnosti za zajištění těchto služeb ze státu (reprezentovaného okresními úřady) na územní samosprávné orgány. Zřizovateli zařízení sociálních služeb jsou buď samy samosprávné orgány (města, obce, kraj) nebo nestátní neziskové organizace.

Současně se sociálními a ekonomickými změnami ve společnosti a měnící se socioekonomickou a demografickou strukturou společnosti se mění struktura poptávky po jednotlivých druzích sociálních služeb. Obecným trendem je zvyšování rozmanitosti typů sociálních služeb (na straně poptávky i nabídky), a to jak v oblasti služeb sociální péče, tak především v oblasti služeb sociální intervence.

Vývoj a současný stav zabezpečení poptávky po sociálních službách v kraji Vysočina celkově odpovídá těmto trendům. Zajištění některých typů služeb je však nedostatečné, jiné služby chybí zcela, problémem je také regionální rozmístění a dostupnost zařízení služeb.
Z hlediska rozmístění a struktury zařízení sociální péče pro seniory existuje rozdíl mezi okresy Jihlava a Žďár nad Sázavou na jedné straně s podprůměrnou kapacitou domovů důchodců, která je však kompenzována poněkud vyšší kapacitou bytů v domech s pečovatelskou službou, a okresy Pelhřimov a Třebíč na straně druhé s vyšší kapacitou domovů důchodců, ale méně domy s pečovatelskou službou. Výrazně nadprůměrný počet lůžek v domovech důchodců v okrese Třebíč je podmíněný tím, že tato zařízení jsou využívána i obyvateli sousedních okresů. Rozdíly mezi okresy nejsou příliš výrazné, relativně nejnižší vybavenost je z hlediska ukazatelů použitých v tab. č. 8.3.4 v okrese Havlíčkův Brod. Počet žádostí o umístění ve všech okresech převyšuje existující kapacitu.

Tab. 8.3.4: Zařízení sociálních služeb pro seniory v kraji Vysočina (stav k 30. 6. 2004, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Počet obyv. ve věku 60+ let (31.12. 2002)	Domovy důchodců			Domy s pečovatelskou službou				
		Počet zařízení	Počet lůžek	Lůžek na 10 000 obyv. 60+	Počet zařízení	Počet bytů	Počet klientů	Bytů na 10 000 obyv. 60+	Klientů na 10 000 obyv. 60+
Havl. Brod	18 512	3	268	144,8	11	339	316	179,3	170,7
Jihlava	20 254	3	325	160,5	15	429	328	203,9	161,9
Pelhřimov	14 928	6	475	313,5	13	184	172	123,3	115,2
Třebíč	21 455	*7	913	425,5	10	383	184	170,1	85,8
Žďár n. S.	22 641	5	481	212,4	19	517	420	218,6	185,5
Vysočina	**97 790**	**24**	**2 462**	**251,0**	**68**	**1 852**	**1 420**	**182,9**	**145,2**

* včetně 1 penzionu pro důchodce a 1 domovinky
Zdroj dat: Krajský úřad Vysočina a Věkové složení obyvatelstva ČR, ČSÚ 2003 (demografická data)

Počet klientů terénní pečovatelské služby téměř dvojnásobně přesahuje počet seniorů v DD a DPS. Terénní pečovatelská služba je z hlediska klientů i nákladů na její poskytování moderní formou sociální služby. V současné době jsou všechny požadavky na tuto službu uspokojeny. Nejvyšší počet klientů je v okrese Třebíč. V budoucnu se dá očekávat nárůst počtu těchto požadavků. V kraji Vysočina je poskytování terénní pečovatelské služby ztíženo roztříštěnou sídelní strukturou. Přitom je důležité, aby tato služba byla dostupná pro klienty ve všech sídlech.

Tab. 8.3.5: Počet klientů terénní pečovatelské služby a ústavy sociální péče v kraji Vysočina (stav 30. 6. 2004, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Území	Terénní pečovatelská služba		Ústavy sociální péče	
	Počet klientů	na 10 000 obyv. ve věku 60+	Počet zařízení	Počet lůžek
Havlíčkův Brod	1 024	544,5	3	220
Jihlava	1 476	637,9	-	-
Pelhřimov	299	479,6	3	331
Třebíč	2 338	1 203,9	2	200
Žďár nad Sázavou	1 241	761,0	2	152
Kraj Vysočina	**6 378**	**748,7**	**10**	**903**

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

Působnost ústavů sociální péče překračuje hranice kraje. V kraji jsou dva ústavy pro mentálně postižené (Ledeč nad Sázavou a Zboží) a dva pro mentálně postiženou mládež (Křižanov, Velké Meziříčí), dva ústavy sociální péče pro mládež (Lidmaň, Černovice), diagnostický ústav (Černovice), ústav sociální péče pro muže (Jinošov) a dva ústavy pro alkoholiky, psychopaty a psychotiky (Nové Syrovice, Věž). Všechny jsou lokalizovány mimo větší města.

V kraji je provozováno 7 azylových domů. S výjimkou okresu Pelhřimov působí v každém okrese. Z hlediska jejich zaměření jde o azylové domy pro matky (otce) a dětmi nebo pro muže. Chybí však azylové zařízení pro

ženy. Počet zařízení pro práci s ohroženou mládeží a jejich odborné zaměření je poměrně široké. Neexistují však dostatečné informace o rozsahu potřeb těchto služeb, proto je obtížné stanovit, zda je stávající vybavenost kraje dostačující. Vybavenost kraje zařízení pro práci s mentálně, tělesně a smyslově postiženými odpovídá současnému standardu ČR, což však zdaleka neznamená, že je v každé oblasti dostačující.

Tab. 8.3.6: Vybraná zařízení služeb sociální intervence v kraji Vysočina (červen 2003, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Azylové domy		Zařízení soc. služeb v oblasti		Poradny
	Počet domů	Počet lůžek	Práce s ohroženou mládeží	Práce s tělesně, mentálně a smyslově postiženými	
Havl. Brod	1	16	5	11	3
Jihlava	2	54	5	9	5
Pelhřimov	-	-	2	1	2
Třebíč	2	69	7	9	8
Žďár n. S.	2	33	4	12	6
Kraj Vysočina	**7**	**172**	**23**	**42**	**24**

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

Oblast poskytování sociálních služeb je velmi různorodá, což souvisí jak s rozmanitou strukturou poptávky po těch službách, tak i s množstvím různých aktérů zabezpečujících tyto služby (nejčastěji obce a neziskové organizace). Současně je to i značně dynamická oblast, neboť struktura poptávky se v průběhu socioekonomických změn ve společnosti s časem mění. To vytváří značné nároky na monitorování stavu nabídky sociálních služeb, včetně odhadu současných potřeb (poptávky) a jejich očekávaného vývoje. Tento monitoring, včetně systémové podpory kritických či prioritních oblastí, je jednou z klíčových rolí krajské samosprávy v oblasti sociálních služeb.

8.4 Péče o skupiny osob ohrožené sociálním vyloučením

Současná společenská situace se vyznačuje zvýšeným znevýhodněním určitých skupin osob, které jsou z různých důvodů ohroženy marginalizací a vyčleňováním ze společnosti, vzdělávání, práce apod. Růst těchto skupin a kumulace jejich problémů představuje vážný problém. Většina těchto osob žije pod hranicí chudoby, pobírají nízké sociální dávky, dopouští se trestné činnosti, využívají široké sociální sítě zařízení nestátních neziskových organizací i zařízení státních atd.

Mezi specifické skupiny v současné době stále více ohrožené sociálním vyloučením patří osoby závislé na návykových látkách, které se sdružují v uzavřených komunitách, nejsou zpravidla motivováni k životu bez drogy, často jsou nositeli zdravotních rizik pro společnost, zvýšeně se dopouští trestné činnosti. Dále etnické menšiny, jejichž podíl v populaci dlouhodobě roste. Mezi nejproblémovější skupiny patří příslušníci romské komunity, jejichž situaci ovlivňují otevřené i skryté projevy etnické diskriminace ze strany majoritní společnosti, k vyloučení však zejména přispívá nízká nebo žádná kvalifikace, nízké uplatnění na trhu práce, závislost na sociálních dávkách a odlišné sociokulturní prostředí, které nepreferuje vztah ke vzdělání a k práci. Také osoby páchající trestnou činnost a osoby po výkonu trestu jsou vyloučeny v důsledku svého jednání, kterým ohrožují společnost, trestem jsou stigmatizováni, obtížně hledají místo ve společnosti, nelze je umístit na trhu práce, sekundárně způsobují sociální vyloučení obětí trestné činnosti. Sociálním vyloučení jsou ohroženy také skupiny, kterým je zpravidla věnována pozornost v jiných částech dokumentu, jako např. osoby se zdravotním postižením, osoby společensky nepřizpůsobivé (bezdomovci apod.), mládež ze znevýhodněného prostředí, osoby obtížně uplatnitelné na trhu práce (nízká kvalifikace, vyšší věk, absolventi), osamělí rodiče pečující o děti apod.

Obecně jsou skupiny osob ohrožené sociální vyloučením definovány, mnohdy ale neexistuje jejich systematické sledování, které by umožnilo provádět podrobnou analýzu situace a hodnocení a následně přijímat vhodná opatření. Z tohoto důvodu bude v současné době věnována pozornost pouze některým skupinám ohroženým sociálním vyloučením. Pro kraj plyne v samostatné působnosti dle zákona č. 37/1989 Sb., o ochraně před alkoholismem a jinými toxikomaniemi, mj. povinnost řídit ochranu před vznikem závislosti na alkoholu a jiných návykových látkách a činit další opatření potřebná k poskytování péče v této oblasti. Proto je věnována pozornost zejména protidrogové prevenci a péči o uživatele drog.

8.4.1 Protidrogová prevence a péče o uživatele drog

Tab. 8.4.1: Problémoví uživatelé drog v okresech kraje Vysočina: struktura podle základní drogy (rok 2003, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Základní droga kvůli které klient L/K centrum navštívil	Okres					Kraj Vysočina celkem (2002)
	H. Brod	Jihlava	Pelhřimov	Třebíč	Žďár n/S.	
heroin	34	4	4	6	16	64
kodein	0	1	0	0	0	1
benzedrin	0	0	0	8	1	9
pervitin	58	95	11	63	49	276
„extáze“	0	2	0	2	8	12
kokain	0	0	0	2	0	2
marihuana	33	31	13	111	59	247
hašiš	0	0	0	0	1	1
sedativa, hypnotika	1	1	0	0	1	3
LSD	1	1	0	2	0	4
lysohlávka	0	0	0	3	0	3
toluen	4	2	0	6	5	17
jiná rozpustidla	0	2	0	1	0	3
gambling	16	6	0	0	2	24
Celkem	**147**	**145**	**28**	**204**	**142**	**666**

Zdroj dat: Krajská hygienická stanice Jihlava, 2004

Protidrogová politika kraje Vysočina vychází z Národní strategie protidrogové politiky na období 2001-2004, která je v souladu s drogovou strategií Evropské unie (Akční plán EU boje proti drogám 2000-2004). Protidrogová politika vyžaduje komplexní multidisciplinární a vyvážený přístup, který vychází z celospolečenské, meziresortní, mezioborové, a mezisektorové spolupráce a je postavený na rovnováze potlačování nabídky a snižování poptávky po drogách. Jejími základními pilíři jsou prevence (primární), léčba a

resocializace, harm reduction (snižování zdravotních a sociálních rizik) a represe.V současné době není schválena Strategie protidrogové politiky kraje Vysočina na období 2002-2004, ani není jmenována samostatná protidrogová komise.

Na území kraje Vysočina jednoznačně převažuje zneužívání legálních látek (alkohol, nikotin) nad nelegálními, avšak ani zneužívání této skupiny látek a jeho důsledky nejsou zanedbatelné.

Nejužívanější nelegální drogou je marihuana, na druhé místo se řadí extáze, na třetí místo pervitin. Nadále trvá obliba halucinogenních látek, především lysohlávky, jejíž výskyt je v regionu poměrně hojný. U většiny uživatelů není výjimkou kombinace všech jmenovaných skupin návykových látek. Počet problémových uživatelů drog je relativně stabilní, výrazně nenarůstá. Rozrůstá se otevřená drogová scéna, zvyšuje se počet experimentátorů a víkendových uživatelů mezi dospívající mládeží ve věku 15 - 19 let. Mezi nejmladší populací je také oblíbená konzumace alkoholu v kombinaci s volně prodejnými léky.

V rámci kraje Vysočina jsou Krajskou hygienickou stanicí v Jihlavě sledováni tzv. problémoví uživatelé drog (skupina uživatelů/závislých s největšími zdravotními, sociálními a trestně-právními riziky užívání jako je např. injekční užívání, dlouhodobé a pravidelné užívání opiátů apod.), kteří vyhledali pomoc v některém kontaktním centru nebo léčebném zařízení. V těchto údajích jsou však zachyceny pouze ty osoby, které měly o kontakt zájem. Údaje také poskytuje pouze 21 zařízení (10 psychiatrická péče, 5 kontaktní centra, 2 poradenství, 2 centra prevence, 1 terapeutická komunita, 1 centrum následné péče). Celkově bylo v roce 2003 v kraji Vysočina evidováno 666 problémových uživatelů drog, z toho 267 bylo tzv. nových uživatelů (klienti, kteří vyhledali pomoc poprvé). Z údajů také vyplývá, že v 75,4% se problémové užívání drog objevuje u věkové skupiny 15-24 let.

V kraji Vysočina byl v roce 2003 zaznamenán 1 případ pozitivního vyšetření na HIV z 201 provedených vyšetření v L/K centrech, na VHA byly ve stejném období 2 pozitivní případy, na VHB 3 případy a VHC 30 případů. Žádné úmrtí nebylo v roce 2003 spojováno s užíváním drog. Policií ČR bylo na území kraje šetřeno 144 trestných činů v souvislosti s užívání drog (§187, 187a, 188, 188a trestního zákona).

Tab. 8.4.2: Problémoví uživatelé drog v okresech kraje Vysočina: struktura podle věku (rok 2002, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

11 – 14 let	15 – 24 let	25 – 34 let	35 – 44 let	45 – 54 let	55 – 64 let	Neznámo	Celkem
17	477	114	16	5	1	11	**641**
2,6 %	74,4 %	17,8 %	2,5 %	0,8 %	0,2 %	1,7 %	**100 %**

Zdroj dat: Krajská hygienická stanice Jihlava, 2003

Ve čtyřech okresech kraje (mimo Pelhřimov) proběhl v roce 2000 rozsáhlý průzkum NEAD 2000, který mapoval výskyt drog a způsob jejich užívání a zneužívání u středoškolské mládeže. Byl realizován pod záštitou Psychologického ústavu AV ČR, Sdružení Podané ruce a Katedry psychologie FF UP Olomouc. Dotazníkového šetření se zúčastnilo v rámci těchto okresů kraje celkem 3 692 respondentů. Z výsledků vyplývá především alarmující zneužívání alkoholu, nikotinu a marihuany a to ve velmi nízkém věku.

Nejvýznamnější výsledky regionální studie NEAD 2000:

1) První opilost v životě do svých 15 let (včetně) zažilo 60,3 % středoškoláků. 12,6 % tuto zkušenost učinilo dokonce do 13 let (včetně).
2) Celkově kouří pravidelně cigarety 39,7 % oslovených středoškoláků. 27,3% jich začalo pravidelně kouřit do svých 15 let (včetně).
3) 14 % středoškoláků má zkušenost se zneužitím léků.
4) 17 % středoškoláků má zkušenost s nelegální drogou a tuto zkušenost hodlá v budoucnu opakovat. Přibližně 55,5 % středoškoláků zkušenost s nelegální drogou nemá a ani ji nechce učinit.
5) 39,5 % oslovených středoškoláků má zkušenost s nelegální nealkoholovou drogou.
6) První zkušenost s nelegální nealkoholovou drogou má 25,9 % středoškoláků do 15 let (včetně). Největší procento mládeže učiní první zkušenost s drogou ve věku 14 – 16 let.
7) S marihuanou nebo hašišem má zkušenost 33,2 % středoškoláků.
8) Zkušenost s těkavými látkami má 5,95 % středoškoláků, s pervitinem pak 3,57 % oslovených středoškoláků.
9) Opakovanou zkušenost s marihuanou nebo hašišem v posledním měsíci mělo 6,6 %.

Tab. 8.4.3: Největší poskytovatelé služeb okresech kraje Vysočina: struktura podle typu poskytovaných služeb (2002)

Typ poskytovaných služeb	Zařízení	Okres
Primární prevence	Všechny typy škol (MŠ, ZŠ, ZvŠ, SOŠ a gymnázia, OU a SOU, VOŠ)	Celý region
	Školská zařízení (pedagogicko-psychologické poradny, výchovné ústavy, dětské domovy)	Celý region
	D-STOP (Centrum prevence a Klub volného času) v Bystřici n.P.	Žďár n.S.
	Klub Zámek – Centrum prevence drog.závislostí a dalších soc.pat. jevů	Třebíč
	Zdravotní ústav v Jihlavě	Jihlava
	Centrum prevence – VRAKBAR	Jihlava
Harm reduction	Kontaktní centrum Jihlava (Centrum u Větrníku)	Jihlava
	K-centrum Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod
	KC pro drogově závislé VIA	Pelhřimov
	Spektrum – kontaktní nízkoprahové centrum	Žďár n.S.
	Kontaktní centrum drogových závislostí Třebíč	Třebíč
Léčba a resocializace	Psychiatrické léčebny a nemocnice	Celý region
	AT ambulance a psychiatrické ambulance	Celý region
	Circle of Life (Následní péče, resocializace po léčbě závislostí, rekvalifikace, chráněné bydlení a chráněné pracovní programy) v Koněšíně	Třebíč
	Terapeutická komunita Sejřek	Žďár n.S.
Represe	Policie ČR a další orgány činné v trestním řízení	Celý region
	Městské policie	Celý region

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

Svou první nelegální nealkoholovou drogu v životě získalo 97,4 % středoškoláků od někoho v blízkém okolí (kamaráda, partnera, známého, sourozence apod.). Pouze 2,6 % ji získalo od někoho, koho neznali. (Pozn.: výzkum ve vybrané skupině mládeže je prezentován pro ilustraci závažnosti této problematiky). V okrese Pelhřimov byla odlišným způsobem zpracována studie fy Casri a její výsledky nejsou v uvedených údajích zahrnuty.

V roce 2003 proběhla na území ČR Evropská školní studie o alkoholu a jiných drogách ESPAD, která je zaměřena na užívání alkoholu a jiných návykových látek, tedy tabáku a nezákonných drog, mezi mládeží ve věku 15 - 16 let. Hlavními cíli projektu ESPAD je získání spolehlivých odhadů prevalence užívání návykových látek u mládeže, srovnání situace v jednotlivých evropských zemích a analýza trendů v čase. Tato studie se opakuje periodicky po 4 letech. V roce 2003 byly poprvé sebrány údaje tak, aby bylo možné studii vyhodnotit za jednotlivé kraje a srovnat je v rámci ČR mezi sebou. Oficiální výsledky budou k dispozici v druhé polovině roku 2004.

V současné době je patrný vzestupný trend zneužívání nealkoholových drog mezi dospívající mládeží v důsledku masové popularizace taneční scény (tzv. taneční drogy), který se odráží i na místní drogové scéně (nárůst pravidelných konzumentů extáze a dalších syntetických drog, kteří nejsou evidováni v žádném L/K centru).

Drogová centra jsou rozptýlena do spádových center, ve kterých se uživatelé izolují v menších vzájemně propojených komunitách (zachování anonymity), drogová scéna je tedy převážně uzavřená.
V rámci regionu je oblast protidrogové prevence a péče o uživatele drog zajišťována státními institucemi, samosprávou a nestátními neziskovými institucemi.

8.5 Volnočasové aktivity a sport

Mimoškolní výchovu a organizované využití volného času poskytuje z velké části síť základních uměleckých škol a domů dětí a mládeže, jejichž zřizovateli je především kraj a obce. V kraji existuje 25 základních uměleckých škol (8 zřizovaných krajem a 16 zřizovaných obcemi), které k 1. 1. 2005 navštěvovalo 10 886 žáků v pravidelné výuce. Většinou jsou umístěny ve větších městech, ale zřizují je i detašovaná pracoviště v dalších obcích. Další organizovaná zájmová činnost dětí probíhá v domech dětí a mládeže. K 1. 1. 2004 existovalo v kraji 20 domů dětí a mládeže (10 zřizovaných krajem, 9 obecních a jedno středisko volného času zřizuje Biskupství českobudějovické), které navštěvovalo celkem 13 256 dětí. Dalším velmi významným organizátorem volnočasových aktivit v kraji Vysočina jsou nestátní neziskové organizace (NNO) působící v oblasti volného času dětí a mládeže. Oblast nestátního neziskového sektoru nebyla a není doposud dostatečně zmapována. Příčin je několik: různorodost, nejednotnost, nesrovnatelnost NNO a v neposlední řadě také uzavřenost či nezájem některých NNO komunikovat mezi sebou či s orgány státní samosprávy. Proto dosud neexistuje kompletní přehled NNO působících v kraji Vysočina. Dílčí přehledy NNO mají různí poskytovatelé dotací, vždy se ale jedná pouze o přehled příjemců dotací či žadatelů o podporu – nikdy ne o přehled veškerých NNO v kraji Vysočina. Jedinou kompletní databázi NNO má Ministerstvo vnitra ČR, kde jsou zaregistrovány všechny existující NNO. MV ČR je však schopno poskytnout pouze přehled všech NNO, nikoli tedy výběr organizací působících v oblasti mládeže a sportu. NNO nemají ze zákona žádnou povinnost nahlašovat údaje o sobě a své činnosti či zaměření orgánům veřejné správy (s výjimkou MV ČR), tedy ani krajskému úřadu.

Vybavenost sportovišti pro širší veřejnost je kraj Vysočina ve srovnání s celou Českou republikou mírně nadprůměrná. Mírně nadprůměrná je jak vybavenost tělocvičnami, včetně školních s přístupem veřejnosti, tak krytých i otevřených stadiónů. Tato zařízení se však koncentrují do okresních měst a jejich přístupnost ze vzdálenějších míst je omezená dopravní dostupností. Mimo okresní města je důležitá činnost sportovních jednot a klubů, které jsou především na venkově základem veřejné tělovýchovy, ale také organizátorem společenského a kulturního života.

V posledních několika letech se spolupráce NNO z oblasti volnočasových aktivit a sportu a dalších organizací s krajem Vysočina postupně zlepšuje. Jednak je to zásluhou Fondu Vysočina, prostřednictvím kterého je v nemalé míře podporováno velké množství nejrůznějších projektů. Důležitou skutečností je také spolupráce kraje (oddělení mládeže a sportu) s Radou dětí a mládeže kraje Vysočina, která se stala pro kraj Vysočina důležitým partnerem v oblasti volnočasových aktivit dětí a mládeže.

Se vstupem ČR do EU také neustále roste zájem škol, školských zařízení i NNO o projekty mezinárodní spolupráce. Zvýšil se počet projektů podporovaných českými národními agenturami (Mládež, Socrates, Leonardo da Vinci...) i projektů, které o podporu z EU žádat nemohou. Všechny tyto projekty kraj Vysočina velmi významnou měrou podporuje. Jednak systémovým dofinancováním evropských projektů z rozpočtu kraje a také grantovým programem vyhlášeným z Fondu Vysočina.

Tab. 8.5.1: Přehled vybraných sportovních zařízení v okresech kraje Vysočina k 31. 12. 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Tělocvičny vč. škol. s přístupem veřejnosti	Stadióny otevřené	Zimní stadiony kryté i otevřené	Kryté bazény
Havlíčkův Brod	60	6	4	1
Jihlava	58	6	2	3
Pelhřimov	42	11	2	1
Třebíč	72	11	2	4
Žďár nad Sázavou	85	9	7	5
kraj Vysočina	**317**	**43**	**17**	**14**
na 10 000 obyvatel	6,13	0,83	0,33	0,27
Česká republika	5 219	841	220	323
na 10 000 obyvatel	5,11	0,82	0,22	0,32

Zdroj dat: Databáze KROK. ČSÚ, Praha 2005

8.6 Kultura a památková péče

8.6.1 Kultura

Kultura je nedílnou součástí života společnosti. Je odrazem životní úrovně obyvatelstva, plní důležitou sociální funkci, výchovně vzdělávací funkci a je i významným hospodářským odvětvím.

Na území kraje Vysočina se nachází stabilní síť kulturních zařízení, která je srovnatelná s průměrem ČR a odpovídá postavení regionu v rámci České republiky.

Kraj Vysočina spoluvytváří finanční, koncepční a legislativní předpoklady pro rozvoj kultury v kraji a reaguje na aktuální potřeby v souladu s koncepcemi vlády ČR a doporučením Ministerstva kultury ČR (Strategie účinnější státní podpory kultury, Koncepce účinnější péče o movité kulturní dědictví, Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu, Koncepce rozvoje knihoven).

Tab. 8.6.1: Nejvýznamnější hudební festivaly v kraji Vysočina

Hudební festival	Místo konání
Concentus Moraviae - mezinárodní hudební festival	kraj Vysočina
Festival Gustava Mahlera	Jihlava, Kaliště
Festival Petra Dvorského	Jaroměřice nad Rokytnou, kraj Vysočina
Festival sborového umění	Jihlava
Festival Vysočina	kraj Vysočina
Francouzsko-česká hudební akademie	Telč
Hudební slavnosti – hudební festival na hradech a zámcích	kraj Vysočina

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

Velká pozornost je věnována rozvoji aktivit volného času s důrazem na stimulaci rozvoje mezinárodní kulturní spolupráce. Nezastupitelnou roli zde představuje spolková a zájmová činnost obyvatel. Ta je v rámci kraje pravidelně podporována zejména grantovými programy Fondu Vysočiny, přímou podporou významných kulturních a společenských akcí (tabulka 8.6.1). Zvlášť je udělována podpora regionálním postupovým a národním přehlídkám v oblasti neprofesionálního umění (tabulka 8.6.2)

Tab. 8.6.2: Regionální postupové a národní přehlídky v oblasti neprofesionálního umění v kraji Vysočina

Regionální postupové přehlídky	Pořadatel
Pohádkový mlejnek	Dům kultury Žďár nad Sázavou
Tanec, tanec	Dům kultury Žďár nad Sázavou
Videofestival	Sdruž. pro pomoc mentálně postiženým Třebíč
Třešťské divadelní jaro	MěKS Třešť – město Třešť
JID 20–05 – amatérské divadlo	OS při Gymnáziu v Jihlavě
Třebíčské loutkářské jaro	KVIZ Třebíč
Dospělí dětem	ADIVADLO Havlíčkův Brod
Wolkerův Prostějov	De Facto Mimo Jihlava
Zpěváčci	Horácké folklorní sdružení Jihlava
Dětské folklórní soubory	Horácké folklórní sdružení Jihlava
Dětský scénický tanec	PERNULA Třebíč
Národní přehlídky	**Pořadatel**
Divadelní Třebíč	KVIZ Třebíč
Neprofesionální komorní symfonické orchestry	KVIZ Třebíč
Dětské folklórní soubory	DKO Jihlava

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

V zájmu kraje je podpora lidových tradic, která je významná jak pro identifikaci obyvatel s územím, tak pro zvýšení atraktivity z hlediska cestovního ruchu. V kraji Vysočina je registrováno cca 40 folklorních souborů, které prezentují lidové tradice, zvyky a obyčeje regionu (tabulka 8.6.3).

V souladu s Koncepcí účinnější péče o tradiční lidovou kulturu bylo zřízeno při Muzeu Vysočiny Třebíč, příspěvkové organizaci, Regionální pracoviště pro péči o tradiční lidovou kulturu pro kraj Vysočina.

Tab. 8.6.3: Největší folklorní festivaly v kraji Vysočina

Název	Místo konání
Bramborobraní	Třebíč
Horácko zpívá a tančí	Světlá nad Sázavou
Národní krojový ples FOS ČR	Žďár nad Sázavou
Setkání na Podhorácku	Velká Bíteš
Přehlídka souborů Prameny	Světlá nad Sázavou
Evropské setkání souborů	Telč

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

V kraji Vysočina je registrováno cca 80 divadelních spolků, z toho cca 30 aktivních, se zaměřením na činohru, muzikál, kabaret, divadlo poezie. Počty se stále mění, zejména dětské a studentské kolektivy rychle vznikají a zanikají, často se zakládají za účelem uskutečnění jednoho představení. Nadregionální působnost má Divadlo T. E. J. P. – divadlo mimořádné nonverbální produkce, které koresponduje s prvky tzv. nového cirkusu, tedy akrobacií a rytmikou. Jedinou stálou profesionální divadelní scénu v kraji představuje Horácké divadlo Jihlava s kapacitou 305 míst, od roku 2003 příspěvková organizace kraje Vysočina. Ročně se zde odehraje více než 200 představení, průměrná návštěvnost se pohybuje kolem 280 osob, roční návštěvnost přesahuje 60 tis. diváků. V kraji Vysočina jsou pravidelně pořádány regionální postupové a národní přehlídky (tabulka 8.6.2).

Významným způsobem se na kulturních a vzdělávacích aktivitách podílejí knihovny. V kraji Vysočina odevzdalo v roce 2004 statistický výkaz Kult (MK) 12-01 celkem 638 knihoven, z nichž 40 je profesionálních, 533 neprofesionálních a 65 poboček (54 poboček funguje jako neprofesionální knihovny v obcích, kde není obecní úřad). Pět profesionálních knihoven – Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě, příspěvková organizace kraje Vysočina, a pověřené knihovny v Jihlavě, Pelhřimově, Třebíči a Žďáru nad Sázavou - vykonávají tzv. regionální funkce, tj. poskytují základním knihovnám v kraji poradenské a vzdělávací služby, budují výměnné fondy, zapůjčují výměnné soubory knihovních dokumentů a zajišťují další nezbytné činnosti napomáhající rozvoji knihoven a jejich veřejných knihovnických a informačních služeb. V roce 2004 bylo obsluhováno celkem 600 knihoven.

Tab. 8.6.4: Počet knihoven v kraji Vysočina

Okres	Profesionální	Neprofesionální	Pobočky	Knihovny celkem	Počet svazků
Havlíčkův Brod	11	109	15	135	515 693
Jihlava	6	77	18	101	387 897
Pelhřimov	8	91	0	99	404 353
Třebíč	10	138	18	166	637 124
Žďár nad Sázavou	5	118	14	137	589 846
Vysočina	**40**	**533**	**65**	**638**	**2 534 913**

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

Tab. 8.6.5: Příspěvkové organizace zřizované krajem Vysočina na úseku kultury

Muzeum Vysočiny Havlíčkův Brod
Muzeum Vysočiny Jihlava
Muzeum Vysočiny Třebíč
Muzeum Vysočiny Pelhřimov
Galerie výtvarného umění v Havlíčkově Brodě
Horácká galerie v Novém Městě na Moravě
Oblastní galerie Vysočiny v Jihlavě
Hrad Kámen
Horácké divadlo Jihlava
Krajská knihovna Vysočiny v Havlíčkově Brodě

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

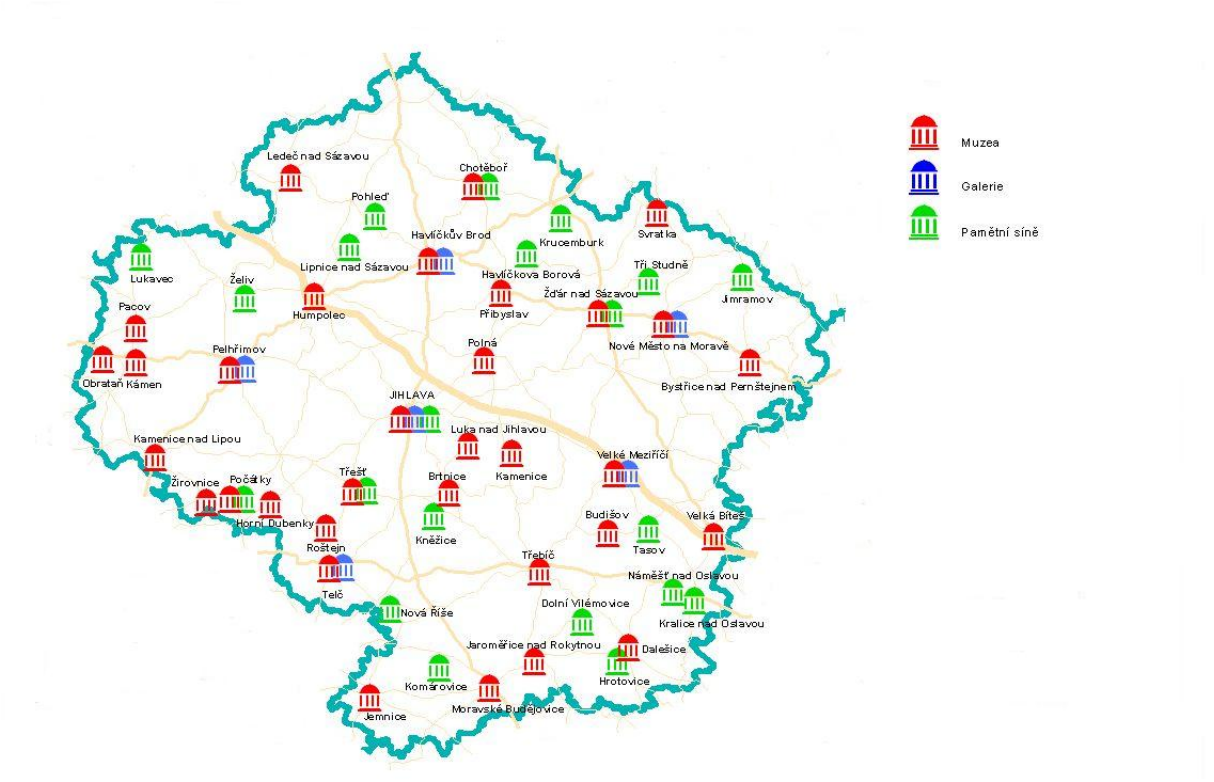
Tab. 8.6.6: Kulturní střediska v kraji Vysočina

Název	Město
Kulturní dům	Bystřice nad Pernštejnem
Kulturní dům OSTROV, s. s r.o.	Havlíčkův Brod
Městské kulturní a informační středisko v Humpolci	Humpolec
Městské kulturní středisko	Jaroměřice nad Rokytnou
Dům kultury odborů, s. s r.o.	Jihlava
Správa kulturních zařízení Kamenice nad Lipou	Kamenice nad Lipou
Městské kulturní středisko Moravské Budějovice	Moravské Budějovice
Městské kulturní středisko Náměšť nad Oslavou	Náměšť nad Oslavou
Městské kulturní středisko Padov	Pacov
Kulturní zařízení města Pelhřimova - KD Máj	Pelhřimov
Kulturní zařízení města Počátky	Počátky
Kulturní středisko	Polná
Kulturní dům	Přibyslav
KVIZ Třebíč	Třebíč
Městské kulturní středisko v Třešti	Třešť
Inf. centrum města a Klub kultury města Velké Bíteše	Velká Bíteš
JUPITER CLUB, s. s r.o.	Velké Meziříčí
Dům kultury Žďár nad Sázavou	Žďár nad Sázavou

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

Spolu s muzei a galeriemi zřizovanými krajem Vysočina (tabulka 8.6.5) působí na území kraje cca 70 muzeí a galerií, které uchovávají a prezentují kulturní dědictví, historické a lidové tradice i současné umělecké směry. Jejich zřizovatelem jsou obce, města, občanská sdružení, soukromé fyzické i právnické osoby.

Obr. 8.6.1: Přehled muzeí, galerií a pamětních síní k 31.10. 2005

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

Mezi současné priority podporované krajem Vysočina na úseku kultury patří výstavba sídla Krajské knihovny Vysočiny, účinnější prezentace kulturního dědictví s mezinárodním přesahem a prezentace regionálních umělců, zejména malířů, sklářů, kovářů či fotografů atd. na celostátních a mezinárodních výstavách a kulturních misích.

Důležitým partnerem zejména v oblasti propagace kulturních akcí a aktivit v kraji jsou kulturní centra a informační střediska (tabulka 8.6.6).

8.6.2 Památková péče

Na území kraje Vysočina se nachází množství kulturních památek, hradů, zámků, církevních staveb, domů, kapliček a soch světců, pokrývajících v podstatě celé jeho území. Do 31. 10. bylo v kraji Vysočina prohlášeno osm národních kulturních památek a na Seznam světového kulturního a přírodního dědictví zapsány tři památky UNESCO.

Výjimečným kulturním bohatstvím kraje jsou také městské a vesnické památkové rezervace, městské a vesnické památkové zóny, krajinné památkové zóny a ochranná pásma.

Památkové rezervace jsou území, jejichž charakter a prostředí určuje soubor nemovitých kulturních památek, popřípadě archeologických nálezů. Vláda České republiky nařízením prohlašuje tato území jako celek za památkovou rezervaci a stanovuje podmínky pro zabezpečení její ochrany. Tyto podmínky se mohou v potřebném rozsahu vztahovat i na nemovitosti na území památkové rezervace, které nejsou kulturními památkami.

Památkové zóny jsou území sídelního útvaru nebo jeho části s menším podílem kulturních památek, historické prostředí nebo část krajinného celku, které vykazují významné kulturní hodnoty, jenž může Ministerstvo kultury České republiky po projednání s orgánem kraje v přenesené působnosti prohlásit za památkovou zónu a určit podmínky její ochrany.

Tab. 8.6.7: Přehled památek UNESCO a národních kulturních památek v kraji Vysočina k 31. 10. 2005

Kulturní památky na Seznamu světového kulturního a přírodního dědictví UNESCO
Telč, historické jádro města
Žďár nad Sázavou, poutní kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře
Třebíč, židovská čtvrť a basilika sv. Prokopa

Národní kulturní památky
Rodný dům Karla Havlíčka Borovského
Zámek Telč
Kostel sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře
Zřícenina hradu Lipnice nad Sázavou
Zámek Jaroměřice nad Rokytnou
Zámek Náměšť nad Oslavou
Klášter s kostelem sv. Prokopa v Třebíči
Židovský hřbitov v Třebíči

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

Tab. 8.6.8: Přehled městských a vesnických památkových rezervací, městských a vesnických památkových zón, krajinných památkových zón a ochranných pásem k 31. 10. 2005

Městské památkové rezervace
Městská památková rezervace Jihlava
Městská památková rezervace Pelhřimov
Městská památková rezervace Telč

Vesnické památkové rezervace
Vesnická památková rezervace Dešov
Vesnická památková rezervace Krátká
Vesnická památková rezervace Křižánky

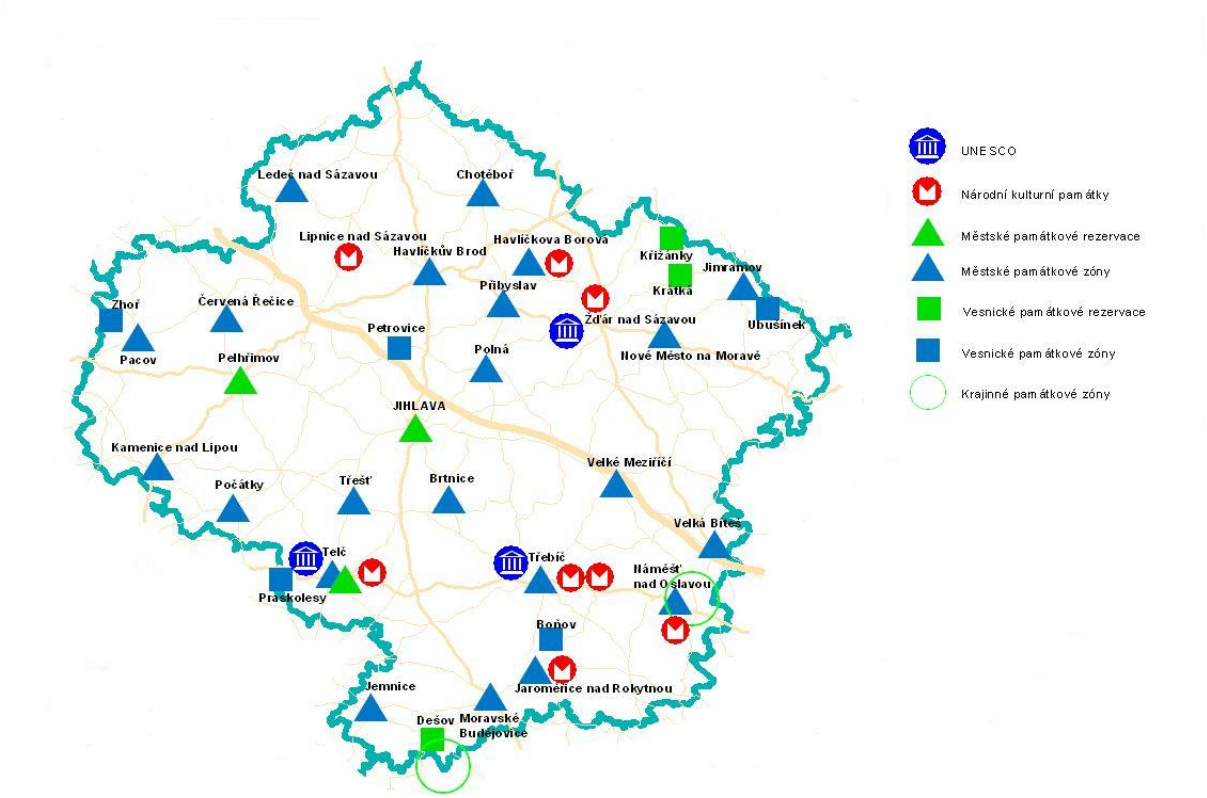
Krajinné památkové zóny
Krajinná památková zóna Náměšťsko

Krajinná památková zóna Vranovsko –Bítovsko
Městské památkové zóny
Městská památková zóna Brtnice
Městská památková zóna Červená Řečice
Městská památková zóna Havlíčkova Borová
Městská památková zóna Havlíčkův Brod
Městská památková zóna Chotěboř
Městská památková zóna Jaroměřice nad Rokytnou
Městská památková zóna Jemnice
Městská památková zóna Jimramov
Městská památková zóna Kamenice nad Lipou
Městská památková zóna Ledeč nad Sázavou
Městská památková zóna Moravské Budějovice
Městská památková zóna Náměšť nad Oslavou
Městská památková zóna Nové Město na Moravě
Městská památková zóna Pacov
Městská památková zóna Počátky
Městská památková zóna Polná
Městská památková zóna Přibyslav
Městská památková zóna Telč – Staré město
Městská památková zóna Třebíč
Městská památková zóna Třešť
Městská památková zóna Velká Bíteš
Městská památková zóna Velké Meziříčí

Vesnické památkové zóny
Vesnická památková zóna Boňov
Vesnická památková zóna Petrovice
Vesnická památková zóna Ubušínek
Památková zóna s dochovanými soubory lidové architektury Praskolesy (Mrákotín)
Památková zóna s dochovanými soubory lidové architektury Zhoř (Pacov)
Ochranná pásma
Ochranné pásmo areálu bývalého cisterciáckého kláštera a poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené hoře ve Žďáře nad Sázavou
Ochranné pásmo hradu Kámen
Ochranné pásmo hradu Žirovnice
Ochranné pásmo kostela sv. Anny a barokního kostela Narození Panny Marie v Přibyslavicích
Ochranné pásmo kostela svaté Kateřiny v Lázních svaté Kateřiny v Počátkách
Ochranné pásmo kostela sv. Michala ve Vítochově
Ochranné pásmo MPR Jihlava
Ochranné pásmo MPR Pelhřimov
Ochranné pásmo MPR Telč
Ochranné pásmo MPZ Jaroměřice nad Rokytnou
Ochranné pásmo MPZ Jemnice
Ochranné pásmo MPZ Jimramov
Ochranné pásmo MPZ Moravské Budějovice
Ochranné pásmo MPZ Polná
Ochranné pásmo MPZ Třebíč
Ochranné pásmo památníku „Bratrství“Mnich
Ochranné pásmo pro historické jádro města Brtnice
Ochranné pásmo pro státní hrad Lipnice nad Sázavou
Ochranné pásmo zámku Krhov
Ochranné pásmo zámku ve Stránecké Zhoři
Ochranné pásmo zaniklé středověké osady Mstěnice v k. ú. Hrotovice
Ochranné pásmo kolem kostela sv. Víta a sochy Panny Marie v k. ú. Horní Paseka

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina
Ochranná pásma jsou vymezena k ochraně nemovité kulturní památky či jejího prostředí.

Obr. 8.6.2: Přehled památek zapsaných do seznamu Unesco, národních kulturních památek, městských a vesnických památkových rezervací, městských, vesnických a krajinných památkových zón a ochranných pásem k 31. 10. 2005

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

Tab č. 8.6.9: Počet kulturních památek ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina k 31. 10. 2005 (dle hranic kraj po 1. 1. 2005)

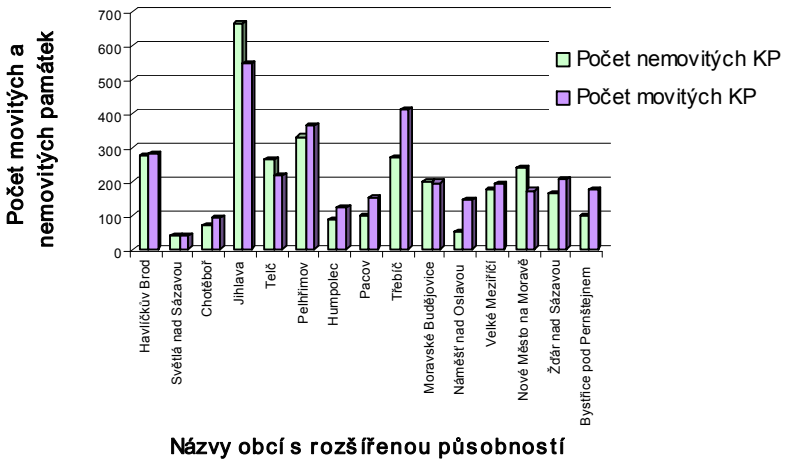
Obec s rozšířenou působností	Počet nemovitých KP	Počet movitých KP
Havlíčkův Brod	277	283
Světlá nad Sázavou	38	38
Chotěboř	68	93
Jihlava	667	547
Telč	263	216
Pelhřimov	332	365
Humpolec	83	122
Pacov	98	152
Třebíč	272	412
Moravské Budějovice	199	196
Náměšť nad Oslavou	51	146
Velké Meziříčí	177	194
Nové Město na Moravě	240	172
Žďár nad Sázavou	165	207
Bystřice pod Pernštejnem	96	173
Celkem	**3026**	**3316**

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

Celkový počet kulturních památek v kraji Vysočina zapsaných v seznamu kulturních památek Ministerstva kultury ČR k 31. 10. 2005 je 6 342. Těmito památkami mohou být nemovité i movité věci popř. jejich soubory, které jsou významnými doklady historického vývoje, životního způsobu a prostředí společnosti od nejstarších dob do současnosti.

Pro rozvoj památkové péče je nutné zřízení odborné památkové instituce Národního památkového ústavu, územního pracoviště se sídlem na území kraje.

Obr. 8.6.3: Movité a nemovité památky ve správních obvodech obcí s rozšířenou působností kraje Vysočina (dle hranic kraj po 1. 1. 2005)

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

9. Životní prostředí

9.1 Ovzduší

9.1.1 Emise

U stacionárních zdrojů došlo v roce 2004 v kraji Vysočina k nepatrnému poklesu emisí hlavních sledovaných látek, kdy jejich množství proti roku 2003 pokleslo o 0,08 %, tj. 0,68 kt/rok hlavních znečišťujících látek. (TZL, SO_2, NO_x, CO a NH_3).

Oproti roku 2003 celkové množství emisí hlavních znečišťujících látek ze stacionárních zdrojů, jak již bylo uvedeno kleslo o 0,08 %. Toto malé snížení se týká hlavně emisí CO, TZL a SO_2 kde jejich meziroční pokles činí sumárně necelé 3 %. Oproti těmto znečišťujícím látkám je evidován mírný nárůst emisí oxidů dusíku zhruba o 1,5 % a emisí amoniaku o 6,5 %, což souvisí se stále rostoucí hustotou veškeré silniční dopravy na území kraje a s rozvojem podnikání v zemědělské živočišné oblasti. Srovnání celkových hodnot hlavních znečišťujících látek za všechny kategorie zdrojů znečišťování ovzduší emitovaných v roce 2004 v kraji Vysočina s doporučenými hodnotami krajských emisních stropů vyznívá příznivě pro SO_2 a VOC, naopak by v současné době došlo k mírnému překročení krajských emisních stropů pro NOx (o 2,7 %) a pro amoniak (o 9,2 %).

Kvalita ovzduší v kraji Vysočina je nejvíce ovlivňována emisemi z malých stacionárních zdrojů a z mobilních zdrojů znečišťování ovzduší. Podíl emisí hlavních znečišťujících látek z těchto zdrojů (včetně NH_3 a bez VOC) byl v roce 2004 skoro 86 % z celkových emisí kraje. Malé zdroje se podílí 49 % na celkových emisích TZL, 64 % na celkových emisích SO_2, 32 % na celkových emisích CO a skoro 60 % na celkových emisích amoniaku. Mobilní zdroje jsou nejvýznamnějším producentem emisí oxidů dusíku a oxidu uhelnatého. Na celkových emisích NOx se doprava podílí 80 % a na celkových emisích CO 64 %.

V kraji Vysočina, jehož celým územím prochází dálnice D1 a další důležité silniční tahy, a v centrech velkých měst - Jihlava, Havlíčkův Brod a Žďár nad Sázavou, kde dochází k neustálému růstu veškeré místní i tranzitní automobilové dopravy, si proto tento rozvoj bude nadále vyžadovat i značné investice do výstavby infrastruktury (silniční obchvaty měst, oprava a rekonstrukce vozovek I. a II.tříd). Dálnice a silnice I. třídy mají zhruba dvoutřetinový podíl na celkových emisích ze silniční dopravy u všech sledovaných znečišťujících látek.

Oproti roku 2003, došlo v roce 2004 k nárůstu emisí NH_3 a to asi o 6,5 % tj. 0,54 kt, s tím, že se na jejich produkci zcela podílely velké zdroje znečišťování. Jelikož je už podruhé za poslední dva roky překročen doporučený krajský emisní strop pro amoniak na rok 2010, je třeba zvažovat další povolování nových velkých zemědělských provozů, popřípadě při jejich povolování stanovit takové podmínky ochrany ovzduší, které zaručí, že nebude docházet k velkému nárůstu emisí amoniaku.

K nejvýznamnějším bodovým zdrojům emisí znečišťujících látek v kraji lze zařadit i nadále provozy dřevozpracujícího průmyslu v okresech Jihlava (KRONOSPAN CR – 2 provozy) a Pelhřimov (Dřevozpracující družstvo Lukavec), sklářského průmyslu v okresech Havlíčkův Brod (Sklárny Světlá nad Sázavou) a Jihlava (Sklárny Bohemia) a strojírenského průmyslu v okrese Žďár nad Sázavou (ŽĎAS a.s. – metalurgie a teplárna). K nim patří i velká tepelná zařízení v jednotlivých okresech (IROMEZ s.r.o. v Pelhřimově, TTS energo a.s. v Třebíči), kompresní stanice na skladování a rozvod zemního plynu (TRANSGAS, a.s. - provoz Kralice nad Oslavou) a lakovny s vysokou roční spotřebou nátěrových hmot.

Tab. 9.1: Celkové emise hlavních znečišťujících látek ze zdrojů, podíly podle kategorií zdrojů znečišťování ovzduší (tis.t.rok^{-1}, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

	REZZO	Tuhé látky	SO_2	NO_x	CO	VOC	NH_3
Emise celkem	1-4	5,26	4,25	13,48	25,74	12,28	8,19
Velké zdroje	1	0,47	0,79	1,43	0,76		1,22
Střední zdroje	2	0,42	0,36	0,25	0,36		2,00
Malé zdroje	3	2,59	2,73	1,04	8,13		4,88
Mobilní zdroje	4	1,79	0,38	10,77	16,49		0,10

Zdroj dat: ČHMÚ

9.1.2. Imise

Na území kraje Vysočina je provozováno 16 měřících stanic, z toho je 12 stanic ČHMÚ, 3 stanice Krajské hygienické služby (KHS) a jedna stanice je provozováno firmou EKOTOXA (EKX). Počet rozmístění stanic lze považovat za vyhovující, spektrum měřených látek by však mělo být přizpůsobeno aktuální imisní situaci v kraji. Na těchto měřících stanicích jsou měřeny tyto znečišťující látky – oxid siřičitý, oxidy dusíku, ozon, prachové částice o velikosti PM_{10} a $PM_{2,5}$, oxid uhelnatý, olovo, benzen, polycyklické aromatické uhlovodíky – benzo(a)pyren, kadmium, arsen, nikl a rtuť.

V letech 2002, 2003 a 2004 bylo ČHMÚ prováděno podrobné vyhodnocení kvality ovzduší v ČR a v jednotlivých krajích z hlediska nově vyhlášených imisních limitů na ochranu lidského zdraví a ekosystémů/vegetace. Z tohoto hlediska lze kraj Vysočina označit z hlediska kvality ovzduší za velmi čistý region.

Na základě imisního monitoringu v roce 2004 na území kraje Vysočina vznikal největší problém nadále z překračování limitních hodnot (LV) pro přízemní ozón a pro suspendované částice velikostní frakce PM_{10} (prašný spad). U ostatních znečišťujících látek nedošlo k podstatným změnám hodnot imisních koncentrací na vybraných jednotlivých měřících stanicích a nebyly nikde překročeny LV hodnoty.

V roce 2004 došlo v kraji Vysočina opět k překročení cílových imisních limitů pro přízemní ozón a to v průměru o 7 – 12 % na třech vybraných měřících stanicích v Košeticích, Kostelní Myslové a Žďáře nad Sázavou. U ozónu je v kraji Vysočina prakticky na celém území překračován dlouhodobý imisní cíl pro lidské zdraví a cílový imisní limit pro ochranu ekosystémů a vegetace. Prioritou z hlediska imisí ozónu je postupné snížení výměry území kraje Vysočina, na kterém dochází u ozónu k celoplošnému překračování cílového imisního limitu pro lidské zdraví a cílového imisního limitu pro ekosystémy a vegetaci na území CHKO Žďárské vrchy a CHKO Železné hory.

V roce 2004 byla opět na území kraje Vysočina vymezena oblast se zhoršenou kvalitou ovzduší s překročením imisního limitu včetně meze tolerance pro PM_{10} (prašný spad) pro lidské zdraví na území města Velké Meziříčí a celoplošně bylo celé území kraje Vysočina vymezeno jako oblast se zhoršenou kvalitou ovzduší s překročením cílového imisního limitu pro lidské zdraví a dále cílového imisního limitu pro ekosystémy a vegetaci na území CHKO Žďárské vrchy a CHKO Železné hory pro přízemní ozón. Oblasti byly vymezeny Věstníkem MŽP ČR z 12/2004 na základě dat imisního monitoringu z roku 2003.

V roce 2004 byly dále na území kraje Vysočina vymezeny oblasti se zhoršenou kvalitou ovzduší s překročením imisního limitu (v % daného území) pro NOx na ochranu ekosystémů a vegetace na území okresů Žďár nad Sázavou, Havlíčkův Brod, Pelhřimov a Jihlava. Oblasti byly vymezeny Věstníkem MŽP ČR z 12/2004 na základě dat imisního monitoringu z roku 2003.

Celkové hodnocení meziroční změny kvality ovzduší v kraji Vysočina vyznívá spíše příznivě, ale z hlediska znečištění ozónem je kraj Vysočina nejzatíženějším krajem v ČR.

Realizace snižování znečišťování ovzduší v kraji Vysočina v roce 2004 byla vytyčena schváleným Integrovaným programem snižování emisí znečišťujících látek nebo jejich stanovených skupin kraje Vysočina a s ním souvisejícím Programem ke zlepšování kvality ovzduší v kraji Vysočina, který bude dle novely zákona o ochraně ovzduší v roce 2006 povinně aktualizován.

Primárním cílem programu je dosažení doporučených krajských emisních stropů k roku 2010 pro oxid siřičitý, oxidy dusíku, těkavých organických látek a amoniak stanovených nařízením vlády č. 417/2003 Sb. v platném znění, pro kraj Vysočina. Základním cílem programu je omezování emisí látek nebo jejich prekursorů, u kterých bylo zjištěno překračování imisních limitů a udržení emisí těch znečišťujících látek, u kterých k překračování imisních limitů nedochází, vedlejšími cíli je pak přispívat k omezování emisí „skleníkových plynů“, zejména oxidu siřičitého a metanu, přispívat k šetrnému nakládání s energiemi a přírodními zdroji a přispívat k omezování vzniku odpadů.

V roce 2004 se na území kraje Vysočina nevyskytla smogová situace ve smyslu stávající platné legislativy.

9.2 Voda

9.2.1 Stav povrchových vod a přehled největších znečišťovatelů

Na území kraje Vysočina se nachází důležité evropské rozvodí mezi řekami Moravou, Vltavou a Labem. Z hlediska průměrného ročního průtoku jsou nejvýznamnějšími toky řeka Jihlava (11,4 m^3/s), Sázava (9,9 m^3/s), Želivka (7,2 m^3/s) a Svratka (7,2 m^3/s). Vzhledem ke stále nedostatečnému čištění odpadních vod vypouštěných do vod povrchových a dřívější intenzivní zemědělské produkci je v některých oblastech zhoršená kvalita povrchových i podzemních vod. Některé úseky řeky Jihlavy ve Vladislavi, Sázavy v Ledči nad Sázavou a Rokytné nad Příšťpem vykazují silné znečištění. Stejně tak jsou znečištěny i některé malé toky, např. Bobrůvka v okrese Žďár nad Sázavou. Postupně však dochází ke zlepšování stavu a to vzhledem k výstavbě nových čistíren odpadních vod (ČOV) a rekonstrukcím stávajících, zejména ve větších aglomeracích.

Nejvýznamnějšími znečišťovateli povrchových vod jsou z hlediska vypouštění komunálních odpadních vod prakticky všechna města v kraji a to přestože jsou vybavena ČOV. Mezi hlavní producenty průmyslových odpadních vod patří např. Tanex Vladislav, a.s., Huhtamaki ČR, a.s. v Přibyslavicích, Žďas, a.s. ve Žďáře nad Sázavou, Vysočina, a.s. v Hodicích, ČEZ, a.s. Jaderná elektrárna Dukovany, Snaha, kožedělné družstvo v Brtnici, Koželužna Krucemburk, s.r.o., Cerepa, a.s. v Červené Řečici, Kostelecké uzeniny, a.s.

9.2.2 Ochrana před povodněmi

Vzhledem k tomu, že se na území kraje Vysočina nachází významné evropské rozvodí a je pramennou oblastí mnoha toků, nenastávají zde zpravidla povodňové stavy v takové intenzitě jako v jiných oblastech. Zvýšené průtoky v tocích jsou většinou rychle odvedeny do nižších poloh. Nejčastější příčinou povodní v kraji Vysočina, jež jsou spíše lokálního charakteru, jsou přívalové srážky vyskytující se ve velké intenzitě v krátkém čase na malé ploše.

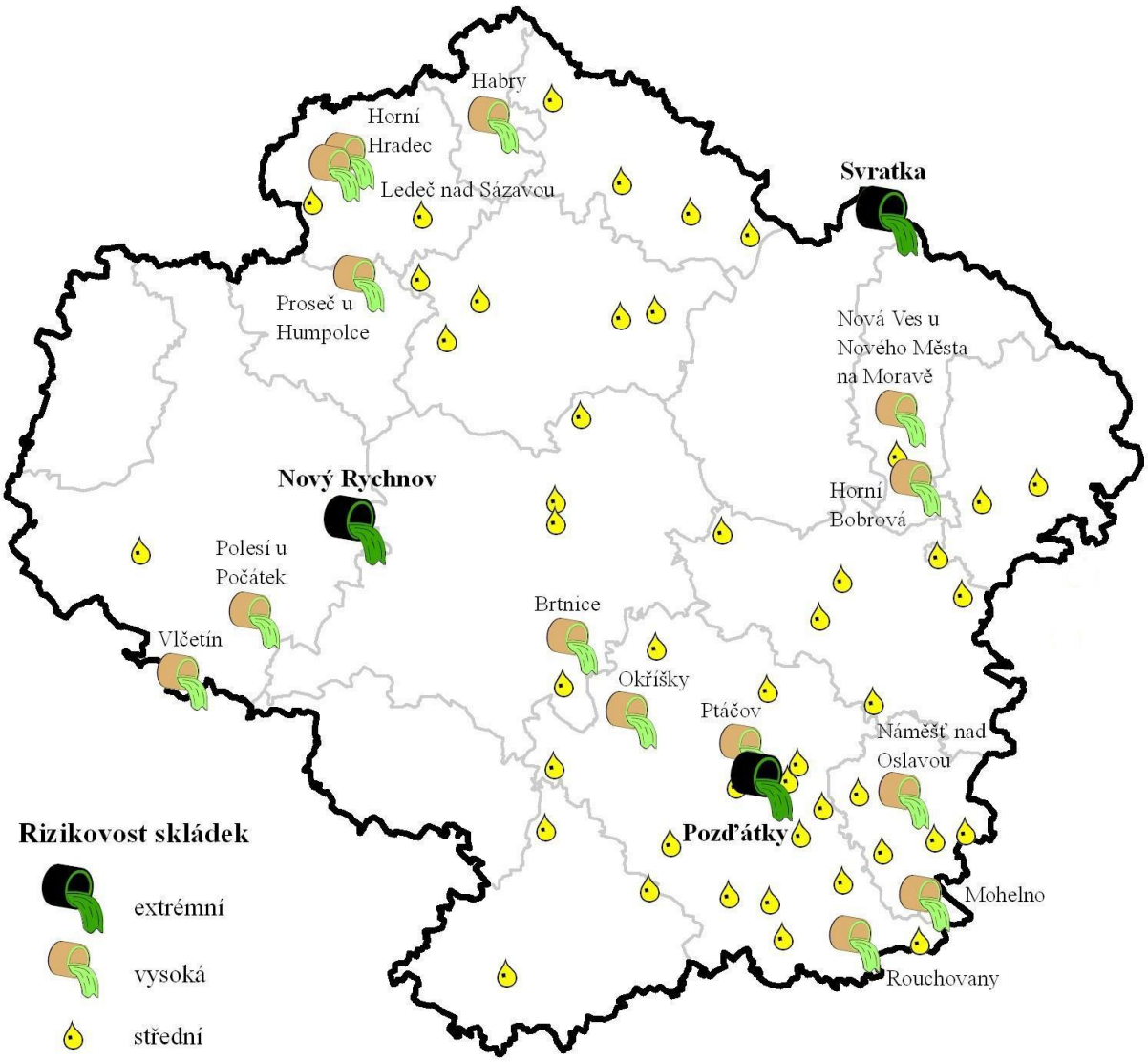
Rozsáhlé povodně v roce 2002, které postihly Českou republiku se okrajově vyskytly i v kraji Vysočina. V červenci byla obec Štěpánov nad Svratkou postižena ničivou přívalovou vlnou po rozsáhlých deštích v povodí říčky Hodonínka. Celkové škody na majetku dosahovaly cca 110 mil. Kč.

9.2.3 Staré ekologické zátěže

Staré ekologické zátěže v kraji Vysočina představují především skládky odpadů, které mnohdy nejen ohrožují, ale i znečišťují únikem škodlivin životní prostředí, zejména podzemní a povrchové vody.

Na území kraje Vysočina je lokalizováno celkem 192 skládek, které lze označit jako staré ekologické zátěže. Ty se člení dle jejich rizikovosti na 5 skupin. Skládky nejnebezpečnější jsou s rizikovostí extrémní. Takové jsou v kraji tři – v Novém Rychnově, Svratce a Pozďátkách u Třebíče. Obrázek 9.1 ukazuje skládky prvních třech skupin podle rizikovosti. Nejvíce se jich nachází v ORP Třebíč. Naopak skládku s alespoň střední rizikovostí nenajdeme v ORP Pacov a Telč.

Obr. 9.1: Staré ekologické zátěže - skládky v kraji Vysočina

Zdroj dat: Plán odpadového hospodářství kraje Vysočina. ISES, s. r. o. Praha, 2004

Na skládce nebezpečných odpadů v k.ú. Pozďátky (únik skládkových vod s obsahem kyseliny sírové) probíhá pravidelný monitoring kvality podzemních a povrchových vod. Na skládce galvanických kovů v bývalém lomu v k.ú. Nový Rychnov byla provedena rekultivace, přesto však dochází k úniku škodlivin do podzemních vod. Rovněž lokalita Mars ve Svratce a lokalita Podlesí představují skládky galvanických kalů. Skládky neutralizačních kalů se nacházejí v Brtnici a poblíž obce Horní Hradec, skládky kalů v k.ú. Ptáčov, kde již probíhá rekultivace.

Dalšími ekologickými zátěžemi jsou případy znečištění horninového prostředí a vod v lokalitách průmyslových podniků, kde již většinou probíhají sanační práce (MARS a.s. Svratka, GCE Autogen Chotěboř, Agromotor a.s. Velké Meziříčí, MOTORPAL a.s. Jihlava závod Jemnice, a další).

Tab. 9.2: Počty skládek podle celkového kvalitativního rizika v okresech kraje Vysočina (dle hranic kraje po 1. 1. 2005)

Okres	Staré ekologické zátěže - počet skládek podle stupně rizikovosti						Počet skládek celkem	Podíl extrémně a vysoce rizikových skládek na celkovém počtu skládek
	1	2	3	4	5	0		
Havlíčkův Brod	0	3	11	17	6	0	37	3%
Jihlava	0	1	3	7	0	26	37	8%
Pelhřimov	1	3	1	7	3	0	15	26%
Třebíč	1	5	23	14	15	0	68	9%
Žďár nad Sázavou	1	2	8	22	0	0	33	9%
Vysočina	**3**	**14**	**46**	**77**	**24**	**26**	**192**	**9%**

Vysvětlivky:
Klasifikace kvalitativního rizika:
1 - extrémní - negativní vlivy skládky jsou extrémně silné, v čase pravidelné nebo se periodicky opakují, přijaté riziko je výjimečně nadprůměrné
2 - vysoké - negativní působení skládky je silné, časově nepravidelné, dočasné, přijaté riziko je nadprůměrné, jisté
3 - střední - negativní vlivy skládky jsou průměrné, na hranici přípustných limitů, celkové přijaté riziko je průměrné
4 - nízké - negativní vliv skládky je slabý, neškodný, přijaté riziko je průměrné
5 - žádné - vlivy skládky jsou téměř nulové, nedetekovatelné, přijaté riziko je téměř nulové
0 – neznámé – lokalita, u které riziko nebylo vyhodnoceno

Zdroj dat: Plán odpadového hospodářství kraje Vysočina. ISES, s. r. o., Praha 2004

9.3 Produkce odpadů a způsoby nakládání s nimi

9.3.1 Produkce odpadů

Podle informačního systému Centra pro hospodaření s odpady Výzkumného ústavu vodohospodářského T. G. Masaryka bylo v kraji Vysočina v roce 2004 vyprodukováno 1 879 tis. tun odpadů. V průměru připadá na jednoho obyvatele kraje 3,1 tuny vyprodukovaného odpadu ročně. Nebezpečného odpadu bylo na Vysočině vyprodukováno 263 712 tun.

Kraj Vysočina je nejběžnějším způsobem nakládání s odpadem vývoz odpadů k odstranění nebo využití do jiného kraje. Komunální odpady jsou převážně skládkovány (kolem 60ti %). Druhý nejběžnější způsob nakládání s komunálním odpadem je jeho recyklace, která se pohybuje kolem 21%. Ostatní komunální odpad je kompostován (18%) nebo je spalován (asi 0,1%).

9.3.2 Technické vybavení kraje

Technické vybavení kraje dokládají následující kvantitativní údaje (stav - září 2005).

V kraji Vysočina se nachází 23 skládek odpadů, z toho je 11 skládek komunálního odpadu (S-OO) a 12 skládek inertního odpadu (S-IO). Není zde žádná skládka nebezpečného odpadu (S-NO).

V kraji Vysočina jsou 3 povolené funkční spalovny nebezpečného odpadu. Jsou to: Rumpold s.r.o., Snaha Brtnice a Sporten a.s. Nově Město na Moravě.

Biologický rozložitelný odpad je ukládán do zařízení, kde probíhá jeho stabilizace a hygienizace. V kraji Vysočina je 16 kompostáren schválených krajským úřadem. Jejich počet však bude narůstat.

V kraji je dále schváleno 12 zařízení na recyklaci stavebních sutí. Většina z nich je na bázi mobilního dojezdu na deponii stavebního odpadu.

V současnosti jsou v kraji Vysočina povolena 15 zařízení, které jsou oprávněna odebírat autovraky. Vzhledem k požadované technologické vybavenosti se počítá s tím, že sice několik takových zařízení ještě přibude, ale významný nárůst nelze očekávat.

V kraji existují také další zařízení na využívání odpadů, jako zařízení dekontaminační, deemulgační či jinak upravující a využívající odpad. Jako příklady je možné uvést detoxikační linku DIAMO, o.z. GEAM Dolní Rožínka, dekontaminační plochu Lineo v Čikově či deemulgační linku Agrostroje v Pelhřimově.

Vedle řady firem zabývajících se mobilním sběrem provádí v kraji sběr odpadů 45 sběrných dvorů a dalších 81 sběrných míst a výkupen odpadů.

9.4 Radonové riziko

Horninové složení regionu s převažujícím výskytem žul, a různých druhů rul dává předpoklad ke zvýšenému výskytu radioaktivního plynu radonu a tudíž ke zvýšenému radonovému riziku.

Území kraje Vysočina patří z hlediska výskytu radonu na 3. místo v republice (po kraji Středočeském a Karlovarském). Dvě třetiny území kraje leží ve vysokém radonovém riziku a zbytek ve středním a nízkém radonovém riziku. Nejvíce postiženým je okres Třebíč (třebíčský masív), Žďár n. S. (Žďárské vrchy) a Jihlava (část třebíčského masívu, Čeřínek, Javořice) s převažujícím vysokým radonovým rizikem a průnikem radonu do obytných objektů.

Tato nebezpečná zátěž obyvatel kraje je postupně snižována formou protiradonových ozdravných opatření v bytech, školních a předškolních zařízeních, v budovách ve veřejném zájmu (DPS, DD) a ve veřejných vodovodech za pomoci účelové státní dotace v rámci Radonového programu ČR.

V kraji Vysočina se nachází celkem 103 556 trvale obydlených bytových objektů, přičemž zhruba v 35 000 z nich lze předpokládat zvýšený výskyt radonu. V kraji bylo dosud v rámci Radonového programu ČR z hlediska výskytu radonu prozkoumáno 25 000 objektů, z nichž bylo 5 000 shledáno závadnými a 592 z nich bylo za pomoci státního příspěvku v celkové výši 59,1 mil.Kč ozdraveno. Na veřejných vodovodech bylo vybudováno 112 odradonovacích zařízení celkovým nákladem 37 mil. Kč..

Snižování radonové zátěže obyvatel je legislativně státem ošetřeno a krajem podporováno a bude v rámci Radonového programu ČR pokračovat i v následujících letech.

9.5 Těžba nerostných surovin

Přestože se na území kraje Vysočina nenacházejí ložiska fosilních paliv, jedná se o významnou surovinovou základnu uranu jako palivoenergetické suroviny. Na území kraje Vysočina existuje celostátně významná těžba uranu v posledním evropském hlubinném dolu Rožná v Dolní Rožínce. Uranový důl v Dolní Rožínce byl od července 2005 v útlumu a od počátku roku 2006 se měl začít likvidovat. Likvidace měla skončit v polovině roku 2006. Avšak podle rozhodnutí Vlády ČR z října 2005 se v Dolní Rožínce bude uran těžit minimálně do konce roku 2008. Další evidovaná ložiska Brzkov a Jasenice – Pucov jsou v mokré konzervaci. Nejvýraznějším zatížením po úpravě uranové rudy na ložisku Rožná zůstává rozsáhlé odkaliště odpadních rmutů o celkové ploše několika hektarů, které představuje vysokou kubaturu materiálu s nízkou úrovní radioaktivity, a tím zdroj možné kontaminace povrchových vod. Negativně rovněž působí v lokálním krajinném rázu.

Regionální význam spočívá v ložiskách a těžbě stavebních surovin, zejména kamene pro hrubou a ušlechtilou kamenickou výrobu (dekorační kámen) a stavebního kamene. Přímé vlivy těžby ložisek dekoračního a stavebního kamene představují nejčastější střet s ochranou dalších složek životního prostředí (Povrchová těžba způsobuje výrazné zásahy do krajiny, zvyšuje prašnost a hlučnost v prostoru těžby, lokálně i zvýšenou zátěž místních komunikací.). Při procesu sanace a rekultivace je nutné zohlednit optimální řešení s cílem zpětného začlenění do krajiny.

9.6 Ochrana půdního fondu

Vysoký podíl odnímaných ploch zemědělské půdy je v kraji Vysočina požadován k zalesnění, k výstavbě průmyslových zón a obchvatů obcí sloužících k napojení těchto zón na dálnici D1. Územní plány obcí a jejich časté změny požadují další plochy pro nezemědělské využití. V roce 2004 bylo krajským úřadem odejmuto 230 ha zemědělské půdy, z toho převážná většina pro účely zalesnění zemědělských půd (jde o odnětí v rozsahu od 1 do 10 hektarů zemědělské půdy, v této sumě není započten údaj o odnětí půdy do 1 hektaru, což je v kompetenci jednotlivých pověřených obecních úřadů s rozšířenou působností).

Půdního fond na řadě míst ohrožuje vodní eroze, v poslední době zejména vlivem přívalových srážek dochází k poškození příznivých fyzikálních vlastností půdy. Vzrůstají plochy neobhospodařovaných pozemků. Ke kontaminaci zemědělských půd dochází lokálně, v návaznosti na některé stávající podniky a skládky.

Tab. 9.3: Bilance půdy a podíly z celkové výměry v kraji Vysočina (stav k 31. 12. 2004, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Druh	2004	
	ha	%
Zemědělská půda celkem	419 560	60,6
z toho: - orná půda	324 596	46,9
- trvalé travní porosty	83 816	12,1
- zahrady	10 353	1,5
- ovocné sady	792	0,1
- vinice	3	0,0
Nezemědělská půda celkem	272 995	39,4
z toho: - lesní pozemky	210 655	30,4
- vodní plochy	11 616	1,7
Celková výměra	692 555	100,0

Zdroj dat: Katastrální úřad, Jihlava 2005

9.7 Ochrana přírody a krajiny

9.7.1 Obecná ochrany přírody a krajiny

Tab. 9.4: Přírodní parky v kraji Vysočina k 31.12.2003 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Název	Výměra v kraji Vysočina (ha)	Rok vyhlášení	Poslání přírodního parku dle zřizovací listiny
Doubrava	65,00	1998	zachování krajinného rázu při umožnění únosného turistického využití a rekreace
Melechov	3 226,41	1995	zachování krajinného rázu s charakteristickou strukturou zemědělských kultur, lesních posrostů, rozptýlenou zelení apod., při umožnění turistického využit
Rokotná	1 640,00	1996	zachovat krajinný ráz při umožnění turistického využívání a rekreace i únosné urbanizace
Svratecká hornatina	24 817,00	1988	účelem je ochrana krajinného rázu bez podstatného omezení stávající hospodářské činnosti, posláním je zachovat hodnoty krajiny s podmínkami pro individuální rekreaci
Třebíčsko	8 861,55	1982	zachování území a využít je k zotavení občanů a k poučení
Čeřínek	2 313,05	1985	zachování krajinných hodnot za účelem poučení, zotavení a aktivního odpočinku občanů
Bohdalovsko	6 041,38	2001	účelem je ochrana krajinného rázu bez podstatného omezení stávající hospodářské činnosti, posláním je zachovat hodnoty krajiny s podmínkami pro individuální rekreaci
Střední Pojihlaví	800,00	1988	zachování málo narušeného přírodního protředí pro rekreaci občanů a k poučení, osvěžení či zotavení
Balinské údolí	428,00	1984	zachování území pro jeho krajinné hodnoty a využít je k zotavení občanů i jejich poučení
Celkem	48 192,39		

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

Území kraje Vysočina je charakteristické maloplošným střídáním celků lesní a zemědělské krajiny; rozsáhlejší lesní komplexy se nacházejí spíše v pramenné oblasti hlavního evropského rozvodí ve Žďárských vrších. Lesy mají nepříznivou druhovou skladbu, kdy převažují smrkové porosty s nízkou stabilitou. Následkem nízké stability je v lesním hospodářství velmi vysoký podíl nahodilých těžeb, vysoká ztrátovost při zalesňování a nemalé škody zvěří. Negativně se projevuje snaha o umělé zalesňování nelesních půd kulturami stanovištně nepůvodních jehličnatých dřevin. Kromě hospodářských ztrát při neujmutí sazenic vlivem přísušků je negativní i

environmentální dopad, protože se mnohdy jedná o extenzívně využívané luční porosty s vysokým podílem dvouděložných rostlin, které se tak stávají vzácnými.

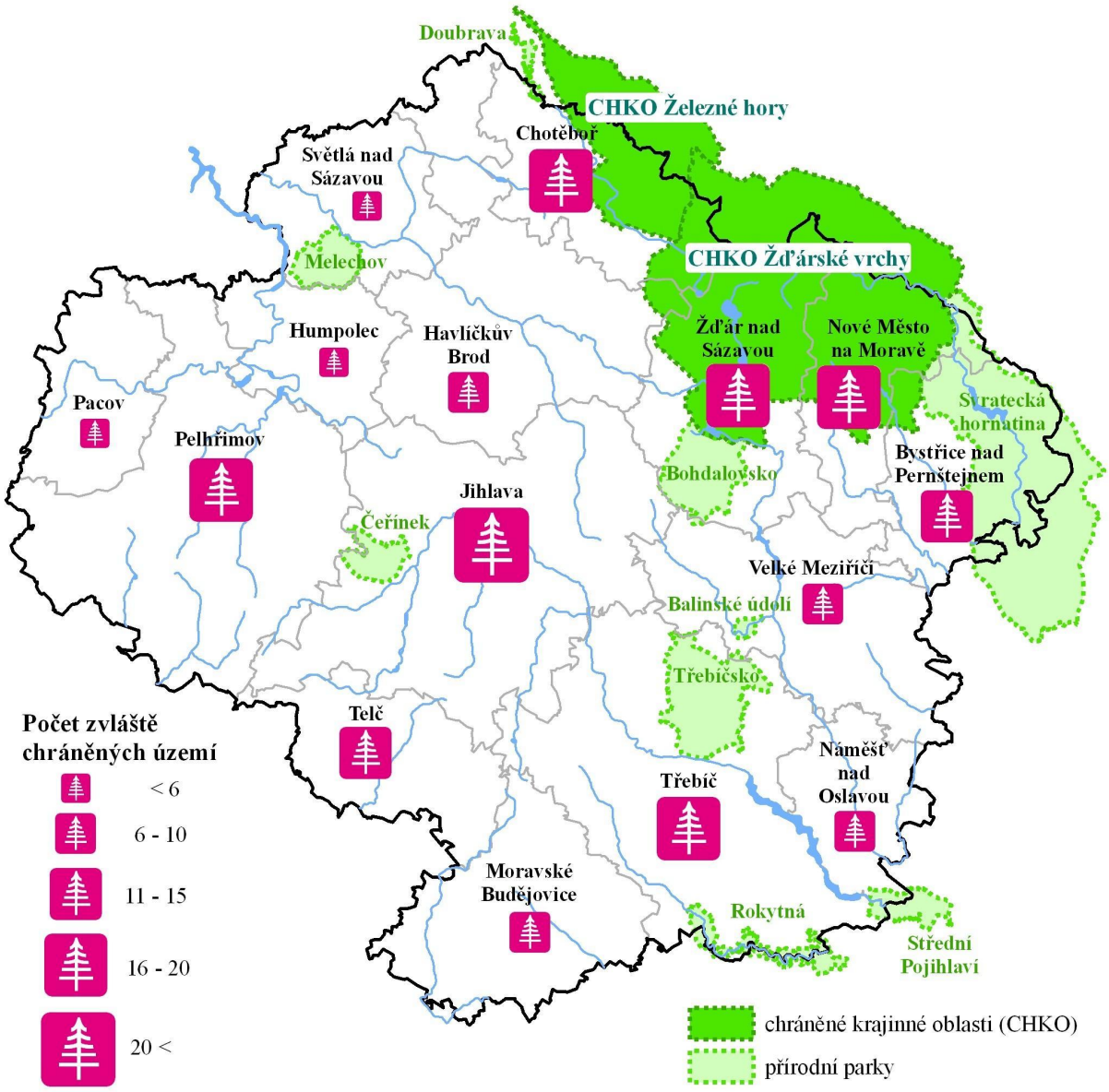
Krajina je dále charakteristická velkým množstvím menších rybníků, je zde řada pramenišť a drobných vodních toků. K tomu lze připočíst, že mnoho rybníků bylo v minulosti zrušeno pro získání většího množství zemědělské půdy, některé rybníky byly vážně poškozeny vlivem velkých vod, často způsobených nevhodným hospodařením v povodí. Neúměrné množství rybníků je ve špatném technickém stavu, zaneseno splachy z orné půdy (zabahněno). Řada vodních toků je nevhodně technicky upravených, nivní louky a prameniště jsou odvodněna. Revitalizace komplexně odvodněných pozemků naráží na neprůchodnost z hlediska vlastnických zájmů a setkává se zatím s jen mizivým zájmem o realizaci nápravných opatření v takto postižených pramenných oblastech. Potřeba revitalizačních opatření se týká podstatné části povodí i vlastních drobných vodotečí v oblastech přítoků Želivky, Jihlavy, Moravské Dyje. Negativně se projevuje uplatňování nevhodných způsobů odbahňování rybníků vyhrnováním břehů včetně litorálního pásma, ničení údolních niv vodních toků zavážením přebytečnými zeminami ze stavebních prací (včetně rybničního bahna). Snahou o navržení a výstavbu některých nepřiměřeně projektovaných vodohospodářských děl jsou vodní toky vystaveny nebezpečí fragmentace.

K ochraně krajinného rázu, kterým je zejména přírodní, kulturní a historická charakteristika určitého místa či oblasti, je v kraji Vysočina v lokalitách s významnými soustředěnými estetickými a přírodními hodnotami vyhlášeno devět přírodních parků (Tab. 9.5).

Koeficient ekologické stability, vyjadřující poměr výměry ekologicky stabilních ploch (např. louky, lesy, rybníky apod.) a ekologicky nestabilních ploch (orná půda, zastavěné plochy apod.), je za celý kraj Vysočina 1,08 (střední). Z hlediska dnes běžných a převažujících forem hospodaření v krajině je v současnosti pozornost ochrany přírody věnována zejména jednotlivým vybraným lokalitám nelesního charakteru. Z tohoto pohledu je třeba konstatovat., že negativně se projevuje přetrvávající tlak na výstavbu ve volné krajině, narušující jak krajinný ráz, tak cenné biotopy. Negativně se též v krajině projevuje přetrvávající snaha o intenzivní produkční využití půdy na zorněných katastrech, se všemi nepříznivými důsledky - erozní splachy, zvýšené užívání umělých hnojiv a ochranných chemických přípravků na plochách stejnorodých polních kultur (zejména při rozšířeném pěstování kukuřice). V krajině přibývá neobhospodařovaných postagrárních lad - dochází k samovolnému zarůstání opouštěných, hůře přístupných a dlouhodoběji neobhospodařovaných pozemků, což vnáší do krajiny dynamické sukcesivní prvky. Dosud se v kraji Vysočina neuplatňují agroenvironmentální programy, které by mohly tuto ne právě příznivou situaci napomoci částečně napravit. V kraji se rozšiřují agresivní druhy rostlin – bolševník velkolepý, křídlatka sibiřská a sachalinská (a jejich kříženci), netýkavka žlaznatá – *Impatiens glandulifera*. Přesná evidence šíření agresivních druhů rostlin neexistuje.

9.7.2 Zvláště chráněná území

Obr. 9.3: Zvláště chráněná území a přírodní parky v kraji Vysočina

Zdroj: Chráněná území ČR sv. VII. AOPK ČR Praha, 2002; Krajský úřad kraje Vysočina

Na území kraje leží podstatné části dvou chráněných krajinných oblastí - CHKO Žďárské vrchy a CHKO Železné hory, jejichž správy sídlí ve Žďáře nad Sázavou resp. v Nasavrkách. CHKO tvoří jen 8,8 % celkové rozlohy kraje Vysočina (průměr v ČR je 14,7 %).

Tab. 9.5: Chráněné krajinné oblasti v kraji Vysočina

CHKO	Celková rozloha (ha)	Rozloha v kraji Vysočina (ha)	Rozloha v kraji Vysočina v %
Žďárské vrchy	70 605,5	51 318,9	72,7 %
Železné hory	28 632,3	9 397,1	32,8 %

Zdroj dat: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR

V kraji Vysočina bylo k 30. 11. 2005 celkem 170 maloplošných chráněných území. Z toho 42 jich je v rámci CHKO.

Tab. 9.6: Maloplošná zvláště chráněná území v okresech kraje Vysočina (dle hranic kraje po 1. 1. 2005) k 30. 11. 2005

OKRES	Havl. Brod		Jihlava		Pelhřimov		Třebíč		Žďár nad Sáz.		Vysočina	
Kategorie	počet	rozloha (ha)	počet	rozloha (ha)	počet	rozloha (ha)	počet	rozloha (ha)	počet	rozloha (ha)	počet	rozloha (ha)
NPR	1	695,4	2	72,9	0	0,0	1	48,1	3	130,8	**7**	**947,2**
NPP	0	0,0	1	4,9	1	72,5	0	0,0	1	8,8	**3**	**86,2**
PR	12	578,6	19	294,2	14	126,2	15	2 560,0	9	124,2	**69**	**3 683,2**
PP	8	14,8	16	125,6	8	29,2	18	393,3	41	318,6	**91**	**881,5**
celkem	21	1 288,8	38	497,6	23	227,9	34	3 001,4	54	582,4	**170**	**5 598,1**

Vysvětlivky (kategorie):
NPR: národní přírodní rezervace
NPP: národní přírodní památka
PR: přírodní rezervace
PP: přírodní památka
Zdroj dat: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR

Maloplošná zvláště chráněná území (přírodní památky a přírodní rezervace) se nacházejí ve velmi rozdílném stavu, od dobrého až ke zcela neuspokojivému. V minulosti byla péče okresních úřadů o zvláště chráněná území v některých případech natolik nedostatečná (podhodnocena finančně), že v několika případech je předmět ochrany ztracen, a bude-li tento stav potvrzen, bude muset být velikost chráněných území redukována, či ochrana zcela zrušena. Další existence význačných biotopů v těchto územích je v řadě případů přímo podmíněna zajištěním náhradní extenzivní podoby jejich pravidelného obhospodařování.

Zastoupení společenstev typických pro kraj Vysočinu je v maloplošných zvláště chráněných území vyrovnaný, o čemž svědčí následující tabulka (vztahující se jen k přírodním památkám a přírodním rezervacím mimo CHKO).

Tab. 9.7: Typická společenstva v kraji Vysočina (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Společenstva	Počet (PP a PR)	Rozloha (ha)	Rozloha (% z celkové rozlohy)
Lesní	32	3 308	77,00%
Luční (od výsušných po mokřadní)	45	331	9,00%
Skalních útvarů	16	360	8,00%
Rašelinišť	21	146	3,00%
Vodní	5	35	1,00%
Břehová a mokřadní	5	85	2,00%

Zdroj dat: Krajský úřad kraje Vysočina

9.7.3 Soustava Natura 2000 a její ochrany

V kraji Vysočina nebyla vymezena žádná ptačí oblast pro ochranu populací ptáků v rámci Evropského společenství.

Národním seznamem bylo v kraji Vysočina vymezeno 50 evropsky významných lokalit – viz tabulka 9.8.

Tab. 9.8: Seznam evropsky významných lokalit v kraji Vysočina

Baba	Mohelenská hadcová step	Staviště
Babínský rybník	Na Oklice	Suché skály
Biskupice – kostel	Náměšť nad Oslavou - zámeček	Šimkovský rybník
Biskupice - škola	Náměšťská obora	Šlapanka a Zlatý potok
Dářská rašeliniště	Nová Říše	Špilberk
Dědkovo	Obecník	Trnava
Dívka	Pod Kamenným vrchem	U Borovné
Dolní rybník u Újezda	Podvesník	V Kopaninách
Ficků rybník	Ptáčovský kopeček	V Lisovech
Hodíškovský rybník	Ransko	Vatín
Hroznětínská louka	Rašelinné jezírko Rosička	Velký Špičák
Chrudimka	Rejznarka	Vysoký kámen u Smrčné
Jankovský potok	Rybník u Zadního Zhořce	Zhejral
Jedlový les a údolí Rokytné	Rybníky u Rudolce	Znětínské rybníky
Jeřišno-Heřmaň	Rybníky V Pouštích	Žďár nad Sázavou - garáže
Kobylinec	Rychtářský rybník	Želivka
Koupaliště u Bohuslavic	Sázava	

9.7.4 Zvláště chráněné druhy rostlin a živočichů

V kraji se vyskytuje řada zvláště chráněných druhů (rostlin i živočichů) a to i mimo zvláště chráněná území. Příznivý je postupný návrat některých druhů zpět do krajiny (vydra říční – *Lutra lutra*, sýc rousný – *Aegolius funereus*), na druhou stranu zdecimované populace jiných druhů (sýček obecný – *Athene noctua*, sova pálená – *Tyto albus*) jsou i přes značné úsilí o jejich podporu v celém regionu nadále kriticky ohroženy. Bez odpovídající úpravy způsobu zemědělského hospodaření v krajině spolu s vytvořením vhodných biotopových podmínek nemůže být úspěšná ani snaha některých mysliveckých sdružení o zvýšení stavů drobné zvěře. Dochází tak však i nadále k případům záměrné likvidace některých druhů chráněných zákonem.

9.7.5 Aktivní úloha místních obyvatel v ochraně přírody a krajiny

Snaha o udržení rozmanitosti kulturní krajiny není bez podpory místní komunity obyvatel myslitelná. Mnohdy chybí nebo se teprve vytváří vazba na obce a jejich obyvatele, jichž se praktická péče o území bezprostředně týká. Malý je okruh aktivně činných nevládních organizací působících v oblasti ochrany přírody, životního prostředí a výchovy k enviromentálně příznivému životu. Nevládní organizace mají problém vyrovnat se s administrativní stránkou péče o přírodu a málo se zapojují do správních řízení. V některých regionech již tato spolupráce úspěšně probíhá (např. Sdružení Krajina Počítky, ČSOP Chotěboř, ČSOP Bory, ČSOP Jihlava, ČSOP Chaloupky Kněžice, ČSOP Třebíč, Hutí Brontosaurus Zvonek, Alternativa pro venkov, ad.).

9.8 Environmentální výchova, vzdělávání a osvěta

Environmentální výchovou, vzděláváním a osvětou (dále jen „EVVO“) se v rámci kraje Vysočina zabývají především obecní úřady (a to hlavně ve větších městech), neziskové organizace a školy. Obecní úřady se převážně zaměřují na jednorázové oslavy Dne Země, vydávání informačních materiálů – brožury, letáky, samolepky, kalendáře apod. (k nakládání s komunálním (domovním) odpadem, ke stavu ŽP, k informacím o zajímavostech v ochraně ŽP), videopořady (videotéky), ekofilmy apod., výstavy, besedy s občany. Obdobnou činnost v EVVO vykonávají i další organizace - z neziskového sektoru největší aktivitu vyvíjejí profesionální (poloprofesionální) organizace (SEV Chaloupky, Mravenec SEV ČSOP Pelhřimov, Sdružení krajina, Alternativa pro venkov ad.), aktivní jsou některé ZO ČSOP (Chotěboř, Velké Meziříčí, Jihlava, Telč) a další občanská sdružení (KODAS DZ Staré Bříště). Ze státních organizací jsou velmi aktivní SCHKO Žďárské Vrchy a SCHKO Železné Hory. Přínos pro EVVO je i v činnosti Muzea Vysočiny – Jihlava a Třebíč. Působení uvedených organizací je prostorově i funkčně neucelené. Jsou vázané či zaměřené jen na vybraná teritoria či cílové skupiny. Zejména se zaměřují na předškolní a školní mládež (5 – 15 let), případně na pedagogy. Z dospělé populace pak na osoby, které mají aktivní zájem o přírodu (a osvojování základních poznatků o životním prostředí v podstatě nepotřebují). Zřetelně chybí např. služby osvěty a získávání informací pro obce, podnikatele, management velkých podniků apod., které by jim umožnily na základě získaných poznatků předcházet zbytečným sankcím od orgánů státní správy (za porušování zákonů v oblasti životního prostředí), či plánovat rozvoj se znalostí limitů životního prostředí v daném místě (čímž by se dala omezit řada nedorozumění mezi

investory a orgány veřejné správy, či ekologickými občanskými sdruženími) atd. Naopak by se neměly zastupovat úkoly školství (což se v řadě případů děje).

Z firem je velmi aktivní EKO-KOM, a to zejména v oblasti jejího profesionálního působení - nakládání s obaly a komunálním odpadem.

V práci s mládeží se kromě škol všech stupňů okrajově EVVO věnují domy dětí a mládeže. Činnost škol v EVVO je velmi závislá na aktivitě jedinců ve školách a je proto plošně na velmi rozdílné úrovni.

10. Rekreace a cestovní ruch

Téměř celé území kraje Vysočina se nachází v geomorfologické podsoustavě Českomoravská vrchovina a jeho území je tak ve srovnání s ostatními kraji ČR jedním z nejvíce homogenních krajinných typů. Přesto je však území vnitřně diferencováno z hlediska své atraktivity a potenciálního celoročního turistického využití.

Z turistické nabídky (historická města, hrady, zámky, církevní památky, lázně, přírodní atraktivity, letní rekreace u vody, horská turistika, atraktivní kulturní krajina, aj.) nabízí kraj zejména příležitosti pro pobytovou letní a zimní turistiku a pro návštěvu hodnotných kulturně - historických památek (městská turistika).

Z atraktivit mezinárodního významu, nacházejících se na území kraje, lze uvést zejména městskou památkovou rezervaci Telč a areál národní kulturní památky poutního kostela sv. Jana Nepomuckého na Zelené Hoře u Žďáru nad Sázavou, které jsou zapsány na Seznamu světového dědictví UNESCO. V roce 2003 byla na tento prestižní seznam zapsána třetí památka v kraji Vysočina: židovská čtvrt a bazilika sv. Prokopa v Třebíči. Dalšími významnými turistickými atraktivitami jsou městské památkové rezervace Jihlava a Pelhřimov a rodný dům Karla Havlíčka Borovského v Havlíčkově Borové. V kraji je velké množství dalších jedinečných kulturních a přírodních atraktivit. Velkou environmentální i estetickou hodnotu má jedinečná kulturní krajina Vysočiny, která sama o osobě vytváří atraktivní prostředí pro trávení volného času (skrze svoji reprezentaci v dílech výtvarných umělců a spisovatelů se stala známou i mimo území kraje). Pro svoji přírodní i kulturní hodnotu má krajina značné části Vysočiny statut chráněných území – největší z nich jsou CHKO Žďárské vrchy a CHKO Železné Hory, dále devět přírodních parků, řada národních přírodních rezervací, přírodních rezervací aj.

Dominantní rekreační funkcí území je středně náročná pobytová i pohybová turistika s významnou letní sezónou. Značný rekreační potenciál mají zejména lokality v údolí řek Sázavy (Hamry nad Sázavou, Stvořidla), Doubravy (Bílek), Jihlavy (např. v lokalitách Rantířov, Luka nad Jihlavou, Čích ov, Třebíč, Mohelno), Svratky (v celé délce od Svratky přes Jimramov a Vírskou nádrž k Nedvědici), Oslavy (pod Velkým Meziříčím, Vaneč, Náměšť nad Oslavou, Kladeruby nad Oslavou), dále např. Balinské údolí, údolí Loučky/Bobrůvky, Bystřice, Chvojnice, Rokytné, Brtnice, Želetavky, Želivky a Hejlovky atd. Jejich turistická atraktivita je zvýšena četnými hradními zříceninami na ostrohách nad údolími. Samotné prameny větších řek, např. Dyje a Svratky, jsou cílem turistických výletů. Charakter krajiny dotvářejí četné rybníky - nejvýznamnější z nich jsou v oblasti rozvodí Sázavy a Doubravy (Velké a Malé Dářko, rybník Řeka), v okolí Nového Veselí a Bohdalova (Matějovský, Veselský, Rendlíček), Medlov, Sykovec a Milovy ve Žďárských vrších, Velkopařezitý, Žibřid a další v Jihlavských vrších, dále rybníky na Křižanovsku, Náměšťsku, Kamenicku a Žirovnicku, vodní plochy v okolí Lipnice nad Sázavou, Domanínský rybník a mnoho dalších. Další vodní plochy vytvářejí údolní nádrže na Trnavě (Želiv), Hejlovce (Sedlice), Jihlavě (Dalešice), Svratce (Vír), Oslavě (Mostiště), Sázavě (Pilská nádrž) aj.

Pro zimní turistiku a sporty je vhodná většina území Českomoravské vrchoviny, zejména pro běžecké lyžařské sporty (v okresech Pelhřimov, Havlíčkův Brod, Jihlava a Třebíč ovšem jen lokální lyžařská střediska na Křemešníku, u Křešína, Božejova, na Melechově, Javořici, Čeřínku aj.). Výjimečné je postavení chráněné krajinné oblasti Žďárské vrchy (hlavní střediska Nové Město na Moravě, Fryšava, Tři Studně, Rokytno, Sněžné), která je lyžařskou oblastí celostátního významu a má tradici pořádání mezinárodních závodů.

Z hlediska rozmístění atraktivit cestovního ruchu je patrná tendence územní koncentrace turistických zařízení a infrastruktury (ubytovacích a stravovacích zařízení, služeb) do několika nejvýznamnějších středisek, zejména do okresních a turisticky významných měst a rekreačních obcí.

V kraji existuje poměrně hustá síť turistických a cykloturistických tras, udržovaná Klubem českých turistů a některými místními neziskovými organizacemi. Nedostatečný je počet tematických tras, zapojení existujících tras do turistických programů, terénní informační systém a drobný mobiliář na těchto trasách i podíl bezpečných úseků (s vyloučením motorové dopravy) na existujících cyklotrasách.

Tab. 10.1: Přehled turistických informačních středisek v kraji Vysočina

Název TIC	Obec	Název TIC	Obec
Informační centrum – Hoffmannův dům	Brtnice	Turistické informační centrum mikroregionu Stražiště	Pacov
Městské informační centrum při městské knihovně	Bystřice nad Pernštejnem	Informační centrum Kulturních zařízení města Pelhřimova	Pelhřimov
Informační centrum Jaderné elektrárny Dukovany a Vodní elektrárny Dalešice	Dukovany	Kulturní zařízení města Počátek	Počátky
Informační centrum - Lanete, spol. s r.o.	Golčův Jeníkov	Informační centrum	Polná
Informační centrum – cestovní kancelář ADATOUR	Havlíčkův Brod	Informační centrum – Městské muzeum	Přibyslav
Informační centrum – Chadimův mlýn	Horní Dubenky	Informační kancelář	Sněžné
Informační centrum – Hrotovice	Hrotovice	Ekologické informační centrum – Krátká	Sněžné
Městské kulturní a informační centrum	Humpolec	Informační centrum – Světlá nad Sázavou	Světlá nad Sázavou
Informační centrum – Městská knihovna Chotěboř	Chotěboř	Soukromé informační centrum Svratka	Svratka
Informační centrum Kulturního střediska	Jaroměřice nad Rokytnou	Informační středisko MěÚ	Telč
Informační centrum – Městské muzeum	Jemnice	Informační a turistické centrum	Třebíč
Turistické informační centrum	Jihlava	Informační a turistické centrum Bazilika	Třebíč
Informační centrum MěÚ	Kamenice nad Lipou	Informační centrum	Třešť
Informační centrum	Koněšín	Informační centrum – Klub kultury	Velká Bíteš
Infocentrum a pamětní síň Jana Zrzavého	Krucemburk	INFO centrum	Velká Losenice
Informační centrum – Hrad Ledeč nad Sázavou, spol. s r.o.	Ledeč nad Sázavou	Informační centrum MěÚ	Velké Meziříčí
Informační, poradenské a vzdělávací centrum Loucko	Luka nad Jihlavou	Informační turistické centrum – cestovní kancelář SANTINI TOUR	Žďár nad Sázavou
Městské kulturní středisko – informační centrum	Moravské Budějovice	Informační centrum – Zámek Žďár nad Sázavou	Žďár nad Sázavou
Kulturní a informační středisko	Náměšť nad Oslavou	Městská knihovna – informační centrum	Ždírec nad Doubravou
Městské informační centrum	Nové Město na Moravě	Informační centrum – Zámek Žirovnice	Žirovnice

Zdroj: Krajský úřad kraje Vysočina

Možnosti regionální statistiky cestovního ruchu jsou zatím velmi omezené. Z hlediska mezinárodních srovnání chybí (až na úroveň obcí) zejména podrobnější informace o ubytovacích zařízeních a jejich službách, o domácích a zahraničních návštěvnících (např. jejich výdaje na ubytování, stravování, nákupy, dopravu, výzkum jejich turistických preferencí, aj.). Stávající statistické informace nepostihují navíc plošně všechna zařízení (údaje za chybějící zařízení se získávají dopočtem), chybí i sociologické průzkumy návštěvnosti v jednotlivých místech a oblastech.

Hrubý přehled o kapacitě zařízení cestovního ruchu v kraji Vysočina ve srovnání s ostatními kraji ČR je uveden v tab. 10.2 a 10.3, údaje o kapacitě zařízení v okresech kraje Vysočina v tab. 10.4 a informace o návštěvnosti tab. 10.5 až 10.6

Tab. 10.2: Počet hromadných ubytovacích zařízení (HUZ), počet pokojů, lůžek a zaměstnanců v HUZ a počet míst pro stany a karavany v krajích ČR (k 31. 12. 2004, dle hranic krajů před 1. 1. 2005)

Kraj	Počet HUZ		Počet pokojů v HUZ		Počet lůžek v HUZ		Počet míst pro stany a karavany		Počet zaměstnanců v HUZ	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
Hl. město Praha	601	7,7	31 529	18,9	69 242	15,8	1 221	2,5	11 199	20,5
Středočeský	571	7,3	11 067	6,6	30 381	6,9	6 235	12,6	3 612	6,6
Jihočeský	1 026	13,1	17 532	10,5	52 423	11,9	13 642	27,5	4 591	8,4
Plzeňský	432	5,5	7 681	4,6	21 957	5,0	3 858	7,8	2 025	3,7
Karlovarský	440	5,6	12 935	7,8	27 062	6,2	1 349	2,7	7 263	13,3
Ústecký	416	5,3	7 693	4,6	20 464	4,7	2 319	4,7	2 283	4,2
Liberecký	963	12,3	13 650	8,2	41 118	9,4	2 439	4,9	2 992	5,5
Královéhradecký	1 012	12,9	16 056	9,6	45 482	10,3	5 013	10,1	4 638	8,5
Pardubický	295	3,8	5 420	3,2	15 368	3,5	1 813	3,7	1 634	3,0
Vysočina	**364**	**4,6**	**6 301**	**3,8**	**18 946**	**4,3**	**2 948**	**5,9**	**1 723**	**3,1**
Jihomoravský	485	6,2	11 816	7,1	29 904	6,8	4 463	9,0	3 416	6,2
Olomoucký	355	4,5	7 083	4,2	18 892	4,3	883	1,8	2 911	5,3
Zlínský	371	4,7	7 969	4,8	21 405	4,9	1 598	3,2	2 604	4,8
Moravskoslezský	508	6,5	10 077	6,0	26 903	6,1	1 857	3,7	3 835	7,0
Česká republika	**7 839**	**100,0**	**166 809**	**100,0**	**439 547**	**100,0**	**49 638**	**100,0**	**54 726**	**100,0**

Zdroj dat: Kapacita hromadných ubytovacích zařízení cestovního ruchu k 31. 12. 2004. ČSÚ Praha, 2005

Z dostupných statistických pramenů je přes jejich omezenou vypovídací schopnost možné přehledně charakterizovat ubytovací infrastrukturu kraje následovně:

- Podíl kraje na počtu hromadných ubytovacích zařízení (4,6 %), počtu pokojů (3,8 %) i lůžek (4,3 %) je nižší než jeho podíl na počtu obyvatel ČR (5,0 %). V rámci ČR tedy kraj v současné době nepředstavuje turistický region nadprůměrného významu.
- Průměrná velikost ubytovacího zařízení cestovního ruchu na Vysočině (17,3 pokojů na zařízení) je menší než v ČR (21,3 pokojů na zařízení). Rovněž z hlediska počtu lůžek na jedno zařízení jsou hodnoty za Vysočinu (52,0 lůžek na zařízení) nižší než za ČR (56,1 lůžek).
- Průměrný počet lůžek v jednom pokoji (3,0) je vyšší ve srovnání s ČR (2,6 lůžka na pokoj). To odráží rozdíly ve kvalitativní struktuře ubytovacích zařízení.
- Na jednoho zaměstnance v hromadných ubytovacích zařízeních cestovního ruchu připadalo v kraji 11,0 lůžek, tedy významně více (o 37,5 %) než v průměru za ČR (8,0 lůžek na zaměstnance). Spolu s předchozím ukazatelem to naznačuje poněkud nižší standard ubytovacích služeb v kraji ve srovnání s republikovým průměrem.
- Kraj Vysočina disponuje nadprůměrným počtem míst pro stany a kravany.

Tab. 10.3: Srovnání ČR a kraje Vysočina (v %) z hlediska struktury hromadných ubytovacích zařízení (k 31.12.2004, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Typ zařízení (jen hromadná ubytovací zařízení)	Kraj Vysočina				Česká republika			
	Počet HUZ	Počet pokojů	Počet lůžek	Počet zaměstnanců	Počet HUZ	Počet pokojů	Počet lůžek	Počet zaměstnanců
Hotely a podobná ubytovací zařízení	44,0	46,2	37,9	63,8	56,2	59,7	52,8	69,3
Kempy	8,0	3,9	5,0	4,6	6,1	4,5	6,0	2,6
Chatové osady a turistické ubyt.	18,1	14,6	19,4	6,6	12,9	9,5	13,5	3,7
Ostatní hrom.ubyt.zař. jinde nespecifikované	29,9	35,3	37,8	25,0	24,8	26,3	27,7	24,4
Ubytovací zařízení celkem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Zdroj dat: Kapacita hromadných ubytovacích zařízení cestovního ruchu k 31. 12. 2004. ČSÚ Praha, 2005

- Struktura ubytovacích zařízení v kraji se významně odlišuje od průměru ČR, a to především nižším podílem hotelů a "jim podobných ubytovacích zařízení" (především penziony).
  - V hotelovém pokoji v kraji je průměrně 2,5 lůžka, tedy opět poněkud více než v ČR (2,3 lůžka).V kraji je významně vyšší podíl lůžek v chatových osadách, turistických ubytovnách a také v „ostatních ubytovacích zařízeních“*.

Tab. 10.4: Počet ubytovacích zařízení, počet lůžek a počet zaměstnanců v ubytovacích zařízeních v okresech kraje Vysočina (k 31. 7. 2001, dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Okres	Počet ubytovacích zařízení		Počet lůžek		Počet zaměstnanců	
	abs.	v %	abs.	v %	abs.	v %
Havlíčkův Brod	94	12,8	3 702	14,8	213	9,4
Jihlava	145	19,8	3 610	14,5	396	17,5
Pelhřimov	159	21,7	5 722	22,9	401	17,7
Třebíč	97	13,2	3 308	13,3	352	15,5
Žďár nad Sázavou	239	32,5	8 613	34,5	906	39,9
Kraj Vysočina	**734**	**100,0**	**24 955**	**100,0**	**2 268**	**100,0**

Zdroj dat: Statistická ročenka kraje Vysočina 2003. ČSÚ Jihlava, 2003

- Ubytovací kapacita zařízení cestovního ruchu je v kraji rozmístěna nerovnoměrně. Největší kapacita je koncentrována v okrese Žďár nad Sázavou, kde je soustředěno 32,5% zařízení, 34,5% lůžek a 39,9% zaměstnanců ubytovacích zařízení v kraji Vysočina.
- V okrese Pelhřimov, který je druhou nejvýznamnější koncentrací ubytovací kapacity, se nachází 21,7% zařízení, 22,9% lůžek a 17,7% osob zaměstnaných v ubytovacích zařízeních v kraji Vysočina.
- Relativně nejkvalitnější ubytování je podle dostupných pramenů v okrese Jihlava, kde na jednoho zaměstnance připadá 9,1 lůžek.

Tab. 10.5: Hosté v hromadných ubytovacích zařízeních podle krajů v roce 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Kraj	Počet příjezdů		Počet přenocování		Průměrný počet přenocování	
	celkem	z toho cizinci	celkem	cizinci	celkem	cizinci
Hl. město Praha	3 863 989	3 470 279	10 666 629	9 796 723	2,8	2,8
Středočeský	854 987	268 155	2 606 761	709 062	3,0	2,6
Jihočeský	1 068 596	317 742	3 658 198	843 056	3,4	2,7
Plzeňský	519 024	170 586	1 673 475	499 654	3,2	2,9
Karlovarský	564 543	386 971	3 803 526	2 534 763	6,7	6,6
Ústecký	355 225	148 441	1 282 531	534 299	3,6	3,6
Liberecký	752 473	250 575	2 801 647	998 690	3,7	4,0
Královéhradecký	951 492	298 128	3 809 230	1 160 877	4,0	3,9
Pardubický	338 687	53 018	1 185 015	183 942	3,5	3,5
Vysočina	**399 005**	**64 194**	**1 229 548**	**191 351**	**3,1**	**3,0**
Jihomoravský	1 014 514	345 930	2 213 052	653 748	2,2	1,9
Olomoucký	417 663	97 405	1 767 957	270 710	4,2	2,8
Zlínský	522 355	81 608	1 964 446	315 815	3,8	3,9
Moravskoslezský	597 136	108 193	2 118 693	287 772	3,5	2,7
Česká republika	**12 219 689**	**6 061 225**	**40 780 708**	**18 980 462**	**3,3**	**3,1**

Zdroj dat: Návštěvnost v hromadných ubytovacích zařízeních cestovního ruchu - podrobné výsledky za 1. až 4. čtvrtletí 2004. ČSÚ Praha, 2005.

* *Pod pojem „ostatní hromadná ubytovací zařízení jinde nespecifikovaná“ se řadí např. léčebné lázně, rekreační zařízení podniků, školící střediska podniků, ubytování apartmánového typu a jiná ubytovací zařízení, která vyčleňují kapacitu pro cestovní ruch jako jsou domovy mládeže, vysokoškolské koleje, podnikové ubytovny. Od ubytování hotelového typu se liší službami jako je každodenní úklid či stlaní lůžek.*

- V roce 2004 navštívilo hromadná ubytovací zařízení v kraji Vysočina bezmála 400 tis. turistů, tj. 3,3% z celkového počtu turistů, kteří navštívili hromadná ubytovací zařízení v ČR, což je třetí nejnižší podíl z krajů ČR (po Pardubickém a Ústeckém kraji).
- V roce 2004 navštívilo hromadná ubytovací zařízení v kraji Vysočina bezmála 64,2 tis. turistů s cizí státní příslušností, tj. 1,1% z celkového počtu turistů-cizinců, kteří navštívili hromadná ubytovací zařízení v ČR, což je druhý nejnižší podíl z krajů ČR (po Pardubickém kraji).
- Cizinci tvořili v roce 2004 asi šestinu (16,1%) všech návštěvníků hromadných ubytovacích zařízení kraje Vysočina, což je významně méně než v celé ČR, kde je jejich podíl poloviční (49,6%). Vysočina je tak turistickým regionem s výraznou převahou domácích návštěvníků. Menší podíl turistů-cizinců vykázaly pouze kraje Pardubický a Zlínský.
- Průměrný počet přenocování hostů (3,1) byl v roce 2004 na Vysočině o něco nižší než v ČR (3,3) a třetí nejnižší ze všech krajů ČR (po Praze a Jihomoravském kraji).
- Průměrný počet přenocování hostů-cizinců (3,0) byl v roce 2004 rovněž mírně nižší než v ČR (3,1), avšak ještě nižší počet přenocování cizinců vykázalo 7 dalších krajů.
- Využití lůžkové kapacity je poměrně nízké: z podílu počtu přenocování a počtu lůžek vyplývá, že kapacita hromadných ubytovacích zařízení v kraji Vysočina byla využita jen ze 17,1% (v ČR 25,0%).

Tab. 10.6: Hosté ze zahraničí v hromadných ubytovacích zařízeních v roce 2004 (dle hranic kraje před 1. 1. 2005)

Země původu	Kraj Vysočina			ČR	
	abs.	v %	průměrný počet přenocování	abs.	průměrný počet přenocování
cizinci celkem	64 194	100,0	3,0	100,0	3,1
z toho:					
Německo	15 532	24,2	2,4	25,9	3,8
Slovensko	11 196	17,4	4,5	4,4	3,0
Nizozemsko	4 325	6,7	2,7	4,5	3,5
Rakousko	3 514	5,5	2,4	3,0	2,1
Polsko	2 781	4,3	1,7	4,2	2,1
Velká Británie	2 631	4,1	3,1	10,7	2,8
Francie	2 542	4,0	1,7	4,2	2,6
USA	2 347	3,7	3,1	4,8	2,9
Itálie	2 002	3,1	1,8	6,5	2,9
Belgie	1 353	2,1	3,7	1,3	2,9
Japonsko	1 305	2,0	6,1	2,0	2,4
Turecko	1 170	1,8	1,5	0,4	2,8
Dánsko	812	1,3	2,2	2,1	3,1
Rusko	796	1,2	6,6	2,7	5,7
Maďarsko	793	1,2	1,7	1,5	2,4
Švýcarsko	716	1,1	1,8	1,1	2,7
ostatní státy	10 379	16,3	-	20,7	-

Zdroj dat: Návštěvnost v hromadných ubytovacích zařízeních cestovního ruchu - podrobné výsledky za 1. až 4. čtvrtletí 2004. ČSÚ Praha, 2005.

- Mezi návštěvníky ze zahraničí tvořili v roce 2004 největší skupinu hosté z Německa. Průměrný počet přenocování těchto hostů je v kraji Vysočina výrazně nižší než je průměr ČR.
- S odstupem za nimi následují hosté ze Slovenska. Zde je průměrný počet přenocování ve srovnání s ČR naopak výrazně vyšší.
- Ve srovnání z celorepublikovým průměrem navštěvují kraj Vysočina méně často hosté z Velké Británie, USA, Itálie, Dánska a Ruska.

Specifická je návštěvnost hostů z Rakouska jako nejbližšího státu. Jeho hranice se v nejbližším místě přibližuje jen cca na 5 km od hranic kraje, přičemž i přes členství ČR v EU jde dosud o hranici mezi hospodářskými a společenskými systémy s různou životní úrovní i kupní sílou obyvatel. Velkou část návštěvnosti hostů z

Rakouska tvoří jen jednodenní či jen několikahodinové návštěvy s nízkými efekty pro podnikatele v cestovním ruchu („nákupní turistika“). Navíc lze v budoucnosti očekávat snižování rozdílů v kupní síle obyvatelstva a tím postupnou ztrátu výhody, která ze stávajícího stavu plyne pro některé podnikatele v příhraničních oblastech a lokalitách.

Jednotlivá turisticky atraktivní místa kraje Vysočina se liší svým významem pro podnikání v cestovním ruchu. Rozdílná významnost se projevuje různě vysokým objemem návštěvnosti, strukturou návštěvníků, sezónností apod. Atraktivita jednotlivých lokalit je však proměnlivá pro jednotlivé sociální a zájmové skupiny a je obtížné ji nějak empiricky hodnotit. O návštěvnosti lokalit navíc chybí spolehlivé informace.

PŘÍLOHY

2. Osídlení, obyvatelstvo, bydlení

Tab. 2.1: Města kraje Vysočina podle počtu obyvatel v letech 1850 - 2004

Město	Počet obyvatel v roce 1850	Počet obyvatel 3.3.1991	Počet obyvatel 1.3.2001	Počet obyvatel 31.12.2004	Index 2004/1850 (1850=100′)	Index 2004/1991 (1991=100)
1. Jihlava	20 622	51 831	50 702	49 865	241,8	96,2
2. Třebíč	7 886	38 355	39 021	38 715	490,9	100,9
3. Havlíčkův Brod	4 987	24 472	24 375	24 296	487,2	99,3
4. Žďár n. Sázavou	3 072	23 191	24 289	23 976	780,5	103,4
5. Pelhřimov	3 909	16 480	16 590	16 417	420,0	99,6
6. Velké Meziříčí	5 308	11 518	11 811	11 744	221,3	102,0
7. Humpolec	5 050	11 122	10 929	10 887	215,6	97,9
8. Nové Město na Mor.	2 362	10 426	10 471	10 506	444,8	100,8
9. Chotěboř	3 814	9 352	9 870	9 835	257,9	105,2
10. Bystřice n. Pernšt.	3 081	9 304	9 068	8 949	290,5	96,2
11. Mor. Budějovice	2 550	7 884	8 004	7 957	312,0	100,9
12. Světlá n. Sázavou	1 876	7 853	7 188	6 961	371,1	88,6
14. Třešť	3 856	5 948	5 933	5 989	155,3	100,7
13. Ledeč n. Sázavou	2 104	6 540	6 127	5 937	282,2	90,8
15. Telč	4 556	6 049	6 053	5 809	127,5	96,0
16. Náměšť n. Oslavou	1 776	5 115	5 246	5 142	289,5	100,5
17. Pacov	2 920	5 201	5 232	5 133	175,8	98,7
18. Polná	5 195	4 691	4 869	5 064	97,5	108,0
19. Velká Bíteš	2 059	4 652	4 889	4 852	235,6	104,3
20. Jemnice	2 386	4 282	4 307	4 340	181,9	101,4
22. Jaroměřice n. Rokyt.	2 277	3 982	4 106	4 219	185,3	106,0
21. Kamenice n. Lipou	3 000	4 202	4 220	4 119	137,3	98,0
23. Přibyslav	2 433	4 028	3 982	3 951	162,4	98,1
24. Brtnice	4 004	3 592	3 656	3 738	93,4	104,1
25. Žirovnice	2 034	3 127	3 056	3 065	150,7	98,0
26. Žďírec n. Doubravou	1 008	2 792	2 783	2 923	290,0	104,7
27. Počátky	2 843	2 856	2 755	2 674	94,1	93,6
28. Golčův Jeníkov	2 708	2 746	2 604	2 639	97,5	96,1
29. Horní Cerekev	1 880	1 877	1 845	1 886	100,3	100,5
30. Černovice	2 236	1 901	1 846	1 870	83,6	98,4
31. Hrotovice	962	1 581	1 796	1 771	184,1	112,0
32. Svratka	1 681	1 675	1 592	1 531	91,1	91,4
33. Habry	2 039	1 317	1 298	1 317	64,6	100,0
Města celkem	**118 474**	**299 942**	**300 513**	**298 077**	**251,6**	**99,4**
Podíl na počtu obyvatel kraje	x	57,6	57,9	57,6	x	x

Pozn.: rok 1850 - města v hranicích roku 1850, ostatní roky - města v hranicích roku 2000; v roce 1991 a 2001 - výsledky sčítání lidu, v roce 2004 - průběžná evidence obyvatel k 31. 12. 2004.

Zdroj dat: Města České republiky v retrospektivě. ČSÚ, Praha 1996; Sčítání lidu, domů a bytů 1991 a 2001. ČSÚ, Praha 1992 a 2003; Stav a pohyb obyvatelstva v roce 2004. ČSÚ, Praha 2005

8.3 Sociální zabezpečení a sociální služby

Tab. 8.1: Domy s pečovatelskou službou

Okres	Obec	Počet DPS	Zřizovatel	Počet byt. j.
Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod	2	Sociální služby města Havl. Brod	117
	Chotěboř	1	Město Chotěboř	39
	Krucemburk - výstavba	1	Obec Krucemburk	7
	Ledeč nad Sázavou	1	Město Ledeč nad Sázavou	68
	Přibyslav	4	Město Přibyslav	67
	Světlá nad Sázavou	1	Město Světlá nad Sázavou	33
	Ždírec nad Doubravou	1	Město Ždírec nad Doubravou	8
Jihlava	Batelov	1	Obec Batelov	15
	Brtnice	1	Město Brtnice	42
	Jihlava	4	Město Jihlava	177
	Kamenice u Jihlavy	1	Obec Kamenice u Jihlavy	17
	Luka nad Jihlavou	1	Obec Luka nad Jihlavou	56
	Polná	1	Město Polná	30
	Stonařov	1	Obec Stonařov	9
	Telč	1	Město Telč	33
	Třešť	2	Město Třešť	39
	Nová Říše	1	Obec Nová Říše	11
Pelhřimov	Horní Cerekev	1	Obec Horní Cerekev	17
	Humpolec	2	Město Humpolec	23
	Kamenice nad Lipou	1	Město Kamenice nad Lipou	12
	Pacov	1	Město Pacov	12
	Pelhřimov	4	Město Pelhřimov	73
	Počátky	1	Město Počátky	16
	Želiv	2	Obec Želiv	15
	Žirovnice	1	Obec Žirovnice	16
Třebíč	Hrotovice	1	Město Hrotovice	36
	Jaroměřice nad Rokytnou	1	Město Jaroměřice nad Rokytnou	36
	Jemnice	1	Město Jemnice	41
	Kněžice	1	Obec Kněžice	4
	Kralice nad Oslavou	1	Obec Kralice nad Oslavou	19
	Mohelno	1	Obec Mohelno	Výstavba
	Moravské Budějovice	2	Město Moravské Budějovice	55
	Okříšky	1	Obec Okříšky	Výstavba
	Třebíč	3	Město Třebíč	174
	Želetava	1	Obec Želetava	18
Žďár nad Sázavou	Bystřice nad Pernštejnem	1	Město Bystřice nad Pernštejnem	93
	Dolní Loučky	1	Obec Dolní Loučky	6
	Doubravník	1	Obec Doubravník	11
	Herálec	1	Obec Herálec	13
	Jimramov	1	Obec Jimramov	10
	Křižanov	1	Obec Křižanov	4
	Měřín	1	Obec Měřín	9
	Nížkov	1	Obec Nížkov	7
	Nové Město na Moravě	1	Město Nové Město na Moravě	50
	Sněžné	1	Obec Sněžné	9
	Škrdlovice	1	Subregion Velké Dářko	27
	Velká Bíteš	1	Město Velká Bíteš	13
	Velké Meziříčí	1	Město Velké Meziříčí	62
	Vír	1	Obec Vír	5
	Žďár nad Sázavou	5	Město Žďár nad Sázavou	198

Tab. 8.2: Terénní pečovatelská služba

Okres	Název zařízení	Zřizovatel	Poskytovatel služby	Počet klientů
Havlíčkův Brod	Pečovatelská služba	Město Chotěboř	Město Chotěboř	170
	Pečovatelská služba	Město Havlíčkův Brod	Sociální služby města Havl. Brod	33 + 260 oběd
	Pečovatelská služba	Město Ledeč nad Sázavou	Město Ledeč nad Sázavou	112
	Pečovatelská služba	Město Světlá nad Sázavou	Město Světlá nad Sázavou	38
	Pečovatelská služba	Město Ždírec nad Doubravou	Město Ždírec nad Doubravou	65
	Pečovatelská služba	Obec Krucemburk	Obec Krucemburk	80
	Charitativní pečovatelská služba	OCH Havlíčkův Brod	OCH Havlíčkův Brod	110
Jihlava	Pečovatelská služba	Statutární město Jihlava	Statutární město Jihlava	908
	Pečovatelská služba	Město Třešť	Město Třešť	117
	Pečovatelská služba	Město Polná	Město Polná	110
	Pečovatelská služba	Obec Stonařov	Obec Stonařov	5
	Pečovatelská služba	Obec Batelov	Obec Batelov	7
	Home care-chops	OCH Jihlava	OCH Jihlava	51
	Pečovatelská služba	Město Brtnice	Město Brtnice	162
	Pečovatelská služba	Obec Kamenice u Jihlavy	OCH JIhlava	140
	Pečovatelská služba	Obec Luka nad Jihlavou	OCH JIhlava	36
	Pečovatelská služba	Město Telč	OCH Jihlava	100
Pelhřimov	Pečovatelská služba – okrsek Pelhřimov	Město Pelhřimov		173
	Pečovatelská služba – okrsek Humpolec	Město Humpolec		128
	Pečovatelská služba – okrsek Pacov	Město Pacov		42
	Pečovatelská služba – okrsek Žirovnice a Horní Cerekev	Obec Žirovnice a Horní Cerekev		36
	Charitní pečovatelská služba	Farní charita Kamenice n.L.	Farní charita Kamenice n.L.	35
	Centrum denních služeb s pečovatelskou službou	Farní charita Pacov	Farní charita Pacov	43
	CHOPS	Farní charita Počátky	Farní charita Počátky	30
	Pečovatelská služba Pelhřimov	Farní charita Pelhřimov	Farní charita Pelhřimov	14
	Pečovatelská služba	Město Počátky	Město Počátky	15
	Ošetřovatelská služba	Agentura domácí péče, Kamenice n.L.	Agentura domácí péče, Kamenice n.L.	120
Třebíč	Pečovatelská a domácí ošetřovatelská služba	Město Třebíč	JUDr. Dolejská	2 397
	Pečovatelská služba	Město Jemnice	Město Jemnice	44
	Pečovatelská služba	Město Hrotovice	OCH Třebíč	56
	Charitní pečovatelská a ošetřovatelská služba v rodinách	OCH Třebíč	OCH Třebíč	43
	Pečovatelská služba	Obec Kněžice	OCH Třebíč	113
	Komplexní domácí péče „DIANA“	Prokešová Dagmar	Prokešová Dagmar	75
Žďár nad Sázavou	Charitní pečovatelská služba	OCH Žďár nad Sázavou	OCH Žďár nad Sázavou	202
	Pečovatelská služba	Obec Doubravník	Obec Doubravník	
	Pečovatelská služba	Obec Vír	Obec Vír	
	Pečovatelská služba	Město Bystřice nad Pernštejnem		
	Pečovatelská služba	Obec Herálec	Obec Herálec	

	Pečovatelská služba	Obec Jimramov	Obec Jimramov	
	Pečovatelská služba	Město Křižanov	Město Křižanov	
	Pečovatelská služba	Obec Dolní Loučky	Obec Dolní Loučky	
	Pečovatelská služba	Město Nové Město na Moravě	Novoměstské sociální služby	288
	Pečovatelská služba	Město Velká Bíteš	Sociální služby Velká Bíteš	73
	Pečovatelská služba	Obec Měřín	Obec Měřín	54
	Pečovatelská služba	Město Velké Meziříčí	Sociální služby města Velké Meziříčí	133
	Pečovatelská služba	Město Žďár nad Sázavou	Sociální služby města Žďár nad Sázavou	313
	Domácí péče Home-care	Město Žďár nad Sázavou	Sociální služby města Žďár nad Sázavou	11
	Pečovatelská služba	Subregion Velké Dářko	Obec Škrdlovice	28
	Pečovatelská služba	Obec Hamry nad Sázavou	Obec Hamry nad Sázavou	7
	Pečovatelská služba	Obec Sněžné	Obec Sněžné	10
	Rozšíření a zkvalitnění domácí hospicové péče	OCH Žďár nad Sázavou	OCH Žďár nad Sázavou	80
	Pečovatelská služba	Obec Bobrová	Obec Bobrová	80
	Pečovatelská služba	Obec Nížkov	OCH Žďár nad Sázavou	26
	Středisko osobní hygieny	Město Velká Bíteš	Sociální služby města Velká Bíteš	

Tab. 8.3: Domovy důchodců, penziony pro důchodce a ostatní zařízení pro seniory

Okres	Obec	Název zařízení	Zřizovatel	Kapacita	Počet pracovníků
Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod	Domov důchodců Havlíčkův Brod, p. o.	Kraj Vysočina	68	33/32
	Havlíčkův Brod	Domov důchodců	Město Havlíčkův Brod	120	75
	Světlá nad Sázavou	Domov důchodců	Město Světlá nad Sázavou	80	38
Jihlava	Jihlava	Domov důchodců Lesnov	Statutární město Jihlava	146	66/65,25
	Telč	Domov důchodců Telč	Město Telč	60	25,48/25,42
	Ždírec	Domov důchodců Ždírec, p. o.	Kraj Vysočina	119	55/53
Pelhřimov	Humpolec	Domov důchodců Humpolec, p. o.	Kraj Vysočina	203	82/79,6
	Humpolec	Domov blahoslavené Bronislavy v Humpolci	Českomoravská provincie, Kongregace sester Premonstrátek	33	
	Onšov	Domov důchodců Onšov, p. o.	Kraj Vysočina	41	18/16,5
	Pacov	Dům seniorů – domov důchodců	Město Pacov	54	33/32,5
	Pacov	Gerontologický stacionář s pečovatelskou službou	Město Pacov	60	4,5
	Proseč Obořiště	Domov důchodců Proseč – Obořiště, p. o.	Kraj Vysočina	68	29/27,6
	Proseč Pošná	Domov důchodců Proseč u Pošné, p. o.	Kraj Vysočina	69	33/31
Třebíč	Třebíč	Domov důchodců Třebíč – Manž. Curieových, p. o.	Kraj Vysočina	193	95/94,26
	Myslibořice	Domov odpočinku ve stáří v Myslibořicích	Diakonie ČCE	138	
	Náměšť nad Oslavou	Domov důchodců Náměšť nad Oslavou, p. o.	Kraj Vysočina	92	53/51,32
	Náměšť nad Oslavou	Penzion pro důchodce	Město Náměšť nad Oslavou	78	4/3,5
	Třebíč	Domov důchodců Třebíč – Kubešova, p. o.	Kraj Vysočina	81	46/45,54
	Třebíč	Domovinka – stacionář pro seniory a invalidy	OCH Třebíč	15	6/3,3
	Třebíč	Domov důchodců Třebíč – Koutkova, p. o.	Kraj Vysočina	100	52/50,29
	Velký Újezd	Domov důchodců Velký Újezd, p. o.	Kraj Vysočina	135	60/58,73
	Moravské Budějovice	Dům sv. Antonína	Kongregace milosrdných sester sv.Karla Boromejského	79	51
Žďár nad Sázavou	Moravec	Charitní domov pro duchovní Moravec	Česká katolická charita	87	38
	Velká Bíteš	Poliklinika – středisko Domov důchodců	Město Velká Bíteš	27	9,6
	Velké Meziří	Domov důchodců Velké Meziříčí, p. o.	Kraj Vysočina	180	77

	Strážek	Domov důchodců Mitrov, p. o.	Kraj Vysočina	136	61/59,88
	Žďár nad Sázavou	Domov důchodců Žďár nad Sázavou	Město Žďár nad Sázavou	51	27,7

Tab. 8.4: Další zařízení pro seniory

Okres	Obec	Název zařízení	Zřizovatel
Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod	Jídelna pro důchodce (3)	Město Havlíčkův Brod
	Humpolec	Denní stacionář klub ASTRA	OCH Havlíčkův Brod
Jihlava	Jihlava	Městská org. svazu důchodců	Městská org. svazu důchodců
	Jihlava	Tísňová péče o seniory AREION	Život 90
Třebíč	Třebíč	Jídelna pro důchodce	Kraj Vysočina
Žďár nad Sázavou	Nové Město na Moravě	Hospicové hnutí	Hospicové hnutí Vysočina
	Žďár nad Sázavou	Klub důchodců (3)	Město Žďár nad Sázavou

Tab. 8.5: Zařízení poskytující sociální služby v oblasti práce s tělesně, mentálně a smyslově postiženými (lůžková zařízení)

Okres	Obec	Název zařízení	Zřizovatel	Kapacita	Počet pracovníků
Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod	Středisko ranné péče	OCH Havlíčkův Brod	30-50	
	Ledeč nad Sázavou	Stacionář pro děti s mentálním a kombinovaným postižením v Ledči nad Sázavou - Petrklíč	OCH Havlíčkův Brod	15	
	Chotěboř	Stacionář pro tělesně a mentálně postiženou mládež	Město Chotěboř	40	14
Jihlava	Jihlava	Denní a týdenní pobyt mládeže	Statutární město Jihlava	28	28/28,15
	Jihlava	Začlenění dětí s těžkým zdravotním postižením do MŠ	Sdružení pedagogických a poradenských pracovnic	30	
Pelhřimov	Pacov	LADA – denní stacionář v Pacově pro osoby s mentálním postižením	OSPPMP LADA	12 + 15 kl. odlehčovací sl.	2
Třebíč	Třebíč	Denní rehabilitační stacionář pro tělesně a mentálně postižené děti a mládež	Město Třebíč	32	23/18,6
	Třebíč	Stacionář pro psych. nemocné „Paprsek naděje“	OCH Třebíč	15	3/2,3
	Třebíč	Stacionář pro ment. a komb. postižené osoby	OCH Třebíč	25	1
	Třebíč	Denní stacionář pro seniory a zdravotně postižené	OCH Třebíč	15	1
	Třebíč	Rolnička – denní rehabilitační stacionář pro děti s opakovanými respiračními infekty a děti alergické	Město Třebíč	20	5/3,8
Žďár nad Sázavou	Nové Město Na Moravě	Centrum Zdislava	Město Nové Město na Moravě	18	14/10,52
	Žďár nad Sázavou	Klub pro duševně nemocné	OCH Žďár nad Sázavou	25	2
	Žďár nad Sázavou	Denní pobyt pro ment. postiženou ml. a mentálně postižené děti a mládež	Město Žďár nad Sázavou	18	7,61

Tab. 8.6: Zařízení poskytující sociální služby v oblasti práce s tělesně, mentálně a smyslově postiženými (nelůžková zařízení)

Okres	Obec	Název zařízení	Zřizovatel
Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod	Mimonemocniční psychiatrická rehabilitace a sociální služby dlouhodobě duševně nemocným	Fokus Vysočina
	Havlíčkův Brod	Dobrovolnické centrum v regionu Havlíčkův Brod	Fokus Vysočina
	Havlíčkův Brod	Dobrovolnické centrum v regionu Pelhřimov	Fokus Vysočina
	Havlíčkův Brod	Sociálněvzdělávací a zdravotní služby osobám s těžkým mentálním postižením a komb. vadami	Úsvit – zařízení SPMP
	Havlíčkův Brod	Centrum služeb pro zdravotně postižené – pobočka Havlíčkův Brod	Centrum služeb pro zdravotně postižené kraj Vysočina
	Havlíčkův Brod	Český červený kříž	Český červený kříž ČR
	Havlíčkův Brod	Roska Havlíčkův Brod	Unie Roska ČR
	Havlíčkův Brod	O.S. Trojka	O.S. Trojka
Jihlava	Jihlava	Rozvoj komunitní péče o duševní zdraví – zřízení centra denních služeb	OS pro podporu a péči o duševně nemocné VOR Jihlava
	Jihlava	Český červený kříž	Český červený kříž ČR
	Jihlava	Denní stacionář	Jihlavská unie neslyšících
	Jihlava	Pomoc postiženým dětem v Jihlavě	Občanské sdružení Kamínek při pomocné škole pro žáky s více vadami
	Jihlava	Centrum služeb pro zdravotně postižené – pobočka Jihlava	Centrum služeb pro zdravotně postižené kraj Vysočina
	Jihlava	Tyflo Vysočina, o.p.s.	Tyflo Vysočina, o.p.s.
Pelhřimov	Pelhřimov	Centrum služeb pro zdravotně postižené – pobočka Pelhřimov	Centrum služeb pro zdravotně postižené kraj Vysočina
Třebíč	Třebíč	Pomněnka	O.S. Žít s radostí
	Třebíč	Centrum služeb pro zdravotně postižené – pobočka Třebíč	Centrum služeb pro zdravotně postižené Kraj Vysočina
	Třebíč	Roska Třebíč	Org. Roska ČR
	Třebíč	Sdružení pro pomoc mentálně postiženým	Sdružení pro pomoc mentálně postiženým
Žďár nad Sázavou	Nové Město na Moravě	O. S. Duha	Duha
	Nové Město na Moravě	Osobní asistence	Sdružení NMNM
	Žďár nad Sázavou	Centrum služeb pro zdravotně postižené – pobočka Žďár nad Sázavou	Centrum služeb pro zdravotně postižené Kraj Vysočina
	Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí	Klub „Úsměv“	Asociace rodičů a přátel zdravotně postižených dětí
	Žďár nad Sázavou	Ambra	O.S. Ambra
	Žďár nad Sázavou	Pomoc sociálně slabším	Český červený kříž ČR

	Žďár nad Sázavou	Roska Žďár nad Sázavou	Unie Roska ČR
	Žďár nad Sázavou	Denní pobyt pro mentálně postižené děti	Oblastní charita Žďár nad Sázavou

Tab. 8.8: Poradenství

Okres	Obec	Název zařízení	Zřizovatel
Havlíčkův Brod	Havlíčkův Brod	Občanská poradna	OCH Havlíčkův Brod
	Havlíčkův Brod	Mateřské centrum Zvoneček	OCH Havlíčkův Brod
	Havlíčkův Brod	Psychosociální poradna LOGOS	Fokus Vysočina
	Nová Ves u Chot.	Tísňová linka AIDS pomoci	OS Spektrum Vysočina
Jihlava	Jihlava	Psychocentrum - manželská a rodinná poradna kraje Vysočina, p.o	Kraj Vysočina
	Jihlava	Občanské poradenství	Občanská poradna Jihlava
	Jihlava	Poradenské centrum	Svaz neslyšících a nedoslýchavých
	Jihlava	Mateřské centrum Macík	Občanské sdružení Macík
	Velký Beranov	Psychosomatické kurzy a poradenství pro těhotné	Gravid Centrum
Pelhřimov	Pelhřimov	Občanská poradna	Farní charita Pelhřimov
	Pelhřimov	Communio – sociálně pastorační středisko	Starokatolická církev ČR
Třebíč	Třebíč	Psychocentrum - manželská a rodinná poradna kraje Vysočina	Kraj Vysočina
	Třebíč	Záchrana nenarozeného života – domov pro dětský život	Sdružení za dětský život
	Třebíč	Mateřské centrum	Třebíčské centrum
	Třebíč	Občanská poradna	Fénix, sdružení pro zdravý region a rodinu
	Třebíč	Občanská poradna	Sdružení pro pomoc. ment. postiženým
	Třebíč	Poradna pro ženy a dívky a partnerské vztahy	O.S. Poradna pro ženy a dívky a partnerské vztahy
	Třebíč	Poradenství a sociální rehabilitace	Občanské sdružení pro poradenství a sociální rehabilitaci
	Třebíč	Regionální občanská poradna	Ragionální občanská poradna
Žďár nad Sázavou	Nové Město na Moravě	Občanská poradna	Sdružení Nové Město na Moravě
	Nové Město na Moravě	Centrum poradenské a rodinné pomoci	Sdružení Nové Město na Moravě
	Nové Město na Moravě	Rodinné centrum „Vláček“	Novoměstské rodinné centrum
	Žďár nad Sázavou	Psychocentrum - manželská a rodinná poradna kraje Vysočina	Kraj Vysočina
	Žďár nad Sázavou	Poradna pro děti a mládež	OCH Žďár nad Sázavou
	Žďár nad Sázavou	Občanská poradna	OP Žďár nad Sázavou

Tab. 8.9: Ústav sociální péče

Okres	Obec	Název zařízení	Zřizovatel	Kapacita	Počet pracovníků
Havlíčkův Brod	Věž	Ústav sociální péče pro dospělé Věž, p. o.	Kraj Vysočina	80	43/40
	Zboží	Ústav sociální péče Zboží, p.o.	Kraj Vysočina	60	28/28
	Ledeč nad Sázavou	Ústav sociální péče Ledeč nad Sázavou, p. o.	Kraj Vysočina	80	29/28
Pelhřimov	Lidmaň	Ústav sociální péče Lidmaň, p.o.	Kraj Vysočina	104	61/59,2
	Černovice	Diagnostický ústav sociální péče Černovice, p. o.	Kraj Vysočina	159	152/143,8
	Těchobuz	Ústav sociální péče Těchobuz, p. o.	Kraj Vysočina	68	45/39,5
Třebíč	Jinošov	Ústav sociální péče Jinošov, p. o.	Kraj Vysočina	90	47/44,94
	Nové Syrovice	Ústav sociální péče Nové Syrovice, p. o.	Kraj Vysočina	110	58/56,87
Žďár nad Sázavou	Křižanov	Ústav sociální péče Křižanov, p. o.	Kraj Vysočina	152	78/76,883

Zdroj dat pro všechny tabulky v příloze 8.3: Krajský úřad kraje Vysočina